

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**YAŞLI MÜLTECİLERİN GÜNDELİK YAŞAM
DENEYİMLERİ VE SORUNLARLA BAŞA ÇIKMA
STRATEJİLERİ: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

CANSU TAŞCI

İZMİR- 2021

T.C.

İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**YAŞLI MÜLTECİLERİN GÜNDELİK YAŞAM
DENEYİMLERİ VE SORUNLARLA BAŞA ÇIKMA
STRATEJİLERİ: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

CANSU TAŞCI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. FATİH KAHRAMAN

İZMİR- 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Zorunlu Göç Sürecinde Yaşlı Olmak: İzmir’deki Yaşlı Suriyelilerin Deneyimleri Üzerinden Zorunlu Göçü Okumak” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

TARİH

Cansu TAŞCI

İMZA

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

YAŞLI MÜLTECİLERİN GÜNDELİK YAŞAM DENEYİMLERİ VE SORUNLARLA BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ

Cansu TAŞCI

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı

Türkiye 1980’li yıllardan itibaren başta komşu ülkelerinde olmak üzere artan gerilim ve çatışmalar neticesinde sığınacak yer arayışında olan zorunlu göçmenlerin hedef ülkesi haline gelmiştir. Yaşadığı yerde meydana gelen çatışma, şiddet, zulüm nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan ve sığınma arayışı içerisinde olan milyonlarca insan bireysel ya da kitlesel olarak Türkiye’ye göç etmiştir. Türkiye’ye yönelen son büyük kitlesel göç hareketi 2011 yılında Suriye’de meydana gelen iç savaş neticesinde gerçekleşmiştir. Ülkesinde can güvenliği kalmayan ve sığınma arayışında olan milyonlarca Suriyeli Türkiye’ye göç etmiştir. 10 seneyi aşkın süredir 3,6 milyonu aşkın geçici koruma altındaki Suriyeli Türkiye’de ikamet etmektedir.

Bu çalışmanın konusunu Suriye’de meydana gelen iç savaş neticesinde Türkiye’ye göç etmek durumunda kalmış olan yaşlı Suriyelilerin gündelik yaşamları oluşturmaktadır. Bu çalışmada yaşlı Suriyelilerin gündelik yaşam deneyimleri nitel yöntem kullanılarak irdelenmiştir. Çalışmada yaşlı mültecilerin gündelik yaşamlarını Türkiye’de nasıl yeniden inşa ettikleri, göç süreciyle birlikte gündelik yaşamlarının nasıl değişip dönüştüğü, yaşlı mültecilerin gündelik yaşamlarında ne gibi zorluklarla karşılaştıkları, bu zorlukların üstesinden gelmek için hangi stratejileri geliştirdikleri, gündelik yaşamlarında ne gibi pratikler sergiledikleri incelenmiştir. Yaşlı mültecilerin hayata tutunmak adına geliştirdikleri taktikler ve Suriyeli kimliğini koruyarak kendileri olarak var olabilmek adına geliştirdikleri direniş pratikleri de bu çalışmanın önemli

tartışma konularındadır. Bu çalışmada İzmir’de yaşamını sürdüren yaşlı 23 Suriyeli mülteci ile görüşülmüş elde edilen veriler nitel yöntem kullanılarak betimsel olarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda yaşlı mültecilerin hem yaşlı hem de göçmen olmaları nedeniyle “kesisimsel” bir dezavantajlılık yaşadıkları görülmüştür. Yaşlı mültecilerin sahip oldukları “kesişimsel” dezavantajlı konumun hem göç sürecine hem de göç sonrası gündelik yaşam deneyimlerine negatif yönde etki ettiği belirlenmiştir. Buna karşın yaşlı mültecilerin gündelik yaşam içerisinde geliştirdikleri pek çok stratejiyle sorunların üstesinden gelmek adına direniş gösterdikleri gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: yaşlı, mülteci, gündelik hayat, taktik, direniş, İzmir, Suriyeli

ABSTRACT

Master Thesis

DAILY LIFE EXPERIENCES OF ELDERLY REFUGEES AND THE STRATEGIES OF COPE WITH THE PROBLEMS: THE CASE OF IZMIR

Cansu TAŞCI

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Sociology Program

Since the 1980s, Turkey has become the target country of forced migrants seeking shelter as a result of increasing tensions and conflicts, especially in neighboring countries. Millions of people who had to leave their country due to the conflict, violence and persecution in their place of residence and who were in search of asylum, migrated to Turkey individually or in groups. The last major mass migration to Turkey occurred in 2011 as a result of the civil war in Syria. Millions of Syrians, who are not safe in their country and seeking asylum, have migrated to Turkey. More than 3.6 million Syrians under temporary protection have been residing in Turkey for more than 10 years.

The subject of this study is the daily lives of elderly Syrians who had to migrate to Turkey as a result of the civil war in Syria. In this study, the daily life experiences of elderly Syrians were examined using a qualitative method. In the study, it was examined how the elderly refugees rebuilt their daily lives in Turkey, how their daily lives changed and transformed with the migration process, what difficulties elderly refugees faced in their daily lives, what strategies they developed to overcome these difficulties, what practices they exhibited in their daily lives. The tactics developed by the elderly refugees in order to hold on to life and the resistance practices they developed in order to exist as themselves while preserving their Syrian identity are also important discussion topics of this study. In this study, 23 elderly Syrian refugees living in İzmir were interviewed and the data obtained were analyzed descriptively using the qualitative method. As a result of the analysis, it has been seen that elderly refugees experience a “intersectional” disadvantage because they are both elderly and immigrants. It has been determined that

the “intersectional” disadvantaged position of elderly refugees has a negative impact on both the migration process and their daily life experiences after migration. On the other hand, it has been observed that elderly refugees show resistance in order to overcome the problems with many strategies they have developed in daily life.

Keywords: elderly, refugees, daily life, tactics, resistance, İzmir, Syrian

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLOLAR LİSTESİ.....	XI
GRAFİK LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
ÖNSÖZ.....	XIV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE METODOLOJİSİ

1.1.ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	8
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	10
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	11
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİKLERİ.....	12
1.4.1. Araştırmanın Deseni.....	12
1.4.2. Veri Toplama Aracı.....	12
1.4.3. Veri Toplama Süreci.....	13
1.4.3.1.Evren ve Örneklem.....	13
1.4.3.2.Veritoplama.....	15
1.4.4. Veri Analizi.....	17
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE ZORLUKLARI	18

İKİNCİ BÖLÜM

YAŞLANMA OLGUSU

2.1. YAŞ, YAŞLILIK, YAŞLANMA TANIMI.....	21
2.2. YAŞLANMA TÜRLERİ.....	25
2.3. DÜNYADA YAŞLANMA.....	28
2.4. TÜRKİYE’NİN YAŞLANMA SERÜVENİ.....	34
2.5. TOPLUMSAL BİR OLGU OLARAK YAŞLANMA.....	38

2.6. YAŞLILIKTA KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	41
2.6.1. Ekonomik Sorunlar.....	41
2.6.2. Sağlık Sorunları.....	41
2.6.3. Sosyo-Kültürel Sorunlar.....	42
2.6.4. Toplumsal Cinsiyet Kaynaklı Sorunlar.....	44
2.7.YAŞLI GÖÇMENLER.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞLANMAYA YÖNELİK KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

3.1. Geri Çekilme Kuramı.....	50
3.2. Etkinlik Kuramı.....	52
3.3. Süreklilik Kuramı.....	53
3.4. Modernleşme Kuramı.....	54
3.5. Yaş Tabakalaşması Kuramı.....	56
3.6.Toplumsal Değiş Tokuş(Alışveriş) Kuramı.....	57
3.7. Rol Kuramı.....	59
3.8. Yaşlılığın Politik Ekonomisi.....	60
3.9. Sosyal Yapılandırmacılık(Sosyal İnşa) Kuramı.....	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI GÖÇÜN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

4.1. GÖÇ VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR.....	64
4.2. ULUSLARARASI GÖÇÜ AÇIKLAMAYA DAİR KURAMLAR.....	70
4.2.1.Ekonomik Göç Teorileri.....	71
4.2.2.Tarihselci-Yapısalcı Yaklaşım.....	73
4.2.3.Göç Sistemleri Teorisi.....	74
4.2.4.İlişkiler Ağı(Network) Teorisi.....	75
4.2.5.Ulus Aşırı Göç Teorisi.....	77

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜNDELİK HAYATIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

5.1. GÖÇ VE GÜNDELİK HAYAT İLİŞKİSİ.....	80
5.2. GÜNDELİK HAYAT KAVRAMI.....	81
5.3.HENRİ LEFEBVRE- GÜNDELİK HAYATIN ELEŞTİREL DÜŞÜNÜRÜ.....	83
5.4.MİCHEL DE CERTEAU - ZAYIFIN MÜCADELE ALANI OLARAK GÜNDELİK HAYAT.....	91
5.5. JAMES C. SCOTT- ZAYIFIN SİLAHI “GÜNDELİK DİRENİŞ”.....	101
5.6. ERVİNG GOFFMAN- DRAMATURJİK YAKLAŞIM.....	105

ALTINCI BÖLÜM

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

6.1. SOSYO-DEMOGRAFİK VERİLER VE DİĞER BİLGİLER.....	111
6.1.1. Yaş ve Cinsiyet.....	112
6.1.2. Medeni Durum.....	113
6.1.3. Eğitim Seviyesi ve Meslek.....	114
6.1.4. Ekonomik Durum.....	115
6.1.5. Türkiye’de Bulunma Süresi.....	115
6.2. TÜRKİYE’ YE GELİŞ SÜRECİ (Göç Kararı, Göç Süreci)- “Uçak olmasa biz gene çıkmazdık”.....	116
6.3. GÖÇ SONRASI GÜNDELİK HAYAT- “Yerinden oynayan bin belaya uğrar, en küçüğüne ölüm derler”.....	120
6.3.1. Çalışma Hayatı ve Ekonomik Sorunlar- “Sen büyüsun dediler çalıştırmadılar”.....	123
6.3.1.1. Yoksulluk Sorunu Karşısında Yaşlı Mülteciler ve Geçim Taktikleri.....	128
6.3.2. Barınma- “Başbakana gitsem bana ev ayırtsa memnunum”.....	131

6.3.3. Aile İçi İlişkiler – “İnsanın kocası olmazsa kıymatı kalmıyı kızım ”	136
6.3.4. Sosyal Çevre ve Komşuluk İlişkileri- “Garibik. Çekinirik. Korkarık” ..	141
6.3.5. Boş Zaman Değerlendirme Pratikleri-“Ben evden bir yere gitmem yavrurum”	150
6.4. AYRIŞMA PRATİKLERİ.....	154
6.4.1. Çizgi Dışı Direniş- “Biz burda aynı orda yaşadığımız kimiymiş kimi yaşıyık evin içinde.”	154
6.4.1.1. Ev İçi Pratikler.....	156
6.4.1.2. Tüketim Pratikleri.....	159
6.5. GELECEĞE DAİR BEKLENTİ.....	162
6.5.1. Memlekete Dönüş Arzusu- “Memleket şirindir kızım ”	162
6.5.2. Gelecek Artık Türkiye’de- “Hayat burda olucak bitti”	163
SONUÇ.....	166
KAYNAKÇA.....	174
EKLER.....	188
ÖZGEÇMİŞ.....	197

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Orta değişkenli projeksiyona göre 2019, 2030, 2050, 2100 yıllarında dünya, SDG (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri) bölgeleri ve seçilen ülke grupları için 65 yaş ve üstü nüfusun yüzdesi.....	31
Tablo 2: BM SDG bölgeleri ve seçilmiş ülke grupları için orta değişkenli projeksiyona göre 1990, 2019, 2050 ve 2100 kadın başına ortalama canlı doğum sayısı.....	32
Tablo 3: Orta değişkenli projeksiyona göre 1990, 2019 ve 2050 yıllarında dünya, SDG bölgeleri ve seçilen ülke grupları için doğumda yaşam beklentisi.....	33
Tablo 4: Yıllara Göre Türkiye Nüfusu, Yaşlı Nüfusu ve Toplam Nüfus İçerisindeki Yaşlı Oranı.....	35
Tablo 5: Görüşülenlerin Genel Profili.....	111

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: 1950- 2010 dönemi toplam nüfus ve yıllık büyüme oranı tahminleri.....	30
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milleler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
IOM	: International Organization for Migration
İÖ	: İsadan önce
İS	: İsadan sonra
MÖ	:Milattan önce
SDG	: Sustainable Development Goals
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
WHO	: World Health Organization

ÖNSÖZ

Suriye'deki savaştan kaçıp savaşın ağır yükünü yorgun ve yaşlı bedenlerine sığdıran yaşlı mültecilere görüşme teklifimi kabul edip kapılarını bana içtenlikle açtıkları, yaşam mücadelelerine beni de ortak ettikleri ve yaşamlarına dokunma fırsatı verdikleri için minnettarım.

Bu tezin her aşamasında birikimleriyle ve deneyimiyle yoluma ışık tutan ve desteğini hiç esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Fatih KAHRAMAN'a sonsuz sabrı ve emeklerinden ötürü teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunma sınavımın jürisinde yer alan Prof. Dr. Osman KONUK'a ve Dr. Öğr. Üyesi Özlem KAHYA NİZAM'a değerli yorumlarıyla tezime sundukları katkı ve emeklerinden ötürü teşekkürlerimi sunarım.

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünün değerli öğretim üyeleri Prof. Dr. Yılmaz YILDIRIM, Doç Dr. Halil Saim PARLADIR, Doç. Dr. Muhammet ERTOY ve bölümün diğer kıymetli hocalarına emeklerinden ve katkılarından ötürü teşekkürlerimi sunarım.

Yaşamım boyunca hep yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini benden hiç esirgemeyen canım annem Güler TAŞCI ve babam Tekin TAŞCI'ya; karşılaştığım her türlü zorluğun üstesinden gelmemde bana destek olan canım ablam Cansel TAŞCI'ya sonsuz teşekkürler.

Bu zorlu süreç boyunca uzakta da olsa hep yanımda olduğunu hissettiren, manevi desteğini benden hiç esirgemeyen sevgili arkadaşım Melike Özlem UYGUN'a ve alan araştırmam sırasında görüşülen kişilere ulaşmamda yardımını esirgemeyen Hakan ÇAKMAK'a destekleri için çok teşekkür ederim.

Meslek hayatımın ilk yılında aynı odayı paylaştığım, desteklerini esirgemeyip her zaman yanımda olan sevgili hocalarım ve oda arkadaşlarım Aysula KURT ve Bahar USTA BAKİ'ye bu seneki yoldaşlıkları, anlayışları ve arkadaşlıkları için sonsuz teşekkürler...

Hepiniz iyi ki varsınız...

Cansu TAŞCI

İzmir-2021

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte ulaşım ve haberleşme ağındaki gelişmeler, meta ve sermayenin uluslararası hareketinin yanı sıra uluslararası insan hareketini de beraberinde getirmiştir. Değişen küresel koşullar içinde ulaşım ve haberleşme ağlarında meydana gelen gelişmelere ek olarak kaynak ülkelerdeki ekonomik sıkıntılar, çatışma, siyasi çalkantılar vb. faktörler de uluslararası göç hareketlerinin son birkaç on yıl içinde artışına sebebiyet vermiştir (İçduygu, 2015: 279). Bu durum uluslararası göçmen hareketleri ile birlikte pek çok ülkenin ekonomik, siyasi, toplumsal ve demografik yapısında önemli değişimlere neden olmuştur. Bununla beraber devam etmekte olan göçlerle birlikte göç alan ülkelerde yeni dönüşümlerin de meydana geleceği açıktır.

Uluslararası Göç Örgütü 2020 yılı Dünya Göç Raporuna göre 2019 yılı itibarıyla dünyada 271 milyon uluslararası göçmen bulunmaktadır. 1980 yılında dünya nüfusunun %2,3'üne karşılık gelen 101 milyon olan uluslararası göçmen sayısı, 2010 yılında 150 milyona, 2019 yılında ise 1,8 kat artarak 271 milyona ulaşmıştır (IOM, 2019: 21). Bu oran dünya nüfusunun %3,5'ine karşılık gelmektedir. Uluslararası göçmen nüfusun artışında dünya üzerinde meydana gelen yerinden edilme olaylarının önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Her yıl milyonlarca insan yaşadıkları yerde meydana gelen çatışma, zulüm, kamu düzenini bozan olaylar nedeniyle yerinden edilmektedir (UNHCR, 2020). BMMYK 2020 yılında yayımlanan küresel eğilimler raporuna göre dünyadaki insanların %1'i zorla yerinden edilmiş durumdadır (UNHCR, 2020). 2019 yılı sonu itibarıyla zorla yerinden edilmiş kişi sayısı 79,5 milyona ulaşmıştır. Bu oranın 45,7 milyonu ülke içinde yerinden edilmiş kişiler iken geri kalanı ise başka yerde yerinden edilmiş insanlardır: 4,2 milyonu sığınma talebinin sonuçlanmasını bekleyen insanlar, 29,6 milyonu ise mülteciler ve kendi ülkesini terk etmek zorunda kalan diğer insanlardır (UNHCR, 2020). Dünya üzerindeki yerinden edilenlerin son 10 yıldaki artışı ise dikkat çekicidir. 2010 yılında 41 milyon olan

yerinden edilen kişi sayısı 2019 sonu itibariyle neredeyse iki katı artarak 79,5 milyona ulaşmıştır (UNHCR, 2021) .

1980'lerin ortalarından itibaren dünya genelinde mülteci ve sığınmacıların sayısında meydana gelen dramatik artış uluslararası göçün öneminin ve hacminin artmasına neden olmuştur (Castles&Miller, 2008: 144). Böylece sığınma konusu dünya genelinde en önemli gündem meselelerinden biri haline gelmiştir.

1980'li yıllar, oldukça zengin bir göç tarihine sahip olan Türkiye'ye yönelik sığınma ve mülteci hareketlerinin de yoğunlaştığı yıllardır. Türkiye, komşu ülkelerinde artan gerilim ve çatışmalar sonucunda 1980'li yıllardan itibaren sığınacak yer arayışında olan zorunlu göçmenlerin artan yönelişine maruz kalmıştır (Yakar, 2020: 41). Bu yıllar aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası göç haritasındaki konumlanışının değiştiği yıllardır. 1970'li yılların sonu 1980'li yılların başından itibaren çevre ülkelerinde meydana gelen bir dizi olay Türkiye'nin Avrupa'ya işgücü ithal eden kaynak ülke konumundan göç alan hedef ülke konumuna doğru evrilmesini getirmiştir. Afganistan'ın Sovyet Rusya tarafından işgali, İran'daki rejim değişikliği (1979), Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin Ortadoğu'da yol açtığı hukuki kargaşa ve savaşlar (1980'lerin sonu 1990'ların başı) ve son olarak Doğu Avrupa ve Sovyetler birliğindeki komünist rejimin çöküşü(1989'ların sonu 1990'ların başı) dahil olmak üzere Türkiye'nin komşu ülkelerinde cereyan eden bir dizi olay, bu ülkelerde yaşayan pek çok insanın kısa veya uzun süreliğine Türkiye'ye yönelen göçüne neden olmuştur(İçduygu, 2015: 280). Dolayısıyla bu dönem Türkiye'nin çevre ülkelerinde meydana gelen çatışma, siyasi ve ekonomik karışıklar nedeniyle büyük çoğunluğu sığınmacı olmak üzere, çok sayıdaki transit göçmen ve eski Sovyet cumhuriyetinden ekonomik nedenlerle göç etmiş döngüsel nitelikteki ekonomik göçmene ev sahipliği yaptığı dönem olmuştur. Böylece Türkiye yakın tarihi içerisinde ilk kez daha çok Müslüman ve Türk olmayan yabancı ülke vatandaşlarının göçüne sahne olmuştur (İçduygu, 2015: 280).

2000'li yılların başına gelindiğinde ise hem dünyada hem de Türkiye'de mülteci akımları, hakim göç karakteri olarak karşımıza çıkmaktadır (Sallan Gül, Dedeoğlu, & Kahya Nizam, 2020:8). Günümüz itibariyle çatışma, şiddet ve zulüm sebebiyle zorla yerinden edilen kişilerin sayısı küresel çapta rekor düzeylere ulaşırken;

Türkiye dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır (UNHCR, 2021).

21. yy. başından itibaren Türkiye'ye komşu ülkelerde güvenlik sorunları azalmamış aksine hem artarak devam etmiş hem de başka ülkelere de sığıyarak genişlemiştir (Yakar,2020: 42). Bu durum Türkiye'ye sığınma amacıyla yönelen göç hareketlerinin her geçen gün artmasına ve çeşitlenmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç karışıklıklar sonucunda milyonlarca Suriyelinin Türkiye'ye yönelen kitlesel göçü de bunlardan birisidir.

Suriye'de 15 Mart 2011'de başlayan rejim karşıtı gösterilerin kısa zamanda ciddi çatışmalara dönmesi ve ardından da bir iç savaşa dönüşmesi ile birlikte ülkeden komşu ülkelere doğru dramatik bir insan kaçıışı yaşanmaya başlamıştır (Erdoğan, 2015: 317). BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Başkanı Filippo Grandi'nin 12 Mart 2021 tarihli açıklamasında belirttiği gibi 10 yıl süren bu iç savaş süresince Suriye nüfusunun yarısı evlerini terk etmek zorunda kaldı. 6,7 milyon Suriyeli ülke içinde yerlerinden edildi, 5,5 milyondan fazla kişi ise ülkesini terk etmek zorunda kaldı (UNHCR, 2021). Türkiye ise Suriye'deki iç savaştan en çok etkilenen ve en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke oldu. Uluslararası göçler bakımından bir "transit ülke" olarak bilinen Türkiye'de 2011 yılında toplam uluslararası koruma sahibi olanların sayısı 58.018 iken, Suriye'den gerçekleşen kitlesel göç akını ile bu sayı 4 milyonu aşmıştır (Erdoğan, 2020: 72). 2021 yılı itibariyle Türkiye yaklaşık 3,6 milyon geçici koruma altındaki Suriyeliye, 320.000 kadar diğer uyruklardan kişiye ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR, 2021). 1923-2010 arasında çok büyük bölümü soydaş olarak nitelenen göçmenleri ülkeye kabul etme sürecinde bile toplamda 2 milyon civarında göçmene ev sahipliği yaptığı bilinen Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıları kabulüyle Suriye'den 4 yılda gelenlerin sayısı 88 yılda gelenlerin sayısını aşmıştır (Erdoğan & Kaya, 2015: 12). Bu durum bile yaşanan göç dalgasının ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Suriye'den Türkiye'ye yönelen ilk toplu nüfus hareketi 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısından 252 kişilik grupla gerçekleşti (Erdoğan, 2015: 317). Başlangıçta Esad rejimi ve muhalifler arasında başlayan çatışmalara başka aktörlerin dahil olmasıyla ağırlaşan iç savaş neticesinde Türkiye'ye göç eden ilk kabileyi milyonlar takip etti ve Türkiye'ye göç eden kişi sayısı

yıllar içinde artarak devam etti. Başlangıçta Suriye'deki krizin kısa sürede biteceğini ve Suriyelilerin Türkiye'de kısa süre konakladıktan sonra ülkelerine geri döneceğine dair inancı paylaşan Türk hükümeti Suriyelilere yönelik açık kapı politikası uyguladı ve savaştan kaçarak sınırlarına gelen Suriyelilerin ülkeye girişine izin verdi. Uzun bir süre boyunca "misafir" olarak nitelenen ve hukuki bir statüye sahip olmayan Suriyeliler, kalış sürelerinin uzaması neticesinde 2013'te çıkarılan 6458 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu dayanılarak, 13 Ekim 2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı "Geçici Koruma Yönetmeliği" ile "geçici koruma" kapsamına alındı (Bostan, 2018: 48).

Göç İdaresinin 2021 yılı Nisan ayı verilerine göre Türkiye'de ikamet etmekte olan geçici koruma statüsüne sahip kayıtlı Suriyeli sayısı 3 milyon 670 bin 342'dir (Göç İdaresi, 2021). 2021 yılı itibarıyla Suriyelilerin yalnızca %1,5'u kamplarda yaşamaktayken, %98,5'u kent mültecileri olarak şehirlerde yaşamaktadır (Mülteciler Derneği, 2021). Kamp dışında yaşayan Suriyelilerin içinde buldukları şartlar ise çok daha zorludur (Kirişçi & Karaca, 2015: 309). Göç İdaresi(2021) verilerine göre Nisan ayı itibarıyla geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyelilerin sayısı 56.691 bin iken, geçici barınma merkezi dışında kentlerde yaşayan Suriyelilerin sayısı 3.613.651'dir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin yoğun olarak ikamet ettikleri ilk 10 il ise sırasıyla İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya, Kilis'dir. Suriyelilerin yoğun olarak ikamet etmekte oldukları illerin genel olarak Türkiye'nin güneyindeki sınır kentleri ile sınıra yakın kentler olduğu görülmektedir. Buna karşın güney sınırına uzak olmasına rağmen İstanbul, Bursa, İzmir, Konya gibi kentler de Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları kentler arasındadır. Bu kentleri Suriyeli mülteciler için cazibe merkezi kılan faktörler ise kentlerin gelişmiş bir sanayiye sahip olması ve sunduğu çalışma imkanlarıdır. Çalışma olanakları bakımından çeşitli sanayi kollarının bulunduğu merkezler yabancı işgücüne ihtiyaç duyan bazı sektörlerin ülke içindeki konumları ile kayıt dışı çalışma imkanlarının olduğu kentler çeşitli yabancı grupları kendine çekebilmektedir (Yakar, 2020: 53). Öte yandan İzmir'in Doğu Akdeniz rotası üzerindeki jeostratejik konumu, Ege denizi üzerinden başka ülkelere geçmek için bekleyen transit göçmenlerin yaşadığı bir kent olmasına neden olmaktadır (Kahya Nizam, 2019: 150). Bu bağlamda değerlendirildiğinde araştırmanın evrenini oluşturan Türkiye'nin üçüncü büyük kenti

olan İzmir'in gelişmiş sanayisi ve sunduğu zengin çalışma olanaklarının yanı sıra başka ülkelere geçmek için bekleyen Suriyelileri kendisine çekerek en fazla Suriyeliyi barındıran sekizinci kent olduğu görülmektedir.

Zorunlu göç, bu sürece maruz kalmış kişilerin memleketlerini, evlerini, komşularını, kimi zaman aile üyelerinden bir kısmını ya da tamamını kaybettiği ağır bedelleri olan bir süreçtir. Adıgüzel(2018: 3)'in deyişiyle bireyin "*bilinmeyen sulara yelken açtığı*" risklerle dolu bir yolculuk gibidir. Bu riskli yolculuğa çıkmak zorunda kalan göçmenler vardıkları ülkede barınma, yoksulluk, sağlık, eğitim, uyum, iş piyasasının dışında kalma ya da kayıt dışı istihdam, dışlanma vb. gibi pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Diğer taraftan göçmenler homojen bir grup değildir, kendi içerisinde çeşitlilik göstermektedir. Bu durum zorunlu göçün bu süreci yaşayan bireyler üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu başka bir deyişle göçmenlerin tümünün bu süreçten eşit oranda etkilenmediğini gösterir. Zorunlu göç, göçün aktörü olan herkes için travmatik etkilere sahip zorlu bir süreç olsa da kadın, çocuk, engelli ve yaşlı gibi hali hazırda dezavantajlı ve kırılgan olan gruplar bu süreçten daha fazla etkilenmektedir (Apak, 2019: 101). Yaşları, cinsiyetleri ve engelleri nedeniyle hali hazırda dezavantajlı ve kırılgan olan bu bireyler hem göç sürecinde hem de göç sonrası süreçte daha fazla zorlukla karşılaşabilmekte ve zorunlu göçün neden olduğu yoksulluk, dışlanma, uyum vb. sorunları daha derinden yaşayabilmektedir. Zorunlu göçün aktörleri kadın, çocuk, engelli, yaşlı bireyler olduğunda ikili, çoklu, kesişimsel ya da çifte dezavantajlı bir durumun varlığından söz etmek mümkündür (Apak, 2019: 101). Söz konusu dezavantajlı göçmen grup yaşlılar olduğunda yaşlı bireylerin hem yaşlanma sürecinin yarattığı zorluklarla hem de zorunlu göç sürecinin yarattığı zorluklarla aynı anda karşılaştıkları için kesişimsel olarak dezavantajlı bir durumda olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışma hem göçmen hem de yaşlı olmaları sebebiyle kesişimsel bir dezavantajlılık yaşayan yaşlı Suriyeli mültecilere¹ odaklanmaktadır.

---

¹ Uluslararası hukuk açısından çatışma, şiddet ve zulüm nedeniyle ülkesini terk etmek durumunda kalmış kişiler mülteci olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda Suriye'de meydana gelen iç savaş neticesinde ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeliler mülteci olarak nitelendirilmektedir. Türkiye Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi sınırlama şartı nedeniyle yalnızca Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle ülkelerinden göç etmek durumunda kalmış ve uluslararası koruma talep eden kişilere mülteci statüsünü vermektedir. Bu açıdan Suriyeliler uluslararası hukuk mevzuatı açısından mülteci tanımına uygun düşse de Türkiye 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç savaş

Bu çalışmada zorunlu göçün İzmir’de yaşayan yaşlı Suriyeli mültecilerin gündelik yaşamları üzerine etkileri, göç sonrası gündelik yaşamlarını nasıl yeniden inşa ettikleri, yeniden inşa ettikleri yaşamlarını hangi koşullarda ve nasıl devam ettirdikleri, gündelik yaşamlarında ne gibi zorluklarla karşılaştıkları, zorluklarla baş etme stratejileri ve gündelik hayat pratikleri göç ve yaşlanma ekseninde ele alınmıştır. Bu amaçla en fazla Suriyeli barındıran sekizinci kent olan İzmir’e odaklanılmıştır.

Bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm çalışmaya dair metodolojik bilgilerin verildiği “Araştırmanın Konusu ve Metodolojisi” bölümüdür. Bu bölümde araştırmanın konusuna ve yöntem bilgisine dair bilgilerin yanı sıra araştırmanın amacının ne olduğu, araştırmanın nasıl bir öneme sahip olduğu, araştırmanın sınırlılıkları ve alan araştırması sırasında karşılaşılan zorluklara dair bilgilere de yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünü ise “Yaşlanma Olgusuna”na ayırmıştır. Bu bölümde önce araştırmanın konusunu oluşturan mülteci grubu olan “yaşlı”nın kim olduğuna dair kavramsal karışıklığın giderilmesi ve ele alınan grubun doğru anlaşılması adına farklı yaş tanımlamaları ekseninde değişen yaşlı tanımlamalarına yer verilmiştir. Ardından yaşlılık ve yaşlanma tanımlamaları, yaşlanma türleri, toplumsal yaşlanma olgusu, yaşlılık sorunlarına dair bilgilere yer verilmiş ve Dünyanın ve Türkiye’nin yaşlanma eğilimi demografik göstergeler ışığında analiz edilmiştir. Son olarak yaşlı grubu içerisinde özel bir konuma sahip olan ve özel olarak ele alınması gerekliliği doğan yaşlı göçmenler konusuna yer verilerek yaşlı göçmenlerin yaşadıkları sorunlar irdelenmiştir. Ardından “Yaşlamaya İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar” adlı üçüncü bölüme geçilerek yaşlanma literatürü içerisinde öne çıkan kuramlara yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü ise “Uluslararası Göçün Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi”nden oluşmaktadır. Bu bölümde öncelikle göçün gerçekleştiği “alana” göre *yerel- uluslararası* göç, göç edilen yerde kalış “zamanına” göre *geçici- daimi* göç, göç akışının “boyutuna” göre *bireysel - kitlesel* göç, göçün “yasal” kanallar yoluyla gerçekleşip gerçekleşmemesine göre *yasadıışı- yasal* göç, göçün “sebebe”ine göre

---

sebebiyle kitlesel olarak Türk sınırlarına gelenlere geçici koruma statüsü vermiştir. Bu çalışmada ulusal tanımlamadan bağımsız biçimde Türkiye’de ikamet etmekte olan yaşlı Suriyelileri nitelendirmek için “geçici koruma sahibi” kavramı yerine Suriyelilerin durumunu daha iyi yansıttığı düşünülen “mülteci” kavramı tercih edilmiştir.

gönüllü – zorunlu göç olmak üzere farklılaşan göç türlerine yer verilmiştir. Sonrasında ise zorunlu göç ekseninde *mülteci, sığınmacı, şartlı mülteci, geçici koruma* gibi yasal statülere ilişkin temel kavramlar açıklanmıştır. Ardından uluslararası göç hareketini açıklamaya dair *ekonomik teori, tarihsel-yapısalcı yaklaşım, göç sistemleri teorisi, ilişkiler ağı teorisi* ve *ulus ötesi teori* tartışılmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümü ise “Gündelik Hayatın Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi” ne ayrılmıştır. Bu bölümde önce yaşlı mültecilerin gündelik hayat deneyimlerinin analizine kapı açacak gündelik hayat ve göç ilişkisi alt başlığına yer verilmiştir. Ardından gündelik hayatın kavramsal çerçevesine geçilmiştir. Sonrasında ise gündelik hayat sosyolojisinin önemli düşünürleri olan Henri Lefebvre, Michel de Certeau, James Scott, Ervin Goffman’ın gündelik hayata dair görüşlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın son bölümü ise araştırma verilerinin analizine ayrılmıştır. Nitel araştırma yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak 23 yaşlı mülteci ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda bu bölümde öncelikle görüşülen kişilerin sosyo-demografik özellikleri ve diğer bilgilere yer verilmiş ardından bu çalışma kapsamında yapılan alan araştırması sonucunda elde edilen verilerin analizine geçilmiştir. Araştırmanın analizi *Türkiye’ye Geliş Süreci, Göç Sonrası Gündelik Hayat, Geleceğe Dair Beklenti* olmak üzere 3 temel kategori üzerinden gerçekleştirilmiştir. Belirlenen temel kategoriler içerisinde alt başlıklara yer verilerek zenginleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE METODOLOJİSİ

1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU

2011’de Suriye’de başlayan iç savaş neticesinde Türkiye Suriye’den yönelen kitlesel göç akımının etkisi altına girmiştir. Başlangıçta yasal bir statüye sahip olmayan “misafir” olarak nitelendirilen Suriyelilere savaşın kısa sürede sona ermemesi ve kalış sürelerinin uzaması neticesinde “geçici koruma” statüsü verilmiştir. Her ne kadar Suriyelilere verilen yasal statüde “geçicilikleri” vurgulanmış olsa da Suriyelilerin Türkiye’ye gelişinin 10. yılı içerisinde olunması “geçiciliğin” her geçen gün kalıcılığa doğru evirildiğine işaret etmektedir. Suriyelilerin Türkiye’deki kalış süresinin uzamasının yanı sıra başka bir takım verilerde bu durumu kanıtlar niteliktedir. Nitekim bu süre zarfında binlerce Suriyeliye Türk vatandaşlığı verilmiş, binlerce Suriyeli bebek dünyaya gelmiştir. 30 Aralık 2019 itibariyle Türk vatandaşlığı verilen Suriyeli sayısı 110 bine ulaşmıştır (Mülteci Derneği, 2021). Türkiye’de doğan Suriyeli bebek sayısı ise 450 bindir (Mülteci Derneği, 2021). Buna karşın Türkiye’den ayrılan Suriyelilerin sayısı ise Türkiye’deki toplam Suriye nüfusuna göre oldukça düşük seyretmektedir. Göç İdaresi verilerine göre 2014-2021 yılları arasında üçüncü ülkeye yerleştirilen Suriyeli sayısı yalnızca 16.931; birebir formülü kapsamında² Türkiye’den çıkış yapan Suriyelilerin sayısı ise 28.591’dir. 10 yıl içinde ülkesine dönen Suriyeli sayısının ise 6 Aralık 2020 tarihi itibarıyla 419 bin 40 olduğu belirtilmiştir (Mülteci Derneği, 2021). 10 yıl içerisinde ülkeden çıkış yapan geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısının neredeyse Türkiye’de doğan Suriyeli bebek sayısına denk olduğu görülmektedir. Buna karşın Türkiye’de bulunan geçici koruma statüsüne sahip Suriyelilerin sayısında en ufak bir azalmanın meydana gelmemiş

---

² Birebir formülü kapsamında yerleştirme, 18 Mart mutabakatı çerçevesinde Türkiye üzerinden Yunanistan adalarına geçen Suriyeli bir düzensiz göçmenin geri alınması karşılığında bir Suriyeli yabancının Avrupa Birliği ülkelerine yerleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. (Göç İdaresi, 2017)

olması ve Türkiye nüfusu içerisinde geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısında meydana gelen artış ise dikkat çekicidir. 2020 yılında 3.641.370 olan geçici koruma statüsüne sahip Suriyeli sayısı 2021 yılında 30 bin artarak 3.670.342'ye yükselmiştir. Bu sayıya vatandaşlık alan 110 bin Suriyeli ve kayıt altında olmayan Suriyeliler de eklendiğinde ortaya çıkan tablo Türkiye'deki Suriyelilerin sayısının her geçen gün arttığına ve Suriyelilerin geçici olmadığına işaret etmektedir. Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki kalıcılığının artması Suriyelilerin hali hazırda yaşadıkları sorunların kronik olarak varlığını sürdüreceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda 10 yıl süresince Türkiye'de ikamet etmekte olan ve gelecekte de büyük çoğunluğu Türkiye'de kalacak olan Suriyelilerin göç sonrasında gündelik yaşamlarını hangi koşullarda sürdürdükleri, zorunlu göç sürecinin yaşamları üzerine etkileri, karşılaştıkları sorunlar ve zorluklar üzerine yapılan çalışmaların önemli olduğu düşünülmektedir.

Öte yandan zorunlu göç sürecinden en çok etkilenen gruplardan birisi “yaşlı”³ Suriyelilerdir. Çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olan yaşlılık döneminde göçmenler söz konusu olduğunda süreç özgün bir boyut kazanmaktadır (Alptekin & Kartal, 2015: 595). 2021 yılı Göç İdaresi verilerine göre Türkiye'de ikamet etmekte olan kayıtlı Suriyelilerin 69.171'i yaşlıdır. Yetişkinlere ve çocuklara nazaran dil öğreniminde yaşadıkları güçlükler, ekonomik yetersizlikler, ilerleyen yaşla birlikte zorunlu göç sürecinin de sebep olduğu artan sağlık problemleri de düşünüldüğünde yaşlıların zorunlu göç sürecinde “kesişimsel dezavantajlı” durumda oldukları söylenebilir. Öte yandan yaşlılık ve mekan aidiyeti ilişkisi düşünüldüğünde alışkın oldukları çevre ve toplumsal değerlerden zorunlu olarak ayrılma süreci “yaşlıları” etkilemektedir. Suriye'deki savaşın kısa vadede bitmeyeceği ve Suriyelilerin geçen 10 yılda kendilerine yerleşik bir düzen kurdukları ve kalıcı oldukları göz önünde bulundurulduğunda bu durum şuanda genç olan mültecilerin de yaşlanmayı Türkiye'de deneyimleyeceği anlamına gelmektedir. Bu anlamda yaşlı Suriyeliler konusu dikkate değer görülmektedir. Bu doğrultuda bu tezin konusunu literatürde eksik bırakıldığını düşündüğümüz yaşlı Suriyelilerin gündelik yaşamları konusu

---

³ Yaşlılık sınırını belirlemek için ortak kullanım kronolojik yaştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletlerin kronolojik yaş tanımları farklılaşmaktadır. DSÖ kronolojik olarak 65 yaş ve üzerini “yaşlı” olarak tanımlarken Birleşmiş Milletler dokümanlarında kıstas 60 yaş ve üzeridir (Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018). Bu çalışmada DSÖ yaşlı tanımlaması esas alınarak yaşlı kavramsallaştırması ile 65 yaş ve üzeri bireyler kast edilmiştir.

oluşturmaktadır. Bu kapsamda İzmir’de ikamet etmekte olan yaşlı Suriyelilerin gündelik yaşam deneyimleri incelenmiştir. Bu doğrultuda yaşlı Suriyelilerin zorunlu göç sürecine dair deneyimleri, göç sonrası süreçte yaşlılık döneminde gündelik yaşamlarını nasıl yeniden inşa ettikleri, gündelik yaşamlarının göç öncesi döneme göre nasıl farklılaştığı, gündelik yaşamlarını nasıl sürdürdükleri, gündelik yaşamlarında ne gibi zorluklarla karşılaştıkları, bu zorlukların üstesinden gelmek adına ne gibi stratejiler geliştirdikleri, Suriyeli kimliğini korumak adına neler yaptıkları ve ne gibi direniş pratikleri geliştirdikleri vb. konular ele alınmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu tezin amacı Suriye’de meydana gelen iç savaş nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalarak Türkiye’ye gelen ve İzmir’de yaşayan yaşlı Suriyeli mültecilerin gündelik yaşam deneyimlerini yaşlılık, göç ve gündelik hayat ilişkisi bağlamında mültecilerle yapılacak görüşmelerden hareketle anlamaya ve ortaya koymaya çalışmaktır. Bu bağlamda çalışmanın ana problemi İzmir’de ikamet etmekte olan Suriyeli yaşlı mültecilerin gündelik yaşam deneyimleridir. Bu kapsamda belirlenen alt problemler ise şu şekildedir:

- 1) Yaşlı Suriyeli mültecilerin zorunlu göç sürecine dair deneyimleri nelerdir?
- 2) Yaşlı Suriyeli mülteciler göç sonrası gündelik yaşamlarını nasıl yeniden inşa etmektedir?
- 3) Yaşlı Suriyeli mültecilerin göç sonrası gündelik yaşamlarında yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- 4) Yaşlı Suriyeli mültecilerin gündelik yaşamlarında yaşadıkları sorunlarla baş etmek için geliştirdikleri stratejiler nelerdir?
- 5) Yaşlı Suriyeli mültecilerin Suriyeli kimliğini korumak ve yabancıları oldukları bir toplumda kendileri olarak var olmak adına geliştirdikleri direniş pratikleri nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Geçici koruma statüsü altına alınan ancak Türkiye’de kalış sürelerinin her geçen gün artması ile geçicilikleri her geçen gün kalıcılığa evrilen Suriyeli mülteciler konusu Türkiye için oldukça önemli bir konudur. Bu bağlamda Türkiye’de yaşamakta olan Suriyeli mültecilere yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların sayısı da her geçen gün artmaktadır. Ancak literatür tarandığında bu çalışmaların genç, kadın ve çocuk Suriyeliler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Söz konusu mülteci grubu “yaşlılar” olduğunda aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Göçe ilişkin literatür tarandığında Türkiye’de ikamet etmekte olan kayıtlara geçmiş sayısı 69.171 olan yaşlı Suriyeliyi konu alan birkaç makale dışında herhangi bir çalışmaya rastlanılmamaktadır (Atila Demir, 2019; Korkmaz Yaylagül& Aslan, 2020; Apak, 2019). Bu çalışmanın literatürde eksik bırakılan bu konuya önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Öte yandan Türkiye hızla yaşlanmakta olan bir ülkedir. Türkiye’de yaşlı nüfus diğer yaş gruplarına göre daha yüksek hızda artmaktadır⁴. Bu durum Türkiye’yi çözüm bulmak zorunda olduğu pek çok sorunla karşı karşıya bırakmaktadır. Toplam nüfusun içerisindeki yaşlı oranının hızla artması sağlık, sosyal yardım, sosyal hizmet, emeklilik harcamalarında artışa sebebiyet vermektedir. Bunun yanı sıra az sayıda çalışanın giderek artan yaşlı emekliye bakmak zorunda kalması sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Hali hazırda hızlı toplumsal yaşlanma süreci Türkiye için tehlike arz etmekte iken, zorunlu göç süreciyle birlikte Türkiye’ye gelen genç mültecilerin yaşlanması ve ülkeye geldiğinde zaten yaşlı olan mülteciler ile ülke içerisinde farklı büyük bir yaşlı nüfus yaratılmaktadır. Etnik kökeni, dili, kültürü, yaşam tarzı, ihtiyaçları bakımından yerli haktan farklı olan bu nüfusun sorunları da yalnızca yaşlılıktan kaynaklanan sorunlar olmamakta zorunlu göçün etkileriyle farklılaşmaktadır. Bu bağlamda yaşlı mülteciler söz konusu olduğunda Türkiye’nin

---

⁴ TÜİK’in 2020 yılında yayınladığı “İstatistiklerle Yaşlılar” raporu sonuçlarına göre yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve üzeri yaştaki nüfus son beş yılda %22,5 artarak 6 milyon 495 bin 239’dan 7 milyon 953 bin 555 kişiye yükselmiştir. Böylece 2015 yılında % 8,2 olan yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı 2020 yılında % 9,5’e yükselmiştir. 2015 yılları arasında diğer yaş gruplarının toplam nüfus içerisindeki artışına bakıldığında ise 2015 yılında toplam nüfus içerisindeki oranı %67,8 olan 0-14 yaş aralığındaki nüfusun 2020 yılında %67,7’ye gerilediği; 15-64 yaş aralığındaki nüfusun oranının %24’ten %22,8’e gerilediği görülmektedir. Bu durum Türkiye’deki yaşlı nüfusun, diğer yaş gruplarındaki nüfusa göre daha yüksek bir hız ile artış gösterdiğini ortaya koymaktadır (TÜİK,2020).

çözüm bulmak zorunda olduğu sorunlar farklılaşmakta ve yaşlı mülteciler konusu önemli bir hal almaktadır. Bu sebeple yaşlı Suriyeli mültecileri konu alan daha çok çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

1.4.1. Araştırma Deseni

İzmir’de yaşayan yaşlı Suriyeli mültecilerin gündelik yaşam deneyimlerinin anlaşılabilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri bireyin yer aldığı koşullara, sosyal olguların bağlamsal özelliklerine, tarihsel, sosyal, mekansal varoluşlara ve simgesel anlam dünyasına duyarlı bir yöntem olarak araştırmacıya araştırılanın iç dünyasına girebilme imkanı sunmaktadır (Kümbetoğlu, 2016: 45). Yani sosyal olguları içinde bulunduğu çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşım olma anlamını taşımaktadır (Yıldırım&Şimşek, 2016: 41). İçinde yer aldığı koşullardan bağımsız olarak değerlendirilmesinin çok zor olduğu görülen zorunlu göç sürecine maruz kalmış yaşlı Suriyeli mültecilerin gündelik yaşam deneyimlerini ortaya koymaya çalışırken nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

1.4.2. Veri Toplama Aracı

Nitel araştırma deseniyle tasarlanan bu tezin veri toplama aracı olarak nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracı olan görüşme tekniği tercih edilmiştir. Merriam’a göre (2013: 86) görüşme, gözlemleyemediğimiz davranışlar, duygular veya insanların etraflarındaki dünyayı nasıl ifade ettiklerini öğrenmek için gereklidir. Bu bağlamda görüşme türlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği görüşülen kişiden özel bir bilgi istendiği kısımda yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı ancak görüşmenin büyük kısmında keşfedilmesi gereken konuların açığa çıkarılması için soruların sorulduğu veya bir konu tarafından yönlendirildiği görüşme türüdür (Merriam, 2013: 88). Bu bağlamda hem araştırmanın amacına yönelik önceden hazırlanmış bir soru formunun kullanılmasına imkan verdiği, hem de derinlemesine bilgi elde etmek istediği konuya dair araştırmacıya ek

sorular sorarak konuyu derinleştirme imkanı verdiği için yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılması tercih edilmiştir. Bu doğrultuda yaşlı mültecilerin göç sürecine dair deneyimleri ve göç sonrası gündelik yaşam deneyimlerini ortaya çıkarmak üzere bir mülakat formu hazırlanmıştır.

Araştırmada kullanılan bir diğer veri toplama aracı ise gözlemdir. Alan araştırmalarında araştırmacının gözlemlerini içeren notları diğer tekniklerle oluşturulan verileri zenginleştiren önemli bir veri kaynağıdır (Kümbetoğlu, 2016: 126). Bu sebeple gerçekleştirilen her görüşme sonrasında katılımcıya, katılımcının yaşadığı mekana, davranışlarına dair gözlemler gün gün not edilmiş ve yaşlı mültecilerin göç sonrası davranışını ve yaşam koşullarını açıklamak amacıyla raporlama aşamasında kullanılan tekniklerden birisi olmuştur. Bireylerin söyledikleri ile tutumları ve davranışları arasındaki farkları veya görüşme sürecinde anlayamadığı gözden kaçırdığı birçok boyutu izleme imkanı sunan gözlem tekniği aynı zamanda araştırmacının fotoğraf makinesi, kamera kullanma gibi çeşitli belgeleme yollarına başvurmasına izin verir (Kümbetoğlu, 2016: 127). Bu doğrultuda katılımcılardan izin alınarak yaşam ortamlarının fotoğraflanmış ve bu fotoğraflara araştırma içerisinde yer verilmiştir.

1.4.3. Veri Toplama Süreci

1.4.3.1. Evren ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın evrenini İzmir’de ikamet etmekte olan yaşlı Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. İzmir ilinin tercih edilmesinin nedenlerinden biri Suriyelilerin yoğun yaşadığı kentlerden biri olmasıdır. Göç İdaresi 2021 yılı verilerine göre Suriyelilerin yoğun olarak ikamet ettiği ilk 10 ilin sırasıyla İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya, Kilis olduğu görülmektedir. Bu sıralamaya göre İzmir geçici koruma altındaki Suriyelilerin en yoğun yaşadıkları kentler arasında 8. sırada yer almaktadır. 2021 yılı Nisan ayı Göç İdaresi verilerine göre İzmir’de ikamet etmekte olan kayıt altındaki Suriyelilerin sayısı 148.133’dir. Bu sayı İzmir’in toplam nüfusunun % 3,39’una karşılık gelmektedir (Göç İdaresi, 2021).

Bu araştırmanın örneklem grubunun seçiminde ise olasılıksız örnekleme yöntemlerinden niteliksel araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan amaçlı örnekleme

yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım& Şimşek (2016: 114)'in tanımladığı şekliyle örneklem çok sayıda birey, olay veya olguyu içeren evreni, belirli yöntemlerle küçük çalışılabilir bir büyüklüğe indirgeme olarak adlandırılmaktadır. Olasılık temelli ve amaçlı olmak üzere iki temel örnekleme yöntemi bulunmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016: 115). Olasılıklı örnekleme araştırmacının araştırma sonuçlarını örneklemden evrene genellemesine olanak verirken, nitel araştırmalar istatistiksel anlamda genellenebilir bir sonuç amacı gütmendiğinden olasılıksız örnekleme en uygun örnekleme stratejisi olma durumundadır (Merriam, 2013: 76). Bu yüzden örnekleme seçiminde amaçlı örnekleme yönteminin kullanılmasında karar kılınmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırmacının keşfetmek, anlamak, iç görü kazanmak istediği çoğu şeyin öğrenilebileceği bir örneklem seçiminin zorunlu olduğu varsayımına dayanır (Merriam, 2013: 76). Bu bağlamda yaşlı Suriyeli mültecilere yönelik yürütülen bu tezde istatistiki anlamda genellenebilir bir sonuç gütmekten ziyade keşfetmek ve anlamak amacı güdüldüğünden amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak örneklem seçme yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda amaçlı örnekleme teknikleri içerisinde yer alan kartopu örnekleme kullanılmıştır. Araştırmacının evrenin büyüklüğü hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığı durumlarda yararlı bir teknik olan bu örnekleme tekniği, araştırma alanında kaynak kişilerden diğer görüşülecek kişilere ulaşılması ve bir kartopu gibi, ilerledikçe ve yeni kişilere ulaşıldıkça örneklemin büyümesi ile oluşmasıdır (Kümbetoğlu, 2016: 99). Görüşülecek kişilere ulaşma noktasında kaynak kişi olarak karşımıza Mülteci Hakları Geliştirme Derneği Başkanı Hael SROUR ve İzmir’de Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği Başkanı Muhammed Salih ALİ çıkmıştır. Görüşülenlerin büyük çoğunluğuna Hael SROUR ve Muhammed Salih ALİ aracılığıyla ulaşılmıştır. Aynı zamanda İzmir’de Suriyeli mülteciler alanında aktif çalışan iki sivil toplum kuruluşunun başkanı olan Hael SROUR ve Muhammed Salih Ali aracılığıyla görüşülenlere ulaşılması kırılğan bir grubu oluşturan Suriyeli yaşlı mültecilerle güven ilişkisi tesis edilmesi noktasında da önem arz etmiştir. Öte yandan katılımcılara ulaşılma noktasında kimi zaman araştırmacının tanıdık ve arkadaşları aracı olmuş, kimi zaman da görüşülenlerin kendileri kaynak kişi olarak görev yaparak başka kişilere ulaşılmasını sağlamıştır.

1.4.3.2. Veri Toplama

Araştırmanın veri toplama süreci Ağustos 2020- Ocak 2021 ayları arasında İzmir’de gerçekleştirilmiştir. İzmir’de ikamet etmekte olan yaşlı Suriyeli mülteciler ile görüşme yapabilmek için İzmir Valiliğine bağlı İl Göç İdaresi’nden ve İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Etik Kurul’undan gerekli izinler alınmıştır. Ağustos, Eylül ve Kasım aylarında toplamda bir hafta, Ocak ayında 2 hafta olmak üzere toplamda 3 hafta sahada kalınmıştır. Ağustos- Kasım ayları pilot görüşmelerin gerçekleştirildiği tarihler iken asıl görüşmelerin yoğunlaştığı tarih Ocak 2021’dir. Bu bağlamda kartopu örnekleme tekniğiyle ulaşılan İzmir’in Basmane semti ile Doğanlar, Mevlana, Naldöken, Kavaklıdere ve Yeşilçam mahallelerinde ikamet etmekte olan 23 yaşlı görüşülen ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Örneklem büyüklüğünün 23 kişi ile sınırlandırılmasının nedeni doyma noktasına ulaşılması yani araştırma verilerinin kendisini tekrar etmesidir. Lincoln ve Guba (1985’ten aktaran Merriam, 2013: 79)’nın söylediği şekliyle amaca yönelik örneklemede, örneklemin büyüklüğü bilgiler göz önüne alınarak belirlenir ve eğer amaç bilgiyi arttırmak ise seçim örneklem birimlerinden yeni hiçbir bilgi elde edilmediğinde son bulur.

Katılımcılara görüşmenin amacı, verilerin hangi amaçla kullanılacağı konusunda bilgi verilip izinleri alındıktan sonra görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular sosyo-demografik bilgileri elde etmeye yönelik sorulardan başlayarak, göç öncesi yaşam, göç süreci ve göç sonrası gündelik yaşam deneyimleri olmak üzere belirli bir düzen içerisinde yöneltilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların mahremiyetlerini korumak adına isim, soy isim, etnik köken, adres ve iletişim bilgileri istenmemiş, yalnızca yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek, eğitim seviyesi ve gelir durumu bilgilerini içeren sosyo-demografik sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler sırasında soruların içeriği, düzeni, sırası vs. açısından görüşme formuna sadık kalınmışsa da soruların yöneltilmesi aşamasında görüşme formuna çoğu zaman referans odaklı bağlı kalınmıştır. Sorulan sorulara verilen yanıtlar bağlamında yaşlı mülteciler tarafından soruların algılanış biçimi göz önünde bulundurularak soruyu yeniden sorma yoluna gidilmiştir. Sorunun doğru anlaşılması adına kimi zaman örnekler vererek ve soruyu alt sorulara bölerek açıklama

teknikleri kullanılmış, kimi zaman da anlatının derinleştirilmesini sağlayacak ek sorular yöneltilmiştir.

Görüşmeler Türkçe bilen katılımcılar ile doğrudan ve aracısız gerçekleştirilmişken, Türkçe bilmeyen katılımcılar ile Arapça bilen bir tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. İzmir İl Göç İdaresinin “*ses/video kaydı alınmaması*” na yönelik uyarısına bağlı kalınarak görüşme yapılırken ses kaydı alınmamıştır. Bu nedenle görüşmeler sırasında bir taraftan sorular sorulurken bir taraftan notlar alınmıştır. Katılımcıların anlatımlarının birinci ağızdan ve söylendiği şekliyle not edilmesine özen gösterilmiştir.

Görüşme süreleri kişiden kişiye değişmekle birlikte en kısa görüşme 25 dk. en uzun görüşme 1 saat 20 dk. sürmüştür. Görüşme sürelerinin değişkenlik göstermesi görüşmelerin tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmesine, soruların tek seferde anlaşılıp anlaşılmamasına, yaşlı mültecilerin duygu durumuna ve sağlık durumuna bağlı olmuştur. Tercüman aracılığıyla gerçekleştirilen görüşmelerde kimi zaman soruların aktarılmasında sorun yaşanmış ve soruların anlaşılması zaman almıştır. Bu noktada sorular değiştirilerek, örnekler vererek, açıklanarak yeniden yöneltilmiştir. Bu durum soruların birden fazla kez sorularak görüşmelerin süresinin uzamasına sebebiyet vermiştir. Bunun yanı sıra göç sürecine ve memlekete dair anlatımlarda yaşlı mülteciler duygusal anlar yaşamıştır. Görüşme sırasında yaşanan duygusal anlar da görüşmenin süresini etkileyen bir faktör olagelmıştır. Bu noktada görüşmeye belli bir süre ara verilip görüşülen kişilere diledikleri takdirde görüşmenin sonlandırılabilceği ifade edilmişse de görüşülen kişiler kendini anlatma konusunda istekli olmuş ve görüşmelere devam edilmiştir. Görüşülen kişilerin kendilerini anlatma konusunda istekli olup olmaması da görüşmelerin süresini etkileyen bir etmendir. Özellikle tercüman kullanılmadan doğrudan gerçekleştirilen görüşmeler de görüşülenlerle daha etkili bir iletişim kurulmuş ve görüşülen kişilerin kendilerini anlatmaya daha istekli oldukları görülmüştür. Bunun yanı sıra görüşmelerin gerçekleştirildiği yer ve çevresel faktörler de görüşmelerin süresini etkilemiştir. Görüşülen yerin kalabalık ve gürültülü olması sorulan soruların ve yanıtların tam olarak anlaşılmasına ve tekrar edilmesine sebebiyet vererek görüşmelerin süresini etkilemiştir.

Görüşmeler katılımcıların tercihine göre ev, park, bahçe, mahalle arası ve Mülteci Hakları Geliştirme Derneği Başkanı Hael SROUR’in tesis ettiği dernekte

gerçekleştirilmiştir. 12 kişi ile evde, 4 kişi ile dernekte, 3 kişi ile parkta, 2 kişi ile mahalle arasında, 1 kişi ile muhtarlıkta, 1 kişi ile dükkanda görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında pandemi koşulları göz önünde bulundurularak, sosyal mesafe, maske ve hijyen kuralları gözetilmiştir. Araştırmacı görüşülen kişilerin sağlığını riske etmemek adına bütün görüşmeler boyunca çift kat maske takmış ve görüşülen kişilere de maske takmalarını rica etmiştir. Görüşmeler sonunda görüşme gerçekleştirilen kişilere teşekkür edilerek, verdikleri bilgilerin yalnızca tez çalışması için kullanılacağı ve başka bir amaç için kullanılmayacağı yinelenerek görüşme sonlandırılmıştır.

1.4.4. Veri Analizi

23 yaşlı Suriyeli mülteciyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz araştırmacının görüşmelerdeki verilere sadık kalarak bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntılar yaparak verileri sunma yoluna gittiği analiz yöntemidir (Kümbetoğlu, 2016: 154). Bu analiz yönteminin çeşitli aşamaları bulunmaktadır. Yıldırım& Şimşek (2016: 240)'in ortaya koyduğu bu aşamalar şunlardır:

-İlk aşama betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma aşamasıdır. Bu aşamada araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan yola çıkılarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulur ve verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenir.

- İkinci aşama ise belirlenen tematik çerçeveye uygun olarak verilerin işlenmesi aşamasıdır. Bu aşamada elde edilen veriler okunur, düzenlenir ve seçilir.

-Üçüncü aşama bulguların tanımlanması aşamasıdır. Bu aşamada düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan anlatılarla desteklenir.

-Son aşama ise bulguların yorumlanması aşamasıdır. Bu aşama tanımlanan bulguların ilişkilendirildiği, anlamlandırıldığı aşamadır.

Bu doğrultuda görüşmelerden elde edilen veriler önce bilgisayara geçirilmiş ve ardından numaralandırılmıştır. Ardından yukarıda yer verilen 4 aşamaya tabi tutularak betimsel olarak analiz edilmiştir. Önce görüşme formunda soruların yer aldığı kategorilerden ve görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareketle

temalar belirlenmiştir. Bu doğrultuda belirlenen temalar şöyledir: *göç süreci, barınma, çalışma hayatı, sosyal çevre ve komşuluk ilişkileri, aile içi ilişkiler, boş vakit, ev içi pratikler, tüketim pratikleri ve gelecek beklentisi*. Sonrasında sayılan temalara uygun olarak görüşme verileri gözden geçirilmiş ve düzenlenmiştir. Ardından bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamasına geçilerek gerekli yerlerde görüşülenlerin anlatılarına yer verilmiş ve bulgular arası ilişki kurmaya çalışarak araştırma verilerinden oluşan bütünsel bir resim ortaya koymak hedeflenmiştir. Çalışmanın geçerliğini artırma stratejileri arasında uzman gözden geçirmesi yöntemi kullanılmıştır. Analizin kalitesini ölçmek için uzman kullanmayı, üst değerlendirme yapmayı veya denetleme sürecini içermektedir (Patton, 2014; Merriam 2013). Ham verilerin bir uzman meslektaş tarafından gözden geçirilmesi ve onlara dayanarak ortaya konulan bulguların makul ve mantıklı olup olmadıklarının denetlenmesini de kapsamaktadır (Merriam, 2013: 210).

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE ZORLUKLARI

İzmir’de ikamet etmekte olan yaşlı Suriyeli mültecilerin gündelik yaşamlarını ortaya koymayı hedefleyen bu çalışma 65 yaş ve üzeri yaşlı Suriyeli mültecilerle sınırlandırılmıştır. Bu durumun nedeni Dünya Sağlık Örgütü tarafından koyulan “yaşlı” olarak değerlendirme alt kriterinin 65 yaş olmasıdır.

Alan araştırması yapılırken bir takım zorluklar ile karşılaşmıştır. Bunlardan ilki dil problemidir. Etnik kökeninin Türkmen olduğunu dile getiren kişiler ile doğrudan görüşmeler gerçekleştirilebilmişken, Türkçe bilmeyen kişiler ile görüşmeler Arapça bilen bir tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu durum görüşülen kişilerle doğrudan iletişim kurulamamasına ve soruların aktarılması noktasında bir takım eksikliklerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Doğrudan gerçekleştirilen görüşmeler soruların anlaşılmadığı noktada araştırmacıya müdahale etme, açıklama yapma, örnek verme vb. fırsatı sağlamakta iken tercüman aracılığıyla gerçekleştirilen görüşmelerde bu durum kısıtlanmıştır. Ayrıca doğrudan yapılan görüşmelerde araştırmacı sondaj sorularıyla konuyu derinleştirme fırsatı da yakalayabilmiştir. Ancak görüşmelerin aracı ile gerçekleştirildiği durumlarda bu durum çok mümkün olamamış ve verilen yanıtların derinliğini etkileyebilmiştir.

Alan araştırması sırasında karşılaşılan bir diğer zorluk ise Suriyeli yaşlı mültecilere erişim noktasında yaşanmıştır. Bu durumun bir nedeni yaşlı Suriyeli nüfusun genç nüfusa göre az sayıda olmasıdır. Bu duruma etki eden bir diğer etmen tüm dünyayı etkisi altına alan “Covid 19” salgınıdır. Alan araştırmasının pandemi koşullarında gerçekleştirilmesi yaşlı mültecilere erişim noktasında birçok zorluk ve problemin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu zorluklardan en önemlisi salgının en çok yaşlı nüfusu etkisi altına almasından kaynaklı olarak erişilen kişilerin hastalığa yakalanma korkusuyla görüşmeyi kabul etmemesi ya da iptal etmesidir. Görüşmelerin maske, mesafe ve hijyen kurallarına uygun olarak ve istenildiği takdirde açık alanda gerçekleştirilebileceği dile getirilmişse de görüşmeyi reddeden kişiler var olmuştur. Bunun yanı sıra “Covid 19” salgınına yönelik alınan tedbirler kapsamında yaşlı bireylere yönelik uygulanan sokağa çıkma kısıtlamaları da saha çalışmasının seyrini etkileyen bir diğer faktör olmuştur.

Alan araştırması sırasında karşılaşılan bir diğer güçlük ise görüşme gerçekleştirilen mekandan kaynaklı olarak görüşmelerin sekteye uğramasıdır. Görüşmelerin büyük çoğunluğu katılımcıların yaşlı olması ve hareket kabiliyetindeki sınırlılık nedeniyle katılımcıların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Konut koşulları göz önünde bulundurulduğunda bu evler bir ya da iki odalı evlerdir. Öte yandan kendisine ait bir geliri bulunmadığı için yaşlı mültecilerin büyük çoğunluğu çocuklarının yanında ikamet etmektedir. Yani görüşmelerin büyük çoğunluğu konut içerisinde yaşayan kişi sayısının fazla, oda sayısının az oluşu nedeniyle katılımcının çocukları, torunları ve gelinlerinin de bulunduğu kalabalık bir ortamda gerçekleşmiştir. Bu durum kimi zaman katılımcının akrabalarının ve tanıdıklarının katılımcının yanıtlarına dışarıdan müdahale etmelerine neden olurken, kimi zamanda ev içerisindeki gürültü katılımcının dikkatinin dağılmasına, soruların tam anlaşılmasına sebebiyet vermiştir. Bu noktada görüşme dışındaki ikinci kişiler görüşmeye müdahale etmeme ve sessiz olma konusunda nazik bir şekilde uyarılarak sorular yinelenmiştir. Aynı problem katılımcıların talebi üzerine park ve mahalle arası gibi açık alanlarda gerçekleştirilen görüşmeler sırasında da yaşanmıştır.

Alan araştırması sırasında karşılaşılan bir diğer zorluk ise güven sorunu olmuştur. Araştırmacıya karşı güven sorunu yaşayan görüşülenler çoğu kez kendileri hakkında bilgi vermekten ve düşüncelerini açıkça dile getirmekten çekinmişlerdir.

Görüşülen kişilerin özellikle Türkiyeli komşularıyla ve sosyal çevresiyle yaşadıkları sorunları anlatmaktan ve olumsuz duygu ve düşüncelerini dile getirmekten çekindikleri görülmüştür. Bu durum kimi zaman görüşülen kişilerin çelişkili ve eksik yanıtlar vermelerine sebebiyet vermiştir. Ancak görüşme ilerledikçe oluşan samimiyet ortamı ve araştırmacı tarafından anlatımı derinleştirmeye yönelik sorulan sondaj soruları bu problemin üstesinden gelinmesine yardım etmiştir.

Araştırmada karşılaşılan bir diğer zorluk araştırmacının görüşülen kişiler tarafından yardım amaçlı gelen belediye çalışanı ya da devlet memuru olarak algılanması olmuştur. Araştırmacı görüşmeye başlamadan önce çalışmanın amacını ve kendisini tanıtmış olsa da görüşmelerin seyrinden ve verilen yanıtlardan görüşülen kişinin araştırmacıyı bir yardım kuruluşundan gelen bir çalışan olarak algıladığı fark edilmiştir. Bu noktada araştırmacı kim olduğunu ve araştırmanın amacını yineleyerek görüşülene herhangi bir yardım kuruluşundan gelmediğini açıklama yoluna gitmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YAŞLANMA OLGUSU

2.1. YAŞ, YAŞLANMA VE YAŞLILIK TANIMI

Yaşlanma her canlının deneyimlediği kaçınılmaz ve zorunlu bir süreçtir. Her canlı doğar, büyür, yaşlanır ve ölür. Yaşlanma ve yaşlılığı anlamak için önce “yaş” kavramının ne olduğunun anlaşılması gerekir. Kime “yaşlı” denileceği yaş kavramından hareketle anlaşılabilir. Ancak yaş kavramı oldukça karmaşık ve çeşitlilik gösteren bir kavramdır. Kronolojik yaş, biyolojik yaş, psikolojik yaş, sosyal yaş, etik yaş, hukuksal yaş, işlevsel yaş, bilişsel yaş, dinsel yaş, tarihsel yaş, kişisel yaş vb. pek çok türü bulunmaktadır (Tufan, 2014: 11-13). Ancak insanlar çoğu zaman kronolojik yaş, fonksiyonel durum veya yaşam aşamasını içeren üç yoldan birine göre sınıflandırılır (Morgan& Kunkel, 2016: 7).

Yaşın tanımlanmasında en çok kullanılan kronolojik yaş, kişinin geride bıraktığı seneleri temsil etmektedir. Her ne kadar yaşlılığın başlangıcını tanımlamak için sıklıkla kullanılsa da yaşlanma açısından bireyler arasındaki değişkenlik nedeniyle biyolojik olarak bireyin yaşlanması için çok kaba bir kılavuzdur. Öte yandan kronolojik yaşın doğuştan gelen bir `` anlamı " yoktur, ancak içinde çalıştığı sosyal ve tarihsel bağlamdan türetilir. Dolayısıyla, belirli kronolojik yaşların yorumlanması ve anlamı hem tarihsel hem de kültürel olarak farklılık gösterir (Victor, 2005: 6).

Yaşlılığı belirlemek için kullanılan bir diğer kriter işlevsel yaştır. İşlevsel yaşın tanımları, insanların nasıl göründüklerine ve neler yapabileceklerine dayanmaktadır. İşlevsel olarak, bir kişi artık yetişkinliğin ana rollerini yerine getiremediğinde yaşlanır. İşlevsel yaş ayrıca eklemlerin sertliği, azalmış kısa süreli hafıza, azalmış cilt elastikiyeti, azalmış aerobik kapasite, gri saçlar, kırışıklıklar gibi yaşlılıkla ilişkilendirilen fiziksel değişikliklerle de ölçülebilmektedir. Ancak bireyler farklı şekillerde ve farklı hızlarda yaşlanabilir. Ve günümüz dünyasında, saç boyası ve yüz

gerdirme görünüşleri o kadar dramatik bir şekilde değiştirebilir ki, normal fiziksel yaşlanma belirtileri büyük ölçüde gizlenebilir. Bu nedenlerden dolayı, fonksiyonel kriterler yanıltıcı olabilir (Quadagno, 2018: 6).

İnsanları fonksiyonel kapasitelerine göre daha iyi sınıflandırmak için gerontologlar “iyi durumda olan yaşlılar(well),biraz engelli yaşlılar(somewhat impaired) ve kırılgan (frail) yaşlılar olmak üzere üç kategori geliştirmiştir. İyi durumda olan yaşlılar sağlıklı ve aktif, sosyal ve boş zaman aktivitelerine katılan, genellikle gönüllü çalışmalarla istihdam edilen, aile sorumluluklarını yerine getiren yaşlılardır. Biraz engelli yaşlılar kronik rahatsızlıklar yaşamaya başlayan ve yaşamın birçok yönüne katılabilmelerine rağmen, ulaşım, alışveriş, temizlik veya kişisel bakım konularında desteğe ihtiyaç duyabilen yaşlılardır. Kırılgan yaşlılar ise zihinsel veya fiziksel bozulmalar gösteren ve günlük aktivitelerini gerçekleştirmek için başkalarına bağımlı olan yaşlılardır (Quadagno, 2018: 6).

Yaşlılığın tanımlanması için kullanılan başka bir kavram yaşam döngüsü veya yaşam evresi kavramıdır. Yaşam ilerledikçe, insanlar değişim veya geçiş dönemleri ile noktalanmış belirli yaşam evrelerine ulaşma eğilimindedir. Böylece, insanlar ergenlik, genç erişkinlik, orta yaş ve daha sonraki olgunluk gibi kabaca karşılaştırılabilir durumlarda olarak kategorize edilebilir. Yaşam evreleri, yeni sosyal rolleri (büyükanne veya büyükbaba gibi), fiziksel değişiklikleri (fiziksel zayıflık gibi) veya bazı rollerden geçişleri (bir kişinin işini emeklilik ile bırakması gibi) içeren belirli yaşam zamanlarını tanımlayan geniş sosyal kategorilerdir ve kabaca kronolojik yaş aralıklarına karşılık gelmesine rağmen kronolojik yaştan çok daha sosyal olarak inşa edilmiş ve kültürel temellidir (Morgan&Kunkel, 2016: 9).

Yaşın tanımlanmasında kullanılan bu üç belirtecin yanı sıra bir diğer yaş belirteci ise bireylerin kendilerini hissettikleri yaşa gönderme yapan öznel yaştır. Quadagno(2018: 7) öznel yaş kimliğinde en önemli faktörlerin aktivite düzeyi ve sağlık olduğu görüşündedir. Kendilerini yaşlı olarak tanımlayan yaşlı insanların genellikle bir kalp krizi veya düşme sonrası kalça kırığı gibi kendilerini yaşlı hissettiren belirli bir olayı deneyimlediğini söyler. Aynı zamanda öznel yaş kimliği sınıf ve cinsiyet faktörlerinden de etkilenmektedir. Örneğin zengin akrabalarıyla karşılaştırıldığında, sosyoekonomik durumu düşük olan insanların kendilerini “yaşlı” olarak sınıflandırma olasılıkları ve kronolojik yaşlarından daha yaşlı hissetme

olasılıkları daha yüksektir. Öte yandan birçok çalışmada kadınların erkeklerden daha genç yaş kimliklerine sahip olduğunu bulunmuştur(Quadagno, 2018: 7).

Yaş denildiği zaman her ne kadar zihinlerimizde mutlak ve değişmez bir anlam anlansa da görüldüğü üzere yaş kavramı aslında sanıldığı kadar mutlak ve değişmez bir kavram değildir. Sanıldığına aksine yaş kültürden kültüre hatta bireyden bireye değişebilen ve farklı anlamlar ifade edebilen oldukça belirsiz ve muğlak bir kavramdır. Bununla bağlantılı olarak “yaşlı” olarak nitelendirdiğimiz kişinin kim olduğu ve yaşlıya verilen anlamda toplumdan topluma değişmektedir.

Yaşlılık ve yaşlanma kavramları ise çoğunlukla birbirlerine karıştırılabilen ve birbiri yerine kullanılan kavramlar olmasına rağmen bu iki kavram birbirlerinden oldukça farklıdır. Yaşlanma bireyin doğumundan başlayarak ölümüne kadar geçen süreyi kapsarken, yaşlılık bir yaşam dönemine göndermede bulunmaktadır. Her insan doğduğu andan itibaren yaş almakta yani yaşlanmaktadır. Bu anlamda yaşlanma bireyin yaşamı boyunca devam eden kaçınılmaz ve zorunlu bir süreçtir. Bu yaş alma süreciyle birlikte bireyde fiziksel, bilişsel, psikolojik ve sosyal anlamda değişiklikler ve dönüşümler meydana gelmektedir. Bu değişim ve dönüşümler en yoğun olarak yaşlılık döneminde kendisini göstermektedir. Bu anlamda yaşlılık bireylerin bedensel, psikolojik, zihinsel, sosyal alanlarda giderek durağanlaşmaya başladığı ve zamanla çöküşe geçtiği bir dönem olarak tanımlanabilir (İçli, 2016: 41).

Gerontoloji uzmanları tarafından kronolojik yaş temelinde kategorize edilmiş “genç yaşlı”, “orta yaşlı” ve “ileri yaşlı” olmak üzere yaşlılığın 3 evresi bulunmaktadır (Canatan, 2016: 139-140). İlk evre 65-74 yaşları arasında olan yaşlıları kapsayan "genç yaşlı" evresidir. En kalabalık yaşlı nüfus grubu olmakla birlikte kadın ve erkek oranının birbirine yakın olduğu, henüz aktif halde bulunan ve yeni sosyal ilişkiler geliştirebilen yaşlıda bazı kronik hastalıkların çıkmaya başladığı dönemdir. İkinci evre 75-84 yaş arasındaki yaşlıları kapsayan "orta yaşlı" evresidir. Bu dönemde nüfusta erkeklerin oranı hızla düşmekle birlikte, yaşlılarda fiziksel gerilemenin hızlanması ve bilişsel süreçlerde sorunların görülmeye başlaması sebebiyle başkalarının desteğine ihtiyaç artmaktadır. Bu dönem aynı zamanda eş, akran ya da arkadaşların kaybının sosyal ilişkilerde bozulma meydana getirdiği ve yaşlanmanın hem birey hem de çevre tarafından farkına varıldığı dönemdir. Üçüncü evre ise 85 yaş ve üstündeki yaşlıları kapsayan "ileri yaşlı" veya "kırılgan yaşlı" evresidir. Nüfus içindeki sayıları oldukça

düşük olmakla birlikte erkeklerin oranı da kadınlara göre çok düşüktür. Bilişsel aktivitelerde bozulma, fiziksel gerileme sebebiyle öz bakımın iyice bozulması düzenli ve sürekli bakım ihtiyacını oldukça belirgin hale getirmiştir (Canatan,2016: 139-140).

Bu evrelerden geçerek bedensel, psikolojik, zihinsel ve sosyal alanlarda giderek durağanlaşan ve kayıpları doruk noktasına ulaşan yaşlı insana atfedilen değer geçmişten günümüze farklı anlamlar taşımış ve kültürden kültüre değişiklik göstermiştir. Kimi göçebe topluluklarda yaşlılar topluluğa yük olarak görülmüş ve ölüme terk edilmişken; kimi topluluklarda ise tecrübenin ve bilgeliğin kaynağı olarak görülmüş, el üstünde tutulmuştur.

Eski Yunan ve Roma’da ise çok az kişi ileri yaşlara erişebildiğinden ve yaşlılık tesadüfi olarak varılan bir süreç olduğundan yaşlılar çoğu kez saygı duyulan kişiler olmuştur. Homeros eserlerinde özellikle yaşlıların yetenek ve tecrübelerinden gençlerin istifade etmeye hazır olduklarını ifade etmiş, ünlü filozof Eflatun da (M.Ö. 427-347), “Politeia” isimli eserinde, özellikle yaşlılık döneminin bireysel yönüne vurgu yapmış ve bu dönemdeki yaşam biçiminin gençlik ve yetişkinlik döneminde biçimlenip belirlendiğini ileri sürmüştür. Yaşlıya ve yaşlılık dönemine bu olumlu bakış açısının aksine Aritoteles ise “De Generatione Animaliom” isimli yazısında, “hastalığı zamansız gelen yaşlılık, yaşlılığı ise doğal bir hastalık” şeklinde tanımlayarak yaşlılığı hastalıkla eş tutmuştur. Çiçero (M.Ö. 106-43) da, “Cato Major de Senectute” isimli yazısında, yaşlıların ileriki yaşlarda zihinsel kapasitelerinde ortaya çıkan değişimlere ilişkin bilgiler vermiş ve Roma ile Yunan tarihinden alınan örneklerle, yaşlıların devlet yönetimi ile sanat ve bilim dallarındaki başarılı performanslarına değinmiştir.(Lehr, 1994’ten aktaran Koç, 2002: 290).

Romalı filozof Seneca(İÖ 4 - İS 65) yaşlılığı tedavisi imkansız bir hastalığa benzetmiştir. Yunan hekim Galen(İS 129 - 199) bu görüşe karşı çıkarak yaşlılığın bir hastalık olamayacağını çünkü hastalıkların daima belli bir insan grubunu etkilemesine karşın yaşlanmanın herkeste görülen doğal bir süreç olduğunu ileri sürmüştür (Tufan, 2016b: 42).

Shakespeare (1564 - 1616), “Nasıl Hoşunuza Giderse” isimli şiirinde yaşlılığı, fiziksel yapının değişmesi ve bedensel özürlerin ortaya çıkmasının yanında, davranış ve algılamalardaki değişikliklerin baş gösterdiği ve özellikle zihinsel fonksiyonların zayıfladığı bir dönem olarak değerlendirmiştir. Schopenhauer (1788-1860) yaşlılığın

bireyin tecrübeleri ile birlikte huzur ve sakinlik getiren bir döneme göndermede bulunduğu altını çizmiştir. Nitekim Goethe de yaşlılığı deneyim ve tecrübelerin zirve yaptığı dönem olarak görmüştür. (Kökeneç,2012: 12'den akt. Arpacı, 2016: 3)

Yaşlılığın deneyim ve tecrübelerinin değerli görülmesi geleneksel tarım toplumlarının da genel özelliğidir. Geleneksel tarım toplumları yaşlılığın deneyimleriyle kendinden alt kuşakları aydınlattığı, üretim faaliyetinde onlara önderlik ettiği ve bu sebeple yaşlılığın statüsünün görece yüksek olduğu toplumlardır. Göçebe topluluklara göre görece statüsü daha yüksek olan geleneksel tarım toplumunun yaşlılığının ileri yaşlarda ihtiyaç duyduğu bakımın sorumluluğu geniş aile içerisinde bu ailenin üyeleri tarafından paylaşılmıştır.

Ancak endüstrileşme ile birlikte yaşlıların statü kaybına uğradığı görüşü yaygın olmaktadır. Modernleşmeden kaynaklı hızlı toplumsal değişim sürecinin kişisel bilgi ve tecrübelerine daha az gereksinim duyulmasına yol açması beraberinde yaşlılığın statüsünde bir gerileme meydana getirmiştir (Kalınkara, 2016b: 66). Böylece yaşlı üreten, tecrübesi ve bilgisiyle yol gösteren olma anlamını yitirmiş ve üretken olmayan, hasta, toplum için elverişsiz, pasif olma anlamı kazanmıştır. Bu bakış açısı yaşlılığı toplum için bir sorun olarak gören bakış açısının doğmasına neden olmuştur.

Kalaycıoğlu (2016:158) da yaşlılığın sorunsal olarak algılanmasının sorumlusu olarak sürekli olarak üretimi vurgulayan modern dünya ve modern dünyanın kavramlarını görmektedir. Ona göre üretici ve tüketici bireylerin dünyası olan modern dünya yaşlı bireyi bu ilişkilerin dışında tutarak hem kendilerini gerçekleştirme olanaklarından mahrum bırakmakta hem de toplumdaki farklı yaşlılık algıları nedeniyle pozitif veya negatif ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olmaktadır. Üstelik yaşlıların da yaşlılığı var olan bu yaşlılık söylemi içinde algılamaları onların da bu tanıma katkıda bulunarak yeniden üretmelerine neden olmaktadır (Kalaycıoğlu, 2016: 158) .

2.2. YAŞLANMA TÜRLERİ

Yaşlanma kronolojik, biyolojik, psikolojik, sosyal boyut olmak üzere 4 temel boyuta sahip ve bu anlamda *kronolojik yaşlanma, biyolojik yaşlanma, psikolojik*

yaşlanma ve sosyal yaşlanma olmak üzere 4 temel kategoride ele alınan bir olgudur. Bu yaşlanma türleri şu şekilde açıklanabilir:

1-Kronolojik Yaşlanma: Bireyin doğduğu zaman ile bulunduğu zamana kadar geçen süre kronolojik yaşlanma olarak ifade edilebilir.

2-Biyolojik(Fizyolojik) Yaşlanma: Genellikle ihtiyarlık (yaşlanmaya bağlı bir hücrenin veya organizmanın azalması) ve bazen fonksiyonel yaşlanma olarak bilinen biyolojik yaşlanma, zaman içinde meydana gelen ve fizyolojik sistemi aşamalı olarak bozan, böylece organizmanın hastalığa daha az dayanabilmesi ve sonuçta ölüme duyarlılığını arttıran biyolojik olayları ifade eder (Phillips vd., 2010: 12). Organlar düzeyinde fonksiyon azalması, dokularda yıpranma ve tahribatın artması olarak nitelenen bu süreçte bireyin saçları ağarmakta, cildinde kırışıklıklar meydana gelmekte, kasların incilmesi sonucu hareket ve motor becerilerinde azalma, kronik hastalıklarda artış görülebilmektedir (Kalınkara, 2016b: 9).

Ancak bazı araştırmalar, yaşlanmanın normal yönleri olarak düşündüğümüz bazı fizyolojik değişikliklerin yaşlanmanın kaçınılmaz ve doğal bir sonucu olmadığını; değiştirilebilir, önlenebilir ve yaşam tarzı seçimleri ve kültürel uygulamalarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, cildin bir miktar kırışmasının ve bir miktar atardamar elastikiyeti kaybının fiziksel yaşlanma süreçleriyle ilişkili olduğu görülürken, değişimin büyüklüğü ve bozulma hızı yaşam tarzı seçimleri ve kültüründen etkilenir. Güneşe maruz kalma ve sigara içimi ile cildin kırışmasının hızlanmakta olduğu ve kardiyovasküler işlevsellikteki bazı değişikliklerin diyet, egzersiz ve sigara ile ilişkili olduğunu bilmektedir (Morgan, 2016: 2-3).

3-Psikolojik Yaşlanma: Yaşlanmanın psikolojik boyutu hafıza, öğrenme ,zeka gibi bilişsel yeteneklerde , duygularda ve uyum kapasitesinde ve kişilikte meydana gelen değişiklikleri kapsar (Hooyman vd., 2015: 6).

Psikolojik yaşlanma temel olarak kişinin ileri yaşla birlikte bedeninde meydana gelen değişikliklere psikolojik olarak uyum sürecini ifade eder. Bu yaşlanma türü bireylerin yaşa bağlı olarak davranışlarında meydana gelen değişiklikler ve uyum yeteneğine göndermede bulunmaktır. İlerleyen yaşla birlikte zeka, hafıza, duygu gibi alanlarda fonksiyon yitimi ortaya çıkabilmektedir. Bunların yanı sıra bu dönemde geçmişte gerçekleştirilemeyen idealler ve başarısızlıklar için üzülmeye, geçmişe özlem duymaya gibi durumlar meydana gelebilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde

psikolojik yaşlanma bireyin kendisini “yaşlı” olarak hissedip hissetmemesiyle ilgilidir (Kalınkara, 2016b: 9).

Yaşlanmanın psikolojik boyutuna yönelik açıklamalardan önemli bir kısmı fiziksel fonksiyon kaybı gibi bilişsel işlevsellik kaybının da kaçınılmaz veya evrensel olmadığını, hafıza ve diğer bilişsel becerilerin sabit kalabileceğini ve hatta yaşla birlikte iyileşebileceğini ileri sürer. Buna göre kişilik ileri yaşamda derin değişikliklere uğramamakta; çoğu kişilik özelliği, benlik kavramı ve benlik saygısı orta yaştan itibaren oldukça sabit kalmaktadır. Üstelik gelişimsel zorluklar ve fırsatlar yaşam boyunca değişmekle birlikte, insanların değişime uyum sağlamak, kendilik duygusunu geliştirmek ve pekiştirmek, tam insan potansiyelini gerçekleştirmeye çalışmak için kullandıkları stratejiler yetişkinlik boyunca uygulanmaktadır (Morgan, 2016: 4).

Ancak ileri yaşın mutlak suretle bir bozulmaya neden olmayabileceği savı doğru olsa da ileri yaşla birlikte bireylerin Alzheimer, demans gibi bir takım hastalıklara yakalanma oranının da arttığı bir gerçektir. Örneğin demans yaygınlığı üzerine yakın tarihli bir çalışma, 71-79 yaş arası insanların% 5'inde demans olduğunu, 90 yaş ve üstü olanların% 37,4'ünün demans olduğunu göstermektedir (Plassman ve ark. 2007'den akt. Morgan, 2016: 4).

4-Sosyal Yaşlanma: Bireyin toplum yaşamında, çalışma ve sosyal işlerinde gücünün ve yeteneğinin azalarak kaybolması ve bunlara koşut olarak bireyin toplumsal rol, statü ve beklentilerinde meydana gelen değişimleri ifade etmektedir (Kalınkara, 2016b: 9). Bu anlamda sosyal olarak yaşlanmanın bireyin toplumsal bir varlık olmasının sonucunda gerçekleşen bir süreç olduğu söylenebilir. Toplumun, onun parçası olan bireylere attığı bir takım roller ve onlardan beklediği bir takım beklentiler bulunmaktadır. Ve bu rol ve beklentilerin toplumsal olarak inşa edilmesinde bireyin yaşı önemli bir faktördür. Toplum, yaşı insanları rollere atamak, sosyal yapı içindeki konumlara sokmak ve bu konumlardan uzaklaştırmak, kaynakların tahsisi için bir temel olarak ve bireyleri kategorilere ayırmanın bir yolu olarak kullanır (Morgan, 2016: 5). Bu anlamda bireylerin yaşlanma dönemi içerisinde güç ve yeteneklerinin giderek azalması onların toplumsal statü ve beklentilerinde değişime yol açar (İçli, 2016: 42). Yaşlı birey yeni konumuna uygun yeni rolleri benimser. Çünkü Görgün Baran (2016: 77)'in da söylediği gibi toplumsal olarak yaşlanma yaşama yaşayarak yıllar katmak, öğrenmek, kültürleşmek, kültürlenmek,

deneyim sahibi olma anlamını taşımaktadır. Yaşlanan birey fiziksel olarak yaşlanmasına yani fiziksel gücünün azalmasına koşul olarak çalışma hayatından uzaklaşmaktadır. Bu durum yaşlı bireyin statüsünde değişikliklere yol açmakla birlikte sosyal açıdan da toplumda daha az görünür olmasına neden olmaktadır.

Yaşlanmanın bu dört temel boyutu her bireyde aynı oranda kendisini göstermeyebilir. Yani yaşlanma söz konusu olduğunda bireysel farklılıklar devrededir. Bazı bireylerde kronolojik yaşlanma biyolojik yaşlanmanın gerisinde seyredebilir, bazı bireylerde ise biyolojik yaşlanma ileri derecede kendisini gösterebilirken bireyin kronolojik yaşı erken olabilir. Ya da bireyler kronolojik olarak ileri yaşta olabilir ancak psikolojik olarak kendilerini genç hissedebilir. Bu anlam da yaşlanma süreciyle birlikte bireylerde fiziksel, sosyal, psikolojik açıdan bir takım değişikliklerin meydana geldiğini söylemek mümkün olsa da bu değişikliklerin her bireyde aynı ölçüde ve aynı zamanda meydana geldiğini söylemek yanıltıcı olacaktır.

2.3. DÜNYADA YAŞLANMA

Dünya demografik anlamda yaşlanmaktadır. Dünya nüfusu her geçen gün artmakla birlikte yaşlanma eğilimindedir. Bir nüfusun yaş yapısını değiştiren üç temel demografik süreç bulunmaktadır: doğurganlık, ölüm ve göç (Quadagno, 2018: 71). Dünya çapında yaşlı nüfusun artışında meydana gelen bu gelişme üzerinde doğurganlık hızının düşmesi, yaşam beklentisinin artışı ve hızlı göç süreci olmak üzere üç önemli faktör etkili olmaktadır (Kalınkara, 2016a: 23). Sanayileşme ve kentleşme sürecinin bir sonucu olarak kadının eğitim ve iş hayatına girişi, doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaşması toplumların doğurganlık hızlarında önemli bir değişim meydana getirmiş ve doğurganlık hızları azalmıştır. Bunun yanı sıra sağlık ve teknoloji alanlarında meydana gelen değişimler de ölüm oranlarının azalmasına, yaşam sürelerinin uzamasına sebep olmuştur. Bütün bu gelişmeler toplumların demografik yapısında önemli bir dönüşüm meydana gelmesine neden olmuş ve yaşlı nüfusunun artışı sonucunu doğurmuştur.

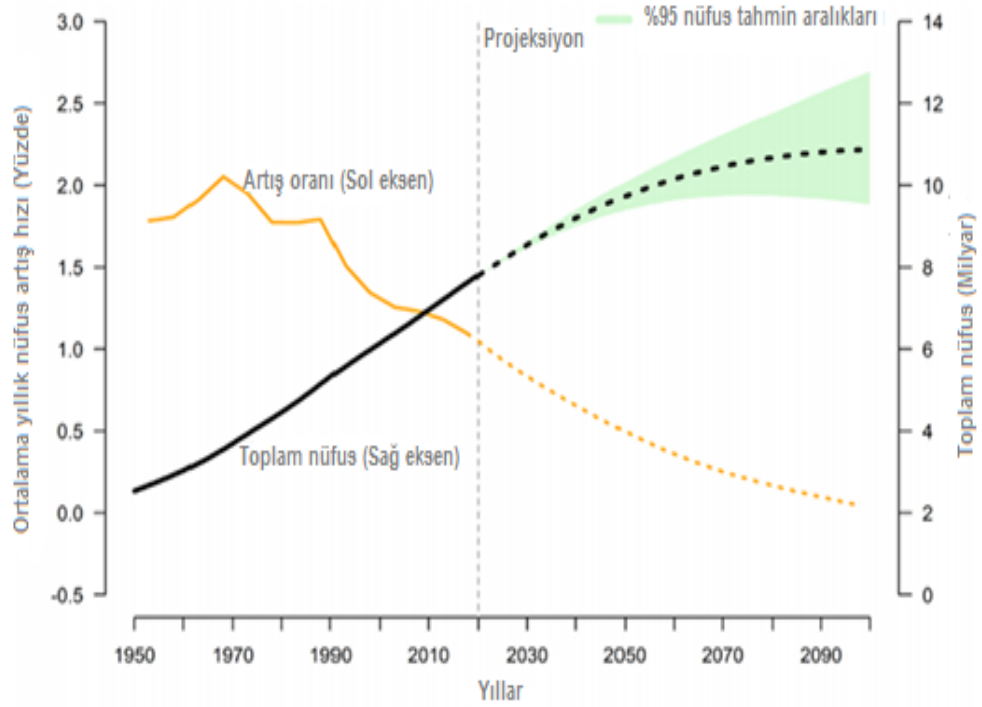
Demografik Yaşlanmaya İlişkin Göstergeler şu şekilde sıralanabilir (Önder Erol, 2011: 25-30)

1. Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

2. Yaşlanma Endeksi: Her 100 çocuğa düşen 60 yaş ve üzerinde yaşlıların sayısı
3. Ortanca Yaş: Nüfusu iki eşit parçaya ayıran yaş olarak nitelendirilmektedir
4. Bağımlılık Oranı: Toplam bağımlılık oranı ve Yaşlı bağımlılık oranı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:
  - Toplam Bağımlılık Oranı: 65+ ve 15 altı nüfusun, 15-64 yaş arasındaki çalışma çağındaki nüfusa oranıdır.
  - Yaşlı Bağımlılık Oranı: 65+ nüfusun, 15-64 yaş arasındaki çalışma çağındaki nüfusa oranıdır.
5. Potansiyel Destek Oranı: 15-64 yaş arasındaki çalışma çağındaki nüfusun 65+ nüfusa oranıdır.
6. Ebeveyn Destek Oranı: 50-64 yaş arası kişiler, 85+ kişilerin potansiyel çocukları kabul edilir ve 100 üzerinden ifade edilir.
7. Doğumda Beklenen Yaşam Süresi
8. Sağlıklı Yaşam Beklentisi
9. Nüfus Piramitleri

Bu göstergeler dünyanın demografik olarak yaşlanma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Dünya nüfusu her geçen gün artmaktadır. Ancak sürekli olarak artış gösteren nüfusa rağmen nüfus artış hızı azalma eğilimi göstermektedir. Yani dünya demografik olarak yaşlanma eğilimi göstermektedir. Birleşmiş Milletler' e ait 1950-2010 yılları arası nüfus büyüklüğünü ve nüfus artış hızını gösteren, 2020-2100 yılları arası döneme dair tahmini nüfus büyüklüğünü ve nüfus artış hızını gösteren tablo bu durumu daha net görmemize yardımcı olmaktadır.

Grafik 1: 1950- 2010 dönemi toplam nüfus ve yıllık büyüme oranı tahminleri

Kaynak : United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). *World Population Prospects 2019*.

Birleşmiş Milletlere göre 2011 ile 2100 yılları arasında 60 yaş ve üzeri nüfusun 3.7 kat artması beklenirken, 80 yaş ve üzeri nüfusun 12 kat artacağı öne sürülmüştür (Holdsworth, 2018:73). Birleşmiş Milletler verilerine göre 2020 yılında dünyada 65 yaş ve üstü nüfus 727 milyon kişi iken 2050'de yaşlıların sayısının iki katına çıkarak 1,5 milyar olması beklenmektedir. Küresel olarak, 65 yaş ve üzerindeki nüfusun payı 1990'da yüzde 6'dan 2020'de yüzde 9,3'e yükselmiştir. (United Nations, 2020). Bu oranın 2050 yılına kadar da yüzde 16'ya çıkacağı yani 2050 yılında dünyadaki altı kişiden birinin 65 yaş ve üstü olacağı tahmin edilmektedir (Tablo 1).

Öte yandan süper yaşlılar olarak tanımlanan 80 yaş ve üzerindeki nüfus tüm yaş grupları arasında en dramatik artışın yaşanacağı kesimi oluşturmaktadır. “Yaşlıların yaşlanması” olarak adlandırılan bu süreçte 2050'lere kadar 85+ “yaşlı yaşlılar/ileri yaşlıların” sayısı 65-85 yaş arasındaki yaşlıların sayısından 6 kat fazla olacaktır (Arpacı, 2016: 2).

Tablo 1: Orta değişkenli projeksiyona göre 2019, 2030, 2050, 2100 yıllarında dünya, SDG (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri) bölgeleri ve seçilen ülke grupları için 65 yaş ve üstü nüfusun yüzdesi

Bölge	2019	2030	2050	2100
Dünya	9.1	11.7	15.9	22.6
Sahra-altı Afrika	3.0	3.3	4.8	13.0
Kuzey Afrika ve Batı Asya	5.7	7.6	12.7	22.4
Orta ve Güney Asya	6.0	8.0	13.1	25.7
Doğu ve Güneydoğu Asya	11.2	15.8	23.7	30.4
Latin Amerika ve Karayipler	8.7	12.0	19.0	31.3
Avustralya / Yeni Zelanda	15.9	19.5	22.9	28.6
Okyanusya	4.2	5.3	7.7	15.4
Avrupa ve Kuzey Amerika	18.0	22.1	26.1	29.3
Az gelişmiş Ülkeler	3.6	4.2	6.4	15.3
Denize Sıfır Gelişmekte Olan Ülkeler (LLDC)	3.7	4.5	6.4	16.8
Küçük Ada Gelişmekte Olan Devletler (SIDS)	8.7	11.9	16.1	23.7

Kaynak: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019.

Dünya genelinde kadın başına düşen canlı doğum sayısında gözle görünür bir azalma meydana gelmiştir. Doğum oranlarında meydana gelen azalma dünya nüfusunun yaşlanmasının en önemli sebeplerindedir (Tablo 2).

Tablo 2: BM SDG bölgeleri ve seçilmiş ülke grupları için orta değişkenli projeksiyona göre 1990, 2019, 2050 ve 2100 kadın başına ortalama canlı doğum sayısı

Bölge	1990	2019	2050	2100
Dünya	3.2	2.5	2.2	1.9
Sahra-altı Afrika	6.3	4.6	3.1	2.1
Kuzey Afrika ve Batı Asya	4.4	2.9	2.2	1.9
Orta ve Güney Asya	4.3	2.4	1.9	1.7
Doğu ve Güneydoğu Asya	2.5	1.8	1.8	1.8
Latin Amerika ve Karayipler	3.3	2.0	1.7	1.7
Avustralya / Yeni Zelanda	1.9	1.8	1.7	1.7
Okyanusya	4.5	3.4	2.6	2.0
Avrupa ve Kuzey Amerika	1.8	1.7	1.7	1.8
Az gelişmiş Ülkeler	6.0	3.9	2.8	2.1
Denize Sıfır Gelişmekte Olan Ülkeler (LLDC)	5.7	3.9	2.7	2.0
Küçük Ada Gelişmekte Olan Devletler (SIDS)	3.2	2.4	2.1	1.8

Kaynak: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019.

Öte yandan son yüzyılda yaşam süresi ortalama 40 yıldan 80 yıla ulaştığı görülmektedir. 1990'lı yılların ortalarında 120 yıl olabileceği düşünülen azami yaşam süresi (Prahls&Schroeter, 1996: 99), yeni bulgularla 125 yıl olarak kabul edilmiştir (Rott, 2004'dan aktaran Tufan, 2014:42).

BM verilerine göre 2015-2020 ve 2045-2050 arasında, 65 yaşında yaşam beklentisinin tüm ülkelerde artacağı öngörülmektedir. Küresel olarak, 2015-2020'de 65 yaşında bir kişinin ortalama 17 yıl daha fazla yaşayabileceği düşünülmektedir. 2045-2050'ye kadar bu rakamın 19 yıla çıkacağı beklenmektedir (United Nations World Population Ageing, 2019).

Tablo 3: Orta değişkenli projeksiyona göre 1990, 2019 ve 2050 yıllarında dünya, SDG bölgeleri ve seçilen ülke grupları için doğumda yaşam beklentisi

Bölge	1990	2019	2050
Dünya	64.2	72.6	77.1
Sahra-Altı Afrika	49.4	61.1	68.5
Kuzey Afrika ve Batı Asya	65.1	73.8	78.5
Orta ve Güney Asya	58.6	69.9	75.2
Doğu ve Güneydoğu Asya	68.8	76.5	80.8
Latin Amerika ve Karayipler	68.1	75.5	80.9
Avustralya / Yeni Zelanda	76.7	83.2	87.1
Okyanusya	59.5	66.6	71.3
Avrupa ve Kuzey Amerika	73.5	78.7	83.2
Az gelişmiş Ülkeler	51.1	65.2	71.8
Denize Sıfır Gelişmekte Olan Ülkeler (LLDC)	52.1	65.8	72.2
Küçük Ada Gelişmekte Olan Devletler (SIDS)	65.5	72.4	77.0

Kaynak: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında barındırdıkları yaşlı nüfusu ve yaşlı nüfusunun artış hızı bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Günümüzde yaşlı nüfusun en fazla olduğu ülkelerin gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir. Ancak 60 yaş ve üstü kişilerin öngörülen artışı, gelişmekte olan ülkeler için gelişmiş olanlara göre daha yüksektir ve dünyadaki yaşlı yetişkinlerin yaklaşık yüzde 80'inin gelişmekte olan ülkelerde yaşayacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2009b'den akt. Hooyman vd., 2015: 41).

2.4. TÜRKİYE’NİN YAŞLANMA SERÜVENİ

Günümüzde Türkiye yaşlanmayla ilgili iki önemli gelişmenin odağındadır: Birinci olarak Türkiye dünyanın en hızla yaşlanan ülkelerinden birisidir, ikinci olarak ülkemizde her ne kadar bu durumun tam anlamıyla farkına varılamamış olsa da Türkiye yaşlı bir toplumdur. Yaşlı nüfusunun oranı %7’yi aşmış ülkeler “yaşlı bir toplum” ve %10 u aşmış ülkeler ise “çok yaşlı bir toplum” olarak tanımlanırlar. Bu tanıma göre Türkiye günümüz itibariyle yaşlı bir toplum durumundadır (Arun, 2018a: 7-8).

Demografik göstergeler bu durumu gözler önüne sermektedir. 2020 yılında Türkiye’deki toplam nüfus içerisindeki yaşlı oranı %9,5’dir (Tablo 4). Bu oranın, 2025’te ise %11,0 e yükseleceği tahmin edilmektedir (TÜİK, 2021). Yani Türkiye yalnızca “yaşlı bir toplum” olmakla kalmayıp önümüzdeki beş yıl içerisinde “çok yaşlı bir toplum” olmaya doğru evrilecektir.

Tablo 4: Yıllara Göre Türkiye Nüfusu, Yaşlı Nüfusu ve Toplam Nüfus İçerisindeki Yaşlı Oranı

Yıl	Toplam Nüfus	Yaşlı Nüfus(65+)	Yaşlı Oranı(%)
1935	16 158 018	628 041	3,9
1940	17 820 950	629 859	3,5
1945	18 790 174	626 543	3,3
1950	20 947 188	690 662	3,3
1955	24 064 763	822 408	3,4
1960	27 754 820	978 732	3,5
1965	31 391 421	1 242 525	4,0
1970	35 605 176	1 565 696	4,4
1975	40 347 719	1 853 251	4,6
1980	44 736 957	2 113 247	4,7
1985	50 664 458	2 125 908	4,2
1990	56 473 035	2 417 363	4,3
2000	67 803 927	3 858 949	5,7
2007	70 586 256	5 000 175	7,1
2008	71 517 100	4 893 423	6,8
2009	72 561 312	5 083 414	7,0
2010	73 722 988	5 327 736	7,2
2011	74 724 269	5 490 715	7,3
2012	75 627 384	5 682 003	7,5
2013	76 667 864	5 891 694	7,7
2014	77 695 904	6 192 962	8,0
2015	78 741 053	6 495 239	8,2
2016	79 814 871	6 651 503	8,3
2017	80 810 525	6 895 385	8,5
2018	82 003 882	7 186 204	8,8
2019	83 154 997	7 550 727	9,1
2020	83 614 362	7 953 555	9,5

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1935-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2007-2020

Toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranı 1935'ten günümüze kadar yaklaşık 2,3 kat artmıştır (T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Türkiye'de yapılan bazı çalışmalarda 1935- 1990 arasında 65 yaş üstü nüfusun oransal değişiminin ciddi bir artış göstermediği belirtilmekle birlikte 1960'ta 1 milyon olan yaşlı sayısının bugün 7 katına çıktığı bilinmektedir (Aközer vd., 2011: 105). Özellikle son 5 yılda

yaşlı nüfus oranında ciddi bir artış meydana gelmiştir. 2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 kişi olan 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus son beş yılda %22,5 artarak 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişi olmuş, yaşlı nüfusun oranı 2015 yılında %8,2 iken, 2020 yılında %9,5'e yükselmiştir (TÜİK, 2021). 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 olan yaşlı nüfusun %44,2'sini erkek nüfus, %55,8'ini kadın nüfus oluşturmuştur (TÜİK, 2021).

Tufan'a göre (Tufan, 2007: 19' dan aktaran Tufan, 2016a: 99) yaşlanma süreci Türkiye için yeni bir durum değildir. Ona göre bu durum Türkiye'de geçtiğimiz yüzyılın 30'lu yıllarında başladığı halde doğum oranlarının aşırı yüksek oluşu bunun algılanmasına engel olmuştur. Doğum oranlarında meydana gelen azalma Türk toplumunun hızlı yaşlanmasında en önemli olan faktörlerden biri olmuştur. TÜİK verilerine göre Türkiye'de 1980'de kadın başına düşen çocuk sayısı 3,4 iken, 2000'de 2,53, 2010'da 2,16 olmuştur (Hablemitoğlu, 2016: 121). 2020 yılında ise bu oran 2,10 a gerilemiştir. 2025 yılında bu oranın 2,09 olması beklenmektedir (TÜİK, 2019).

Türkiye nüfusu sürekli olarak artış göstermesine rağmen kadın başına düşen çocuk sayısının azalmasına paralel olarak Türkiye'nin nüfus artış hızlarında gözle görülür bir azalma meydana geldiğini söylememiz mümkündür. 2000 yılında binde 14,3 olan nüfus artış hızı, 2010 yılında 15,9 a yükselse de 2020 yılında 12,2 ye gerilemiştir. 2025 yılında ise 10,9 olması beklenmektedir (TÜİK, 2019).

Diğer taraftan doğumda beklenen toplam yaşam süresinde de sürekli olarak bir artış meydana gelmiştir. 2000 yılında 71 olan doğumda beklenen yaşam süresi 2010 yılında 76,4'e, 2020 yılında 78,6'ya yükselmiş, 2025 yılında ise 79,6 a yükselmesi beklenmektedir. Erkekler için doğumda beklenen yaşam süresi 2000 yılında 69 iken, 2010'da 74,2'ye, 2020 de 76'ya yükselmiştir. 2025'te ise 77'ye yükselmesi beklenmektedir. Kadınlar için ise 2000 yılında olan 73,1 olan doğumda yaşam beklentisi, 2010 yılında 78,7'ye, 2020'de ise 81,3 e yükselmiştir. 2025 te ise 82,2'ye yükselmesi beklenmektedir (TÜİK, 2019).

Nüfusun yaşlanmasının en önemli göstergelerinden biri olan ortanca yaş, 1935'ten günümüze kadar 10,8 yaş artmıştır. Nüfus projeksiyonuna göre ise ortanca yaşın artmaya devam edeceği görülmektedir (T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). 2014 yılında 30,7 olan ortanca yaş 2019 yılında 32,4 olmuştur. 2019 yılında erkeklerde 31,7, kadınlarda 33,1 olarak gerçekleşmiştir. Nüfus

projeksiyonlarına göre, Nüfus projeksiyonlarına göre, ortanca yaşın 2025 yılında 34,1, 2030 yılında 35,6, 2040 yılında 38,5, 2060 yılında 42,3 ve 2080 yılında 45,0 olacağı öngörüldü (TÜİK, 2021).

Çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı, 2014 yılında %11,8 iken bu oran 2020 yılında %14,1'e yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı bağımlılık oranının 2025 yılında %16,4, 2030 yılında %19,6, 2040 yılında %25,3, 2060 yılında %37,5 ve 2080 yılında %43,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2021).

Bütün bu demografik göstergeler Türkiye'nin demografik yapısındaki hızlı değişimi gözler önüne sermektedir. Türk toplumu yaşlanmıştır. Üstelik çok hızlı yaşlanmıştır ve yaşlanmaya da devam etmektedir. Kanada, ABD, İngiltere, İtalya, Portekiz, Almanya, Fransa, İsveç gibi gelişmiş ülkelerde günümüzde %20'ler düzeyinde olan yaşlı nüfusun(60 üstü) yüzyılın sonuna kadar 1 kat artış göstereceği öngörülmektedir(Arun, 2015), Türkiye'nin yaşlı nüfusunun 4 kat artması beklenmektedir (2014a'dan aktaran Arun, 2018b: 30). Bu durum Türkiye'nin yaşlanma hızı bakımından gelişmiş ülkelerin de ötesinde seyrettiğini ortaya koymaktadır. Gelişmekte olan bir ülkenin gelişmiş ülkelerin de ötesinde yaşlanma sürecini deneyimlemesi o ülkenin toplumsal yaşlanma ile karşı karşıya kalacağı risklerin ve sorunların daha fazla olacağı anlamına gelmektedir. Powell (2014: 137)'in da söylediği gibi gelişmiş ülkelerin çoğunun nüfus yapısında yaşlanmakla ilgili yaşanan değişikliklere uyum sağlamak için yeterince süreleri olmuştur. Örneğin Fransa'da 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranının %7'den %14'e ulaşması bir yüzyıl sürmüşken az gelişmiş veya üçüncü dünya ülkesi yaşlıların sayı ve oranında çoğu zaman aynı kuşak içinde görülebilen çok daha hızlı artış yaşanmaktadır (Powell, 2014: 137-138). Böylece gelişmekte olan ülkeler henüz gelişmeden ve zenginleşmeden yaşlanma sürecini deneyimlemek zorunda kalmıştır. Gelişmiş toplumlarda yaşlılıkla ilgili sorunların yaşlılara dönük yönünün kaynağını toplumsal bağların zayıflaması nedeniyle sosyal sermayenin yetersizliği oluştururken; gelişmekte olan ülkelerde toplumsal yaşlanmanın neden olduğu sorunların temel kaynağını hızlı toplumsal değişim ve ekonomik sorunlar yani hem ekonomik hem de sosyal sermayenin yetersizliği oluşturmaktadır (Ceylan, 2016: 174). Bu bağlamda değerlendirildiğinde kalkınmış ve zenginleşmiş bir ülke toplumsal yaşlanmadan kaynaklanan sorunlarla baş edebilecek

mekanizmalara ve kaynaklara sahipken ve daha az sorunla karşı karşıyayken, kaynakları bakımından yetersiz olan ve zenginleşmemiş bir ülkenin toplumsal yaşlanmanın yaratacağı yükü baş edebilmesi çok da kolay olmamaktadır.

2.5. TOPLUMSAL BİR OLGU OLARAK YAŞLANMA

Yaşlanma yalnızca bireylerin hayatına etki eden bireysel bir olgu değildir. Yaşlanma aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Sadece bireylerin yaşlanması söz konusu olmayıp toplumların da yaşlanması söz konusudur. Toplumsal yaşlanma 60 veya 65 yaş üzeri nüfusun toplam nüfustaki payının artmasıdır (Tufan, 2016a: 99). Bu durum yaşlılığı bireysel bir sorun olmaktan çıkarıp, toplumsal bir sorun boyutuna taşımaktadır. Doğurganlık hızının düşmesi, ölüm oranlarının azalması ve hızlı göç süreci olmak üzere üç önemli faktörün etkisiyle ortaya çıkan toplumsal yaşlanma sadece yaş gruplarında kaymaya yol açmakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve politik değişimleri gerekli kılan bir olgudur (Tufan, 2014: 6). Çünkü toplumsal yaşlanma olgusu bireysel sorunların ötesinde toplumları çözüm bulmak zorunda olduğu pek çok sorun ile karşı karşıya bırakmaktadır. Toplumsal yaşlanmayla birlikte sağlık, sosyal yardım, sosyal hizmet ve emeklilik harcamaları artmakta ve az sayıda çalışanın sayıları giderek artan yaşlı emekliye bakmak zorunda kalmasıyla birlikte sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği tehlikeye girmektedir (Ceylan, 2016: 170).

Toplumsal yaşlanmadan kaynaklı olarak yaşlı nüfusun toplum içerisindeki payının artışı toplum içerisindeki yaşlı bağımlılık oranlarını arttırmaktadır. Yaşlı bağımlılık oranı toplam nüfus içerisindeki yaşlı nüfus oranının çalışan aktif nüfusa oranıdır. Böyle bir durumda orantısız olarak gittikçe artan, ekonomik olarak aktif olmayan yaşlı nüfusu gittikçe küçülen bir çalışan nüfus desteklemek zorunda kalacaktır (Duben, 2018: 69). Bu durum sosyal güvenlik ve emeklilik sistemi üzerinde baskı yaratmakta ve var olan sosyal destek modelleri üzerine etki etmektedir (Powell, 2014: 150). Öte yandan artan sayıda yaşlının emeklilik yüklerini taşımak zorunda kalan çalışan nüfus ile yaşlılar arasında bir çatışma durumunun da ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Yaşlı yoksulluğu yaşlı olan toplumun en büyük problemlerinden birini oluşturmaktadır. Sosyal güvenlikten yoksun olan ve herhangi bir geçim aylığına sahip

olmayan yaşlıların yanı sıra yaşlıların emeklilik ile birlikte gelir düzeylerinde meydana gelen azalma “yaşlı yoksulluğu” problemini ortaya çıkarmaktadır. İlerleyen yaş nedeniyle yaşlı bireyin istihdam dışı bırakılması durumu bu problemi daha da perçinlemektedir.

Yaşlanma sağlık problemlerinin ve kronik hastalıkların arttığı dolayısıyla yaşlı bireyin bakım ihtiyacının da arttığı süreçtir. Sağlık problemlerindeki artış yaşlının sağlık harcamalarının artmasına neden olarak ekonomik problemlerinin artmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra uzayan yaşam süresi yaşlıya bakım süresinin de uzaması anlamını taşımaktadır. Modernleşme ile birlikte geleneksel aile yapısında meydana gelen çözülme ve çekirdek ailenin ortaya çıkışı aile bireyleri arasındaki bağların zayıflamasına ve yaşlının bakım ihtiyacının modern kurumlara devredilmesine neden olmuştur. Diğer taraftan evlenme oranlarının ve doğum oranlarının azalması da “yalnız yaşlanma” oranlarını arttırmaktadır. Bu durum yaşlanan bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında hangi toplumsal kurumların ne tür roller üstleneceğini düzenleyen yaşlanma deneyiminin kurucu öğelerinden olan sosyal politikalara (Yılmaz, 2018: 174) - özellikle bakım ihtiyaçlarına yönelik sosyal politikalara- gereksinimi arttırmaktadır.

Yaşlılar aynı zamanda toplumsal işlevlerin dışında bırakılma, sosyal korumadan mahrum olma ve sosyal bütünleşme ve güç eksikliği anlamına gelen sosyal dışlanma problemiyle de karşı karşıya kalabilmektedir (Arpacı, 2016: 11). Yaşlıların sosyal dışlanmaya maruz kalmasının pek çok nedeni bulunmaktadır. Yaşlıların emeklilik ile birlikte iş hayatından ayrılması ya da “yaşı” sebebiyle istihdam dışı bırakılması yaşlıların toplumdan dışlanmasının sebeplerinden biri olmaktadır. Bunun yanı sıra yaşlının emeklilikle birlikte yaşadığı gelir kaybı ve statü kaybı, sağlık problemleri, eş kaybı gibi pek çok faktör de yaşlılıkta sosyal ilişkilerin azalmasına etki ederek yaşlıların toplumdaki yerleşik yaşantı ve değerlerin dışında kalmasına neden olmaktadır (Şentürk, 2018: 203). Öte yandan modern yaşam tarzı ile birlikte değişen teknoloji ve değişen durumlar da yaşlı için engel teşkil etmektedir. Özellikle eğitim düzeyi düşük yaşlı bu durumlara ayak uydurmada oldukça zorlanmaktadır. Toplumlarda yaşlılara yönelik olarak bir ayrımcılığın mevcut olduğu da bir gerçektir. Bu durum “yaşlı ayrımcılığı” olarak nitelendirilmektedir. Yaşlı ayrımcılığı, ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi bazı bireylere mensup oldukları ve değiştiremedikleri bir grup

üyeliğinden dolayı ön yargılı ve aleyhte davranmada olduğu gibi yaşlılara önyargılı ve ayrımcı bir tarzda davranma anlamına gelmektedir (Şentürk, 2018: 203). Toplum içerisinde yaşlılara yönelik olarak var olan “yaşlı huysuzdur”, “yaşlı yeniliklere kapalıdır”, “yaşlı beceriksizdir” gibi pek çok etiket yaşlıların toplumsal hayatın dışına itilmesine yol açarak, yaşlıların yalnızlaşmasına ve sosyal açıdan izolasyonlarına neden olmaktadır.

Yaşlılık dönemi aynı zamanda cinsiyete bağlı dezavantajların varlığını sürdürdüğü dönemdir. Çünkü yaşlılık bireyi sadece o an bulunduğu konum itibarıyla değerlendiremeyeceğimiz, bireyin bütün yaşam süreci tarafından şekillendirilen bir dönemi ifade etmektedir. Bu açıdan yaşlanma, yaşlı bireyin geçmişte sahip olduğu eğitim durumu, mesleği, gelir durumu, yaşam tarzı vb. faktörden etkilenen bir süreç olma anlamını taşımaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyete dayalı olarak kadınların yaşamları boyunca devam eden dezavantajlı konumlarının yaşlanma döneminde de sürdürülmesine neden olmaktadır. Bu sebeple eğitim düzeyinin düşüklüğü, çalışma ve emeklilik koşullarının yetersizliği, ve yoksulluk yaşlı kadın nüfusunda daha yüksek oranda görülmektedir (Hablemitoğlu, 2016: 122). Bu durum “yaşlanmanın kadınlaşması” olgusu düşünüldüğünde daha da önemli bir hal almaktadır. Yaşlanmanın kadınlaşması olgusu kadınların biyolojik avantajlarından dolayı erkeklerden daha uzun süre yaşaması ve bu sebeple de yaşlı nüfus içerisindeki oranının erkeklerden daha fazla olması anlamına gelmektedir. Bu durum kadının yaşlılığında sosyal güvenceden yoksunluk, yoksulluk, düşük gelir, dulluk gibi problemlerde karşılaşmasına neden olmaktadır. Aslında kadınların biyolojik avantajı olarak görülen uzun yaşamın yaşlı kadınlar açısından yarattığı dezavantajlar ortadadır. Bu açıdan yaşlanmanın kadınlaşması olgusunun göz önünde bulundurularak politikalar üretilmesi önemlidir.

Özetle bir toplumun yaşlanması o toplumun eğitim, sağlık, bakım, istihdam, sosyal ilişkiler gibi pek çok sorunla karşılaşmasına neden olmaktadır. Toplumsal yaşlanma sürecine hazırlıksız yakalanan toplumlar için bu durum daha da önemli bir hal almaktadır. Türkiye de toplumsal yaşlanma sürecine “hazırlıksız” yakalanan ülkelerden birisidir.

2.6. YAŞLILARIN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

2.6.1. Ekonomik Sorunlar

Yaşlılık dönemi bireyin ekonomik sorunlarla karşı karşıya kaldığı bir dönemdir. Yaşlanan bireyin iş yaşamından ayrılışı ve emekliliği ile birlikte gelir durumunda bir azalma meydana gelmektedir. Öte yandan yaşlanma beraberinde getirdiği işlev yitimleri, karşı karşıya kalınan kronik rahatsızlıklar ve yaşlanmaya atfedilen olumsuz toplumsal kalıp yargılar nedeniyle kişileri işgücü piyasasında dezavantajlı bir konuma itebilmektedir (Yılmaz, 2018: 178). Bu sebeple herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmayan ya da emekli maaşının azlığı sebebiyle çalışmak durumunda olan yaşlılar da “yaşları” sebebiyle istihdam dışı kalabilmektedir. Bununla birlikte yaşlanma ile bozulan sağlık durumu ve hastalıkların artışı da düşünüldüğünde yaşlanma bireylerin ekonomik sorunlarla karşılaştığı bir dönemi ifade etmektedir.

Gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçlarına göre, eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ına göre hesaplanan yoksulluk oranı 2018 yılında %21,2 dir. Yaşlı nüfus için bu oran %16,4 dür (TÜİK, 2019). Bu durum toplam nüfus içerisindeki 100 yaşlıdan 16'sının yoksul bir yaşlılık dönemi geçirdiğini ifade etmektedir. Tufan(2016a: 102)'a göre yaşlılıkta yoksulluğun ardında bireyin geçmişteki eğitim, çalışma, genel yaşam koşullarının yetersizliği bulunmaktadır.

Yaşlı nüfusun yoksulluğu cinsiyete göre incelendiğinde ise 2018 yılında yoksul yaşlı erkek nüfusunun %14,4 iken yoksul yaşlı kadın nüfusunun %17,9 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2019). Bu durumun sebebi kadınların yaşamları boyunca maruz kaldığı eşitsizlikler nedeniyle istihdama katılımlarının düşük olmasıdır. Bu sebeple emekli maaşına hak kazanamayan yaşlılar arasında kadınların oranı erkeklerden daha yüksektir(Yılmaz, 2018: 180).

2.6.2. Sağlık Sorunları

Yaşlılık dönemi bireyin fiziksel anlamda kayıplar yaşadığı ve bununla bağlantılı olarak sağlık sorunlarının yoğun yaşandığı dönemdir. Günümüz toplumlarında işlev yitimi ve ölümlerin temel nedenleri arasında ilk sıralarda gelen

diyabet, kalp hastalıkları gibi kronik rahatsızlıkların ortaya çıkışı ile yaşlanma arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır (Yılmaz , 2018: 181).

Yaşlıların sık yaşadıkları fiziksel, ruhsal ve zihinsel sağlık problemlerini; öğrenme, işitme, duyma duyularında gerileme veya bozulma; öğrenme ve algılama güçlüğü, dikkat dağınıklığı, unutkanlık ve hatırlama güçlüğü, dil kullanma becerisinde gerileme ve ifade zorluğu, sürekli üzüntü ve depresyon hali, kaslarda erimeye bağlı hareket sınırlılığı, çabuk yorulma ve halden düşme, kemik zayıflığına bağlı kırılmalar, baş dönmesi, idrar tutamama şeklinde sıralamak mümkündür (Şentürk, 2018: 218). Dünya Sağlık Örgütü(2018)'ne göre ise yaşlılıkta sık görülen durumlar arasında işitme kaybı, katarakt ve kırma kusurları, sırt ve boyun ağrısı ve osteoartrit, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, diyabet, depresyon ve bunama bulunmaktadır. Dahası, insanların yaşlandıkça, aynı anda birkaç koşul yaşama olasılıkları da artmaktadır (WHO, 2018).

Yaşlılıkta görülen sağlık problemleri bireyden bireye farklılık göstermektedir. Bazı yaşlılar yaşlanma döneminde birden fazla sağlık sorunuyla karşılaşabilmekte iken bazıları bu süreci genç bir insan kadar sağlıklı yaşayabilmektedir. Çünkü yaşlı insanların sağlığındaki bazı varyasyonlar genetik olmakla birlikte, çoğu insanın ev, mahalle ve topluluklarının yanı sıra cinsiyet, etnik köken veya sosyoekonomik durumları gibi kişisel özellikleri de dahil olmak üzere fiziksel ve sosyal ortamlarından kaynaklanmaktadır (WHO, 2018).

2.6.3. Sosyo-Kültürel Sorunlar

Yaşlılık döneminde en sık karşılaşılan sosyal sorunlar arasında çalışma yaşamından emekliliğe geçiş, gelirden düşme, eşin vefatı, büyükanne, büyükbaba rolüne geçiş, sosyal ilişkilerde bozulma, rol ve statü değişiklikleri sayılabilir (İçli, 2008: 33). Yaşlanmayla birlikte bireyler yaşamlarında meydana gelen bu değişikliklere karşı uyum problemleri yaşayabilmektedir.

Yaşlanma ile birlikte birey çalışma yaşamından ayrılmakta ve gelir kaybının yanı sıra bir takım rol ve statü kayıpları da yaşamaktadır. Bu durum yaşlı bireyin eski güç ve saygınlığını yitirmesine neden olmaktadır. Bireyin iş yaşamından ayrılışı aynı zamanda bireyin sosyal ilişkilerinde de bir azalma meydana getirmektedir. Yaşlanma ile birlikte bireyin iş yaşamından uzaklaşmasının yanı sıra giderek kısıtlayan fiziksel

harekete bağılı olarak gelişen sosyal ilişkilerinde azalma sosyal dışlanma ve yalnızlık duygularının ortaya çıkmasına yol açabilmektedir (Canatan, 2016: 142).

Yaşlılık dönemi yaşlı bireylerin aile yapısında da önemli değişimlerin meydana geldiği dönemdir. Bu dönemde çocukların iş bulma, üniversiteye gitme gibi sebeplerle evden ayrıldığı “boş yuva(empty nest)” durumu ortaya çıkabilmektedir (Hooyman vd., 2015: 169). Çocuklar ara sıra yaşanan zorlukların yanı sıra için uzun yıllar boyunca çiftin yaşamını tamamlamış ve ebeveynlerinin hayatlarını meşgul ve heyecan verici tutmuştur (Hooyman vd., 2015: 169). Bu açıdan “boş yuva” durumu bir taraftan yaşlı çift için çocukların sorumluluğunda kurtulma ve rahatlamayı ifade ederken diğer taraftan ailenin boş kaldığı bir yalnızlık durumu da yaratmaktadır. Bu dönemde evde çocuklar olmadan, çiftler birlikte gezilere çıkmak, hobiler üzerinde çalışmak ya da daha önce hiç takip etmedikleri yeni aktiviteler keşfetmek gibi hayatlarını doldurmanın başka yollarını bularak birbirlerini desteklerler (Hooyman vd., 2015: 169). Ancak bu dönemde eş kaybının da meydana gelmesi ile birlikte yaşlı birey, yalnız kalma, güven duygusunun azalması, kendini kimsesiz hissetme gibi duyguların etkisiyle, yaşamı anlamsız bulmaya başlayarak bir yabancılaşma süreci içerisine girer (İçli, 2008: 3). Böyle bir durumda yaşlı bireyin arkadaşlık ilişkileri ve sosyal ilişkilerinin sürdürülmesi yaşlı bireyin depresyon ve yalnızlıktan korunması için oldukça önemlidir.

Yaşlı bireyler sosyal hayatlarında değişen yaşam koşullarına ve gelişen teknolojiye ayak uyduramama gibi problemlerle de karşılaşabilmektedir. Bu durum kuşaklararası çatışmaya neden olabileceği gibi yaşlı bireylerin önyargılı ve ayrımcı davranışlara maruz kalmasına sebep olabilmektedir. Bu durum çoğu zaman yaşlı insanları sosyal yaşama katılım yönünden dışlama veya fırsatlarını sınırlamaya uzanabilmektedir (Morgan & Kunkel, 2016: 10).

Yaşlanma bir anlamda fiziksel ve ekonomik kayıplarla birlikte yaşlı bireyin maddi-manevi başkasına bağımlı bir yaşam sürmesi anlamına gelmektedir. Bu durum bireyin kendi yaşamı üzerinde kontrol kuramayıp yaşlı bireyin ihmal ve istismar sorunları ile karşılaşmasına neden olabilmektedir (Şentürk, 2018: 228).

2.6.4. Toplumsal Cinsiyet Kaynaklı Sorunlar

Yaşlanma söz konusu olduğunda toplumsal cinsiyetten kaynaklı sorunların devrede olduğu görülmektedir. Kadınların yaşam seyri boyunca maruz kaldıkları toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri onların yaşlılık dönemlerine de etki etmekte ve yaşlılık döneminde de kadının dezavantajlı konumunun sürdürülmesine neden olmaktadır. Yapılan çalışmalar yaşlı kadınların erkeklere göre hem daha düşük bir gelire sahip olduğu, hem de ev, araba gibi menkul ve gayrimenkul sahipliği gibi kaynaklar açısından daha fazla bir eşitsizlik yaşadıklarını göstermektedir (İçli, 2008: 33).

Kadınlar sağlıkla ilgili davranışlar, alışkanlıklar, yaşam tarzları ve meslek gibi sosyal faktörler; enfeksiyonlara ve dejeneratif hastalıklara karşı erkeklere göre daha dayanıklı olmaları ve taşıdıkları ilave X kromozomu ile hastalıkla mücadele eden antikorların daha fazla üretilmesi sebebiyle erkeklere göre daha yüksek yaşam beklentisine sahiptir (Hablemitoğlu, 2016: 132). Bu genel olarak kadınların erkeklere göre daha uzun bir yaşam sürdüğü anlamına gelmektedir. Bu durum her ne kadar kadınlar için yaşlılığın bir avantajı olarak görülse de dezavantajlı bir konum yaratmaktadır.

Yaşlı kadınların erkeklere nazaran daha erken yaşlarda eşlerini kaybettikleri ve tekrar evlenmediklerini söylemek mümkündür (Arun& Karademir Arun, 2011: 1519). Yaşlı nüfus yasal medeni duruma göre incelendiğinde, cinsiyetler arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Yaşlı erkek nüfusun 2019 yılında %1,2'sinin hiç evlenmemiş, %83,7'sinin resmi nikahla evli, %3,3'ünün boşanmış, %11,9'unun eşi ölmüş olduğu görülürken yaşlı kadın nüfusun %2,6'sının hiç evlenmemiş, %45,4'ünün resmi nikahla evli, %3,7'sinin boşanmış, %48,3'ünün ise eşi ölmüş olduğu görülmüştür (TÜİK, 2019). Eşi ölmüş yaşlı kadınların oranı, eşi ölmüş yaşlı erkeklerin oranının 4 katıdır. Eş kaybı her iki cinsiyetin de duygusal sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Çünkü yaşam boyu süren birliktelik, sadece bireyin yanında iyi tanıdığı birinin olması anlamına gelmez; aynı zamanda güvendiği, gündelik hayatın sorunlarına birlikte göğüs gerdiği bir birliktelik durumuna da karşılık gelir (Arun& Karademir Arun, 2011: 1518). Eş kaybı kadın ve erkeklerin yalnızlık gibi duygusal sorunlar yaşamasının yanı sıra yaşamlarında farklı sorunlarla karşılaşmasına da neden olmaktadır. Yalnız kalan erkek ev işlerini görmekte ve kendine bakmakta güçlük çekerken, aynı durumda kalan

kadın için de ev dışındaki yaşama ayak uydurmak (fatura yatırmak, hastane, resmi işlem vs.) sorun olmaktadır (Koç, 1997' den akt. Kalaycıoğlu, 2016: 164). Öte yandan yaşlı kadınların hem arkadaşları hem de aile üyeleriyle ilişkileri erkeklerden daha aktif durumdadır (Canatan,2016:146). Bunun sonucu olarak kadınlar eşlerini kaybetmeleri ile ortaya çıkan sorunlarla daha kolay başa çıkabilmektedir. Bunun nedeni olarak erişkinlik döneminde yaşadıkları sorunlarla mücadele ederken edindikleri becerilerin yaşlılıkta uyum kapasitelerini arttırdığı öne sürülmektedir(Hablemitoğlu, 2016: 133). İleri yaşlarda, evli olma durumu, gelir açısından da daha stabil bir yaşamın göstergesidir (Arun & Karademir Arun, 2011: 1517). Bu açıdan eşin ölümü hane içerisinde gelir kaybına da neden olmaktadır. Bu durum özellikle yaşamı boyunca erkeklerden daha sınırlı eğitim, iş, ücret fırsatlarına sahip olan ve ev içi sorumluluğu nedeniyle iş yaşamına katılamayan, ekonomik olarak erkeğe bağımlı olan kadınlar için önemli bir soruna işaret etmektedir.

Yaşlılık döneminde sağlık söz konusu olduğunda da kadın ve erkekler arasında önemli bir fark olduğu görülmektedir. Kadınlar bütün yetişkinlik dönemlerinde toplamda daha yüksek oranlarda fiziksel hastalıklarla karşılaşmakta, erkeklerden daha çok engellilik ve aktivite sınırlılıkları yaşamakta, daha çok doktora gitmekte, daha çok ilaç kullanmaktadır (Gündüz, 2013: 139). Kadının yaşamı boyunca daha fazla sağlık sorunları yaşaması aynı zamanda kadının yaşamı boyunca daha fazla bakıma ihtiyaç duyduğu anlamına gelmektedir. Öte yandan yaşlıların ihtiyaç duyduğu bakım desteği noktasında yaşlı kadınların yaşlı kocalarına ilk sırada bakım desteği verirken, yaşlı erkeklerin yaşlı karılarına bakıcı olarak ilk sırada yer almadığı görülmektedir (Canatan, 2016: 146). Bu açıdan yaşlı kadınların erkeklerden daha fazla bakım sorunu yaşadıklarını söylemek de mümkündür. Bunun yanı sıra yaşlanma ile bireyin başkasına bağımlılığının artması, bireyin istismar ve ihmaline yol açabilmektedir. Ancak yaşlı erkekler otorite figürü olarak görüldükleri için istismara uğrama ihtimalleri kadınlara göre daha düşüktür (Canatan, 2016: 148).

2.7. YAŞLI GÖÇMENLER

Göç tüm insanların yaşamında derin ve önemli değişiklikler yaratan ve bireyler üzerinde önemli etkileri olan zorlu bir süreçtir. Bireylerin alışık olduğu yaşamı bırakıp bilinmeyen sulara yelken açmasıdır. Göç sürecine katılan kişinin yaşlı olması söz

konusu olduğunda ise göçün etkileri daha dramatik olabilmektedir. Bu açıdan yaşlı göçmenlerin yaşlanma ve yaşlılık sorunları söz konusu olduğunda bunları sadece tipik yaşlılıktan kaynaklanan durum olarak değil, göçün etkilerini de göz önünde bulundurarak farklı değerlendirmek gerekir (Baykara-Krumme & Hoff, 2006; Backes& Clemens, 2008' den akt. Yılmaz, 2018: 98). Çünkü göç sürecine katılmış olmak yaşlı göçmenler için keşimsel ya da çifte dezavantajlı bir yaşlılık dönemi anlamına gelmektedir.

Nitekim göç çalışmaları ve sosyal gerontoloji arasında ilgilendikleri konular bakımından onlarca yıldır bir örtüşmenin var olduğu görülmektedir. Aktif olarak araştırılan en erken konu, yaşlı bir kişinin göçünün veya konut hareketinin sağlık ve hatta hayatta kalma için olumsuz veya olumlu kişisel sonuçları olup olmadığı ile ilgili olmuştur. Gerontoloji ve göç çalışmalarının uzun süredir paylaştığı bir diğer ilgisi ise çoğu doğal afet, kıtlık, savaş, siyasi baskı ırksal düşmanlıktan kaynaklanan mültecilerin 'zorla' veya 'zorunlu' göçleri olan birçok yaşlı insanı ilgilendiren birkaç farklı uluslararası göç olmuştur (Warnes, 2010: 392-393).

Zorunlu göç sürecini deneyimleyen yaşlı göçmenlerin, sahip oldukları dezavantajlar nedeniyle yaşlı göçmen grupları arasında daha ayrıcalıklı bir konumu işgal ettiği söylenebilir. 2017 yılı itibariyle yaşlı mülteciler UNHCR' nin ilgi alana giren toplam nüfusun yaklaşık yüzde 8,5'ini oluşturmaktadır (UNHCR, 2017). Ancak başlangıçta düşük olan yaşlı mültecilerin oranının dinamik bir fenomen olduğu unutulmamalı, mülteci oldukları sırada yaşlanan ve mülteci olduklarında ya da ülke içinde yerinden edildiklerinde zaten yaşlı oldukları düşünülen kişiler ayırt edilmelidir (Bolzman, 2014: 409). Bu açıdan uluslararası göç ve yaşlılıktan söz ederken yabancı bir ülkeye genç yaşta göç etme ve burada yaşlanma durumu ve ileri yaşta başka bir ülkeye göç etme durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuç olarak göç sürecinde genç göçmenlerin yaşlanması ve ülkeye geldiklerinde zaten yaşlı olan göçmenlerin sayısının artması ile birleştiğinde farklı ve büyük bir yaşlı nüfus yaratır (Seedsman, 2014: 238).

Uluslararası göç, yeni yaşam ve çalışma koşullarına uyum sağlama ile ilgili birçok zorluğu ve belirsizliği kapsayan bir süreçtir(De Jong Gierveld vd., 2015:252). Özellikle bu süreç zorunlu olarak gerçekleşmişse bireyin yaşadığı zorluk ve belirsizlikler daha da artmaktadır. Bu koşullar özellikle yeni sosyal durumlara uyum

sürecinde genel olarak gençlerden daha az esnek olan yaşlı insanlar tarafından hissedilmektedir (Bolzman, 2014: 410). Yaşlı göçmenler için göç edilen yerdeki yeni alışkanlıkların ve yaşam biçiminin baskısı ile beraber hatıraların ve alışık olunan dünyanın kaybı büyük bir sıkıntı ve kafa karışıklığı yaratabilir (Seedsman, 2014: 246). Bu durum yaşlı göçmenlerin uyum sürecinde daha fazla sorunla karşı karşıya kalmasına neden olabilir. Bu özellikle yaşlı insanların paylaşılan hatıraların ve kaynakların yeri olarak “ev” lerinde, tüm yaşamları boyunca aynı yerde yaşamış olmaları sebebiyle toplumlarında yaşlanmayı tercih etmelerini ifade eden “yerinde yaşlanma” olgusu üzerinden daha net anlaşılmaktadır (Phillips vd.,2010: 17-18). Yerinde yaşlanma kavramı çoğu kez bir evde yaşlanmayı ifade etse de konut yakın çevresini ve toplumu içerecek şekilde “yaşlıların bildik bir ortamda yaşama arzusu” olarak yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır ve bağımsızlık, otonomi, aile ve arkadaşları içeren sosyal destek bağının sürdürülmesini sağladığı için yaşlılar tarafından tercih edilen bir durumdur (Kalınkara & Arpacı, 2013). Bu açıdan evlerini ve memleketlerini terk etmek zorunda kalmış yaşlı göçmenlerin duygusal ve psikolojik olarak memleketlerine bağlı oldukları durumlarda yeniden yerleşme süreci daha zor olabilmekte ve varoluşsal bir kayıtsızlık ile sonuçlanabilen yabancılaştırmış ve bölünmüş bir hayatı yaşama olasılığı doğabilmektedir(Seedsman, 2014: 246).

Thomas(2007: 158'den akt. Seedsman, 2014: 249) yaşlı göçmenler için kendi kültürel kökenlerinden farklı bir kültürel yapı ile bu yeni kültürel uyum için daha az motive ve daha az değişime açık oldukları yaşta karşılaşmaları ve aynı zamanda kendi kültürlerinden farklı bir ortamda kendi yaşları ile yüz yüze gelmek zorunda kalmalarından kaynaklı "çift yönlü mücadele" içinde olduklarına vurgu yapar. Yani yaşlı göçmenler bir taraftan zorunlu göçün sonucu olarak aile köklerinin ve yakınlığının kaybı, statü kaybı, arkadaşların kaybı, dayanışma ağlarının ve memleketin kaybı, kültürel kimliğin kaybı, mekan duygusunun ve kesinlik duygusunun kaybı, finansal belirsizlikler, güvenlik ve yerleşik bir yaşam tarzına bağlılığın kaybı, kontrol kaybı gibi çoklu potansiyel kayıplar ile yüz yüze kalırken(Seedsman, 2014: 250); bir taraftan da yaşlı olmanın getirdiği problemler ile de karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum zorunlu göç sürecine maruz kalmış yaşlı göçmenlerin hem genç göçmen nüfusa göre hem de yerli yaşlı nüfusa göre çifte dezavantajlı bir konumda olmasına neden olmaktadır. Göçmenler genellikle kültürel, etnik, eğitimsel faktörler, dil veya

ayrımcılık nedeniyle yerel doğumlu vatandaşlardan daha fazla iş bulma konusunda engellerle karşılaşmaktadır (Hooyman vd.,2015: 53). Buna iş yaşamında “yaşlı” olmanın getirdiği dezavantajlı konumda eklendiğinde bu durum özellikle mal varlığının çoğunu geldikleri ülkede bırakmak zorunda kalmış ve herhangi bir sosyal güvencesi bulunmayan göçmen yaşlıların işgücü piyasasına katılımında çifte dezavantajlı bir konumu işgal etmesine ve göçmen yaşlılar arasında yoksulluk oranının artışına neden olmaktadır.

Yaşlı göçmenler, yaşlı nüfusun çoğuna kıyasla, fiziksel ve ruhsal sağlık durumunun zayıf olduğu sıklıkla daha düşük bir yaşam kalitesi yaşamaktadır (Bolzman, 2014: 413). Yaşlı göçmenlerin sahip oldukları zayıf fiziksel ve ruhsal sağlık durumları üzerinde sahip oldukları düşük sosyo-ekonomik durum ve kötü barınma koşullarının yanı sıra zorunlu göç sürecinde yaşadıkları travma ve kayıpların da etkisi bulunmaktadır. Özellikle yaşadıkları mali sorunlar, sağlık sigortası kapsamı eksikliği, çoklu kronik hastalıklar ve evlerinden ve arkadaşlarından ayrılmayla ortaya çıkan olan kedere bağlı olarak yaşlı göçmenlerde sosyal izolasyon ve depresyon sıklıkla ortaya çıkabilmektedir (Hooyman vd., 2015: 52). Öte yandan ekonomik ve eğitimsel kaynaklardan yoksun olan yaşlı göçmenler genellikle daha genç nesillere mali ve sosyal destek için bağımlı olmakta ve sahip oldukları dil ve kültürel engeller çoğu zaman yaşlıların sağlık hizmetlerine erişimindeki zorlukları artırmaktadır (Hooyman vd., 2015: 52).

Zorunlu göç aynı zamanda aileler için zorlu bir mücadeleyi ifade etmekte ve her bireyin günlük yaşamını bozmakta, aile üyelerinin fiziksel olarak ayrılmasına neden olmaktadır (Bolzman, 2014: 410). Bu süreçte özellikle yaşlılar bazen evlerini terk etmek istemezler ve son çare olarak tehlikeden kaçarlar. Bu durum yaşlıların sosyal olarak yalıtılmış olmalarına ve ailelerinden fiziksel olarak ayrılmasına neden olabilir ve bu da yaşlı göçmenlerin kırılganlıklarını birleştirir (UNHCR, 2017). Yaşadığı sosyal kayıpların yanı sıra göç ettiği ülkedeki yerlinin aksanından yoksun olarak dili konuşamayan, göçtüğü yerin adetini, göreneğini ve alışkanlıklarını anlayamayan yaşlı göçmenler yabancılaşmayı ve yalnızlığı derinden yaşarlar (Arun, 2018c: 172-173). Aynı zamanda yaşlı göçmenlerin sahip oldukları göçmen statüsü ve dil / kültürün kesişme noktaları da bazı yaşlı kişilerin dışlanmasına neden olabilmektedir (Keating and Scharf 2012; Viruell-Fuentes et al. 2012’den akt. De Jong

Gierveld vd. , 2015: 252). Bu durum hali hazırda aile üyelerinin bir kısmından ya da tümünden ayrı kalmış olan ve arkadaşlık ve aile ilişkilerinin çoğunu kaybetmiş olan yaşlı göçmenlerin vardıkları yeni ülkede kurabilecekleri arkadaşlık ilişkilerinin önünde büyük bir engeli oluşturmaktadır.

Öte yandan yaşanan zorunlu göç süreci genç olan bireylerin yaşlanma sürecini de etkileyecektir. Çünkü savaşlar, çatışmalar, geniş çaplı salgınlar, ekonomik patlamalar ya da krizler, toplumsal yaşam içinde olağan insan deneyimini, beklentilerini ve algılarını kökten değiştirmekte ve çeşitlendirmektedir. Bu dönüşümün etkileri kümülatif olarak ilerleyen yaşlara miras kalmaktadır(Arun, 2018c: 170).

Bu sebeplerden dolayı zorunlu göçe maruz kalmış yaşlı göçmenler yaşlanma literatürü içerisinde özel bir konuma sahip ve ele alınması gereken bir grubu oluşturmaktadır. Ancak yaşlı göçmenler açısından ele alınacak tek durum onların yaşadıkları sorunlar ya da dezavantajları olmamaktadır. Çünkü yaşlılık dönemi bu döneme kadar birçok deneyime doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalıp bunlarla başa çıkmak için çabaladığından insanın ruhsal ve sosyal yönden en güçlü olduğu dönemdir (Bayraktar, 2018: 132). Bu anlamda yaşlılığı salt kayıpların yaşandığı bir dönem olarak değerlendirmek, yaşlıyı ise salt dezavantajlı ve tehlike altında olarak değerlendirmek doğru değildir. Yaşlı aynı zamanda yaşam tecrübelerine dayanarak karşısına çıkan zorluklara ve sorunlara karşı nasıl davranması gerektiğini bilen ve bu zorluklarla mücadele etmek için stratejiler geliştiren kişidir. Söz konusu yaşlı göçmenler olduğunda da yaşlı ve yaşlılık süreci bu bakış açısıyla değerlendirilmeli, onların yaşadığı zorluklara ek olarak bu zorluklarla mücadele etme ve hayatta kalma stratejileri de göz önünde bulundurulmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞLANMAYA YÖNELİK KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

3.1.Geri Çekilme Kuramı

Geri çekilme kuramı 1961 yılında Elaine Cumming ve William Henry tarafından "Growing Old: The Process of Disengagement" isimli kitaplarında ileri sürülmüştür. Cumming ve Henry yaşlanmanın içinde yaşandığı sosyal sistemin özelliklerinden ayrı olarak anlaşılamayacağını savunarak(Hooyman vd., 2015: 145), yaşlanma sürecini hem makro hem de mikro açıdan ele alan geri çekilme kuramını ortaya koymuştur(Achenbaum ve Bengtson, 1994'dan aktaran Bengtson vd., 1997: 76).

Cumming ve Henry'nin öncüsü olduğu ve yaşlanma sürecini açıklamaya dair ortaya atılan ilk kapsamlı kuram olarak kabul edilen bu kuram yaşlanmayla ilgili olarak bireyin toplumdan aşamalı olarak geri çekildiği savını ortaya koymaktadır. Bu geri çekilme süreci bireyin önceki rollerinden, faaliyetlerinden ve sosyal ilişkilerinden aşamalı olarak uzaklaştığı bir duruma işaret etmektedir. Nitekim Cumming ve Henry (1961: 14)'ye göre normal yaşlanma "Yaşlanan bir kişi ve ait olduğu sosyal sistemdeki diğer kişiler arasında etkileşimin azalması" anlamına gelen doğal ve kaçınılmaz bir karşılıklı geri çekilme veya ayrılma içermektedir (Quadagno, 2018: 68). Aynı zamanda bu kuram ayrılma sürecini yaşlanan kişi tarafından arzu edilen ve kabul edilen doğal bir süreç olarak görür ve ayrılma sürecinin " içsel ve uyumlu " bir süreç olduğu fikrini savunur(Havighurst, 1961: 9).

İşlevselci bir bakış açısına sahip bu kurama göre yaşlanan kişinin toplumdan geri çekilmesi süreci hem topluma hem de bireye fayda sağlayan bir süreçtir. Çünkü böyle bir geri çekilme, toplumu, bireysel yaşlı kişiyi ve kişisel ilişkilere sahip olan bireyleri nihai ayrılma yani ölüm için hazırlar (Powell , 2013: 13). Geri çekilme süreci toplum için faydalıdır çünkü yaşlı kişinin nihai ölümünün neden olabileceği sosyal

bozulmayı en aza indirir. Bireysel açıdan ise bu süreç bireyin üretkenliği, rekabeti ve devam eden başarıyı vurgulayan sosyal baskılardan kurtulmak anlamına gelebilir (Victor, 2005: 18). Emeklilikte çalışma rollerinin sona ermesi geri çekilme sürecinin iyi bir örneğidir. Emeklilik yaşlanan kişinin bir işin günlük sorumluluklarından kurtulmasını sağlayarak daha gönüllü ve esnek faaliyetlerin peşine düşmesine izin verir (Morgan & Kunkel, 2016: 148-149). Cumming ve Henry'ye göre toplum yaşlanan insanların ölüm yoluyla kaybını öngörmekte ve “yeni kan”ın sosyal dünyaya tam katılımını sağlamaktadır (Katz 1996'den aktaran Powell, 2000: 2). Böylece yaşlı bireyin boş bıraktığı roller genç, dinamik bireyler tarafından ikame edilir. Bu açıdan bu teori hem toplumun işleyişinin başarılı bir şekilde sürdürülmesi hem de başarılı yaşlanmanın koşulu olarak yaşlı bireylerin ve toplumun birbirinden geri çekilmesini görmektedir.

Sosyal gerontoloji alanında yaşlanmayı açıklayan ilk kapsamlı kuram olarak kabul edilen bu kuram alana önemli katkılarda bulunmuş olsa da pek çok eleştiriye maruz kalmış ve büyük oranda gözden düşmüştür. Yaşlı insanların yaşamdan geri çekilmesi sürecinin başarılı yaşlanmanın temeli olduğu görüşü bu kuramın yaşlı insanlar için daha olumlu roller ve tamamen katılımlı bir yaşam tarzı geliştirme hedefleri için bir tehdit oluşturduğu yönünde eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur (Kastenbaum, 1993' dan aktaran Morgan & Kunkel , 2016:149). Geri çekilme kuramına yöneltilen eleştirilerin yoğunlaştığı bir diğer nokta ise kuramın savunduğu geri çekilmenin her yerde ve tüm tarihsel dönemlerde gerçekleşmesi anlamında evrensel olduğu; herkes için bir gün gerçekleşmek zorunda olması anlamında kaçınılmaz olduğu; ve bu duruma sosyal faktörlerden ziyade biyolojik faktörlerin neden olması anlamında içsel bir süreç olduğu fikridir (Quadagno, 2018: 69). Bu açıdan değerlendirildiğinde geri çekilme kuramı, kasıtlı olarak geri çekilmenin yaratılmasında kültürel ve ekonomik yapıların önemini ortaya koymadığı(Powell, 2000: 2) ve yaşlanan nüfus içindeki bireysel tercihler, kişilik, kültür ve fırsatlardaki değişkenliği de hesaba katmaması anlamında eleştirilerin hedefi olmuştur(Hooyman vd., 2015: 145). Öte yandan kuramın hem yaşlıların yaşadığı sorunlara karşı kayıtsız kaldığı hem de bunlara yanıt olarak geliştirilen politika formülasyonları için kayıtsızlık kültürüne teorik gerekçe sağladığı öne sürülmüştür (Victor, 2005: 20).

3.2. Etkinlik Kuramı

Etkinlik kuramı Robert J. Havighurst ve arkadaşları tarafından geri çekilme kuramına karşıt olarak geliştirilmiştir. Odak noktası sosyal sisteme uyum ve entegrasyon üzerinedir ve geri çekilme teorisinde olduğu gibi yapısal işlevselci bir temele dayanmaktadır (Victor, 2005: 20-21). Tıpkı geri çekilme kuramı gibi bir kişinin nasıl yaşlanması gerektiğini ve başarılı yaşlanmanın ne olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Havighurst, araştırmacılarından biri olduğu “Kansas City Yetişkin Yaşamı Araştırması” sonucunda yaşlıların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının orta yaşlılarınkinden farklı olmadığını ve yaşlıların geri çekilmesinin ve izole edilmesinin normal veya doğal olmadığı sonucuna varmıştır(Quadagno, 2018: 69). Bu teorinin savunucuları yaşlanma ile yaşamdan geri çekilmenin gerçekleştiği görüşüne katılmakla birlikte bunun kişinin iradesine ve arzusuna karşı toplumun yaşlanan kişiden çekilmesinin bir sonucu olarak görür (Havighurst, 1961). Bu anlamda başarılı yaşlanmanın yolu geri çekilme kuramının öne sürdüğünün gibi yaşamdan geri çekilmek değil aksine aktif kalmaktır. Bu teoriye göre insanlar orta yaştaki faaliyetlerini ve tutumlarını mümkün olduğunca sürdürmeli ve bırakmak zorunda oldukları faaliyetlerin yerine ikamelerini bulmalıdır (Havighurst, 1961: 8). Çünkü kurama göre yaşlı kişi ne kadar aktif olursa, o kişinin yaşam doyumu, benlik kavramı ve uyumu o kadar büyük olur (Hooyman vd., 2015: 144). Yaşam doyumu ve aktivite arasında kurduğu bu doğrusal bir ilişki kuramın temel varsayımlarındandır.

Kişilik, sosyal sınıf, cinsiyet, ırk ve yaşam tarzı (özellikle sağlık ve ekonomik durum eşitsizlikleri) gibi değişkenleri dikkate almaması teorinin en büyük eksikliklerinden biridir (Hooyman vd., 2015: 144). Bireylerin aktif olmaya verdiği değer bireysel özelliklere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Yaşamı boyunca kişilik özellikleri sebebiyle aktif olmayı sevmeyen ve aktif olmayan bir bireyin yaşlılığında aktif olmamayı seçmesi ve yaşam memnuniyetinin yüksek olması mümkün olabilir. Öte yandan her yaşlı birey eşit ölçüde aktif olma şansını elde edememektedir. Bu anlamda teorinin yapısal faktörlerin önemini göz ardı ettiği söylenebilir. Üstelik daha aktif insanların daha memnun oldukları tespit edilse dahi etkin olmanın mı memnuniyete neden olduğu yoksa bireylerin yaşamlarından memnun olmalarının mı onları daha aktif kıldığı ya da ikisi arasında faktörler mi olduğu konusu da tartışmalıdır(Morgan & Kunkel, 2016: 149-150).

Phillipson (1998) ise bu tür işlevselci teorilerin, ya bireyin “geri çekileceğini” ya da “aktif” olacağını ima ederek yaşlanmaya nedensellik duygusu “empoze ettiği” yönünde hem etkinlik kuramı hem de geri çekilme kuramını eleştirmiştir (Powell , 2000: 2).

3.3. Süreklilik Kuramı

İlk olarak Robert Atchley tarafından öne sürülen süreklilik kuramı insanların yaşlandıkça daha önceki yıllarda geliştirdikleri alışkanlıkları, kişilikleri ve yaşam tarzlarını koruma eğiliminde olduklarını savunur (Havighurst, 1968’den aktaran Phillips ve ark. 2010: 205). Kuramın yaşlılığa uyum sağlama noktasında önerisi önceki yaşam tarzının mümkün olduğunca sürdürülmesidir. Kuram yaşlılıkta bazı rollerle ilişkinin kesilmesi bazı rollerdeki başarının sürdürülmesine dayanır(Şentürk, 2018:130). Hangi rollerin göz ardı edileceği ve hangilerinin sürdürüleceğine ilişkin karar, bireyin geçmiş ve tercih edilen yaşam tarzı ve potansiyel olarak gelir ve sağlık gibi yapısal faktörler tarafından belirlenecektir (Victor, 2005: 22).

Süreklilik teorisi kişiliğin yaşlanmaya uyumda önemli bir rol oynadığı ve kişiliğin sürekliliği yoluyla bireyin kendine has özelliklerini koruyan değişiklikleri yaşamına dahil edebileceğini savunur (Quadagno, 2018: 71). Başarılı yaşlanmanın anahtarı olarak, insanların kendi benliklerine benzer şekilde yaşlılığa sahip olmalarını görür (Hooyman vd., 2015: 146). Bu şekilde yaşlı bireylerin yaşam memnuniyetleri de yüksek olacaktır. Bu açıdan etkinlik kuramı ve geri çekilme kuramının öne sürdüğü gibi başarılı yaşlanma için geri çekil ya da aktif kal gibi tek bir yol önermediği için önceki kuramlardan daha az dogmatik olduğu söylenebilir.

Ancak kuramın önceki iki teoride de olduğu gibi test edilme sorunu bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bireyin yaşlanmaya nasıl tepki verdiği konusunun birçok farklı biyolojik ve psikolojik değişiklik içerdiği ve bu açıdan yaşam tarzının sadece yaşam boyu örüntülerin devamı olmayabileceği noktasında eleştirilmiştir (Hooyman vd., 2015: 146). Yani yaşlının sahip olduğu yaşam tarzı yaşlanmaya verilen bir cevap da olabilir. Kurama yöneltilen bir diğer eleştiri feminist teorisyenler cephesinden gelmiştir. Feminist teorisyenlere göre süreklilik kuramı yaşlı kadınlar arasındaki yüksek yoksulluk oranları gibi eşitsizlik biçimlerini bireysel patolojinin göstergelerine dönüştürmektedir (Quadagno, 2018: 71).

3.4. Modernleşme Kuramı

Modernleşme kuramı toplumların modernleştikçe yaşlının statüsünün kayba uğradığı tezinden hareket eder. Kurama göre modernleşme ile birlikte kentleşme, teknolojik ilerleme, sağlık gelişmeleri ve nüfus artışı gibi değişiklikler hep birlikte yaşlılara verilen onurun, prestijin ve saygının sarsılmasına neden olur (Morgan & Kunkel, 2016: 291). Modernleşmenin getirdiği değişikliklerle birlikte endüstri öncesi toplumun saygın yaşlısı yerini fikirleri değersiz görülen modern yaşlıya bırakmıştır. Endüstri öncesi tarım toplumlarında toprağın kontrolünü elinde tutan yaşlı değerli olarak görülmektedir. Çünkü yaşlı üretim faaliyetlerinde genç kuşaklara önderlik eder. Tecrübesi ve bilgisiyle genç kuşaklara yol gösterir. Bu sebeple yaşlının bakım sorumluluğu da geniş aile içerisindeki aile bireyleri tarafından karşılanır. Yaşlı yüksek bir statüye sahiptir. Modernleşme kuramına göre teknolojik gelişmelere bağlı olarak yaşlının yüksek statüsünde azalma meydana gelmiştir.

Cowgill (1974'den aktaran Quadagno, 2018: 55-56), modernleşmeyle ilişkili sosyal değişimlerin (sağlık teknolojisi, ekonomik teknoloji, kentleşme ve kitle eğitimi) yaşlı insanların konumunu nasıl zayıflattığını şu şekilde özetler: İlk olarak modernleşme ile birlikte sağlık teknolojisinde meydana gelen gelişmelerle birlikte yaşam beklentisini artar, ölüm oranları düşer ve nüfus yaşlanması meydana gelir. Bu durum yaşam süresinin uzamasına ve yaşlı işçilerin genç işçilerle rekabet etmesine sebep olur. Bunun rekabet sonucunda emeklilik yaşlıları işgücünden uzaklaştırmak için gerekli hale gelir. Cowgill'in görüşüne göre, emeklilik gelirin, psikolojik olarak tatmin edici çalışmaların ve sosyal statüsünün kaybı gibi çoklu kayıpları içerir. Teknoloji alanında meydana gelen gelişmelerin ekonomi alanına uygulanması uzmanlık gerektiren yeni işlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra kentleşme ile gençlerin kente göçü yaşlının yalnızlaşmasına ve geniş ailenin yerini çekirdek ailenin almasına sebep olmuştur. Ve kitle eğitimi ile birlikte yaşlının toplumsal bilgiyi koruyan konumu kaybolur (Cowgill, 1974'den akt. Quadagno, 2018: 55-56).

Modernleşmenin getirdiği gelişmelerle birlikte ortaya çıkan değişim hızına yetişemeyen yaşlı endüstri öncesi toplumda sahip olduğu yüksek statü ve saygıyı kaybeder. Modern toplumlarda yaşlıların gelenekleri ve deneyimleri gelişmemiş ve önemsiz olarak görülürken, gençler ve ilerlemeler övgüye değer olarak görülür

(Victor, 2005: 26). Aynı zamanda kuram sanayileşme, modernleşme ve kentleşme ile artan bireyselleşme, rasyonelleşme ve kurumsallaşmaya bağlı olarak yaşlıların bakımlarının kurumlara devredildiğini, yaşlıların ayrı bir sınıf olarak algılandığını ve yaşlıların yalnızlık, izolasyon gibi problemlere maruz kaldığını dile getirir (Şentürk, 2018: 137).

Yaşlanmayı makro perspektiften açıklayan modernleşme kuramına birtakım eleştiriler yöneltilmiştir. Bu eleştirilerden birincisi, bu teorinin sanayi öncesi toplumları tekdüze ve yaşlı insanlara karşı olumlu bir tutum ile karakterize ettiğidir (Victor, 2005: 26) Ancak daha öncede bahsettiğimiz gibi endüstri öncesi toplumlarda, yaşlı insanlara karşı gösterilen tutumlar çeşitlilik göstermektedir. Endüstri öncesi kimi toplumlar yaşlılara çok yüksek değer atfederken, kimileri ölüme terk edebilmektedir. Bu anlamda tüm endüstri öncesi toplumları homojen olarak varsaymak doğru değildir.

Bir diğer önemli nokta ise modern toplumlarda yaşlıların modernleşmenin getirdiği bir takım gelişmelerden faydalandığı noktasının göz ardı edilmesidir. Modernleşme ile birlikte yaşlıların statü ve değer kaybına uğradığı ve bir takım sorunlarla karşılaştığı doğrudur. Ancak modernleşmenin getirisi olarak görebileceğimiz tıp ve sağlık alanı başta olmak üzere teknolojik ilerlemelerden yaşlılar da faydalanmaktadır (Şentürk, 2018: 138).

Bir diğer eleştiri kuramın tüm gelişmekte olan toplumlardaki geniş ailenin yaşlı üyelerini tam olarak bütünleştirmesi ve emekli maaşlarına, yaşlı konutlarına ve diğer yaşlı erişkin hizmetlerine olan ihtiyacı ortadan kaldırmasıdır (Morgan & Kunkel, 2016: 292).

Emekliliği yirminci yüzyılın bir yaratımı olarak sayması eleştirilerin yoğunlaştığı bir diğer noktadır. Geçmişte, insanların toprağa veya servete sahip oldukları zaman emekli oldukları ve zengin yaşlı insanların saygı gördüğü, ancak yaşlı yoksul insanların çalışmaya devam ettiği ve asla yüksek saygı görmediği savunulmuştur (Quadagno, 1982'dan akt. Quadagno, 2018: 57). Özetle “yaşlılığın geçmişinin ırk, cinsiyet, toplumsal sınıf ve kültürden kaynaklanan çeşitlilikleri içerdiği (Kalınkara, 2016b: 35)” ancak modernleşme kuramının bu çeşitliliği göz ardı ettiği söylenebilir.

3. 5. Yaş Tabakalaşması Kuramı

Yaş tabakalaşması kuramı 1960’larda sosyal gerontolojiye egemen olan teorilere karşı yaş ve sosyal yapı arasındaki ilişkiyi analiz etmek için Riley (1971) tarafından geliştirilmiştir (Quadagno,2018: 57).Yaş tabakalaşması kuramı makro boyutta bir kuram olup bireysel ajan yerine sosyal yapıyı merkezine koymaktadır. Yaş tabakalaşması kuramı toplumların tıpkı sosyal sınıf, toplumsal cinsiyet ve ırk açısından tabakalandırılması gibi, her toplumun insanları yaşlarına göre “genç”, “orta yaşlı”, “genç yaşlı” ve “en yaşlı” gibi kategorilere veya katmanlara ayırdığını öne sürer (Hooyman vd., 2015:147). Riley (1971) her yaş grubunun (genç, orta yaş ve yaşlı) o grubun üyelerinin toplum içinde oynadığı rollere ve bunların nasıl değerlendirildiğine göre analiz edilebileceğini savunmaktadır(Victor,2005: 23). Kurama göre yaş sosyal yapıda “belirli rollere girme veya vazgeçme” kriteridir (Riley vd., 1972: 7’den aktaran McMullin, 2000: 518). Bu bireyin yaşlanma deneyimlerinin, dolayısıyla rolleri ve yaşam doyumlarının yaş yapısındaki konumlarına göre değiştiği anlamına gelir. (Hooyman vd., 2015: 147). Örneğin yaş yapısındaki konumlarının bir sonucu olarak yaşlı bir kişinin çalışma çağındaki bir kişiden farklı davranış ve tutumlar sergilediği görülür. Ancak rollerin yaşa göre sınıflandırılması durumu yaş ayrımları eşitsizliklerine yol açar (Şentürk, 2018: 145).

Yaş tabakalaşma perspektifine göre, yaşlı ve genç yaş tabakaları modern toplumda çok değerli olan üretken rollere katılmama eğiliminde oldukları için nispeten dezavantajlıdır. İşgücü giriş ve çıkışları hem doğrudan iş kanunları yoluyla hem de dolaylı olarak işe girmek için eğitim kriterleri ve işten çıkış için de yaşla ilgili algılanan performans yetenekleri aracılığıyla yaşa göre tahsis edilmektedir. Bu durum işgücüne katılımı yaşlıların ekonomik olarak dezavantajlı konumuna neden olmaktadır (McMullin,2000: 518).

Yaş tabakalaşma kuramının temel vurgularından birisi sosyal yapıların nüfus değişikliklerine ayak uyduramadığı durumda ortaya çıkan yapısal gecikme kavramıdır (Hooyman vd., 2015: 149) . Bu durumun en güzel örneği 65 yaş üstü ortalama yaşam beklentisindeki artışa karşın emeklilik sonrası yaşlıları barındıracak ya da faydalı hale getirecek mevcut toplumsal yapıların eksikliği durumudur (Bengtson vd.,1997:81).

Ancak bu yapısal eksiklik yaşlılara yönelik olarak geliştirilecek politikalarla telafi edilebilir.

Yaş tabakalaşması kuramı yaşları biyopsikososyal bir süreç ve tabakalar olarak tanımlamasının yanı sıra aynı zaman aralığında doğan ve aynı olayları yaşayan bireylerin toplamı olarak tanımlanan yaş grupları(age cohort) açısından kavramsallaştırmaktadır. Grupların yaş dereceli bir beklenti ve ödül sisteminden geçtiği yapılandırılmış bir zaman bileşenini de göz önünde bulundurur. Bir tabakanın üyelerinin hem yaşam evrelerinde hem de yaşadıkları tarihsel dönemlerde birbirinden farklı olduğunu kabul eder. Ve bu yaş gruplarının tarihsel olaylarla olan özel ilişkileri nedeniyle, bugün yaşlılık katmanındaki insanların geçmişteki veya gelecekteki yaşlı insanlardan çok farklı olduğunu ve yaşlanma sürecini farklı yaşadığını savunur (Hooyman vd., 2015: 148).

Yaş tabakalaşması kuramı sosyal yaşlanma ve sosyal yapılar kavramına ilk kez dikkat çeken kuramlardan birisidir(Marshall, 1996'den aktaran Bengtson vd., 1997: 82). Bu açıdan sosyal gerontoloji alanına önemli katkıları olmasına rağmen kurama yöneltilen eleştirilerde bulunmaktadır. Birincisi, makro düzeydeki sosyal ilişkilere odaklanmasına rağmen, statü ve rollerin dağıtımında önemi büyük olan iktidar meselelerini yeterince ele almadığı için eleştirilmiştir (Marshall, 1995'den aktaran Bengtson vd., 1997: 82). Aynı zamanda yaşları, yaş kohortları açısından kavramsallaştırılması yaş tabakalaşması kuramının eşitsizliğin temeli olarak kronolojik yaşı somutlaştırmaya hizmet ettiği ve yaşın daha öznel boyutlarını göz ardı ettiği sebebiyle eleştirilmesine sebep olmuştur (Marshall, 1983; Passuth & Bengtson, 1988'dan aktaran McMullin, 2000: 519). Yaş tabakalaşma teorisiyle ilgili bir başka sorun, yaş grupları içinde eşitsizlik yaratan sosyal sınıf, cinsiyet ve ırk gibi toplumsal tabakalaşmanın diğer temellerini göz ardı etmesidir (Dannefer vd., 2005'dan akt. Quadagno, 2018: 60). Yaş tabakalaşma kuramı yaşa çok fazla odaklanarak ve yaş gruplarını kendi içlerinde homojen bir grup olarak varsayarak en az yaş kadar önemli olan sınıf, cinsiyet ve ırk gibi etmenleri göz ardı eder.

3.6. Toplumsal Değiş Tokuş(Alışveriş) Kuramı

Toplumsal değiş tokuş kuramının sosyolojideki kökenleri, Homans (1961) ve Blau (1964)'ya dayanmakla birlikte sosyal gerontolojiye Down tarafından uygulanmıştır (Bengtson,1997: 77-78). Toplumsal değiş tokuş kuramı sosyal

gerontoloji literatüründe sosyal değişim ya da sosyal alışveriş kuramı olarak da adlandırılmaktadır. Dowd tarafından 1975 yılında öne sürülen toplumsal değiş tokuş kuramı birey ve toplum arasında bir maliyet-fayda ilişkisi olması temelinde kurulmuş bir kuramdır (Phillips vd. 2010: 205-206). Toplumsal değiş tokuş kuramı etkinlik ve ayrılma teorilerine meydan okuyarak sosyal katılımın maliyet-faydalarının ekonomik bir modelini kullanarak, sosyal etkileşim ve faaliyetin neden yaşla birlikte azaldığına cevap vermeye çalışır (Hooyma vd.,2015: 149). Ancak yaşlanmayla birlikte bireyin azalan sosyal etkileşim ve faaliyetlerinin neden azaldığı sorusuna cevap vermeye çalışırken etkinlik ve geri çekilme kuramının dikkate almadığı nesiller boyunca yapılandırılmış kaynak alışverişini hesaba katar. Dowd (1975) ve Bengtson ve Dowd (1981), yaşlı ve genç arasında, orta yaşlı ve gençlere göre daha az etkileşim olmasının sebebinin yaşlıların sosyal paylaşımlarda daha az kaynak sunması olarak resmetmiştir (Bengston vd., 1997: 78).

Victor(2005: 31) bu teorik duruşu destekleyen dört temel varsayımdan söz eder: (1) bireyler, faydayı en üst düzeye çıkararak ve " maliyeti " en aza indiren etkileşimleri " seçer ", (2) bireyler geleceği tahmin etmek için geçmiş mübadele deneyimlerini kullanırlar, (3) etkileşimler yalnızca eğer faydalıysa sürdürülür (4) güç sosyal değiş tokuştaki " dengesizliklerden " türetilir - bir kişi diğerine " bağımlı " ise, o zaman " gücü " kaybeder. Bu açıdan kurama göre her birey etkileşimlerinde bu dört temel varsayıma dayanarak bir fayda-maliyet hesabı yapmakta ve her birey diğerleriyle etkileşirken faydası en fazla, maliyeti ise en az olanları tercih etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde modernleşmenin etkisiyle statüsünde azalmalar meydana gelen yaşlı bireylerin değişime sokabileceği kaynaklar azalmaktadır. Bu açıdan diğer bireylerin ekonomik, fiziksel ve sosyal kaynakları azaldıkça, yaşlı kişiyle ilişki kurma maliyetleri faydalarından daha fazla olur; ve denge ancak yaşlı kişinin kaynaklarındaki artışla eski haline kavuşturulabilir(Phillips vd., 2010: 206). Bernheim, Shleifer ve Summers (1985'den akt. Bengston vd., 1997: 78) ebeveynler ve çocuklar arasındaki temasın, ebeveynlerin daha fazla miktarda "yenilmez serveti" olduğunda daha fazla olduğunu bildirmiştir. Bu durum çocukların mirastan elde edeceği faydanın ebeveyn bağımlılığının gerektirdiği maliyetlerden daha yüksek olduğunda devam eden bir etkileşimin göstergesidir.

Toplumsal değiş tokuş kuramı özellikle kuşaklar arası sosyal destek ve transferlere odaklanan, yaşlanma sosyolojisinde yapılan birçok çalışmada açıklayıcı bir çerçeve olarak kullanılmıştır (Bengston vd., 1997: 78). Kuramın ortaya koyduğu kuşaklar arası sosyal destek ve transferi destekleyen pek çok çalışma bulunmasına rağmen kurama eleştirilerde yöneltilmiştir. Kuram aşk ve arkadaşlık gibi akılcı olmayan kaynakların değerini göz ardı ettiği (Passuth ve Bengtson, 1988'den akt. Quadagno, 2018: 53) ve nesiller arasındaki değiş tokuşun yaşam seyri boyunca gerçekleştiğini görmezden geldiği gerekçesiyle eleştirilmiştir(Quadagno, 2018: 53). Bu ilk olarak bireylerin her zaman rasyonel anlamda fayda-maliyet hesabı yapmadığı, aşk, arkadaşlık faktörlerin de değiş tokuş kararında etkili olabileceği anlamına gelmektedir. İkinci olarak ise bireyler arasındaki değiş tokuşun yalnızca yaşlanma döneminde ortaya çıkmadığı yaşam seyri boyunca gerçekleştiğidir. Bu açıdan çocuklar yaşamları boyunca onlara bakan ebeveynleri yaşlanınca onlarla etkileşim kurma ya da bakım verme kararını yalnızca ebeveynlerin sahip olduğu kaynaklara göre vermemektedir. Çünkü ebeveynleri onlara bir ömür bakım sunmuştur, onlar da ebeveynleri yaşlanınca onlara bakım sunar.

3.7. Rol Kuramı

Bireylerin yaşlanmaya nasıl uyum sağladığını açıklamaya yönelik ilk girişimlerden biri olan rol kuramı(rol kaybetme kuramı) her bireyin hayatı boyunca belirli yaş ve yaşam evresiyle ilişkili olarak çeşitli roller üstlendiği ve bu rollerin bireyin benlik kavramının ve saygısının temelini oluşturduğu inancına dayanır (Hooyman vd., 2015: 140). Ve kurama göre bu rollerin kaybı bireylerin benlik saygılarında azalmaya yol açar.

Her birey sosyalizasyon süreciyle işgal ettiği pozisyona ilişkin rolleri kavrar ve bu rollere ilişkin sorumluluklarını yerine getirir (Şentürk, 2018: 132). Bu anlamda her toplumda belirli bir yaşta bir kişinin belirli şeyler yapabileceği ve yapması gerektiğine dair inançlar yani yaş normları bulunur (Hooyman vd., 2015: 141). Birey toplumda egemen olan yaş normlarını esas alarak rollerini icra eder. Rasow(1974'den akt. Kalıncara, 2016b: 38)'a göre yaşlı kişilerin birincil statüsü "*rolsüzlük rolü*"dür ve bu bireyin bir şey yapmak isterken diğer bir şey yapmasını ifade eden "*rol hapsi*" duygusunu güçlendirmektedir. Bu anlamda Kalıncara (2016b: 38) yaşlı bireylere

atfedilen rol normlarının doğasında çatışmalı ve bireylerin performansları için gereken sosyal destekten yoksun olduğu görülmektedir.

Kurama göre bireylerin yaşlanmaya ne kadar iyi uyum sağladıkları, ilerleyen yıllarda ortaya çıkabilecek “tipik” rol değişikliklerini ne kadar iyi kabul ettiklerine bağlıdır (Hooyman vd., 2015: 140). Bireyin kaybettiği rollerin yerine başka roller koyması bireyin iyi oluş halini artırarak yaşlanmaya uyumunu kolaylaştırabilir. Yaşlı bireyin eşini kaybetmesi ve dolayısıyla eş rolünün kaybı ya da emeklilik ile birlikte işçi/çalışan rolünün kaybı birey için yıkıcı bir süreci ifade edebilir. Ancak birey büyükanne ya da büyükbaba rolleri ya da gönüllü faaliyetlere katılımı ile edindiği yeni rolleri ile eski rollerin kaybı ile baş edebilir.

Kuram rol kaybını abarttığı gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Çünkü Hooyman vd. (2015: 140)’ nin de söylediği gibi yaşla birlikte meydana gelen birçok rol değişikliği yaşlılar tarafından mutlaka kayıp olarak algılanmamaktadır. Kimi zaman emekli olmak bireye iş stresinden kurtulma durumunu ifade edebilmekte ve bir kayıptan çok rahatlama duygusu verebilmektedir. Öte yandan kuram bireylerin yeni rollere geçmelerini sağlayacak az sayıda olumlu rol modelinin mevcut olması ve yaşlı bireylerin rol seçeneklerinden yoksun olması noktasında da eleştirilere maruz kalmıştır (Hooyman vd., 2015: 143).

3.8. Yaşlılığın Politik Ekonomisi Kuramı

Yaşlanmayı çatışmacı bir perspektiften ele alan yaşlılığın politik ekonomisi kuramı sosyal sınıfı yaşlı insanların konum ve yaşam doyumunun birincil belirleyicisi olarak görür (Hooyman vd., 2015: 151). Yaşlılığın politik ekonomisi kuramı yapının, ekonominin ve kamu politikasının yaşlı bireyler üzerindeki etkilerini ve bunların yaşlılar için mevcut seçenekler üzerindeki sınırlarını vurgular (Bengston vd., 1997: 83). Bu nedenle kuram yaşlıların doğal olarak azalan fiziksel veya zihinsel kapasiteleri gibi bireysel nedenlerden ziyade, eşitsizliğin toplumsal yapısal açıklamalarına odaklanmaktadır (Estes, 1979; Guillemard, 1983; Myles, 1984, 1989; Phillipson, 1982; Townsend, 1981, 1986; Walker, 1981’den akt. McMullin, 2000: 520). Bu açıdan kuramın gerontolojik araştırmanın odağını, bireyin yaşlanmaya uyum sağlama yeteneğinden, kaynakların nasıl dağıtılacağını belirleyen daha geniş sosyal süreçlere kaydıracağı söylenebilir (Quadagno, 2018: 63).

Yaşlılığın politik ekonomisinde devletin toplumun en güçlü üyelerinin çıkarlarını yansıttığı ve mevcut toplumsal düzenin, devletin katıldığı güç mücadelelerinin bir sonucu olduğu düşünülmektedir (Estes, 1991; Estes vd., 1996'dan akt. McMullin, 2000: 520). Kuram aynı zamanda yapısal eşitsizliklerin sadece yaş ve sosyal sınıfı değil, aynı zamanda ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve işlevsel yeteneği de içerebileceğini ve yaşlılıkta kümülatif dezavantajlara yol açabileceğini savunur (Hooyman vd., 2015: 151). Genellikle ekonomik ve kamu politikası ile kurumsallaştırılan veya pekiştirilen bu yapısal faktörler, fırsatları, seçimleri ve daha sonraki yaşam deneyimlerini kısıtlar (Bengston vd., 1997: 82).

Kuram esasen kapitalist bir ekonomide, politik ve ekonomik güçlerin toplumsal kaynakları sınıf, ırk veya cinsiyet temelinde eşitsizliği nasıl sürdürecektir veya artıracak şekilde dağıttığını vurgulamaktadır (Quadagno, 2018: 61). Temel olarak yaşlıları bir sorun olarak görmekten ziyade yaşlı insanların karşılaştıkları büyük sorunların sosyal olarak inşa edildiğini ve bu nedenle iktidar sahibi olanların çözümlere daha fazla kaynak ayırmaya istekli olmaları durumunda siyasi eylem ve politika yoluyla değiştirilebileceği öne sürmektedir (Hooyman vd., 2015: 151).

Sosyal güvenlik, emeklilik ve emekli aylıkları politikaları ile işgücü piyasasından dışlanma ve gelir kaynakları için yardım ve emekli maaşlarına güvenilmesinin bir sonucu olarak, yaşlı insanların yoksulluk, topluma katılımının azalması, kurumsallaşma ve marjinalleşme gibi daha geniş sosyal dışlanma yaşadığı savunulur (Victor, 2005: 2008).

Yaşlılığın politik ekonomisi kuramı yaşlıların durumunu açıklamak için sosyal yapıya ve ekonomik determinizme çok fazla bağlı olduğu, bireyleri yapısal güçler karşısında pasif reaktörler olarak gördüğü ve bireyin algılarını, motivasyonunu ve aktivitesini görmezden geldiği noktasında eleştirilerin hedefi olmuştur (Bengston vd., 1997: 83).

Politik ekonomi ve yaşam seyri perspektiflerine toplumsal cinsiyet boyutu ekleyerek (Hooyman vd., 2015: 155) ; kadınların yaşamları boyunca sahip oldukları dezavantajlı konumu açıklamaya girişen feminist kurama da diğer yaşlanma teorilerine yöneltildiği gibi bir takım eleştiriler yöneltilmiştir. Feminist kuram ilk olarak yaşam seyri perspektifinde olduğu gibi, henüz tek bir teorik geleneği temsil etmek için çok geniş ve odaklanmamış olduğu, ikinci olarak partizan ya da değer yüklü oldukları,

üçüncü olarak ise erkekler için yaşlanmanın cinsiyetlendirilmiş bileşenini göz ardı ettiği (Bengtson vd.,1996' den akt. Bengtson, 1997: 81) gerekçeleriyle eleştirilmiştir.

3.9. Sosyal Yapılandırmacılık (Sosyal İnşa) Kuramı

Bireysel niyetleri, motivasyonları ve eylemleri merkeze alan kuram insanı kendi sosyal gerçekliklerinin aktif yaratıcıları olarak görür (Quadagno, 2018: 55). Kurama göre birey toplumsal gerçeklikler tarafından şekillendirilen pasif bir öznenen ziyade toplumu yaratan aktif öznedir. Yaşlılığın politik ekonomisi kuramıyla ortak özellikler paylaşan bu kuram bireyi aktif özne görmesi yönüyle ondan ayrılır. Kuram temel olarak müzakere ve söylem yoluyla yaşın sosyal anlamlarının ve yaşla ilgili kendini kavramaların nasıl ortaya çıktığı ile ilgilenir (Quadagno, 2018: 54).

Sosyal tanımlardan ve sosyal yapılardan etkilenen bireysel yaşlanma süreçlerini anlamaya odaklanan sosyal yapılandırmacı teorileri kullanan araştırmacılar (Bengtson vd., 1997: 77)

- İlk olarak, yaş ve yaşlanmanın sosyal yapısını inceleyerek bireyleri sosyal-yapısal bağlamla ilişkilendirmekte,

- İkinci olarak, müzakere ve söylem yoluyla yaşın toplumsal anlamlarının ve yaşla ilgili kendini kavramaların nasıl ortaya çıktığını inceleyerek "yaşlanmanın durumsal, ortaya çıkan ve temel özelliklerini" (Passuth&Bengtson, 1988: 345) araştırmakta,

- Üçüncü olarak toplumsal gerçekliğin zaman içinde değiştiğini ve olgunlaşmanın getirdiği farklı yaşam durumlarını ve sosyal rolleri yansıttığını vurgulamaktadır (Dannefer&Perlmutter, 1990; Kuypers&Bengtson, 1973).

Sosyal yapılandırmacı kuramlar, bireylerin günlük yaşamlarına aktif olarak nasıl katıldıklarının, kendileri ve çevrelerindeki insanlar için sosyal anlamları nasıl yarattıklarının ve koruduklarının farkındadır(Bengtson vd.,1997: 77). Ve yaş ve yaşa bağlı kavramların ve gerçeklerin, kişilerarası etkileşimler yoluyla sosyal olarak inşa edildiğini savunur(Hooyman,2015: 152). Bu "sosyal etkileşim süreçleri" bireysel davranışın, bireyin yaşamını yapılandıran bir gerçeklik üretmesi anlamında diyalektik bir süreç olarak görülebilir (Dannefer&Perlmutter, 1990: 120'den akt. Bengtson vd., 1997: 77). Örneğin yaşlı bireyler kendilerine muamele edilme şekline yanıt olarak

yaşlı olmayı öğrenir ve yaş ırkçılığı ile karşılaştığında onu sık sık içselleştirerek kendi değerlerini sorgular (Hooyman vd., 2015: 153).

Sosyal yapılandırmacılık kuramı yaşlanmanın biyoloji ve bedensel değişimlerden çok kültür ve toplum tarafından bir sorun olarak tanımlandığını ileri sürer(Hooyman vd., 2015: 152). Nüfusun yaşlanması ve sosyal refah ile ilgili olarak devlet ve medya tarafından sürdürülen kriz ideolojisi, yaşlılığın sosyal olarak sorun olarak nasıl yapılandırıldığına bir örneğidir (McMullin, 2000: 521). Sağlık hizmeti sağlayıcıları, aile üyeleri ve genel olarak toplumun sosyal etkileşimleriyle yaşlılar bağımlı, zayıf veya marjinal olarak etiketlenir ve bu durumun sonucu olarak birçok yaşlı insan, özellikle de yaşlı kadınlar, kendilerini görünmez hissetmeye ve kendilerini yararsız ya da başkalarına bir sıkıntı olarak düşünmeye başlar (Hooyman, vd. 2015: 153).

Sosyal yapılandırmacılık kuramının savunucularına göre yaşlı kavramı yapı söküme uğratılmalı ve böylece bir kişinin sosyal olarak yapılandırılmış pozisyonunun veya konumunun, yaşlılık deneyimlerini şekillendiren yaşam boyu eşitsizlikleri nasıl yarattığı ortaya çıkartılmalıdır (Hooyman, vd., 2015: 152)

Diğer çağdaş sosyal gerontolojik teorileri, özellikle feminist ve eleştirel teorileri etkileyen bu kuram birincisi, bireysel seviyeye odaklanarak yaş grubu(cohort), tarihsel ve yaş tabakalaşma etkileri gibi makro düzeydeki etkileri göz ardı ettiği (Passuth&Bengtson, 1988); ikinci olarak sosyal yapıya sınırlı ilgi gösterdiği (Baars, 1991) ve sosyal gücün rolünü en aza indirgediği için eleştirilere maruz kalmıştır (Bengtson vd.,1997: 77).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI GÖÇÜN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

4.1. GÖÇ VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

En geniş manasıyla göç; insanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir (Adıgüzel, 2018: 3). Bu yer değişikliği ulusal sınırlar içerisinde “iç göç” şeklinde meydana gelebileceği gibi, uluslararası bir sınırı geçerek “uluslararası göç” şeklinde de meydana gelebilir. Göç terimleri sözlüğündeki ifadesiyle uluslararası göç kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmalarını ifade etmektedir(IOM, 2013: 88). Uluslararası göç özellikle 1970’li yılların ortalarından bu yana ivme kazanan küreselleşme hareketi ile birlikte önem kazanmış ve küreselleşme içerisinde kilit bir dinamik olarak yerini almıştır (Castles & Miller, 2008:4). Küreselleşme ile birlikte modern iletişim ve ulaşım araçlarında meydana gelen gelişme insanlara çok hızlı biçimde hareket etme ve birden fazla yerde yaşayabilme imkanı sağlayarak “uluslararası göçü” arttırmıştır (Adıgüzel, 2018: 9). Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) 2020 Dünya Göç Raporu’na göre dünya genelindeki uluslararası göçmen sayısı 272 milyona yükselerek dünya nüfusunun yüzde 3,5’ine ulaşmıştır. Bu göçmenlerin büyük çoğunluğu iş, aile ve eğitim sebepleriyle uluslararası göçe başvururken; kimileri de evlerini ve ülkelerini, çatışma, zulüm ve doğal afet gibi, bir takım zorlu ve bazen de trajik koşullar altında terk etmek zorunda kalmaktadırlar (IOM, 2020: 7). Her yıl milyonlarca insanın aktörü olduğu bu göç hareketi bireylerin tek başına ya da aileleriyle gerçekleştirdiği bir yer değişim hareketi olabileceği gibi, çok sayıda bireyi içeren kitlesel bir hareket de olabilir. Kısa süreli ya da geçici olabileceği gibi uzun süreli ya da kalıcı olabilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde çeşitli göç türlerinden bahsetmek mümkün olabilmektedir. Bu durum göçün kategorize edilme gerekliliğini doğurmaktadır.

Thomas Faist “alan”, “zaman”, “boyut”, “yasal durum”, “sebeup” olmak üzere belirlediği beş temel ölçütten hareketle göçleri belirli kategorilere ayırmaktadır (Faist, 2003: 47)

- 1) Alan: yerel- uluslararası göç
- 2) Zaman: geçici- daimi göç
- 3) Akışın boyutu: bireysel - kitlesel göç
- 4) Yasal durum: yasadışı- yasal göç
- 5) Sebeup: gönüllü – zorunlu göç

Göçler göçün yöneldiği alana göre *yerel/içgöç* ve *uluslararası göçler* olmak üzere iki ayrı kategoride ele alınmaktadır. Yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde insanların aynı ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmeleri “iç göç” olarak nitelendirilmekte iken; kişilerin olağan uluslararası bir sınırı geçerek vatandaşı olmadıkları bir ülkeye hareketinin söz konusu olduğu göçler dış göç ya da uluslararası göç şeklinde nitelendirilmektedir (IOM, 2013: 43).

Göç edilen yerde kalış sürelerine göre göçler *kısa süreli/ geçici göç* ya da *uzun süreli/ daimi göç* şeklinde nitelendirilebilmektedir. Dinlenme, tatil, arkadaşı ya da akraba ziyareti, iş veya tıbbi tedavi amaçlarıyla gerçekleşen hareketler dışında, en az üç aylığına ama bir yıldan az olmak üzere, kendi olağan ikamet yeri dışında başka bir ülkeye giden kişi kısa süreli göçmen olarak nitelendirilirken; olağan ikamet ülkesinden ayrılarak en az bir yıllığına başka bir ülkeye giden ve varış ülkesi gerçekte yeni olağan ikamet ülkesi haline gelen kişi ise uzun vadeli göçmen olarak nitelendirilmektedir (IOM, 2013: 57, 89).

Göç akışının boyutuna göre göçler *bireysel* ve *kitlesel* olarak ikiye ayrılmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü kişilerin bireysel ya da aileleriyle birlikte gerçekleştirdikleri göç hareketini bireysel göç olarak nitelendirirken; yüksek sayılarda ani insan hareketi kitlesel göç olarak nitelendirmektedir (IOM, 2013: 14, 59). Petersen’e göre ise kitlesel göçler bireylerin iradi kararlarının bir sonucu olarak gerçekleştirdikleri serbest göçlerin sonucunda meydana gelmektedir (Adıgüzel, 2018: 27). Yaşadıkları yerden başka bir yere göç eden öncü göçmenler göç ettikleri ülkenin hayat tarzını ve maddi kazançlarını geldikleri yerdeki diğer kişilere de anlatmakta bunun sonucunda ise

zincirleme bir göç dalgası başlamaktadır. Bu durum bireysel göçlerin sonucu olarak kitlesel göçe sebep olmaktadır.

Göç yasal kanalların kullanılması yoluyla gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi temelinde “*yasal*” ya da “*düzenli*” göç ve “*yasal olmayan*” ya da “*düzensiz*” göç olmak üzere iki temel kategoride ele alınmaktadır. Düzenli göç olarak da nitelendirilen “*yasal*” göç, menşe, transit ve varış ülkesinin kanunlarına uygun olarak gerçekleşen göç hareketini ifade etmektedir. Uluslararası Göç Örgütü’ne göre belirli bir bölgeye giriş ve / veya ikamet için gerekli yasal belgelere veya yetkiye sahip olmayan göçmenler için yasa dışı terimine alternatif olarak yetkisiz, belgelenmemiş, uyumsuz, yasaklanmış ve düzensiz gibi terimler gibi bir dizi terim kullanılmaktadır. Ancak birçok durumda “yasa dışı” teriminin suç çağrıştırması ve göçmenlerin insan haklarına saygıyı baltaladığı gerekçesiyle “yasadışı” yerine “düzensiz göç” terimi tercih edilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü’ne göre bir kişiden “yasadışı” olarak bahsetmek yanlıştır. Çünkü herhangi bir insan gibi göçmenler de asla yasa dışı olamaz; düzensiz bir durumda olabilirler. Düzensiz durumdaki göçmenleri tanımlamak için “yasa dışı” teriminin kullanılmaması gerekliliği Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3449 sayılı Kararı (Tüm Göçmen İşçilerin İnsan Haklarını ve Onurunu Sağlama Tedbirleri (9 Aralık 1975) ile de kabul edilmiştir (IOM, 2019: 102,116).

Göçler gerçekleşme sebebine göre ise “*gönüllü*” ve “*zorunlu*” olmak üzere iki ayrı kategoride ele alınabilmektedir. Göç sürecine dahil olan kişi veya topluluklar yaşadıkları toprakları kendi rızalarıyla, yani serbest veya gönüllü olarak terk edebilecekleri gibi, ölüm tehlikesi, işkence görme ve cezalandırılma korkusu, birtakım şahsi hürriyetlerinin sınırlandırılması ve resmi otoritelerin baskıları sonucunda zorunlu olarak terk edebilirler (Adıgüzel, 2018: 19). Bu açıdan göçler gönüllü ve zorunlu olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir. Gönüllü göç ve zorunlu göç arasındaki ayırmda temel vurgu ise fiziksel zorlamanın varlığı ve yokluğu üzerine olmaktadır (Faist, 2003: 48).

Gönüllü göç, kişi ya da toplulukların kendi istek ve tercihleri sonucunda gerçekleştirdikleri göç hareketlerini ifade etmektedir. Bu göç hareketleri insanların yeni yerler görme, daha iyi hayat şartlarına ulaşma, içinde bulunulan çevreyi beğenmeme, ekonomik kazanç elde etme gibi şahsi arzulardan kaynaklanan amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir (Adıgüzel, 2018: 19-20). Bu göçler kategorisinin

en bariz örneğini ekonomik göçler oluşturmaktadır. Bu göçlerin çoğu, ücretlerin yüksek olduğu ekonomilerde, memleketlerindeki koşulları iyileştirmek için yeterli birikim yapmak isteyen genellikle gençlerle, ekonomik olarak aktif olan insanlarla başlamaktadır(Castles&Miller, 2008: 42). Bu göçler kimi zaman göçmenlerin göç ettikleri yerde belirli bir süre kalıp ardından memleketlerine geri dönmeleriyle sonuçlanırken, kimi zamanda göçmenlerin aile bireylerini ve çocuklarını yanlarına getirmesiyle ya da evli olmayanların göç ettikleri yerde evlenmeleri ile kalıcı bir nitelik kazanabilmektedir.

Zorunlu göç ise bireylerin istek ve tercihlerinin dışında “zorunluluğa” dayalı olarak gerçekleştirdikleri göç hareketidir. Uluslararası Göç Örgütü’nün tanımıyla zorunlu göç, doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir “zorlama” unsuru bulunan göç hareketini ifade etmektedir (IOM, 2013: 103). Doğal, çevresel, nükleer bir felaket, kıtlık, salgın hastalık, savaş, çatışma, etnik baskılar, zulüm görme korkusu, otoritelerin baskısı gibi pek çok neden bireyleri yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlayabilmektedir. Zorunlu göç kimi zaman bireysel kararların sonucunda gerçekleşebilirken kimi zamanda otorite tarafından verilen bir kararın sonucunda gerçekleşebilmektedir. Petersen bu durumu dikkatle incelemiş ve bir zorunluluk sonucunda vuku bulan göçleri mecburi ve zorunlu olmak üzere iki kategoriye ayırmıştır. Petersen’e göre göçmenlerin yaşadıkları yerleri terk edip terk etmeme kararı vermek için hala biraz güçlerinin bulunduğu göçler mecburi göçler iken göçmenlerin göç kararını verme gücüne sahip olmadıkları göçler zorunlu göçlerdir (Faist, 2003: 49). Her yıl milyonlarca göçmen hayatta kalmak adına “mecburi” ya da “zorunlu” olarak yaşadıkları yerleri terk etmekte ve genellikle kendileri de yoksul ve sıklıkla ekonomik olarak istikrarsız olan komşu ülkelere sığınmaktadır (Castles& Miller, 2008: 44). Savaş veya zulüm sebebiyle ülkelerinden kaçarak başka bir ülkeye sığınmış olan ve hayati tehlikelerinin var olması sebebiyle geri dönemeyecek durumda olan bu kişilere sığındıkları ülke tarafından yaptıkları başvuru neticesine göre uluslararası koruma statüsü verilmekte ve uluslararası koruma sağlanmaktadır (Mülteci Hakları Merkezi, 2017:3). Böylece sığındıkları ülkede yasal yerleşim hakkı tanınmakta ve sağlık, eğitim, çalışma ve diğer alanlarda bazı hak ve hizmetlerden yararlanmaları mümkün olmaktadır(Mülteci Hakları Merkezi, 2017: 5).

Mülteci statüsü zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmış kişilere sığındıkları ülke tarafından kişilerin yaptıkları başvuru neticesinde başvuruları haklı görüldüğü takdirde verilen statülerden birisidir. 1951 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumlarına İlişkin Cenevre Sözleşmesine göre mülteci;

“İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen” kişidir (Madde 1).”

Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişiler ise *sığınmacı* statüsüne sahiptir (IOM, 2013: 74). Bu açıdan başlangıçta bir ülkeye sığınan ve uluslararası koruma talebinde bulunan her mültecinin statüsü öncelikle sığınmacı olmaktadır. Sığınmacılar yaptıkları başvuru neticesinde başvuruların sığındıkları ülkelere haklı görülüp görülmemesine göre mülteci statüsünü kazanabilmektedir.

Türkiye 1951 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumlarına İlişkin Cenevre Sözleşmesini coğrafi sınırlama şartıyla kabul etmiştir. Bu sebeple Türkiye yalnızca “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle” yaşadığı ülkeden göç etmek durumunda kalmış ve uluslararası koruma talep eden kişilere mülteci statüsünü vermektedir. Bu durum Türkiye’nin Avrupa dışından gelen sığınmacılar için farklı uluslararası koruma statüsü geliştirmesine sebep olmuştur. Türkiye Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle ülkesinden göç etmek zorunda kalmış ve ülkesine geri dönemeyen kişilere “*şartlı mülteci*” statüsü vermektedir.

Türkiye’nin uluslararası koruma kapsamında belirlediği üç adet uluslararası koruma statüsü bulunmaktadır. Bunlar *mülteci*, *şartlı mülteci*, *ikincil koruma* statüleridir (YUKK Madde 3). 11 Nisan 2013 tarihinde çıkardığı Türkiye’nin ilk uluslararası koruma kanunu olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 62. Maddesinde belirtildiği şekliyle:

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; irki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar

sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”

İkincil koruma statüsü ise mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde ölüm cezasına, işkenceye ve insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak olan; uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olan yabancı veya vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen hukuki statüdür (YUKK Madde 63).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerinin yanı sıra geçici koruma kavramı yer almaktadır. Geçici koruma uluslararası koruma kapsamında nitelendirilmese de acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlara gelen kişilere sağlanan korumayı ifade etmektedir (YUKK Madde 91). Geçici koruma uygulaması 2011 yılında Suriye’de meydana gelen iç savaş sebebiyle kitlesel olarak Türk sınırlarına gelen Suriyeli göçmeler için yapılan özel bir düzenlemenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. (Erdoğan, 2015: 322). Geçici korumanın detaylarına ise ilk Suriyeli göçmenlerin gelişinden üç yıl sonra 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren “Geçici Koruma Yönetmeliğinde” yer verilmiştir. Bu yönetmelik kapsamında geçici koruma kapsamına giren yabancılara sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal hizmetler ve yardımlar ile tercümanlık ve benzeri hizmetler gibi bir takım hizmetler verilmektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde 26).

Geçici koruma altında olan Suriyelilerin sağlık hizmetleri geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Sağlık Bakanlığının kontrolü ve sorumluluğunda yapılmaktadır. Temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlardan katılım payı alınabilmektedir. Sunulan sağlık hizmetinin bedeli, Sağlık Bakanlığı kontrolünde, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçmeyecek şekilde Genel Müdürlük tarafından ödenmektedir. (Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde 26)

Geçici koruma altında olan Suriyelilerin eğitim faaliyetleri, geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Millî Eğitim Bakanlığının kontrolünde ve sorumluluğunda yürütülmektedir. Geçici koruma kimlik belgesine sahip olanlar,

Cumhurbaşkanınca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda (il, ilçe veya köylerde) çalışma izni almak için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına başvurabilmekte ve verilen izin doğrultusunda formel olarak çalışma hayatına katılabilmektedir. İhtiyaç sahibi olanlar ise 29 /5 /1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde anılan kanun kapsamındaki sosyal yardımlardan yararlandırılabilir. Özel ihtiyaç sahiplerinin geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında yararlanacakları sosyal hizmetler ve yardımlar ile bu yabancılara sağlanacak psikososyal destek çalışmaları Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kontrolünde ve sorumluluğunda yürütülür. Aynı zamanda bu yönetmelik kapsamındaki iş ve işlemlerde, yabancıyla tercüman olmaksızın istenilen düzeyde iletişim kurulamadığında ücretsiz olarak tercümanlık hizmetleri sağlanabilmektedir (Madde 26).

4.2. ULUSLARARASI GÖÇÜ AÇIKLAMAYA DAİR KURAMLAR

Uluslararası göçü açıklayan tek ve kapsamlı kuramsal açıklama henüz mevcut değildir (Massey vd., 2014: 11). Bu açıdan uluslararası göçü açıklamaya yönelik farklı teorilerin varlığından söz etmek mümkündür. Bu teorilerin her biri aynı şeyi açıklamayı amaçlamasına karşın birbirinden radikal olarak farklı kavramlar, varsayımlar ve referans noktaları kullanmaktadır (Massey vd., 2014: 13). Üretilen kuramların farklı nedensellik süreçlerine ve farklı irdeleme düzeylerine dayanmaları bu teorilerin birbiri ile bağdaşmaz oldukları anlamına gelmemektedir (Abadan-Unat, 2002: 5). Bu durum çağdaş göç süreçlerinin tam bir şekilde anlaşılmasının tek bir disiplinin imkânlarıyla veya tek bir analiz düzeyine odaklanılarak açıklanamayacağını göstermektedir (Massey vd., 2014: 12). Bu kuram ve modellerden herhangi birisinin bir diğerine üstünlüğü ve düşüklüğü söz konusu değildir (Çağlayan, 2006: 85). Kendilerinin yegane doğru olduklarını iddia etmedikleri sürece bu teorilerin hepsinin geçerliliği bulunmaktadır (Castles&Miller, 2008: 29).

Castles&Miller (2008: 30) günümüz tartışmalarında kullanılan temel üç farklı yaklaşımdan söz eder: Ekonomik teori, tarihsel-yapısalcı yaklaşım, göç sistemleri teorisi. Bu yaklaşımların yanı sıra ilişkiler ağı teorisi ve ulus ötesi yaklaşımlar da göç

tartışmalarında sıklıkla kullanılan dördüncü ve beşinci yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.1. Ekonomik Göç Teorileri

Uluslararası göç olgusunu ekonomik belirlenim temelli bir yaklaşım ile ele alan ilk teori klasik göç teorileri arasında değerlendirilen ve göçe dair yapılmış ilk sistematik çalışma olan Ravenstein'in "Göç Kanunları"dır. Ravenstein 1881 ve 1889'da yayınladığı "Göç Kanunları" aynı adlı iki makalesinde de uluslararası göçü kentsel ve endüstriyel gelişimle bağlantılı olarak irdeleyerek bütün göçlerde ortak 7 adet göç kanunu ortaya koymuştur (Çağlayan, 2006: 71). Ravenstein kısa mesafeli yerlere göçü daha iyi ekonomik şartlara sahip olmak amacıyla bireylerin fayda maliyet hesabına dayalı olarak gerçekleşen bir hareket olarak ele almış, bireysel maliyet-kazanç hesabı noktasında neo-klasik ekonomik temelli göç çalışmalarına zemin hazırlamıştır (Çağlayan, 2006: 71).

Ekonomi temelli bir diğer klasik teori Everett Lee tarafından 1966 yılında *Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration)* adıyla yayınladığı makalesinde ortaya koyulan "İtme-Çekme" teorisidir. Lee göçe sebep olan unsurları itici ve çekici faktörler temelinde analiz ederek göç etme kararına ve göç sürecine etki eden faktörleri 4 ana başlıkta özetlemektedir (Lee, 1966: 49) : 1-Menşe(kaynak bölge) bölgesi ile ilişkili faktörler 2. Hedef (varış yeri) bölge ile ilişkili faktörler 3. Araya giren engeller 4. Bireysel faktörler. İtici faktörler demografik büyümeyi, düşük yaşam standartlarını, ekonomik fırsat yoksunluğunu ve siyasal baskıları içerirken, çekici faktörler emeğe olan talep, boş araziler, cazip ekonomik fırsatlar ve siyasal özgürlükleri içermektedir (Castles&Miller, 2008: 30). Günümüzdeki itme çekme faktörlerinin gerek iç göçler gerekse de dış göçler için işlediği görülmekle birlikte günümüz göçlerinin karmaşık ve çok belirleyenli yapısı itme çekme faktörlerinin hesabını özellikle uluslararası göç için zorlaştırmaktadır (Çağlayan, 2006: 75).

Uluslararası göçün nedenlerini açıklama noktasında ilk teorilerden olan neoklasik ekonomi teori makro boyutta ülkeler arasındaki ücret ve istihdam şartlarındaki farklılara ve göçün maliyetine odaklanmakla birlikte, mikro boyutta göç hareketini geliri maksimize etmek amaçlı bireysel bir karar olarak görmektedir (Massey vd., 2014: 13). Neoklasik ekonominin makro kuramına göre uluslararası göçün nedeni, emek

konusundaki arz ve talep alanında ortaya çıkan coğrafi farklılıkta yatmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 6). Emek fazlasına sahip olan ülkeler düşük bir ücret piyasasına sahipken; buna karşılık sermayeye kıyasla sınırlı bir emek piyasasına sahip olan ülkeler de ise ücret düzeyi yüksek olmaktadır. Bu durum düşük ücretli emek piyasasının işçilerinin, yüksek ücretli ülkelere göç etmesine neden olmaktadır. Böylece emek zengini ülkelerde emek piyasası daralmakta ve ücretler yükselmekte, buna karşılık sermaye zengini ülkelerde ücretler düşmekte ve bir denge meydana gelmektedir (Abadan Unat, 2002: 6). Neoklasik ekonominin mikro kuramı ise bireyin göç etme kararının, doğduğu yerde kalma veya farklı alternatif hedeflere doğru hareket etmesinin görece maliyeti ve yararlarının rasyonel karşılaştırılmasına dayandığına vurgu yapar (Castles&Miller, 2008: 31). Bu açıdan fazlasıyla bireyselci bir görünüş sergilemekte ve göçe etki eden tarihsel etmenleri gözardı etmektedir. Bu sebeple basitleştirici bir yaklaşım benimsediği ve günümüz göç hareketlerini açıklama veya gelecekteki göç hareketlerini öngörme yeteneğinden yoksun olduğu için eleştirilmektedir (Castles&Miller, 2008: 33).

Neoklasik teorinin basitleştirici tutumu ekonomik araştırma içerisinde geniş bir etmenler kümesini ortaya koymak zorunluluğu doğurmuştur (Castles&Miller, 2008: 33). Yeni göç ekonomisi teorisi göç kararını salt bireylerin kararı olarak görmemekte bu kararın alınmasında aile, hanehalkı, cemaat gibi daha büyük birimlerin önemine değinmektedir. Bu şekilde alınan kararlar, sadece beklenen gelirin en üst düzeye çıkarılmasında rol oynamamakta, aynı zamanda gelire ilgili riskleri azaltılması ve yerel piyasaların başarısızlıkları aşmasında da etkin olmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 8). Bu bağlamda göç hanehalkının ailenin geliri üzerindeki riskleri azaltmak ya da ailenin üretim faaliyetleri üzerindeki sermaye sınırlamalarını aşabilmek amacıyla aldığı bir hanehalkı kararı olarak görülür (Massey vd., 2014: 13). Yeni ekonomi modelinin ana fikri, gelirin neoklasik kuramda kabul edildiği gibi türdeş bir meta olmadığı noktasında toplanmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 9). Bu açıdan önemli olan gelir değil gelirin kaynaklarıdır. Hane halkı gelirini artırmaya bile aile fertlerinden birini uluslararası göçe teşvik ederek gelir kaynaklarını arttırabilir ve riskleri minimize edebilmektedir. Yeni ekonomi kuramının göç olgusunun analizinde daha geniş bir topluluk çerçevesine oturtan ve yerel gelir dağılımını ve görece yoksulluk gibi faktörlerinde etkisini hesaba katan yaklaşımı oldukça önemlidir (Abadan-Unat, 2002:

23). Ancak ekonomik belirlenimli diğer göç teorileri gibi tarihsel unsurları göz ardı ettiği görülmektedir.

Neoklasik ve yeni göç ekonomisi kuramları, uluslararası göç hareketini açıklama açısından farklı sonuçlar veriyorsa da, her ikisi de uluslararası göçe dair mikro düzey analiz modeli sayılmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 10). “İkili emek piyasası teorisi” genel olarak böyle mikro düzey karar verme süreçlerini önemsemez ve daha üst düzeyde yürüyen güçlere ve etkilere odaklanırlar. İkili işgücü piyasası teorisi uluslararası göçü modern sanayileşmiş ekonomilerin yapısal gereksinimlerine bağlı olarak açıklamaktadır (Massey vd., 2014: 13). Kuramın önde gelen temsilcilerinden Piore’ye göre göç hareketleri, gönderen ülkenin yüksek işsizlik ya da düşük ücret gibi itici (push) faktörlerinden değil, kabul eden ülkelerin kaçınılmaz ve kronik düşük ücretli işgücü gereksiniminden ileri gelmektedir (Abadan-Unat, 2002: 11). Kuramın önde gelen temsilcilerinden Piore’un ortaya koyduğu ikili emek piyasasına göre işgücü piyasası içinde vasıflı ve vasıfsız işgücünün istihdam edildiği sermaye-yoğun ve yalnızca vasıfsız işgücünün istihdam edildiği emek-yoğun olmak üzere iki tip örgütlenme bulunmaktadır (Ela Özcan, 2016: 199). Birinci sektördeki işler ağırlıklı olarak yerli işçiler tarafından işgal edilmekte iken göçmenler ise ikinci sektörde yoğunlaşmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 12).

Şimdiye kadar açıkladığımız teoriler ekonomik temelli olup tarihsel perspektiften kopuk, zaman olarak donuk bir yaklaşımı benimsemektedir (Çağlayan, 2006: 84). Bu sebeple uluslararası göçü açıklama noktasında sınırlı ve eksik bir bakış açısı sunmaktadır. Göç birçok faktörün etkisiyle ortaya çıkan toplumsal bir olgu olması anlamında sadece “ekonomik” nedenlerle açıklanamaz. Karmaşık ve özgün karaktere sahip olan göç olgusu sosyal zemini bağlamında hiçbir şekilde tarihsel perspektiften koparılamaz ve gerçekleşen herhangi bir göçün zaman mekân ilişkisi göz ardı edilemez (Çağlayan, 2006: 84-85).

4.2.2. Tarihselci- Yapısalcı Yaklaşım

1970’lerde ortaya çıkan ve entelektüel köklerini Marksist politik ekonomi ve dünya sistemi teorisinde bulan tarihsel-yapısalcı yaklaşım dünya ekonomisindeki eşitsiz ekonomik ve siyasal güç dağılımına vurgu yapan alternatif bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Castles& Miller, 2008: 34).

Kimi düşünürler tarafından merkez çevre teorisi kimi düşünürler tarafından dünya sistemi ya da dünya sistemleri teorisi olarak adlandırılan teori uluslararası göçü ekonomik küreselleşmenin ve pazarın ulusal sınırları aşarak yaygınlaşmasının doğal bir sonucu olarak görmektedir (Massey vd.,2014: 13). Bu teorinin savunucuları uluslararası göçün kapitalist dünya ekonomisinin merkez ve çevre bölgeler arasındaki yapısal bağımlılığı sonucunda meydana geldiğine vurgu yaparak göç veren ve göç alan devletler arasındaki yapılaşmış ilişkilere dikkat çekmektedir (Faist, 2003: 34). Bu teoriye göre dünya ekonomik gelişmişlik düzeyine göre merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Merkez ülkeler, ekonomik ve sosyal olarak gelişmiş ve genel olarak da kapitalist ilişkiler sistemini benimsemiş ülkeler iken çevre ülkeler ise bu kapitalist ağlar ve değerlerle kuşatılmış merkez ülkelere bağımlı olan ülkelerdir (Çağlayan, 2006: 79). Merkez ülkeler ucuz işgücü, hammadde ve üretilen mamul malın pazarlanması için çevre ülkelere bağımlı durumdadır. Bu durum çevre ülkelerin merkez ülkeler tarafından sömürüsüne neden olmaktadır. Merkez ülkelerdeki kapitalist ekonomik ilişkilerin çevresel ve kapitalist olmayan toplumlara tesir etmesi sonucunda yurtdışına göç etmeye yatkın hareketli bir nüfus ortaya çıkmaktadır (Massey vd., 2014: 24).

Tarihselci-yapısalcı yaklaşım uluslararası göç olgusunu yapısal etmenler bağlamında analiz ederek tıpkı ekonomik belirlenimli yaklaşımlar gibi çok nedenli göç olgusunun tek bir yönüne odaklanmıştır. Bu sebeple çağdaş göçlerin oldukça karmaşık olan yapısını tatminkar bir şekilde analiz edemeyecek kadar tek boyutlu olduğu ve yapı karşısında bireyin aktif rolünü göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır (Castles&Miller, 2008: 35).

4.2.3. Göç Sistemleri Teorisi

Göç sistemleri teorisi uluslararası ilişkiler çerçevesinde, ekonomik ve politik temelli olarak geliştirilmiş bir teorik çerçevedir (Çağlayan, 2006: 82). Çok sayıda disiplini içine almayı ve göç deneyiminin tüm boyutlarını kuşatmayı amaçlayan yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır(Castles&Miller, 2008: 35). Teoriye göre merkez durumunda bulunan bir veya birkaç ülkeden oluşan bir bölge ile olağanüstü yüksek sayıda göçmen yollayan belli sayıdaki ülke uluslararası bir göç sistemi oluşturmaktadır (Zlotnik, 1992'den akt. Abadan-Unat, 2002: 22). Göç sistemleri teorisi, göç

hareketlerinin genellikle göç veren ve alan ülke arasında sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlarla dayanan ve önceden var olan bağlantılar üzerinden ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Castles& Miller, 2008: 36). Bu sebeple ülkelerin bir göç sistemi oluşturması için coğrafi olarak birbirine yakın olması gerekli değildir (Massey vd., 2014: 34). Teorinin temel yaklaşımı herhangi bir göç hareketinin büyük ölçekli kurumsal etmenlere işaret eden makro yapılar ve ağlara, uygulamalara ve göçmenlerin kendi düşüncelerine göndermede bulunan mikro yapıların etkileşiminin bir sonucu olarak görülmesi gerektiğidir (Castles& Miller, 2008: 36-37). Söz konusu makro yapılar dünya piyasasının ekonomi politikasını, devletlerarası ilişkileri ve göç veren/alan ülkeler tarafından göç yerleşimini kontrol etmek amacıyla düzenlenen kanunları, yapıları ve uygulamaları içerirken mikro yapılar göç ve yerleşme sorunlarıyla başa çıkmak için göçmenlerin kendileri tarafından geliştirilen enformel toplumsal ağları içermektedir(Castles& Miller, 2008: 37).

Göç sistemleri teorisinin hem makro hem de mikro yapılara yaptığı vurgu ile kendinden önceki teorilerin tek boyutlu açıklamalarının ötesine geçerek uluslararası göçün analizine yönelik kapsamlı bir bakış açısı geliştirdiği söylenebilir. Teorinin tarihsellik bağlamında, iki ülke ya da iki bölge arasında yaşanan göçün anlaşılmasında kullanılabilir olduğu ve anlamlandırmaya olanak verdiği görülmekle birlikte (Çağlayan, 2006: 84); bir göç sistemi oluşturmayan iki ülke ya da bölge arasında gerçekleşen ve uzun yıllara dayanmayan göç hareketlerini açıklama noktasında yetersiz kalacağı düşünülmektedir.

4.2.4. İlişkiler Ağı(Network) Teorisi

İlişkiler ağı kuramının temelini; göçmenlerin hem göç ettikleri ülkede hem de göç alan ülke ile göç veren ülke arasında kurdukları sosyal ağlar ve bu ağların, süregiden karşılıklı göçler üzerine olan etkisi oluşturmaktadır (Çağlayan, 2006: 85). Yukarıda sıralanan kuramlar, uluslararası göçün hangi nedenlerle ortaya çıktığını irdelemekte iken ağ kuramı uluslararası göçün “zaman ve mekan” açısından sürdürülebilirliğine odaklanmakta ve göçün bu yönünü aydınlatmaya çalışmaktadır. (Abadan-Unat, 2002: 18).

Abadan-Unat (2002: 8)'ın tanımladığı şekliyle göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantıları ifade etmektedir. Bu tür bağlantılar bireyler ve gruplar için hayati kaynakları sağlayan 'sosyal sermaye' olarak da düşünülebilmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 1992:119'den akt. Castles&Miller, 2008: 37). Göçmenlerin -ya da potansiyel göçmenlerin - eski göçmenler ve göçmen olmayanlar ile kurdukları bu bağlantılar göçün maliyetini azaltma noktasında hem göç öncesi hem de göç sonrası süreçte önemli işlevlere sahiptir.

İlk olarak bu ağlar potansiyel göçmenler için önemli bir bilgi kaynağı görevi görerek göçmenlere göç süreci hakkında - ulaşım düzenlemeleri, giriş gerekli olan belgeler, sınır dışı etme prosedürleri ve sosyal yardımların yanı sıra farklı hedef devletlerin gözaltı ve sınır dışı etme politikaları vb. konularda - ayrıntılar sağlar. (Crips,1999: 5).

İkinci olarak göç için gerekli ekonomik kaynakları temin ederek göçün ekonomik maliyetini azaltır (Crisp, 1999: 5). Böylece göç öncesinde sağladığı enformel ve ekonomik kaynaklar ile potansiyel göçmenleri göçe teşvik ederek göç olasılığını artırır.

Üçüncü olarak bu ağlar bu hareketin düzensiz veya gizli bir karakterde düzenlenmesi gerektiği durumlarda göç hareketinin altyapısını sağlayabilmektedir (Crips, 1999: 5-6).

Dördüncü olarak göçmen ilişki ağları varılan ülkede yeni gelen kişilere geçim ve destek (özellikle istihdam) sağlar (Crips, 1999: 7). Böylece varılan ülkede göçün ekonomik ve sosyal maliyetini hayli düşürmektedir (Çağlayan, 2006: 86). Bireylere barınma, iş bulma ve bürokratik işlemlerin halledilmesi ve kişisel sorunların çözümü konusunda destek sağlayarak göç sürecinin daha güvenli ve kontrol edilebilir olmasını sağlamaktadır (Castles& Miller, 2008: 38).

Göçmen ilişki ağları göçün devamlılığı açısından da önem arz etmektedir. Her bir yeni göçmen, arkadaş ve akrabalar grubunun oluşturduğu ağ bağlantıları bir sonraki göçün maliyetini azaltır. Başka ülkelerde bağları olan bazı insanlar daha ileriye yayılarak göçü arttıırırlar. Sırası gelen insanlar maliyeti azaltır ve bazılarının göç

etmesine sebep olur ve bu böylece sürer gider. Böylece uluslararası göç kendini yenileyen bir forma dönüşerek süreklilik kazanır (Massey vd., 2014: 29).

Göçmen ilişki ağlarının göç ve sosyal uyum sürecini kolaylaştırıcı olumlu işlevlerinin yanı sıra göçmenlerin kendilerini içinde buldukları toplumdaki yalıtma, kendi grubunun içine kapanmaları bir takım olumsuz işlevlerinden de bahsetmek mümkündür. Ağın varlığı sayesinde tüm ihtiyaçlarını kendi grubu içerisinde karşılayan yeni göçmen kişiler, daha çok kendi grubunun içine kapanmakta ve göç ettiği ülkedeki halkla temastan kaçınmaktadır (Çağlayan, 2006: 87).

İlişkiler ağı kuramı, göçmen üzerinden göçü anlamaya çalışarak diğer kuram ve modellerde göç içerisinde kaybolan ve pek üzerinde durulmayan göçmeni ön plana çıkarmaktadır. Böylece sadece yapısal etkenleri göç nedeni olarak değerlendirmekle kalmamayı, bireysel etkenleri de göç nedeni olarak analize katmayı mümkün kılmaktadır. Bu açıdan bir yandan geniş bir bakış açısı geliştirmeye imkân verirken bir yandan da çok faktörlü ve işler bir analize yönelmeye de imkân tanımakta; çağımızda yaşanan göçleri ve göç olgusunu anlamada hayli açıcı ve bireysel analize en fazla olanak tanıyan kuram olarak karşımıza çıkmaktadır (Çağlayan, 2006: 88).

4.2.5. Ulus Aşırı Göç Teorisi

Göç alan ve veren toplumlar arasında ortaya çıkan göç temelli yeni bağlantılar “ulus aşırıcılık” ve ‘ulus aşırı cemaatler’ üzerine ana hatlarıyla yeni bir teorinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Castles & Miller, 2008: 40). Ulus aşırıcılık göçmenlerin köken ve yerleşim toplumlarını birbirine bağlayan çok damarlı sosyal ilişkiler kurduğu ve sürdürdüğü süreç olarak tanımlanır (Bash vd., 2005). Buna göre uluslararası göçle birlikte toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin sonucu olarak söz konusu ülkelerin sınırları ötesinde/arasında ulus aşırı bir dinamik alan yaratılmaktadır (Kaya, 2003: 15). Bu alanlar giderek artan sayıda ikili hayat yaşayan insanlardan -iki dil konuşan, iki ülkede evleri olan ve ulusal sınırların ötesinde sürekli düzenli temas yoluyla geçimini sağlayan- oluşmaktadır (Portes vd. 1999: 217). İki veya daha fazla devletin sınırlarını aşarak toplumsal, ailevi, siyasal, ekonomik ya da dinsel örgütler geliştiren ve sürdüren bu kişiler ulus ötesi göçmen olarak nitelendirilir (Abadan-Unat, 2002: 290). Bu teoriye göre göçmenler eylemler yapar, kararlar alır ve onları aynı anda

iki ya da daha fazla ulus devlete bağlayan ilişki ağlarına gömülü öznellikler ve kimlikler geliştirir (Bash vd., 2005). İki veya ikiden fazla ülke arasında ortaya çıkan bu ekonomik, politik ve sosyo-kültürel bağlar, söz konusu ülkeleri çeşitli şekillerde değiştirdiği gibi, göçmenlerin günlük hayat deneyimlerini de etkilemektedir (Özkul, 2012: 484)

Portes vd. (1999: 218) ulus aşırı eylemleri ulusal sınırların ötesinde zaman içinde düzenli ve sürekli sosyal temaslar gerektiren faaliyetler olarak nitelendirmektedir. Bu eylemler çok uluslu şirketler ve bir siyasi partinin diplomatik yetkilisi gibi güçlü kurumsal aktörler tarafından başlatılan ve yürütülen ulus aşırı faaliyetler olabileceği gibi; göçmenler ve onların anavatanlarındaki benzerlerinin tabandan girişimlerinin sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir (Portes vd.,1999: 221). Ulus aşırı toplumsal alanlar ulus aşırı eylemlerden birisidir.

Bu bağlamda uluslararası göç, bir ülkeden başka bir ülkeye doğru gerçekleşen hareketin ötesinde çok sayıda bağ ile çok sayıda ulus devlet içindeki iki ya da daha çok konumu ve hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu ekonomik, siyasi, kültürel, demografik bir süreçtir (Faist, 2003: 30). Göçmen ise bir yerden ayrılarak başka bir yerde yaşamaya başlayan değil, iki yer arasında gidip gelendir; ne orada ne burada değil, hem orada hem burada olandır (Özkul, 2012: 495).

Ulus aşırı göçmenler geleneksel göçmen asimilasyon beklentilerinden farklı bir göçmen modelini temsil etmektedir(Portes, 1999: 227). Çoğu asimilasyon kuramı göç veren ülkenin belirli norm, değer ve pratiklerinin yeni ülkedeki başarılı adaptasyon süreci içinde yavaşça ortadan kaybolduğu düşünürken (Faist, 2003: 32) ulus aşırı göç teorisi göçmenlerin göç sonrasında üretime dahil oldukları yeni dinamik yapıların varlığını vurgular (Gökalp Yılmaz, 2018: 2).

Ulus aşırı göç teorisi hem göç hem de göç sonrası sürece odaklanan bütünlüklü bir yaklaşım sunmaya çalışır. Bu teori göçün nedenlerini açıklamaktan ziyade, alıcı ülkelere göç etme ve bu ülkelere entegre olma tarzındaki yeni gerçekliği tarif etmeye çalışmaktadır (Ela Özcan, 2003: 205). Önceki teorilerden farklı olarak göçmenlik durumunu değişmeyen bir statü olarak görmemektedir. Göçmeni “edilgen” bir öznenen ziyade hem göç sürecinde hem de sonrasında karar alabilen “sosyal aktörler” olarak konumlandırır (Gökalp Yılmaz, 2018: 2). Böyle bir yaklaşım göçü yalnızca yapısal bir olgu olarak nitelendirmenin ötesinde yapı içerisinde yer alan bireylerin

kendi rasyonel tercihleriyle ve öznellikleriyle şekillenen bir olgu olarak ele alır (Kaya, 2003: 15). Ulus aşırı teori göçmenlerin bağlı oldukları yerlerin değişken ve aidiyetlerinin ise akışkan olduğunu savunur (Özkul, 2012: 485). Geliştirdiği bakış açısıyla ulus aşırı teori bireylerin akışkan ve yaşanmış deneyimlerini, göçmenlerin uygulamaları tarafından dönüştürülme yollarını ve bu uygulamaların göçmenlerin kökeni ve yerleşim yerindeki ulus devletleri nasıl etkilediğinin analizini sağlar (Bash vd.,2005).

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜNDELİK HAYATIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

5.1. GÜNDELİK HAYAT VE GÖÇ İLİŞKİSİ

Göç basit anlamda bireylerin menşe ülkeden hareketiyle başlayan ve hedef ülkeye varışları ile sona eren bir süreci içermemektedir. Göç olgusu bireylerin yaşamında topyekün bir değişim meydana getiren ve kapsamlı olarak ele alınması gereken sosyolojik bir olgudur. Zorunlu göçle birlikte bireyler yalnızca yaşadıkları yerleri, evlerini terk etmekle kalmaz alışkın oldukları hayatı da terk ederek yeni bir kültürde yaşamlarını yeniden kurmaya çalışır. Dolayısıyla göç yalnızca bir yer değişim hareketini ifade etmez. Yeni bir kültür içerisinde yeni bir gündelik yaşamın kurulması zorunluluğuna da işaret eder. Bu sebeple bu zorunluluk zorunlu göçün gündelik hayat boyutuyla da okunmasını zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda zorunlu göç sürecine maruz kalmış ve alışkın oldukları yaşamı terk etmeye zorlanmış bireylerin vardıkları hedef ülkede gündelik yaşamlarını nasıl yeniden inşa ettikleri konusu önem kazanmaktadır. Bu açıdan göçmenlerin gündelik yaşamlarını yeniden kurmak ve yabancıları oldukları kültürde var kalmak adına nasıl mücadele ettikleri konusu ele alınması gereken önemli bir inceleme konusunu oluşturmaktadır.

Zorunlu göçün aktörleri “yaşlılar” olduğunda göç edilen ülkede gündelik yaşamın yeniden inşası konusu daha da önemli ve incelenmesi gerekli bir hal almaktadır. Çünkü yaşlı göçmenler hem “yaşlı” olmanın, hem de göçmen olmanın getirdiği “kesişimsel”⁵ bir dezavantajlılığa sahiptir. Bunun yanı sıra genel olarak kendi kültürel kökenlerine gençlere nazaran daha çok bağlıdırlar ve yeni sosyal durumlara

---

⁵ Yaşlı bireyler hem göçmen olmaları hem de dezavantajlı olmaları sebebiyle her iki sorunu da aynı anda ve iç içe geçmiş şekilde yaşamaktadır. Bu durum kesişimsel bir dezavantajlılık durumu yaratmaktadır(Apak,2019:99).

uyum sürecine gençlerden daha az esnektirler. Bu durum zorunlu göçe maruz kalmış yaşlı göçmenlerin gündelik yaşamlarının yeniden inşası sürecinin genç göçmenlere nazaran daha sancılı olmasına, yabancıları oldukları bir kültürde var kalmak adına verdikleri mücadelenin daha çetin geçmesine sebep olmaktadır.

Zorunlu göç sonucunda Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmış yaşlı Suriyeli mültecilerin gündelik yaşam deneyimlerini incelemeyi amaçladığımız bu çalışma kapsamında bu bölümde önce gündelik hayatın kavramsal çerçevesi sunulacak, sonrasında gündelik yaşam sosyolojisinin önemli düşünürleri olan Henri Lefebvre, Michel de Certeau ve James Scott'un ve Erving Goffmann'ın gündelik yaşama dair görüşlerine yer verilecektir.

5.2. GÜNDELİK HAYAT KAVRAMI

Philip Wander'ın tanımıyla gündelik hayat sıkıcı, rutin, sürekli yaptığımız her şeyi içerisine alan “gri bir gerçeklik” alanıdır (Crow & Pope, 2008:597). Bu gri gerçeklik alanını oluşturan gündelik ise bize her gün verilen (ya da payımıza düşen), bizi her gün sıkılaştıran, hatta şimdiki zamanın baskısı nedeniyle ezendir; her sabah uyanma anında sorumluluğunu yeniden yüklediğimiz şey, hayatın ağırlığı, yaşamanın ya da böylesi bir yorgunluk, böylesi bir arzuyla şu veya bu koşul altında yaşamanın zorluğudur; bizi içeriden sıkı sıkıya yönetendir (Giard, 2009: 25). Bize “sıradan”, “alelade” ve “değersiz” görünendir (Ergin, 2018: 343). Hatta çoğu zaman bizlere bir gerçeklik olarak bile “görünmeyen” dir. Sorgulanmaksızın yerine getirilen rutinlerden, kalıplaşmış davranışlardan ibaret olandır. Hepimizin aşına olduğu bu sebeple bildiğimizi sandığı ancak en çok yanıldığı durumdur. Çünkü aşına olan şey, aşına diye biliniyor demek değildir (Lefebvre, 2016: 20). Aksine Hegel'in de söylediği gibi “aşına olunan bilinemez” dir.

Lefebvre'nin de söylediği gibi gündelik hayat yoğunlaşan bir söz bulutu içerisinden gizli bir içerik olarak görünen, kimsenin görmek, bilmek, kabul etmek istemediği; bütün konuşmaların konusu olmasına rağmen kimsenin söz etmediği alandır. Her yerde ve hiçbir yerde olandır, açıktır ve gizlidir. Onu görmekten kaçınılan ve bastırılan ancak içerisinde ona dair bir bilinç barındıran şeydir (Lefebvre, 2016: 132).

Gündelik hayat dünün içinden çıktığı halde bugün başkalaşan; sabitlik içinde bir devingenliği bulunan üretici etkinliğin yeni yaratımları olanaklı kılacak biçimde hazır tutulduğu bir alandır (Şentürk, 2018: 236). Gündelik hayat sıradan görünümünün altında içerisinde gizli zenginliği bulundurandır. Lefebvre'nin tanımladığı şekliyle gündelik hayat içerisinde barındırdığı tüm zenginlikleriyle “besleyici bir topraktır”. Çiçeksiz ya da ağaçların görkeminden yoksun bir toprak, yolu oradan geçeni hüznendirir: ama yine de çiçekler ve ağaçlar, yaşamı, gizli zenginliği olan toprağı unutmamalıdır (Lefebvre, 2020: 93). Bu sebeple her gün alaleade şekilde üzerine basıp geçtiğimiz toprağın altında duran yüzlerce yıllık hazineyi çıkarmak gibi, yaşamın üzerine temellendiği gündelik hayatın zenginliğini keşfetmek gerekir. Lefebvre'nin de söylediği gibi:

“ Bizler, bakıyor ama görmeyi bilmiyoruz. Estetik manzara ile bilgi arasında (...) bir uzlaşma içerisinde kalıyoruz. Bir kuşun uçuşu ya da bir ineğin böğürtüsü ya da küçük bir çobanın ezgisi bizi ilgilendirdiğinde kendimizi çok güçlü ve çok somut sanıyoruz. Ama insanların yaptıklarını kavrayamıyoruz. Onları oldukları yerde, özellikle mütevazı, aşına, gündelik nesnelere içinde görmeyi bilmiyoruz. (...) Tek yapmamız gereken şey gözlerimizi açmak, hem metafiziğin karanlıklarını hem de iç yaşamın sahte derinliklerini terk ederek, gündelik hayatın en mütevazı olgularının engin insani içeriğini basitçe keşfetmektir” (Lefebvre,2020:137).

Böylece gündelik yaşamın zenginliğini keşfedilecek ve anladığımızı ya da bildiğimizi sandığımız aşına olunanın ifşası yoluyla sosyal gerçekliğin ifşası mümkün olabilecektir (Esgin, 2018: 30). Çünkü sosyal gerçekliğin ifşası sosyal olanın kılcal damarlarına kadar nüfuz etmeden ya da gündelik hayatı ve onu inşa eden dinamikleri hesaba katmadan mümkün olamaz (Esgin & Çeğin, 2018: 12). Bu sebeple sosyal gerçekliğe ulaşma adına hayatın görünüşte önemsiz, sıradan, bildik yanlarının sosyolojik analiz süzgecinden geçirilmesi gereklidir. Bu gereklilik hayatın görünüşte bildik olan yanlarının nasıl başka bir gözle görülebileceğini ve yorumlanabileceğini göstermeye çalışan sosyolojinin bir alt disiplini olarak “gündelik hayat sosyolojisi” nin ortaya çıkışına sebep olmuştur (Çetin, 2013: 17). Bu disiplini karakterize eden temel hususlar şunlardır :

“1)Büyük olayların ve olağanüstü olayların dokunmadığı sıradan dünyaya, her gün olup bitenlere, rutin, tekrarlayan ve görmezden gelinen deneyimler, inançlar ve uygulamalara vurgu yapılır. 2) Gündelik hayat, diğer dünyaları ayakta tutan temel faaliyetlerin -büyük ölçüde kadınlar tarafından gerçekleştirildiği- yeniden üretim ve sürdürme alanı olarak kabul edilir. 3) Gündelik hayattaki mevcut deneyimlerin ve faaliyetlerin düşünümsel olmayan niteliğine bir vurgu vardır. 4) Gündelik hayattaki kurumsal alanların dışında ya

da çatlaklarında spontane ortak faaliyetler dışında bir arada olmanın bireysel olmayan somutlaşmış duygusuna odaklanır. 5)Gündelik hayattaki heterojen bilgiye vurgu vardır.” (Featherstone, 2000: 55):

5.3. HENRİ LEFEBVRE- GÜNDELİK HAYATIN ELEŞTİREL DÜŞÜNÜRÜ

Gündelik hayat sosyolojisinin Marksist düşünürlerinden biri olan Lefebvre gündelik yaşamı eleştirel bir perspektiften ele alarak “*Gündelik Hayatın Eleştirisi*” ve “*Modern Dünyada Gündelik Hayat*” isimli eserleriyle gündelik hayata dair ilk sayılabilecek eserleri ortaya koymuş ve gündelik hayatın temel bir inceleme konusu olarak sosyal bilimler alanında yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.

Lefebvre Marxist bir düşünürdür ve gündelik yaşama Marxist bir pencereden bakar. Gündelik hayata dair çözümlemesini Marx’ın kapitalist toplum eleştirisi üzerinden ortaya koymuş olduğu “yabancılaşma”, “mistifikasyon”, “özel bilinç”, “devrim” gibi kavramlar üzerine inşa eder. Ona göre Marxizm toplumun gündelik hayatını tarif ve analiz eden; onu dönüştürmenin yollarını belirten gündelik hayatın eleştirel bilgisidir (Lefebvre,2020: 152-153). Ancak yine de Marxizm gündelik hayatın eleştirisini eksiksiz biçimde sunmaya yetmez. Çünkü Marx kapitalizmi ekonomik olanın hakim olduğu üretim tarzı olarak tasarlayarak ekonomik olanı saldırılması gereken düzey olarak göstermiştir. Lefebvre’ye göre bugün saldırılması gereken düzey, hükmeden genel(ekonomik, politik, kültürel) bir sınıf stratejisinden doğan şey gündelik hayattır(Lefebvre, 2016: 212). Gündelik hayat kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretildiği; modern toplum yapısının üzerine oturduğu temel zemindir. Gündelik hayat üretimin ve yeniden üretimin - yapıtların imali anlamında tinsel üretimin, şeylerin imali anlamında maddi üretimin, tarihsel süreç içerisinde bireyin kendisini üretiminin, toplumsal ilişkilerin ve aynı zamanda üretim için gerekli aletlerin, araçların, tekniklerin ve toplumsal ilişkilerin “yeniden üretiminin” - gerçekleştiği temel alandır. Lefebvre ‘ye göre;

“(…) Çifte bir anlam taşıyan, hatta çeşitli farklı anlamları belirten; böylece şeyler ve insan üzerindeki edimleri, doğa üzerindeki tahakkümü ve doğanın insan tarafından/insanına göre uyarlanmasını, praxis ve poiesis i kapsayan bu üretim toplumun devlet, bilim, kültür gibi üst tabakalarında yaşanmaz. Praxis in akılcı çekirdeği, gerçek merkezi gündelik hayattır.” (Lefebvre,2016 :42-43)

Bu sebeple Lefebvre felsefeciler tarafından küçümsendiğine, uzmanlaşmış bilimler tarafından keyfi olarak ayrıştırıldığına inandığı gündelik hayatı eleştirel

analizinin nesnesi yapar. Lefebvre'ye göre gündelik olan, dışsal doğal, toplumsal dünyalarla en doğrudan ve derinden diyalektik ilişkiye girdiğimiz ve temel insani arzular, güçler ve potansiyellerin ilk formüle edildiği, geliştirildiği ve somut olarak hayata geçirildiği alanı temsil eder (Gardiner, 2016: 113). Ve bu alanı eleştirel tavır olmaksızın gibi kabul ederek, geri çekilmeksizin edilgen bir biçimde “yaşayarak” kavramak olanaksızdır. Gündelik hayatın içerisinde bulunmak, onu kabul etmek ve onun karşısında eleştirel bir mesafe bırakmak gündelik olanı anlamının ve gündeliklik teorisini oluşturmanın önkoşullarıdır (Lefebvre, 2016: 87). Aslında Lefebvre'yi gündelik hayatın eleştirel bir çerçevesini kurmaya iten şey, burjuva düşüncesinin ya da başka bir deyişle güçlülerin zayıflar için kurduğu mekanları işgal etmek ve sunduğu metaları kullanmak suretiyle edindikleri özgürlük yanılsamasının denetim amaçlı işleyişinin ifşa edilmesidir (Köse, 2018: 319). Ona göre gündelik hayatın eleştirel çözümlemesi gündelik hayatın gerçeklerini maskeleyen ideolojileri açığa çıkaracak, gündelik hayat hakkındaki bilgi de ideolojik bir eleştiri ve sürekli bir özeleştiriye kapsayacaktır (Lefebvre, 2016: 38-39).

Lefebvre gündelik hayatı bütüncül bir yaklaşımla ele alarak onu temel bir inceleme nesnesi yapar. Lefebvre'ye göre gündelik yaşam çalışma, boş vakit, aile yaşamı ve özel yaşamın birliğinden ve bütünlüğünden oluşur. Bu sebeple somut bir sosyolojisinin vehçesi olarak kabul edilen gündelik hayat eleştirisi de meslek yaşamını, aile yaşamını ve boş vakit faaliyetlerini, olumsuz öğelerden, yabancılaşmalardan, canlıyı, yeniyi, olumluyu- geçerli ihtiyaç ve tatminleri- ortaya çıkarma kaygısına kadar çok sayıdaki kesişimleri dikkate alan geniş bir soruşturmayı içermelidir (Lefebvre, 2020: 48). Bu sebeple gündelik olanın küreselliğin, devletin, tekniğin, kültürün vs. içerisine yerleştirilmesi bu meseleyi kavramanın ve topluma nüfuz ederek onu tanımlamanın en akılcı yöntemidir (Lefebvre, 2016: 40).

Lefebvre gündelik yaşamı kapitalizmle ve moderniteyle ilişkisi içerisinde ele alır ve analiz eder. Lefebvre'ye göre gündeliklik piramit şeklindeki modern toplum yapısının üzerine oturduğu geniş tabandır (Lefebvre, 2016: 70). Modern toplum bireyin yaratıcı gücünün yok olduğu; göndergelerin yok olup anlamsızlığın hakim olduğu; göndergelerin yerini gösterilerin aldığı bir “gösteri toplumu”; bireylerin akılcı yönetim ve teknik denetime tabi tutulduğu, bireyin arzularının sürekli olarak kısıktırıldığı, sahte tatmin mekanizmalarının ve gösterilerin tüketiminin hakim olduğu

“bürokratik olarak örgütlenmiş bir tüketim toplumu”; birey üzerinde uygulanan denetimin yerini bireyin kendi üzerinde uyguladığı denetimin aldığı bir “terörist toplumdur”. Ona göre gündeliklik ve modernlik birbirini çevreleyen, gizleyen, birbirine ışık tutan zamanın ruhunun iki yüzüdür. Gündeliklik aslında modern toplumun kendi kendisini ifade edip doğrulamasını sağlayan ve onun ideolojisinin parçası olan göstergeler kümesine tekabül eden göstergesizlik kümesinden başka bir şey değildir (Lefebvre, 2016: 35). Lefebvre’ye göre;

“Gündelik hayat mütevazî ve sağlamdır, doğal olandır, kısımları ve parçaları belirli bir zaman kullanımı içinde, kuşkuyla meydan vermeyecek bir biçimde birbirine bağlanan şeydir. Gündelik hayat tarih taşımaz. Görünüşte göstergesizdir; kişiyi meşgul eder ve uğraştırır, yine de söylenmeye gerek duymaz; zaman kullanımında gizli olan etiktir, kullanılan bu zamanın dekorunun estetiğidir. O modernlik ile birleşen şeydir. Modernlik kelimesinden yeni olanın ve yeniliğin işaretini taşıyan şeyi anlamak gerekir: parlaklıktır, paradokstur, teknik ve dünyevilik tarafından damgalanmış olandır. Gözüpektir(öyle görünür), geçicidir, kendini ilan eden ve kendini alkışlatan maceradır. Modern denilen dünyanın sunduğu dışa dönük gösterilerde ve bu dünyanın kendisini yine kendisine sunduğu gösteride güçlkle ayırt edilebilen sanattır ve estetiktir.”(Lefebvre, 2016: 35-36)

Lefebvre kapitalist toplumun yabancılaştırıcı ve yoksullaştırıcı gücünün gündelik yaşam üzerindeki etkilerini inceler. Lefebvre’nin gündelik yaşama dair çözümlemesinde “yabancılaşma” kavramı önemli bir yere sahiptir. Lefebvre’ye göre insan faaliyetinin yabancı bir gerçeklik olarak sabitlenmesi anlamına gelen yabancılaşma sabit ve gündeliktir. Bireyi olduğu ve yapabildiği şeylerden yabancılaştıran bu güç gündelik hayatta, dolaysız ilişkilerden(aile ve ilkel iktisat) daha karmaşık toplumsal ilişkilerde kendini dayatır (Lefebvre, 2020: 184). Böylece gündelik hayatın zenginliğini yok ederek gündelik hayatın içini boşaltır, gündelikliği değersiz göstererek üretim ve yaratım yerini gizler ve yaratıcı emeğin yapıcı ilişkilerinin zenginliğinin açığa çıkarılmasını engelleyerek maddi yoksunluğu manevi yoksunluk haline getirir. (Lefebvre, 2016: 45). Lefebvre yabancılaşmanın gündelik hayatın bütününe sirayet eden ve bireyi etkisi altına alan niteliğini şu sözlerle ortaya koyar;

“Ezgisini söylediğim romansta, ezbere okuduğum dizede, kullandığım parada, içine gireceğim dükkanda, okuduğum satır aralarında yakalarım yabancılaşmayı. İnsanı tam da sahip olmayla tanımladığı andan mülksüz bırakan o harekette yakalarım. Yabancılaşmanın insanın gerçek zayıflığının yerine sahte bir büyüklüğü, gerçek büyüklüğünün yerine de sahte zayıflığı nasıl geçirdiğini kavrarım” (Lefebvre, 2020: 187).

Lefebvre'ye göre gündelik hayatın (parıltısı ve parıldayan kılıfı, yani modernizm ile birlikte), amacı büyümenin dengesi ve uyumu olan burjuvazinin uyguladığı bir sınıf stratejisi tarafından örgütlenmesi söz konusudur. 1960'tan itibaren gündelik hayat artık yüzüstü bırakılmış bir alan olmaktan çıkmıştır. İkinci dünya savaşı sonrasında yükselen neo-kapitalist ekonominin tüketim üzerinde ve tüketim aracılığıyla etki etme olanağının farkına varması gündelik hayatı yüzüstü bırakılmış bir alan olmaktan çıkararak, gündelik hayatın örgütlenmesi, yapılandırılması ve akılcı işletilmeye tabi tutulmasına neden olmuştur. Böylece gündelik hayatın parçaları bölümlere ayrılmış ve bir yapbozun parçaları gibi düzenlenmiştir. İçlerinden her biri - iş, özel hayat, aile hayatı, boş zaman- eğlence örgütlemesi de dahil olmak üzere akılcı bir biçimde işletilmeye tabi tutulmuştur. Modern dünyada gündelik hayat (toplumsal örgütlenmenin nesnesi olan) bir nesne haline gelmek üzere (potansiyel öznellik açısından zengin) bir özne olmayı bırakmıştır. Lefebvre'ye göre kentler, gündelik hayatın düzenlenmesi, bölümlere ayrılması, (iş, özel hayat, boş zaman), zaman kullanımının kontrollü ve titiz biçimde örgütlenmesinin yazılı olduğu, orada ve onun üzerinde okunduğu tipik, anlamlı görüngülerdir (Lefebvre, 2016: 71-72). Lefebvre gündelik hayatın örgütlenmesine dair görüşleri şu şekildedir:

“Gündelik hayat terk edilmiş bir uzay-zaman değildir; bireysel özgürlüğe ve akla, bireyin işbirliğine bırakılmış bir alan da değildir. Artık, insanın sefaletinin ve büyüklüğünün ortaya çıktığı insanlık durumunun yaşandığı mekan da değildir. Artık toplumsal yaşamın akılcı olarak işletilen sömürgeleştirilmiş bir sektör değildir; çünkü gündelik hayat artık bir sektör değildir; akılcı işletme ise eskisinden daha ustalıkla biçimler keşfetmiştir. Gündelik hayat artık itinayla incelenen bir nesne olmuştur: örgütlemenin alanı, iradi ve planlı bir öz-düzenlemenin uzay zamanı haline gelmiştir. Örgütlenen gündelik hayat, kapalı bir devre (üretim-tüketim-üretim) haline gelmiştir. Önceden biçimlendirilen gereksinimlerin ne olacaklarını tahmin etmek artık işten değildir; arzuların ise izi sürülür. Rekabetçi dönemdeki kendiliğinden ve körü körüne öz-düzenleme süreçlerinin yerini bu olgu alır. Böylece gündeliklik kısa sürede, sistematikleştiren düşüncenin ve yapılandırıcı eylemin hedeflediği diğer sistemlerin altında gizlenen biricik sistem, kusursuz sistem haline gelecektir. Bu sıfatla gündeliklik, örgütlenmiş ya da tüketimi yönlendirilmiş diye tanımlanan toplumun ve onun dekorunun modernliğin temel ürünü olacaktır” (Lefebvre, 2016: 86-87).

Lefebvre gündelikliği işlevsel olarak örgütlemeyi ve zorlamaların denetimi altına sokmayı olanaklı kılan alt sistemlerin varlığına değinir. Lefebvre'nin hedefi ise onu oluşturmaya ve dört yandan çevirmeye yönelik çabalara rağmen gündelikliğin bir sistemi olmadığını göstermektir. Gündelik hayatı sistem gibi düşünmek için bu sistemin bütünlüklü bir tutarlılığa sahip, yapılanmış kapalı bir devre olması gerekir.

Oysa gündelik anlamdan yoksun olan, anlamsızlıkları, ancak mevcut gündelikten başka bir kümeye dönüştürüldükleri, değiştirildikleri durumda bir anlama kavuşabilen bir yok-anlamlar kümesidir. Bu açıdan gündelik hayatın ayrıntılarını bu sistem içinde ve onun dolayısıyla bir anlam kazanacakları şekilde bir teorik ve pratik sistem oluşturmak imkansızdır. Çünkü tek bir sistem değil, indirgenemez bolluklarla birbirinden ayrılmış, yine de bir düzlem üzerinde yer alan veya bu düzleme bağlı olan alt sistemler söz konusudur (Lefebvre, 2016: 101-112).

Lefebvre'ye göre gündelik yaşam çelişkilerin dünyasıdır. İşlevselcilik, uygulamalı akılcılık, bütünleşme, tutarlılık toplumunda gündelik yaşamın nice çelişkileri su yüzüne çıkmıştır: kesinlik gereksinimi ile her türlü mutlak ölçütün, anlamayı ve yargılamayı sağlayan referansın, genel bir kodun yokluğu arasında bir çatışma; mesajların, bilgilerin, haberlerin bolluğuyla tezat oluşturan yalnızlık; kozmik macera ve nükleer tehdit dünyasında, güvenlik ve güven ortamı oluşturmanın yarattığı çelişki; tatmin ve tatminsizliğin birlikte varoluşu...(Lefebvre, 2016: 91-92). Gündelik hayat çatışmaların mekanıdır. Bu çatışmalar her ne kadar gün yüzüne çıkarılmasa da değişmez, gizli, üstü kapalı biçimde gündelik hayatın köklerinde varlığını sürdürmeye devam eder.

Lefebvre'ye göre gündelik hayat aynı zamanda gerçekliğin bilgisinin yalnızca kendilerinde bulunduğunu iddia etseler de icat ettikleri zorunluluk, belirlenimcilik, yasa, akılcılık yoluyla ideolojileri ve modern toplumun var olan eşitsizliklerinin sürdürülmesine katkı sağlayan uzmanlaşmış bilimlere bir karşılaşma zemini, hatta ondan da öte bir şey sunan alandır. Uzmanlaşmış bilimlerin aradıkları yüksek akılcılığın, toplumda var olan bu çelişkiler bağlamında toplumun sınırlı akılcılığı ve meşrulaştırılmış ve kurumlaşmış saçmalıklarıyla çelişmemesi olanaksızdır. Kendisini özgürlüğün savunucusu olarak sunan ancak toplumsal gerçekliği zorlama ile açıklayan Durkheim bu duruma bir örnektir. Gündelik hayatın eleştirel çözümlemesi aklın anlamı ve amacı her zaman belirlenimcilikler üzerinde hakimiyet kurmak olduğu halde belirlenimciliklerin ve zorlamaların akılcı olarak görüldüğü bu tersine dünyayı altüst etmeyi hedefler (Lefebvre, 2016: 34).

Lefebvre ekonomik altyapıların üstyapıları belirlediği klasik Marksist görüşü, Marksist şemayı ekonomizme indirgediği ve yoksullaştırdığı gerekçesiyle reddeder. Bir üst yapı kurumu olarak kabul edilen ve alt yapı tarafından belirlendiğine inanılan

kültüre toplumun kaynaklarını bölüştürmenin ve dolayısıyla üretime yön vermenin etkin rolünü yükleyerek kültürün boş bir kaynaşma olmayıp, bir hayat tarzına bağlı, etkin ve özgül bir şey olduğunun altını çizer. Lefebvre 'ye göre yapısal olarak üretim ve mülkiyet ilişkilerine bağlı sınıf çıkarları toplumun bütünü olarak işleyişini sağlamaya yeterli değildir. Bu anlamda Lefebvre üretim ve tüketim arasında, yapılar ve üstyapılar arasında, bilgi ve ideoloji arasında birinin diğerini belirlediği sabit altyapı-üstyapı ilişkisi tahayyül etmez. Ona göre üretim ve tüketim, alt yapı ve üstyapı, bilgi ve ideoloji arasında bir geri besleme (anlık, geçici denge) yeri vardır. Gündelik hayat ise üretim ilişkileri arasında var olan geri beslemenin (anlık, geçici denge) toplumsal yeridir. Gündelik hayat hem tüm etkinliklerden artakalandır, hem de toplumsal bütünün ürünüdür. Hem denge yeridir, hem de tehdit edici dengesizliklerin ortaya çıktığı yerdir (Lefebvre, 2016: 43-44).

Lefebvre bütün sıradanlığı içerisinde gündelik hayatın tekrarlardan oluşan yapısına dikkat çeker. Gündelik yaşamın tekrarlar üzerine kurulu yapısını gündelik yaşamın pek çok alanında görmek mümkündür. İşteki ve iş dışındaki tavırlar, mekanik hareketler (ellerin ve vücudun hareketleri, aynı zamanda parçaların ve tertibatların hareketleri, rotasyon veya gidiş-gelişler), saatler, günler, haftalar, aylar, yıllar, çizgisel tekrarlar ve döngüsel tekrarlar, doğal zaman ve akılcı zaman vs. (Lefebvre, 2016: 28-29). Ancak Lefebvre' ye göre gündelik hayat tümüyle monotonluk ve sıkıntı içerisinde aynı hareketlerin tekrarlanmasından ibaret değildir. Gündelik hayatın sabit değişmez olduğu yalnızca bir yanılgıdan ibarettir. Gündelik hayat değişir, değerini yitirebilir. Bir yandan değer yitirirken diğer yandan gelişim gösterebilir. Bir yandan ilerler, diğer yandan yoksunlaşır ve yabancılaşır. Lefebvre' ye göre;

“Gündelik hayat daima yeni bir dünyayı aydınlatan güneşin altında kıvılcıksız, sıkıntı ve monotonluk içinde aynı hareketleri tekrarlayarak sonsuza dek kalacak mıdır? İnsanlıktan umudunu kesmiş ve köylülerin, annelerin, ailelerin bu “sonsuz hareketleri”ne iki yüzlüce ağlayıp sızlayanlardan birçoğu buna inanmaktadır. (...) Gündelik hayat değişmez değildir; değerini yitirebilir, dolayısıyla değişir. Gerçek derin insani değişimler, sadece bu cevhere nüfus edebilenlerdir.” (Lefebvre, 2020: 232)

Lefebvre gündelik hayatı basit etkinlikler, ürünler ve yapıtlar bütünü olarak görmek yerine olanaklı olanı gerçekleştirmek üzere yola çıkılan bir atlama tahtası olarak görür. Ona göre;

“Görünürde basit etkinlikler bütünü olarak, canlı varlıklardan(doğada, Physis'den -özde bulunan veya doğal olarak oluşan gelişmenin veya değişiminin

kaynağı- doğan bitkiler, hayvanlar) oldukça farklı ürünler ve yapıtlar bütünü olarak gündelik hayat, yalnızca doğanın, tanrısal olanın ve insani olanın mitoslarının göremedikleri bir şey değildir yalnızca. Bu alan ne felsefecilerin özneliği tarafından belirlenmiş (veya üst belirlenmiş) bir şey olarak, ne de kategoriler halinde (giyecekler, yiyecekler, mobilyalar vs.) sınıflanmış nesnelere nesnel (veya nesnel) betimlemesi olarak özetlenebilir. Bunlardan daha öte ve daha başka bir şeydir o: Ne bir düşünüş ne de bir engelleyici ya da durdurucudur; aynı anda hem bir alan hem de bir ara istasyondur, bir aşamadır ve bir atlama tahtasıdır, anlardan(gereksinimler, iş, zevk; ürünler ve yapıtlar; edilgenlik ve yaratıcılık; araçlar ve amaçlar vs.) oluşan bir andır, olanaklı olanı(olanaklar bütünü) gerçekleştirmek için kendisinden yola çıkmanın kaçınılmaz olduğu diyalektik bir etkileşimdir.” (Lefebvre, 2016: 24)

Lefebvre gündelik hayatı diyalektik bir kavrayışla özgürleştirici olanaklar ile yabancılaştırıcı güçler arasındaki bir mücadele alanı olarak tahayyül eder (Köse,2018:307). Ve gündelik hayatın alışkanlık haline gelmiş ve itibarsızlaşmış ölü zamandan, insani potansiyelle dolu ve kendini gerçekleştirmeye yönelen bir mekan/zamana dönüştürülmesini kuramsal evreninin merkezine koyar (Gardiner, 2016: 143). Lefebvre gündelik insanı gündelik yaşamın zorlamalarına koşulsuz şartsız boyun eğen pasif bir özne olarak tahayyül etmez. Bireyin yaratıcı gücüne vurgu yapar. Ona göre gündelik insan kösteklenmiş, binlerce bağla sınımsız bağlanmış binlerce ufak tefek zorlamayla karşı karşıya olsa da duruma göre risk alabilir, kazanmayı ve kaybetmeyi bilir (Lefebvre, 2016: 27) . Gündelik yaşamın cevheri olan mütevazı ve zengin “insan malzemesi”, bütün yabancılaşmayı kat eder ve yabancılaşmadan kurtulmayı temellendirir (Lefebvre, 2020: 103). Birey içerisine hapsediği bu çelişkili yaşamı değiştirme ve dönüştürme gücüne sahiptir. Bunun için bireyin dolaysız ve ideolojik olanın maskeleyiği ve gizlediği - iktisadi gerçeklik, mevcut politik üstyapıların eylemi, devrimci politik bilinç- gerçekliğe erişmesi ve gündelik hayatta sürekli olarak tekrar tekrar doğan ve gündelik hayatı, onun en derin ya da en yüksek içerimlerini gizleyen peçeyi yırtması gerekir (Lefebvre, 2020: 62). Bu yolla birey gündelik yaşamın yanılsamalı gerçekliğinden kurtularak yaratıcı gücünün bilincine varabilir, bütünlüğe ulaşarak kendisini gerçekleştirebilir.

Lefebvre’ye göre insanın gerçekleşme hareketi öznenen(arzular, özlemler, fikirler) nesnelere, dünyaya doğru bir yol izler; aynı şekilde nesneden özneye de gider (hertürlü dışsal belirlenimcilikten, içerilmeyen ve hakim olunmayan her yazgıdan serbestleşir). İnsan pratik ve gündelik yaşamının eseri olan dünyada kendini fark eder, kendinin bilincine varır. Eser insandan gelir, insan eserden gelir; eser insan tarafından yapılmıştır, insan da eserin içinde ve eser tarafından kendini yapmıştır. Böylece insan

gündelik hayatın içinde ve gündelik yaşam aracılığıyla tamamlanır (Lefebvre, 2020: 163- 168).

Lefebvre gündelik hayatın tarihinin üsluplar, üslupların sonu ve kültürün başlangıcı, gündelik hayatın yerleşmesi olmak üzere üç kısımdan oluştuğuna vurgu yapar. Bu son kısım devrimci girişimlerin her başarısızlığından sonra, gündelik hayatın nasıl daha da belirginleştiğini, baskı ve zorlamaların daha da yoğunlaştığını gösterir. Bu anlamda Lefebvre gündelik hayatı devrimci girişimlerin başarısızlığının nedeni ve sonucu olarak görür (Lefebvre, 2016: 91).

Lefebvre en büyük kaygıları az ya da çok gelişmiş akılcılık, örgütlenme, planlama olan modern toplumda gündeliklik kavramının hala bir değere sahip olup olmadığını sorgular. Ona göre ya bu toplumda gündelik olan, örgütlenmiş ve akla yatkın olan şeylerin yerini tutar ve her yere yayılır; ya da gündelik olan bir şey yoktur. Lefebvre'ye göre bu kavram köylü ve zanaatkar yaşamı, ya da rekabetçi kapitalizm döneminin burjuvazisi tarafından belirlenen eski dönemlerden geriye kalan parçalarla, uzantılarla birlikte ortadan kalkmıştır (Lefebvre, 2016: 58).

Lefebvre “Modern Dünyada Gündelik Hayat” isimli kitabında kadınların gündelik hayat içerisindeki dezavantajlı konumuna değinir. Ona göre kadınlar gündelik hayatın yükünü omuzlarında taşıyan ve bu yükün içinde tutsak kalan gündelik hayatın hem öznesi hem de nesnesi konumundadırlar. Gündelik hayatın içine sürülmüş olan kadınlar gündelik hayattan kale kurarlar ve gündelik hayatın dışına çıkmak için çaba harcarlar (Lefebvre, 2016: 106).

“(...)Gündelik hayatın ağırlığı kadınların üzerindedir. Kadınlar var olan durumu tersine çevirerek gündelik hayattan çıkar sağlayabilirler; ancak her durumda bu yükü taşımaya devam ederler. Birçok kadın bu ağırlığın içinde tutsak kalır. Kimileri düşünmek, kaçmak demektir; artık görmemektir, çamura battığını unutmaktır, onları dibe çeken yapışkan kütleyi artık algılamamaktır. Kadınların ikameleri vardır; kadının kendisi bir ikamedir. Erkeklerden, insanlık durumundan, hayattan, tanrılardan ve Tanrı'dan şikayetçidirler. Ancak hep ıskalarlar. Kadınların gündeliklik içinde hem öznedirler, hem de gündelik hayatın kurbanlarıdır, dolayısıyla nesnedirler, ikamedirler(güzellik, dişilik, moda vs.) ; üstelik ikamelerin çoğalmaları kadınların aleyhinedir. Kadın aynı zamanda hem alıcı hem de tüketicidir; hem metadır, hem de metanın simgesidir(reklamlardaki çıplak beden ve gülümsemedir). Gündelik hayat içindeki durumların belirsizliği(ki bu da gündelikliğin ve modernliğin parçasıdır), anlamaya giden yolu onlara kapatır. Modernlik, gündelikliği onlar için gizler”(Lefebvre, 2016: 87-88).

Lefebvre gündelik hayata dair çözümlemesinde boş vakit ve gündelik hayat ilişkisine de yer verir. Lefebvre gündelik hayat ile boş vakit arasındaki ilişkinin Pazar ile her gün arasındaki basit ilişkiye indirgenemez olduğunu, bu iki terim arasında hem bir birlik hem de çelişkinin var olduğunu söyler. Lefebvre boş vaktin çalışmadan ayrı tahayyül edilemeyeceği görüşündedir. Boş vakit çalışmadan ayrılamaz çünkü aynı insan çalışmadan sonra dinlenir, gevşer ya da kendince bir şeylerle meşgul olur. Her gün aynı saatte işçi fabrikasından çıkar, memur bürosundan. Her hafta, cumartesi, pazar, gündelik çalışmanın düzenliliğiyle birlikte boş vakitlere aittir (Lefebvre, 2020: 35).

Lefebvre'ye göre moderniteyle birlikte gerçekleşen teknik gelişmelerle zorunlu işe ayrılan zamanın azalması her ne kadar günümüz toplumunun işten boş zamana geçiş toplumu olduğu varsayımına yol açmış olsa da günümüz toplumu bu nitelendirmenin çok uzağındadır. Çünkü günümüz toplumunda zoraki zaman boş zamandan daha büyük hızla artmakta ve gündeliklik içerisine yerleşmektedir. Böylece gündelik hayat zorlamaların toplamından oluşur. Boş zaman ise gündelik olandan anlık bir kopuştur. (Lefebvre, 2016: 65-66).

Emekçi çalışmasından ani bir kopuşa, bir ödülenmeye özlem duyduğu anda boş vakte yönelir. Böylece boş vakit emekçinin gündelik olanın içinde aradığı gündelik olmayan olarak ifadesini bulur. Oysa emekçi gündelik olandan çıkamaz. Olağanüstü olan ancak kurgunun ve rıza gösterilen yanlısamanın içinde varlık gösterir. Kaçış yoktur. Tamamen yanıltıcı olmayacak, ama hem görünür hem de gerçek bir dünya- görünüşün gerçekliği ve gerçekliğin görünüşü- oluşturacak; gündelik olandan başka ama yine de geniş ölçüde açık ve mümkün olduğunca onun içine dahil bir yanlısama. Boş vakit kazanmak için çalışılır ve boş vaktin tek bir anlamı vardır: Çalışmanın dışına çıkmak. Lefebvre'ye göre bu durum “cehennemi döngü” den başkası değildir (Lefebvre, 2020: 46).

5.4. MİCHEL DE CERTEAU - ZAYIFIN MÜCADELE ALANI OLARAK GÜNDELİK HAYAT

Luce Giard'ın “keskin kavrayışlı, antikonformist bir deha” olarak nitelendirdiği Michel de Certeau, gündelik hayat sosyolojisinin önemli Marxist

düşünürleri arasında değerlendirilen Fransız sosyal bilimcidir. Gündelik yaşamı çatışmacı bir perspektiften ele alarak bir mücadele alanı olarak analiz etmiştir.

Michel de Certeau'nun gündelik hayat sosyolojisine dair en önemli eseri 1980 yılında basılan "*Gündelik Hayatın Keşfi- Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları-I*" dir. Bu kitap 1974 yılında bir kamu kuruluşu tarafından Michel de Certeau'ya verilen bir araştırma siparişi üzerine aralarında Pierre Mayol ve Luce Giard'ın da yer aldığı bir araştırma grubuyla birlikte yapılan ve 1979 yılında tamamlanan uzun süren bir çalışmanın sonuçlarını kapsamaktadır. Michel de Certeau'nun ölümünün ardından Piere Mayol ve Luce Giard tarafından yayınlanan "*Gündelik Hayatın Keşfi-II Konut, Mutfak İşleri*" ise birinci ciltte kuramsal olarak ortaya koyulan "eylem, uygulama, üretme tarzlarının", mutfak, mahalle ve konut pratiklerinin incelenmesi yoluyla somut uygulamasını içermektedir.

Michel de Certeau, gündelik hayatın, sıradan bireylerin ortaya koymuş oldukları eylem, uygulama ve üretme tarzları incelenerek ele alınabileceği görüşünden hareket eder. Gündelik hayatı "birey" den hareketle ele alır ve analiz eder. Onun amacı gündelik pratiklerin "kullanım yollarını" veya "yapma şekillerini" toplumsal etkinliklerin belirsiz arka planı olmaktan çıkararak sıradan faaliyetlerin karakteristik olarak incelikli mantığını gün yüzüne çıkarmaktır (De Certeau, 1984: ix, xi). Ancak De Certeau bu tür uygulamaların incelenmesinin, bireyselliğe dönüş anlamını taşımadığını da çok net bir şekilde ifade eder. De Certeau'nun amacı bireysel etkinliklerden yola çıkarak toplumsala ulaşmaktır. Onun incelemesinin konusunu özneler (veya kişiler) değil; hayatta kalmak için kendilerini gizleyen veya dönüştüren balıkların ve böceklerin asırlık dolaplarına kadar gidebilen ve Batı kültüründe hâlihazırda hakim olan rasyonalite biçimi tarafından her durumda gizlenmiş olan uygulamaların operasyonel mantığı oluşturmaktadır (De Certeau, 1984: xi). De Certeau bu operasyon şemasını ortaya koyarak, salt tüketici ve egemenlik altında olanlar adı altında sınıflandırılan kullanıcılara özgü eylem modellerini gün ışığına çıkarmayı amaçlar (De Certeau, 1984: xi-xii).

Michel de Certeau gündelik hayatı, içerisinde sürekli çatışmaları barındıran bir mücadele alanı olarak görür. Ona göre gündelik hayat tahakküm ilişkilerinden bağımsız olmayan hatta tahakküm ilişkileri üzerine kurulu bir alanı ifade etmektedir (Ergin, 2018: 243-370). Gündelik hayat zayıf ile güçlü, egemen olan ve olmayan,

egemen kültürü yaratan ile yaratmayan arasında bitmek bilmez bir savaşın var olduğu bir mücadele alanıdır. Bu alanda sıradan bireyin rolü ise edilgen özneler olarak iktidar tarafından disipline edilmenin ve ona sorgusuz sualsiz boyun eğmenin ötesindedir. Gündelik yaşam, herkese düzenbazlık yapmak, dolap çevirmek yani işini kendince yürütmek için binlerce yol yardım sunmaktadır (De Certeau, 2009: 44). Gündelik hayatın içerisindeki sıradan bireyler de gündelik hayatın onlara sundukları yollar arasından kendilerine en uygun olanı seçerek, çevirdikleri sayısız dolap ile iktidarın alanında ona boyun eğiyor gibi görünse de iktidara direnmekte; iktidarın dayattığından farklı bir yaşam modeli yaratmaya, alternatifini ortaya koymaya çalışmaktadır (Gökalp Yılmaz, 2018: 21). Bu bağlamda De Certeau'ya göre gündelik hayat yalnızca iktidar tarafından oluşturulan, teknik işlemler ve ayrıntıların düzenlenmesi yoluyla yaşamın her yanına yayılan disiplin ağlarını içermemekte; bireylerin iktidara direnmesini sağlayan tüketicilerin kurnazlıklarıyla örülmüş "anti-disiplin" ağlarını da içermektedir. De Certeau'nun amacı disiplin ağlarının içerisinde sızan bu anti-disiplin ağlarını ortaya çıkarmaktır. Çalışmasının ana temasını oluşturan "strateji ve taktik" e dair görüşlerini 1974'te yayınladığı makalesinde ortaya koyan De Certeau bu bağlantıyı Foucault'un Hapishanenin Doğuşu(1975) incelemesine hem bir cevap hem de bir karşıtlık olarak sunmuştur (Giard, 2009: 20).

De Certeau Foucault'un erkin mikro-fiziğini incelemesine benzer şekilde zayıfın mikro-direnış pratiklerini incelemiş, teknokratik yapılar içinde kaynaşan ve günlük yaşamın "ayrıntılara" eklenilen çok sayıdaki "taktik" sayesinde, işleyişin yönünü saptıran, en önemsiz, en sıradan işlemlerin ayırımına varmıştır (De Certeau, 2009: 48). Foucault'a karşıt olarak ise düzenin uyguladığı şiddetin nasıl bir disiplin teknolojisine dönüştüğünü belirlemenin değil, "gözetimin" filesine giren bireylerin ya da grupların, taktiklere dayalı, dümenci, hileci ve dağınık yaratıcılıklarının kaçamak gizli biçimlerini toprağın altından çekip çıkarmanın önemine değinmiştir (De Certeau, 2009: 48). Foucault'un boyun eğiş ve tek biçimlilik gördüğü yerde, De Certeau kendi aralarında mikro özgürlükler oluşturan ve sıradan insanlarda olduğundan hiç kuşulanmadığımız, saklı, gizli kaynakları harekete geçiren bir mikro-direnç hareketi görmüştür (Giard, 2009: 21). Bu anlamda Foucault'un incelemesinde eksik bıraktığı yönü tamamlamış ve incelemesine disiplinden kaçan prosedürlerin incelenmesini eklemiştir.

De Certeau kuramını “strateji” ve “taktik” kavramları üzerine inşa etmiştir. Ona göre gündelik hayat, içerisindeki etkileşim örüntülerini ve özellikle gruplar arası ilişkilerin verdiği mesajları, çatışma ve uzlaşım alanlarını yorumlamaya olanak sağlayan “strateji” ve “taktik” olarak ortaya koyulan eylemlerden oluşmaktadır (Ağca Varoğlu, 2020: 5). Strateji egemenin(gücü elinde bulunduran erkin) iktidarını, kurduğu yapıyı ve düzeni korumasını sağlamak amacıyla ortaya koymuş olduğu her türlü söylemsel ya da pratik etkinliği ifade ederken, “taktik” ise egemenin stratejileri karşısında zayıfın direniş pratiklerini ifade etmektedir. Bu açıdan gündelik hayat güçlü olanın stratejileri ve zayıf olanın taktiklerini içeren bir savaşım alanıdır. De Certeau strateji ve taktik kavramları ile kast ettiği şeyi şu şekilde açıklar;

"Strateji" den kasıt, bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir "çevre"yle yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılmasıdır. Strateji uygulaması, her şeyden önce belirli bir aidiyet olarak çerçevesi çizilen bir alanın varlığını gerektirir. Bu alan, ilişkilere, belirgin bir biçimde dıştan bakabilecek bir idareyi mümkün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan alandır. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcılık işte bu stratejik model üzerine kurulur. "Taktik" ten kastım ise, tam aksine, ne bir aidiyet üzerinden, ne de ötekinin, görünür bir bütünlük olarak ayırt edilmesini sağlayan bir sınır üzerinden yapılan hesaplama değildir. Taktik, uygulama alanı olarak sadece ötekinin alanına sahiptir. Taktikler, ötekinin alanına, bu alanı bütünüyle kapsamadan, bu alana belirli bir mesafede kalmayı da başaramadan yavaş yavaş, parça parça sızar. Taktik sahip olduğu avantajları toparlayabileceği, daha fazla yayılmak için kendini ayarlayabileceği, koşullardan bağımsız bir hale gelebileceği bir merkezden, bir zeminden yoksundur. "Aidiyet", mekanın zamana karşı zaferidir. Aksine, taktik, mekansız olduğu için, zamana bağımlıdır ve kendi çıkarına kullanabileceği olasılıkları yakalamak için de sürekli tetikte dir. Taktik, kazançlarını muhafaza edemez. Sürekli olarak olaylarla oynamak ve bunları "fırsatlara" çevirmek durumundadır"(De Certeau, 2009: 54-55).

Egemen stratejilerini sahip olduğu alanlarda gerçekleştirirken, zayıf olan bir mekana sahip olmadığı için egemen yapının alanında “kaçak avlanarak”, taktiklerini onun çizdiği sınırlar içerisinde kurar ve oynar. Üstelik zayıfın taktikleri “mekansız” olmasının yanı sıra zamana da bağımlıdır. Zayıf olan egemenin alanında, egemen yapının gözetiminde uygun anı kollamak ve fırsatını bulduğu anda egemenin çatlaklarından sızmak zorundadır. De Certeau “düzenbazlık yapmak, “dolap çevirmek”, “kaçak avlanmak”, “kurnazlık yapmak” olarak nitelendirdiği “taktiklerin” köklerinin tarih öncesi çağlara ve canlı hayatın çok ötesine uzandığının altını çizer:

“Belki de bu etkinlikler, zamansız, çağlar aşan bir sanata gönderme yapıyorlardır(...) Belli bir zamana ait olmayan, tarih öncesinden bugüne uzanan akıl oyunları gibi, bazı balıkların ya da bazı bitkilerin var olmak için büyük bir maharetle uyguladıkları simülasyonlar, hamleler ve oyunlarda benzerlik

gösterirler. Bu sanatın prosedürleri, canlı hayatın çok ötesinde, uzaklarındadır. Tarihsel kurumların stratejik bölünmelerini aşmakla kalmamış, kurum olgusunun bilinçlerimizde oluşturduğu kopukluğu da bertaraf etmişlerdir. Bu prosedürler, açık bir sürekliliğe sahiptirler ve okyanusların en dibinden bizim megakentlerimizin sokaklarına uzanan dilsiz bir belleğin devamını sağlarlar”(De Certeau, 2009: 117-118).

Kökenleri tarih öncesi çağlara dayanan bu prosedürler toplumlarımızda yerel dengelerin ufalanması, parçalanması sonucunda giderek çoğalmıştır. Çünkü artık taktikler, belirli bir topluluk içinde sabitlenmeleri mümkün olmadığından, yörüngelerinden çıkmakta, dolaşıma açılmakta; tüketicileri, onlara ait olamayacak kadar geniş ama içinden kaçıp kurtulamayacakları kadar da sık dokunmuş engin bir sistemde göçmen konumuna getirmektedir (De Certeau, 2009: 55).

De Certeau'ya göre gerçek düzen "halkın", kendi özel amaçlarına uygun olarak manipüle ettiği taktiklerin düzenidir. Egemen bir erk tarafından sömürülüyor olsa da ya da sadece ideolojik bir söylem tarafından yadsınıyor olsa da bu düzen, sanat tarafından oyuna getirilmektedir. Böylece kullanılacak kurumlar bağlamına, toplumsal alışveriş tarzı, teknik icatlar tarzı ve manevi bir direniş tarzı sokulmuş olmaktadır. Yani artık bu alanda, bağış tasarrufu (karşılık olarak gerçekleştirilen alıcınaplıklar) , hamle estetiği (sanatçıların operasyonları) ve dayanıklılık etiği (yerleşik düzene, yasa konumunu vermeyi, bir anlam ya da bir yazgı atfetmeyi reddetmenin bin bir türlü yolu) söz konusudur (De Certeau, 2009: 100).

De Certeau günlük yaşamımızdaki pek çok alışkanlık, tutum ve uygulamanın da taktik türünden prosedürlerden oluştuğunu söyler. Bir mekanda oturmak, dolaşmak, konuşmak, okumak, alışveriş yapmak ya da yemek yapmak tüm bu etkinlikler taktik türündedir. Tüm bu etkinliklerde kurnazlıkların ve taktiklerden doğan sürprizlerin genel özelliklerini bulmak mümkündür: "Güçlü" tarafından kurulan düzende "zayıfın" çevirdiği dolaplar, ötekinin alanında gerçekleştirilen hamle sanatı, avcılarının püf noktaları, manevraya dayalı, çokyüzlü hareketlilikler, coşku uyandıran, mücadeleciler ve savaşçı buluntular (De Certeau, 2009: 117).

De Certeau'ya göre bireyin pasif birer tüketici konuma indirildiği tüketim edimlerinin içerisinde dahi tüketicilerin kendilerine özgü kurnazlıkları saklıdır. De Certeau "nasıl yaratıyoruz?" sorusunun peşine düşmüş ve anonim yaratımın sunduğu ürünlerin kullanımlarındaki farklılıklardan ibaret olan o güne kadar pasif kabul edilen tüketim alışkanlığının dikkatini farklı bir yöne çevirmiştir (Giard, 2009: 14-15). Ona

göre her ne kadar tüketici kavramı bireylerin tüketimdeki aktif rolünü gizleyerek bireyleri pasif tüketicilere indirirse de aslında bireyler pasif tüketiciler olmanın ötesinde tüketirken yeniden üretmektedir. Yani tüketim gizil bir üretimi içerisinde barındırmaktadır. Bireyler egemenin dayattığı kültürü pasif bir biçimde tüketmek yerine farklı kullanım yollarıyla kendilerine bir direniş alanı oluşturmaktadır. Bu durum tüm kötü koşullara rağmen inatla yeşeren bitkilere benzer (Çetin, 2013: 34). De Certeau bireylerin tüketim pratiklerinin içerisinde bir yeniden üretimi barındırdığı için tüm tüketim biçimlerinin analiz edilmesinin gerekliliğine değinir:

“Örneğin televizyon aracılığıyla yayımlanan imgelerin (tasavvurların) analizi ve televizyon karşısında geçen sürenin analizi (davranış biçimi) kültürel tüketicinin bu saatler boyunca ve bu imgelerle ne "imal ettiği" incelenmesiyle tamamlanmalıdır. Kent uzamının, süpermarketten alınan ürünlerin ya da basın araçları yoluyla yayılan anlatı ve efsanelerin kullanımı için de aynı durum geçerlidir. Gün ışığına çıkarılacak bu "imalat", bir üretimdir, bir yaratıcılıktır - ancak gizli bir üretim, gizli bir yaratıcılıktır; çünkü bu imalat, "üretim" (televizyon aracılığıyla üretim, kentsel üretim, ticari üretim vb.) sistemleri tarafından tanımlanan ve bu sistemlerin boyunduruğu altında bulunan bölgelere çaktırmadan yayılır, dağılır” (De Certeau, 2009: 45).

Bu açıdan değerlendirildiğinde De Certeau'ya göre "kültür mallarını", kullanıcıların, kendilerine ait operasyonlarla uyguladıkları yöntemlerin bir derlemesi olarak görmek mümkündür. Tüketiciler bu malları tüketirken aynı zamanda imal eder. Tüketim bir üretim biçimi olarak, kendine özgü kurnazlıklara sahiptir, fırsatlara göre parçalanıp ufalanır, kaçak avlandığı yerler vardır, gizli kapalıdır ama sürekli mırıldılar çıkarır. Sonuç olarak bu üretim neredeyse hiç görünmez çünkü kendisini, kendine ait ürünlerle gösteremez; kendisini ancak kendisine dayatılanları kullanma sanatıyla ifade edebilir. Dolayısıyla kültür ürünlerinin halk ortamlarındaki kullanımı aslında taktiklerin, üretimin egemen erki üzerinde kazandığı bir rövanşın, kısmi ve karikatürize bir görünümünden başka bir şey değildir (De Certeau, 2009:106-107). De Certeau' ya göre İspanyol sömürgecilerin yerli kabilelere karşı görünürde başarısının altında yatan yerli kabilelerin egemen düzen tarafından dayatılan kültür ürünlerini farklı tüketim yöntemleri yoluyla gerçekleştirdikleri direnişleri bu duruma örnektir:

“Genelde egemen düzene boyun eğmiş olan hatta boyun eğmekle kalmayıp bu düzeni, kabul etmiş, benimsemiş gözükken bu yerliler, onlara dayatılan ritüelleri, tasavvurları ya da kanunları, fatihlerin bunların uygulanmasıyla elde etmeyi düşündükleri sonuçlardan çok daha farklı bir biçimde uygulamış, gerçekleştirmiş kısacası farklı bir biçime sokarak yeniden imal etmişlerdir. Kendilerine dayatılanları, elinden bir türlü kurtulamadıkları bu dayatıcı sisteme yabancı göndermelere dayanarak ve farklı hedeflere yönelik olarak kullanarak ve farklı uygulamalara tabi tutarak, derin bir dönüşüme uğratmışlardır. Yoksa

bunları reddetme ya da değiştirme yoluna gitmemişlerdir. Onları dışarıdan "sindirmeye, öğütme" çalışan sömürgecilik sistemi içerisinde öteki olarak kalmayı başarmışlardır. Egemen düzeni bu biçimde kullanarak, reddetme imkanlarından ve araçlarından yoksun oldukları erkle oyun oynamışlar; bu düzenin elinden, bu düzeni terk etmeden, bu düzenden uzaklaşmadan, kaçıp kurtulabilmişlerdir. Farklılıklarının gücü, "tüketim" biçimleri ve yöntemlerinden gelmiştir(...)" (De Certeau, 2009: 46).

De Certeau belirli bir düzeni benimsemeye yönelik alışkanlık, tutum ve uygulamaların tam da kendilerine ait bir dil oluşturma gücünden yoksun oldukları yerde giderek çoğalan bu yaratıcılıklarını "çoğunluğun çizgi dışılığı" kavramı ile açıklar. De Certeau' nun "çizgi dışılık" ile ifade ettiği kültür üretmeyenlerin kültürel bir etkinliğidir. De Certeau (2009: 51) 'ya göre çizgi dışılığın günümüzdeki figürü artık küçük gruplar değil, çizgi dışında kalan kitlelerdir. Bu kitlelerin- üretici bir ekonominin birer birer pazara sürdüğü gösteri-ürünlerini satın alanların-gerçekleştirebileceği tek etkinlik olan bu etkinlik imzalı değildir, okunamaz, simgeleri yoktur (De Certeau, 2009: 52). Ancak De Certeau'ya göre tüm bunlar bu etkinliğin türdeş olduğu anlamına da gelmemektedir. Çizgi dışında kalanların gerçekleştirdiği bu etkinlikler toplumsal durumlara ve güç ilişkilerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. De Certeau'ya göre;

"Zorunlu bir dilin ürünlerinin yeniden kullanımının biçimi, toplumsal durumlara ve güç ilişkilerine bağlıdır. Televizyon karşısındaki göçmen bir işçinin eleştiri ya da yaratıcılık uzamı orta sınıf bir Fransızın uzamından farklıdır. Aynı alanda etkinlik gösteren iki taraftan, bilgilenme araçları, finansal kaynaklar ve "güvenceler" bakımından zayıf olan taraf, daha kurnaz olmak, daha fazla rüya görmek ya da daha fazla eğlenmek durumundadır" (De Certeau, 2009: 52).

De Certeau'ya göre başkasının oyununda oynamanın ya da bu oyunu bozmanın yani başkaları tarafından kurumsallaştırılan bir uzamda oyun oynamanın yolu, kimi grupların bu ince, inatçı ve dirençli etkinliklerinden geçmektedir. Bu gruplar, kendilerine ait bir şey olmamasından dolayı, başkaları tarafından kurulmuş güç ve temsil ağında başlarının çaresine bakmaya çalışmaktadırlar (De Certeau, 2009: 88).

Gündelik yaşamın içerisinde gerçekleşen yürümek, okumak, konuşmak gibi en sıradan eylemlerde dahi birey "iki arada olma" sanatını icra ederek egemenin stratejilerini bozguna uğratmaya çalışır. Örneğin bir dilin kullanıcıları bu dili, vurgularıyla, kendilerine özgü "oyunlarla", öyküleriyle ve kendi anadillerinden bu dile sızdırdıkları mesajları aracılığıyla dönüştürürler (De Certeau, 2009: 58).

De Certeau kuramını inşa ederken gündelik yaşamın en sıradan edimi gibi görünen konuşma edimine ayrıcalık tanımış ve konuşma eyleminin dört temel özelliğine değinmiştir. De Certeau'ya göre konuşma dilbilimsel bir sistem alanı içinde işler; dilin konuşanlar tarafından sahiplenilmesini veya yeniden sahiplenilmesini etkiler; bir zamana ve yere göre şimdiki zamanı kurar; ve diğeri (muhatap) ile bir yerler ve ilişkiler ağı içinde bir sözleşme yapar. De Certeau'ya göre konuşma eyleminin bu dört özelliğini diğeri birçok uygulamada da (yürüme, yemek pişirme, vb.) bulmak mümkündür (De Certeau,1984: Xiii). Örneğin kent içinde yürüyen bireyler konuşma ediminde gerçekleştirilen tümceleri "kurma, evirip çevirme" sanatına denk bir sanatı oluşturarak parkur oluşturma sanatını icra eder; günlük dilde olduğu gibi, bu sanat da çeşitli tarzlar ve kullanım biçimleri uygular ve bunlar arasında kombinasyonlar oluşturur (De Certeau, 2009: 196). Üzerinde yetkisinin olmadığı ancak orada yaşayabilmek için özümlemek zorunda olduğu düzgülerle doldurulmuş kentin bütünü karşısında kullanıcı, her zaman geri çekilme yerleri, kentsel uzama kabul ettirmeyi becerebilmiş olduğu, kendi kullanımına ya da zevkine özel güzergahlar yaratmayı başarır (Mayol, 2015: 34). Bu anlamda kent bir strateji olarak uzmanlar tarafından planlanırken yayalar kendi taktiklerini devreye sokarak bu kenti kullanır: yürürken taktiklerini devreye sokarlar; kestirmeye saparlar, sağa sola bakınırlar, dururlar, yeniden yürürler (Deniz & Kentel, 2016: 758).

Kent aynı zamanda bir anlatılar savaşı tiyatrosudur (De Certeau & Giard, 2015: 174). Gündelik yaşam içerisinde durmaksızın dolaşan bu anlatılar gündelik taktiklerin bir parçasıdır. Her anlatı her gün, çeşitli yerlerden geçmekte, bu yerleri düzenlemektedirler; bu yerler arasından seçim yapmakta ve bunları birbirine bağlamaktadırlar; bunlardan tümceler ve güzergahlar oluşturmaktadırlar (De Certeau,2009: 214).

De Certeau'ya göre eylem sanatları yalnızca kamusal alanda gerçekleşmemektedir (Ergin, 2018: 352). Eylem sanatlarının basit jestlerinin günbegün sergilendikleri ve tekrarlandıkları alan ev uzamıdır (De Certeau & Girard, 2015: 175). Ev insanın içerisinde huzura kavuştuğu, toplumsal yaşamın baskı ve sıkıntılarından kurtularak özgürleştiği, egemenin stratejilerine karşı geliştirdiği "taktik"lerini özgürce ortaya koyabildiği alanı ifade etmektedir. Bu anlamda ev içerisinde gerçekleştirilen pek çok edim taktiksel bir nitelik kazanmaktadır. Örneğin

gündelik yaşamın en basit etkinlikleri arasında görülen yemek yapma etkinlikleri taktik türündendir.

De Certeau yazıyı stratejik bir eylem olarak görürken okumayı taktiksel bir eylem olarak görür. Ona göre yazmak bir metin üretmektir, okumak ötekiyle karşılaştığı yere sahip olmadan, burada bir yer edinmeden ötekini karşılamaktır. Her ne kadar pasif bir etkinliğe indirgenmiş olsa da okumak bir kaçak avlanma işidir. Dayatılan sistemde uzak bir yolculuğa çıkmaktır. Okur başkasının metnine, yeniden benimsemenin ve zevk almanın kurnazlıklarını dahil ederek sayfalardan türetir, gezgin ve gözetleyici göz sayesinde metni dönüştürür, birkaç sözcükten çıkarılan anlamları doğaçlar ve çıkarırsar, yazılı uzamları adar, geçici bir ritimle sayfa üstünde dans eder. Bu anlamda okuma eylemi, okura özgü bir "lectio" yani tamamen okura özgü bir üretimi ifade etmektedir (De Certeau, 2009: 57, 278-281).

De Certeau "peruk" olarak nitelendirdiği "işten çalma" ediminin de işçinin endüstriyel uzama (yani mevcut düzenin alanına) dahil ettiği bir "halk" taktiği olduğu görüşündedir. Ticari girişimlerde, işçiler giderek daha da serbestleşirken, bu serbestleşmenin sonucunda ortaya çıkan kontrol ve gözetim ağı ise bu hıza yetişememiş, işçiler tüm kaçışları engelleyebilmek için kanserli bir oluşuma dönüşen bir sistemi içeriden oymaya devam etmiştir (De Certeau, 2009: 296). İşçinin sergilediği "işten çalma" edimi aslında gözetim altındaki insanın kendisine verilen görevi yapar gibi ya da olması gerektiği gibi gösteren; ancak aslında o sırada yaptığı işi kendisi için yaptığını saklayan taktiktir (Deniz&Kentel, 2016: 751). "İşten çalan" işçi, serbesttir, yaratıcıdır ve belli bir çıkar gütmeyen bir iş için aslında fabrikanın zamanından çalandır. Kullandığı makinenin çalışması gereken tezgahlarda bile, sadece, kendine ait bilgiyi ve beceriyi, kendi öz eseriyle imzalamak için ve bedavadan, amaçsız şeyler icat etmek amacıyla, sadece bu yaratının zevki için türlü kurnazlık çevirir (De Certeau, 2009: 99).

De Certeau'nun Gündelik Hayatın Keşfi eserinde sıklıkla gönderme yaptığı yazarlardan biri de Bourdieu'dur. De Certeau kitabında Bourdieu'nun Kabiliye ya da Bearn toplumlarına dair incelemesine yer vermiştir. Bourdieu Bearn'daki kalıtım sistemiyle ya da Kabiliye evinin iç düzeniyle ya da bir Kabiliye yılı içerisinde dönemlerin ve görevlerin paylaşımıyla vb. ilgili olan "strateji" olarak tanımlanan uygulamaları incelemiştir. Bourdieu incelemesinde uygulamalar ile mevcut durumlar

arasında bir farklılık oluştuğunda başvurulan "yeni koşullara uydurma-çevirme" stratejilerine de yer vermiştir. Bourdieu'ya göre bu toplumlarda "örtük ilkeler" ya da koyutlar ile açık kurallar olmasına rağmen "stratejiler" yani ince ayarlı "dümenler" (çünkü "harekete geçmek dümen çevirmektir, kurnazlıktır") ilkeler ya da kuralları uygulamazlar. Bu ilkeler ya da kurallar arasından, operasyonlarında kullanabileceklerini seçerek repertuarlarını oluştururlar. Kurallar arasında "gezinirler", "geleneklerin sunduğu her tür olasılıkla oyun kurarlar", birini ötekinin yerine kullanırlar, şunu ya da bunu telafi ederler. De Certeau'ya göre tüm bu uygulamalar mirasın korunması ve soyun devamını sağlamaya yönelik kendine özgü mekan ekonomisi olarak adlandırdığı olgu tarafından yönlendirilmektedir (De Certeau, 2009: 137-139).

Bourdieu yine de burada söz konusu olanın tam olarak strateji olmadığını da yineler: Burada olası pek çok seçenek arasından yapılan bir seçim dolayısıyla "stratejik bir niyet" söz konusu değildir; daha iyi bir bilgiyle edinilmiş düzeltici bir girişim dolayısıyla "en ufak bir hesaplama" yoktur; öngörü yoktur sadece geçmişin bir yinelemesi olarak "önceden sezilen bir dünya" vardır. "Bilgin cehalet" yani kendisinin farkında olmayan maharet söz konusudur. Bourdieu'nun "bilgin cehalet" kavramsallaştırması ile bireylerin aktarılmış eğilimler veya pratikler bütününe ifade eden "habitus" kavramına gönderme yaptığını söylemek mümkündür. Böylece Bourdieu'nun kuramı "yapılardan" habitus'a geçer; habitus'tan da "stratejilere" geçer, bunlar da "konjonktürlere" ayak uydururlar, konjonktürler de "yapılara" gönderilirler, çünkü konjonktürler yapıların sonuçları ve özel durumlarıdır (De Certeau, 2009: 144).

Bourdieu'nun ince ayarlı "dümenler" olarak nitelendirdiği "stratejiler" - kurallar arasında "gezinerek", "geleneklerin sunduğu her tür olasılıkla oyunlar kurması" anlamında- her ne kadar De Certeau'nun "taktik" kavramsallaştırmasıyla benzerlik gösterse de önceden sezilen bir dünyanın yansıması olarak bireyin farkında olmadığı bir gerçekliği ifade etmesi yönüyle bireyin bilinçli kurnazlıklarını ifade eden "taktik" ten ayrılmaktadır. De Certeau'ya göre Bourdieu sosyo-ekonomik ussallığa boyun eğdiklerini doğrulayarak ya da bunların bilinçdışlıklarını öne çıkararak taktiklerin üstüne bir örtü atmıştır. Bourdieu bu kurnazlıkları, bilinçdışlık bölmesinin ardına kapatmış ve habitus fetişiyle, güçlünün aklında farklı bir şey olması için aklın eksikliğini duyduğunu reddetmiştir (De Certeau, 2009: 147). Bourdieu'nun De

Certeau' dan ayrılmış olduğu bir diğer nokta ise Foucault gibi bu uygulamaların ne ürettikleriyle değil bunları neyin ürettiğiyle, "uygulamaların üreme/ ortaya çıkma durum ve biçimleri" ile ilgilenmiş olmasıdır (De Certeau, 2009: 144).

Özetle Michel de Certeau kendinden önceki araştırmacılardan farklı olarak elle tutulur gündelik pratiklerin çözümlemesini yaparak “gündelik hayat kuramı” ve eleştirisine bir özgünlük kazandırdığını söylemek mümkündür(Gardiner, 2016: 216). Keskin bir nesnelliğe sığınan ya da öznellik içine hapsolan yaklaşımları reddetmiş(Esgin, 2018: 25); strateji ve taktik kavramsallaştırmaları ile toplumsal yapı içinde var olan iççelikleri sunarak sosyolojinin temel dikotomilerinden olan yapı ve fail dikotomisini aşma örneği sergilemiştir(Deniz&Kentel, 2016: 753)

5.5. JAMES C. SCOTT- ZAYIFIN SİLAHI “GÜNDELİK DİRENİŞ”

James C. Scott tabi olan ile egemen olan arasındaki iktidar ilişkilerini ele alır. Ona göre tahakküm ilişkileri aynı zamanda içerisinde direniş ilişkilerini de barındırır (Scott, 2018: 85). Hakim olan tabi olan üzerinde kurduğu tahakkümünü korumaya çalışırken, tabi olan ise hakim olana sürekli olarak direnmektedir. Bu direniş gündelik hayatın içerisinde her yerde, her an gerçekleşmektedir. Görünürde hakim grubun hegemonyasına boyun eğmiş gibi görünen tabi sınıflar aslında gündelik hayatın içerisinde iktidarı olumlayarak, kılık değiştirerek, gizlenerek, anonimliğin ardına saklanarak hakim gruba karşı sürekli ama “gizli” bir direniş sergilemektedir. Scott'a göre gündelik yaşamın içerisindeki pek çok söylem, dedikodu, halk masalı, türkü, jest, şaka ve güçsüzler tiyatrosu anonimliğin ya da tavırlarının zararsız anlamlarının arkasına saklanarak bir iktidar eleştirisini araya sokmanın araçlarıdır (Scott, 2018: 22)

Scott'un odak noktasında güçsüzün altpolitikasısı olarak nitelendirdiği informal ve örgütlü olmayan bu “gündelik direniş” biçimleri yer almaktadır (Johansson & Vinthagen, 2014: 1). Scott protesto, grev, isyan ve sivil itaatsizlik gibi “açık” direniş biçimleri yerine direnişin göz ardı edilmiş cephesi olarak gördüğü kolektif ya da kamusal niteliğe sahip olmayan, son derece gündelik görünen, ilk bakışta geleneksel politikanın tanımına uygun düşmeyen ama “aşağıdan” gelenlerin iktidarın “tekerine çomak sokma”sını sağlayan “gündelik direniş” biçimlerini koymuştur (Özmkas, 2019: 654- 655).

Scott'un temel amacı iktidar ilişkilerini doğallaştırmaktan kaçınan ve görünen yüzeyin altında yatabilecek şeylere dikkat eden bir tahakküm analizi yapmaktır (Scott, 2018: 120). Scott iktidar ilişkilerinin görünürdeki yüzü olan kamusal senaryo ile sahne arkasındaki yüzü olan gizli senaryo arasında ayırım yapar. Scott tabi olanlar ile hakim olanlar arasındaki açık ilişkiyi tanımlamak için kamusal senaryo terimini kullanır. Görünürde tabi olanlar potansiyel olarak tehlikeli olan iktidarın kendisinden beklediği dizeleri okuyarak, jestleri yaparak güç sahibi iktidara hürmet ve rıza gösterisi sergilerken, hakim olan da tabi olanlara karşı bir hakimiyet ve üstünlük gösterisi sergiler (Scott, 2018: 29). Ona göre hakim olan ile tabi olan arasında normal olarak gözlemlenen hemen hemen tüm iktidar ilişkileri, hakim olanın kamusal senaryosu ile tabi olanın kamusal senaryosunun karşılaşmasını temsil eder (Scott, 2018: 43). Ancak Scott'a göre kamusal senaryo iktidar ilişkilerini açıklamaya yetmez. Çünkü doğrudan güçlü ile zayıf arasındaki kamusal senaryodan yola çıkan bir iktidar ilişkileri değerlendirmesi, yalnızca bir taktik olması muhtemel bir hürmet ve rızayı betimlemekle kalabilir (Scott, 2018: 29).

Scott hem tabi olanın hem de egemen olanın görünürdeki pratiklerinden ve iddialarından farklı senaryolar geliştirdiklerine vurgu yapar. Scott'un odaklandığı temelde iktidar ilişkilerinin görünürdeki kamusal senaryolarından farklı olan bu gizli senaryolardır. Her tabi grup kendi sıkıntılarından, hakim olanın arkasından dile getirilen bir iktidar eleştirisini temsil eden bir gizli senaryo yaratır. Güçlü olanlar da, hakimiyetlerinin açık açık itiraf edilemeyen pratiklerini ve iddialarını temsil eden gizli bir senaryo geliştirirler. Scott (2018: 31-38) hem tabi olanların hem de hakim olanların gizli senaryolarının kamusal senaryoda ortaya çıkanları onaylayan, onlarla çelişen ya da onları değiştiren sahne arkası konuşmalardan, jestlerden ve pratiklerden oluşması anlamında kamusal senaryonun türevi olduğunu söyler. Bu anlamda Scott'a göre zayıf olanın gizli senaryosunun güçlü olanınkiyle ve her iki gizli senaryonun iktidar ilişkilerinin kamusal senaryosuyla karşılaştırılması tahakküme karşı direnişin anlaşılması için temelden farklı, yeni bir yol sunar (Scott, 2018: 21-22).

Scott iktidar ilişkilerinin anlaşılmasında merkezi önem atfettiği gizli senaryonun üç temel niteliğine vurgu yapar (2018: 43-44):

1- Gizli senaryo belirli bir toplumsal mekana ve belirli bir oyuncular grubuna özeldir. Yani her gizli senaryo fiilen, belirli ötekileri- senaryonun gizlendiği kişileri- dışlayan sınırlı bir kamu içinde geliştirilir.

2- Gizli senaryo yalnızca sözleri değil; bütün bir pratikler dizisini kapsar. Mesela birçok köylü için yasak bölgede avlanma, hırsızlık, el altından vergi kaçırma ve toprak sahipleri için kasıtlı olarak kötü iş yapma, gizli senaryonun parçasıdır.

3- Kamusal ve gizli senaryolar arasındaki sınır hakim olan ile tabi olan arasındaki sürekli bir mücadelenin alanıdır. Bu sınırlar üzerindeki aralıksız mücadele, olağan çatışmanın, sınıf mücadelesinin gündelik biçimlerinin belki de en önemli alanıdır.

Scott'a göre sahnedeki ikna edici gösterilerin ve sahne arkasındaki görece dizginlenmemiş gizli söylemin yanı sıra tabi grupların direnişlerini kılık değiştirmiş biçimlerde kamusal senaryoya usul usul sokmayı başardıkları türlü stratejileri vardır (Scott, 2018: 210). Scott maddi, statü ve ideolojik tahakküme karşı kamusal olarak ilan edilmiş direniş biçimleri ve kılık değiştirmiş direniş biçimleri arasında ayırım yapar.

TAHAKKÜM VE DİRENİŞ			
	Maddi Tahakküm	Statü Tahakkümü	İdeolojik Tahakküm
Tahakkümün Pratikleri	Tahıl, vergi, işgücü vb. temellükü	Aşağılama, ayrıcalıksızlık hakaretler,onura yönelik saldırı	Hakim, grupların kölelik, serflik, kast ve ayrıcalığı gerekçelendirmeleri
Kamusal olarak ilan edilen direniş biçimleri	Dilekçeler, gösteriler, bojkotlar, grevler, toprak istilaları, açık ayaklanmalar	Jest, giyim, konuşma ve/ya da hakim olanın statü imgelerine açık saygısızlık yoluyla kamusal değer iddiası	Eşitlik, devrim ya da hakim ideolojinin olumsuzlanmasını yayan kamusal karşı ideolojiler
Kılık Değiştirmiş, Dikkat Çekmeyen, İlan Edilmemiş Direniş Biçimleri, ALTPOLİTİKA	Gündelik direniş biçimleri, örneğin kaçak avlanma, izinsiz yerleşme, firar, vergi kaçırma, ayak sürüme Kılık değiştirmiş direnişçilerin doğrudan direnişi, örneğin maskeli temellükler, tehditler, anonim tehditler	öfke, saldırganlık ve kılık değiştirmiş itibar söylemlerinin gizli senaryosu, örneğin saldırganlık ritüelleri, intikam öyküleri, karnaval simgeciliğinin kullanımı, dedikodu, söylenti, itibar iddiası için özerk toplumsal alan yaratılması	Muhafif altkültürlerin gelişmesi, örneğin binyılcı dinler, köle “kameriyeleri”, halk dini, toplumsal eşkıyalık mitleri ve sınıf kahramanları, altüst olmuş dünya imgelemi, “iyi” kral ya da “Norman Boyunduruğu” öncesi mitleri

Kaynak: Scott,J.(2018), *Tahakküm ve Direniş Sanatları*,Ayrıntı yayınları

Scott'a göre güçsüz olan çoğu zaman iktidarla açık karşılaşmanın getireceği maliyeti azaltmanın yolunu gizlenmiş, sesini alçaltmış, kılık değiştirmiş direnişlerde bulur. Scott, De Certeau'nun çizgi dışında kalan kitlelerin kurallara uyar gibi göründükleri sistem içerisinde yaratıcılıkları ile egemen sisteme karşı geliştirdikleri direnişe benzer şekilde, güçsüzün direnişini çizginin altında gerçekleştirilen direniş olarak nitelendirir. Genellikle gizli senaryonun doğrudan ifşa edildiği ayaklanma gibi “çılgınlık anları” dışında tabi grupların hemen hemen her kamusal eylemine kılık değiştirme hakimdir (Scott, 2018: 272). Scott (2018: 213)'a göre kılık değiştirmenin

temel biçimlerini anonimlik, örtmeceler, söylenme, sözlü kültürde, halk masalları, simgesel ters çevirmeler, karnaval gibi tersine çevirme ritüelleri oluşturmaktadır. Scott'a göre kılık değiştirmiş, dikkati çekmeme siyaseti güden, ilan edilmemiş, her biri gürültülü bir kamusal direniş biçiminin sessiz karşılığı olan bu direniş güçsüzün altpolitika alanını oluşturur (Scott, 2018: 294-296).

5.6. ERVİNG GOFFMAN- DRAMATURJİK YAKLAŞIM

Goffman sosyoloji yapma tarzı olarak bireyselci bir tutumu benimseyen ve sınıflandırılması zor olan bir düşündürdür (Slattery, 2012: 189). Toplumsal yapı yerine iki kişinin mevcut fiziksel varlıkları sırasında birbirlerinin hareketleri üzerindeki karşılıklı etkileri olarak tanımladığı yüz yüze etkileşim ile ilgilenir (Poloma, 1993: 202). Çoğu zaman sembolik etkileşimci olarak nitelendirilse de Goffman sembolik etkileşimciliğin bir gerçekçiliği olmayan kendini dayatmayı bilmiş bir etiket olduğunu ileri sürerek bunu reddeder (Ünsaldı, 2020: 7). Bununla birlikte kendisini sembolik etkileşimci olarak nitelendirmese de Goffman'ın Mead'in düşüncelerinden ve sembolik etkileşimci yaklaşımdan etkilenmiş olduğu açıktır. Mead'in benlik kavramı Goffman'ın çalışmalarının büyük kısmında merkezi temadır. Goffman'a göre benlik aktör ve seyirci arasındaki dramatik etkileşimin ürünü olarak ortaya çıkan kişinin kim olduğuna dair histir ve bireyler diğerleriyle etkileşime geçtiğinde başkalarının kabul edeceği bir benlik hissi sunmak istemektedir (Ritzer & Stepnisky, 2013: 120). Bu açıdan Goffman her ne kadar sembolik etkileşimciliğin temel önermesi olan aktörlerin yorum yapıp hesaplayarak, değerlendirdikten sonra hareket ettiklerine inansa da (Wallence & Wolf, 2013: 330); insanların kendi benlik imgelerini nasıl yarattıkları veya müzakere ettiklerine değil, "toplumun... insanları nasıl kendileriyle ilgili belirli imgeler sunmaya zorlandığına; ... birçok karmaşık rol arasında bir o yana bir bu yana kaymaya zorlayarak bizi bir ölçüde yalancı, tutarsız, onursuz kıldığına odaklanmıştır (Slattery, 2012: 92).

Goffman bireylerin kendilerini ve etkinliklerini gündelik hayatlarında nasıl gösterdiklerine bakmaktadır. Özellikle bireyin başkalarının kendisi ile ilgili izlenimlerini yönetme ve denetleme şekilleri olan izlenim/etki yönetimi (impression management) üzerinde odaklanır (Wallence & Wolf, 2013: 319). Erving Goffman, insanların kendilerini diğer insanlara sunuşunun sosyolojik çözümlemesi için

tiyatronun dili ve betimlemesini kullanır(Poloma, 1993: 218). Gündelik yaşamı bir tiyatro sahnesi olarak tahayyül eder. Goffman'a göre yaşam bir dramadır. Yaşam dramındaki aktörler de kısmen toplumsal çevre tarafından tasarılan metni izlerlerken, kısmen de karşısına çıktığı çok çeşitli izleyicilere kabul gören bir benlik imajı sunabilmek için sistemi işletmektedir (Poloma, 1993: 218).

Goffman belli bir durumda belli bir katılımcının diğer katılımcılardan herhangi birini etkilemeye yönelik tüm etkinliklerini “performans” olarak tanımlar (Goffman, 2020a: 28). Aktörler ise bir performans sırasında görülen ve belki diğer durumlarda da sergilenecek ya da oynanacak, önceden belirlenmiş eylem kalıbı olarak tanımlanan rutini oynayan kişilerdir (Poloma, 1993: 202). Böylece rutini oynayan aktörler ortaya koymuş oldukları performanslar ile diğerlerinin kendilerine ait izlenimlerini yönetmek ister.

Goffman'a göre aktörlerin sergiledikleri performansın ön bölge ve arka bölge(sahne arkası) olmak üzere iki bölgesi vardır. Ön bölge bireylerin oyundaki rollerini oynamalarının, bu oyunu gözlemleyenlerce durumun tanımlanması için genel ve sabit bir biçimde düzenli işlev gören kısmıdır. Oyuncu sahnede başarılı bir rol oynarken seyirci tarafından gözlemlenen şeydir. Yani ön bölge oyuncunun izlenim yönetimi metnini ciddiyetle oynadığı yerdir. Oyuncu ön bölgede metne uygun olmayan her şeyden kaçınır. Burada olup bitenler seyirciyi ustalıkla idare etme çabasıdır (Wallence&Wolf, 2013: 319- 320).

Ön bölge esas olarak mobilyaları ve sahne dekorunu tamamlayan eşya ve aksesuarı içeren “ön sahne” ile görev ya da rütbe, giyim, cinsiyet, yaş, ırksal özellikler, irilik, duruş, konuşma biçimleri, yüz ifadeleri ve vücut hareketleri gibi “kişisel önü” kapsar (Wallence&Wolf, 2013: 320). Kişisel ön(ya da kişisel vitrin) görünüş ve tutum olarak ikiye ayrılır. Görünüş oyuncunun toplumsal statüsü hakkında bilgi veren uyarıcılar iken, tutum oyuncunun mevcut durumda söz konusu olacak etkileşimde oynamayı beklediği rol hakkında bilgi veren uyarıcılardır (Goffman, 2020a: 35). Böylece birey görünüşünü ve tavırlarını düzenleme yoluyla kendisini diğerlerine sahne önünde en ideal biçimde sunmaya çalışır.

Goffman ön bölgeye ek olarak bir de bastırılan gerçeklerin kendilerini gösterdiği başka bir bölgenin, bir “arka bölge” nin veya “sahne arkası” nın varlığından söz eder. Bu bölge belli bir performans tarafından çizilen izlenimle çelişen bir

görüntünün yer aldığı bölgedir. Burası aktörün rahatlayıp, oynadığı karakterden çıkabildiği, performansını bölüp rahat bir nefes alabildiği, hiçbir seyircinin giremeyeceği güvenli bir yerdir (Goffman, 2020a:112-113).

Goffman'ın temel analiz birimi ise takımdır. Takım belirli bir oyunu sahneye koymak için işbirliği yapan bireyler kümesidir (Goffman, 2020a: 84). Goffman takımı her bireyin birbirine bağımlı olduğu gizli bir topluluk olarak niteler (Ritzer& Stepnisky, 2013: 123). Takımın herhangi bir üyesinin gösterinin foyasını meydana çıkarma ya da uygunsuz davranışlarla performansı azaltma gücü vardır (Goffman, 2020a: 86). Bu açıdan takım elemanları güvenilir olmalı ve dikkatlice seçilmelidir (Poloma, 1993: 205).

Böylece Goffman ortaya koymuş olduğu dramaturji yaklaşımı ile hayat sahnesinde günlük rollerini oynayan sıradan kadın ve erkeklerin hayatlarıyla ilgilenmiş ve dikkati sahne arkası bölgeye çekerek kişinin kendisini kamuya başarılı bir şekilde takdim etmesi için gerekli gizli işlemi anlamaya odaklanmıştır (Wallence & Wolf, 2013, 321-322). Goffman öncü çalışması “Damga” da ise benliğin sunulması araştırmasının bir parçası olarak “damgalanma” ile ilgilenmiş; dikkatini normal insanların kendilerini sunmalarından; “normal dışı” olanların, toplumdaki “bozulmuş kimliklere” sahip olan veya normal hayata girmeleri engellenen bireylerin- örneğin, çirkinler, akıl hastaları, alkolikler, suçlular, engelliler veya ayrımcılık yapılan grupların- kullandıkları stratejilere yöneltmiştir (Slattery, 2012: 189).

Goffman damgayı fiziksel veya toplumsal bir atıf veya bu yüzden toplumsal kimliğini elinden alacak veya “tam kabul görmesi” ni engelleyecek biçimde aktörün değerini düşüren bir işaret olarak tanımlar(Slattery, 2012:189). Goffman aynı zamanda normal ya da damgalı olarak nitelenen kişilerin somut kişiler olmaktan ziyade birer bakış açısının sonucu olduğunu söyler. Goffman'a göre atfedildiği bireyi itibarsızlaştırıcı bir etkiye sahip olan “damga”, geriye dönük bir değerlendirme sonucunda kişiye yakıştırılmış olan “varsayılan bir toplumsal kimlik” ile kişinin gerçekte sahip olduğu “fiili toplumsal kimliği” arasında meydana gelen bir uyumsuzluk sonucunda toplumsal olarak üretilmektedir (Goffman, 2020b: 30).

Goffman birbirinden farklı üç damga türünden bahseder (Goffman, 2020b: 31):

1)Bedensel engeller veya fiziksel şekil bozuklukları

2) Kişilik özellikleri(alkolik, eşcinsel, uyuşturucu bağımlısı, eski bir akıl hastası veya sınıfsal aidiyetlerle alakalı olarak)

3)Etnik/etnolojik veya sınıfsal damgalar(dini, etnik, milli veya sınıfsal aidiyetlerle alakalı olarak)

Goffman'a göre bireyler doğumla getirilen ya da sonradan kazandıkları bu özellikler sebebiyle “normaller tarafından” damgalanmakta, tam olarak kabul edilmemekte, hor görülmekte ve farklı muamelelerle karşılaşmaktadır (Slattery, 2012: 189-190). Goffman farklılığın diğerleri tarafından bilinip bilinmemesine göre damgalı bireyi *gözden düşürülmüş, itibarsızlaştırılmış* olan ve *gözden düşürülmesi, itibarsızlaştırılması* ihtimal dahilinde olan bireyler olmak üzere iki ayrı kategoride ele alır (Goffman, 2020b: 30).

Goffman'ın temel odak noktası karma temaslar olarak nitelendirdiği damgalı ve normal insanların aynı “sosyal ortamda” olduğu – fiziksel olarak birbirleriyle doğrudan temas halinde oldukları- anlardır. Goffman'a göre karma temaslar esnasında damgalı bireyler kendisini “sahnede” hissetmeye yani verdiği izlenimi gözetim ve denetim altında tutmaya eğilimli olmaktadır (Goffman, 2020b: 40-43). Bu anlamda Goffman damgalanmış bireyin hakarete ve itibarsızlaştırmaya maruz kalan eğreti benliğini ötekine nasıl sunduğunu göstermek için bilginin ve gerilimlerin idaresi üzerine odaklanır ve damgalanmış olanın karma temaslar sırasında-“normallerle” karşılaşmalarında- “damganın idaresi” adına geliştirdikleri stratejileri ele alır. Goffman'a göre damgalanmış birey uyguladığı stratejilerle kendisine ait izlenimleri manipüle etme ve etrafındaki diğer kişilerin kendisine ve yaptıklarına ilişkin sahip oldukları imgeler üzerinde stratejik bir denetim fırsatı yakalamaktadır (Goffman, 2020b: 181). Böylece damgalı birey diğerlerine kabul gören bir benlik imajı sunabilmek için onları oyuna getirmektedir. Bu stratejiler aynı zamanda damgalı bireyin onu “damga” lı olarak yaftalayan egemen kimlik normlarına karşı direnişinin de ifadesidir.

Goffman'a göre damgalanmış bireylerin geliştirdikleri stratejiler itibarsızlaştırılmış ve itibarsızlaştırılabilir bireylerde farklılaşmaktadır. İtibarsızlaştırılmış birey için mesele toplumsal ilişkileri esnasındaki normallerle temaslardan doğan gerilimleri idare etmek iken itibarsızlaştırılabilir bir kişi için mesele damgasına ilişkin bilginin idare edilmesidir (denetim altına tutulmasıdır).

İtibarsızlaştırılabilir kişi için söz konusu olan göstermek veya göstermemek, söylemek veya söylememek, açığa vurmak veya vurmamak, yalan söylemek veya söylememektir. Bu durumda itibarsızlaştırılabilir kişi damgasına dair bilgiyi idare etme adına “aldatıcı bir görünüm” sergileyebilir, “mı, miş gibi yapabilir” ya da “kimlik karıştırıcı” göstergeler kullanabilir. Okuryazar olmayan birini okuryazar mı gibi yapması ve ağır, yuvarlak kemik çerçeveli gözlükler kullanması durumu buna örnektir (Goffman, 2020b: 78-85).

Görünür bir damgaya sahip olmayan yani itibarsızlaştırılabilir olan bireylerin kendileri hakkındaki malumatı idare etmek adına kullandıkları bazı bilgi denetim teknikleri şunlardır (Goffman, 2020b: 134-143): damga sembolü haline gelmiş göstergeleri gizleme ya da silme(ad değişikliği, kimliğin saklanması, kılık değiştirmek gibi), damgalanmış kusurlarının göstergelerini daha az önem addedilen bir damganın göstergesiymiş gibi sunma, çevresini hiçbir şey söylemedikleri ve yardım edeceklerine güvenerek her şeyi söyledikleri kişiler olarak bölme, “normallerle” arasına mesafe koyarak bilgi paylaşma riskini azaltma...

Görünür bir damgaya sahip olan itibarsızlaştırılmış kişiler ise gerilimi azaltmak için damganın “üstünü örtme” ye yönelik stratejiler uygulayabilir. Örneğin bacağı olmayan birinin yapay bacak kullanması ya da göz bölgelerinde şekil bozukluğu olan körlerin siyah gözlük kullanması gibi üstünü örtme stratejileri uygulanabilir. Ya da damgayla çok yakından ilişkilendirilen kusurlarını örtmeye dönük bir çabaya girişebilir. Bu türden bir kamuflaj etnik azınlık grupları tarafından benimsenen “asimile edici” tekniklerin önemli bir yönünü oluşturmaktadır (Goffman, 2020b: 147-148).

ALTINCI BÖLÜM

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

İzmir ilinde ikamet etmekte olan yaşlı Suriyeli mültecilerin yabancısı oldukları bir ülkede yeniden inşa ettikleri gündelik yaşam deneyimleri ve gündelik yaşama tutunma taktikleri ve direniş pratikleri incelenmiştir. Nitel yöntemle elde edilen verilere yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği ile ulaşılmıştır. Alan araştırması sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Görüşme formunda soruların yer aldığı kategorilerden ve görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareketle *göç süreci, barınma, çalışma hayatı, sosyal çevre ve komşuluk ilişkileri, aile içi ilişkiler, boş vakit, ev içi pratikler, tüketim pratikleri ve gelecek beklentisi* temaları belirlenmiştir. Sonrasında sayılan temalara uygun olarak görüşme verileri gözden geçirilmiş ve düzenlenmiştir. Ardından bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamasına geçilerek gerekli yerlerde görüşülenlerin anlatılarına yer verilmiş ve bulgular arası ilişki kurularak bütünsel bir resim ortaya koymaya çalışılmıştır. Sayılan aşamalardan geçerek analiz edilen verilerin sunulacağı bu bölümde öncelikle görüşülen kişilerin sosyo-demografik özellikleri ve diğer bilgilere yer verilecektir. Daha sonra “*Türkiye’ye Geliş Süreci (Göç Kararı, Göç Süreci)*”, “*Göç Sonrası Gündelik Hayat*”, “*Ayrışma Pratikleri*”, “*Geleceğe Dair Beklenti*” olarak belirlenen ana başlıklar altında alan araştırması sonucunda elde edilen verilerin analizine geçilecektir.

6.1. SOSYO-DEMOGRAFİK VERİLER VE DİĞER BİLGİLER

Tablo 5: Görüşülenlerin Genel Profili

G	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim seviyesi	Meslek(kaynak ülke)	Meslek(hedef ülke)	Göç Yılı
1	Erkek	65	Evli	İlkokul 6. sınıf terk	Müdür	İşsiz	2015
2	Kadın	81	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2013
3	Erkek	66	Evli(İki eşli)	Üniversite	Çiftçi	İşsiz	2015
4	Erkek	75	Evli	İlkokul 5. sınıf	Araba Tamircisi/Şoför	İşsiz	2015
5	Kadın	71	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2014
6	Erkek	69	Evli	İlkokul 3 terk	Ayakkabıcı	İşsiz	2013
7	Kadın	69	Evli	Eğitimi Yok	Terzi	Terzi	2013
8	Kadın	71	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2013
9	Kadın	71	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2013
10	Kadın	65	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2014
11	Erkek	65	Evli	Eğitimi Yok	Ayakkabıcı	İşsiz	2012
12	Kadın	77	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2013
13	Kadın	65	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2012
14	Kadın	71	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2013
15	Kadın	65	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2018
16	Kadın	65	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2014
17	Kadın	65	Dul	İlkokul 2. sınıf terk	Ev hanımı	Ev hanımı	2012
18	Kadın	65	Evli	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2012
19	Erkek	65	Evli	Eğitimi Yok	Meslek yok	Meslek Yok	2016
20	Erkek	67	Evli	Üniversite	Öğretmen	İşsiz	2014
21	Kadın	70	Evli	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2015
22	Kadın	69	Dul	Eğitimi Yok	Ev hanımı	Ev hanımı	2012
23	Erkek	65	Evli	İlkokul	Şoför	İşsiz	2012

6.1.1. Yaş ve Cinsiyet

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen kişilerin sayısı 23'tür. Görüşülen kişilerin tamamının yaşı 65 ve üzeridir. Görüşülenlerin seçiminde Dünya Sağlık Örgütü'nün kronolojik sınıflandırılması esas alınarak görüşülenlerin asgari yaş kriteri "65 yaş" olarak belirlenmiştir. Görüşülen kişilerden 20'si Dünya Sağlık Örgütü'ne göre genç yaşlı olarak kabul edilen 65-74 yaş aralığındaki bireylerden oluşmakta iken, 3'ü ise 74-84 yaş arasındaki yaşlı bireylerden oluşmaktadır.

Görüşülenlerden 15'i kadın 8'i erkektir. Kadın görüşülenlerin sayısının erkek görüşülenlerden fazla olması saha araştırması sonucunda tesadüfi olarak ulaşılan bir sonuç olmuştur. Zira görüşülenlere ulaşma aşamasında cinsiyete dayalı bir kriter belirlenmemiş olup kartopu örnekleme tekniği ile görüşülenlere ulaşılmıştır. Saha araştırması sonucunda tesadüfi olarak ortaya çıkan bu durumun "Toplumsal Bir Olgu Olarak Yaşlanma" bölümünde değindiğimiz "yaşlanmanın kadınlaşması" olgusu ile açıklanabileceği düşünülmektedir. Yaşlanmanın kadınlaşması olgusu kadınların biyolojik avantajlarından dolayı erkeklerden daha uzun süre yaşaması ve bu sebeple de yaşlı nüfus içerisindeki oranının erkeklerden daha fazla olması anlamına gelmektedir. Bu duruma kadınların sağlıklı ilgili davranışları, alışkanlıkları, yaşam tarzları, meslek gibi sosyal faktörler, enfeksiyonlara ve dejeneratif hastalıklara karşı daha dayanıklı olmaları gibi birçok faktörün neden olduğu düşünülmektedir (Hablemitoğlu, 2016: 132). Nitekim erkeklerin kalp hastalıkları, kanser ya da enfeksiyon hastalıklarından ölme ihtimalleri kadınlardan daha fazladır (Gündüz, 2013: 137). Bunun yanı sıra zorunlu göç sürecinin olumsuz etkileri de bahsi geçen hastalıklardan ölme ihtimalleri kadınlardan daha fazla olan yaşlı erkek görüşülenlerin bu hastalıklara yakalanma riskini arttırabilir. Yaşlanma olgusu içerisinde hali hazırda var olan "yaşlanmanın kadınlaşması" eğilimi ile zorunlu göç sürecinin olumsuz etkileri birlikte düşünüldüğünde ortaya koyulan bu tablonun yaşlı erkek mültecilerin sayısının azlığını açıklama noktasında işlevsel bir araç olabileceği düşünülmektedir. Nitekim görüşülen kişilerden 15 kadının yalnızca 3'ü evli olmakla birlikte geriye kalan 12 kadın görüşülenin eşi ölmüştür. Görüşülenlerden 8 tanesi eşlerinin savaştan önce vefat ettiğini ifade etmekle birlikte, 1'i boşanmış olduğunu, 1'i eşinin savaş sırasında kaybolduğunu, 2 tanesi eşlerinin Türkiye'de vefat ettiğini söylemiştir.

“Eşim bolisti. Bes⁶ emekli olmuştu 65 yaşında. Suriye’de. Daha savaşın ilk şeyinde gitti şeyini almaya meaşını almaya dönmedi. Dönmedi ağa 8 sene oluyo. Daha bura gelmemiştik. Suriye de. Kayboldu. Vefat mı etti. Keşke bilsek vefat mı ettiğini. Gitti dönmedi 8 sene oluyor. Kayıp. Ben burda bele söledim dul yazılar beni.”(G5)

“Ben dulum. Kocam öldü. Suriye’da öldü. Savaştan evvel ölmüştü. Savaştan selef.”(G12)

“Eşim öldü üç sene oldu dört seneye giriyi. Eşim burda öldü. Valla gendine kalp krizi geçirdi.” (G13)

Evli olan kadın mültecilerden biri ise eşinin savaş sırasında kalp krizi geçirdiğini ve Suriye’de doktor olmadığı için ambulans ile Türkiye’ye getirildiğini söylemiştir:

“Geldik koca işte bu baybas ameliyatı yaptı. Biz dedik ki biz geri niyetimiz geri dönücük. Eşim kağadı varya kapıdan geçer. Amblans getirdi gendin kapıdan.”(G7)

Bu anlatı savaşın yaşlı erkek mültecilerin sağlık durumu üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi göstermesi açısından önemlidir. Bu açıdan alan araştırma sırasında ağırlıklı olarak yaşlı kadın mültecilere ulaşılması durumu yaşlanma içerisinde doğal bir eğilim olarak “yaşlılığın kadınlaşması” olgusuyla ilişkili olabileceği gibi, savaşın ve zorunlu göç sürecinin yaşlı erkekler üzerindeki olumsuz etkisi ile de ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

6.1.2. Medeni Durum

Görüşülenlere medeni durumları sorulduğunda 11’i evli, geriye kalan 12’si dul olduğunu belirtmiştir. Erkek mültecilerin tamamı evli, aralarından bir tanesi ise iki eşli olduğunu söyleyerek eşlerinden birinin İzmir’de ikamet ettiğini, diğerinin ise İstanbul’da ikamet ettiğini belirtmiştir. Kendisinin ise belirli aralıklarla İstanbul’a gidip geldiğini söylemiştir. Kadın görüşülenlerden ise yalnızca 3’ü evlidir. Geriye kalan 12 yaşlı kadından 1’i eşinden boşanmış olduğunu, 1’i eşinin savaş sırasında kaybolduğunu söylemiş geriye kalan 10 kadın ise eşlerini savaş öncesinde ya da sonrasında kaybettiklerini söylemişlerdir. Kadın görüşülenlerden 2’si eşlerini Türkiye’ye geldikten sonra kaybetmişlerdir. Geriye kalan 8 kadın görüşülen eşlerinin Suriye’de savaştan çok uzun yıllar önce vefat ettiklerini belirtmiştir. Dul görüşülenlerin tamamının kadın olması durumunun iki faktörle açıklanabilir.

---

⁶ “Bes”Arapça dilinde yalnızca, sadece anlamına gelmektedir.

Bunlardan ilki yaşlanmanın kadınlaşması olgusudur. Görüşülenlerin cinsiyete göre dağılımında ortaya çıkan dengesiz durumunu açıklarken de değindiğimiz gibi kadınlar biyolojik özellikleri sebebiyle erkeklerden daha uzun yaşamaktadır. Bu durum ileri yaşlarda kadınların dulluk problemiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. İkinci olarak erkeklerden daha az oranda yaşlı kadın eşlerini kaybettiklerinde ya da boşandıklarında yeniden evlenmektedir (Hablemitoğlu, 2016: 125). Suriye'nin ataerkil bir toplum yapısına sahip olduğunu da göz önüne alırsak eşlerini kaybetmiş ya da boşanmış yaşlı kadınların yeniden evlenmeme yönünde güçlü bir eğilime sahip olabileceği söylenebilir.

6.1.3. Eğitim Seviyesi ve Meslek

23 görüşülenden 16'sı hiç eğitim almadıklarını ve okuma yazma bilmediklerini dile getirmiştir. Geriye kalan 7 görüşülenden 5'i ilkokulun çeşitli derecelerine kadar eğitim aldıklarını, 2'si ise üniversite mezunu olduğunu söylemiştir. Bu görüşülenlerden yalnızca 1'i kadın olmakla beraber geri kalanı erkektir. Kadın görüşülenin eğitim durumu ise ilkokul ikinci sınıf terktir.

Görüşülenlerin kaynak ülkedeki mesleki durumları incelendiğinde müdür, öğretmen, çiftçi, ev hanımı, şoför, araba tamircisi, ayakkabıcı, terzi gibi pek çok farklı meslek koluna bağlı oldukları görülmektedir. Kadın görüşülenlerden biri mesleğinin terzi olduğunu dile getirmiş bu kişi haricinde kadınların tamamı Suriye'de kadınların çalışma yaşamına katılmadıklarını söyleyerek hem Suriye'de hem de Türkiye'de ev hanımı olduklarını dile getirmişlerdir. Mültecilerin kaynak ülke ve hedef ülkedeki mesleki durumları incelendiğinde yalnızca mesleklerinin “ev hanımı” ve “terzi” olduğunu söyleyen kadın mültecilerin mesleki durumunda bir değişiklik meydana gelmediği görülmektedir. Geriye kalan 8 erkek mülteçiden 7'si Suriye'de aktif olarak çalışma yaşamına katıldıklarını dile getirerek Türkiye'de kaynak ülkedeki mesleklerini icra edemediklerini ve işsiz olduklarını dile getirmiştir. Yaşlı mültecilerin emek piyasasından dışlanması durumuna hem yaşlı hem de göçmen olmalarının yarattığı kişisimsel dezavantajlı durumun sebebiyet verdiği söylenilebilir.

6.1.4. Ekonomik Durum

Görüşülen 23 yaşlı mülteçiden 13'ü kendisine ait herhangi bir gelire sahip olmadığını geçimini çocuklarının sağladığını dile getirmiştir. Geriye kalan görüşülenlerden 9'u da geçiminin çocukları tarafından sağlandığını dile getirmekle birlikte Kızılay'dan yardım⁷ aldıklarını belirtmişlerdir. Bu görüşülenlerden 6'sı kendilerine Kızılay tarafından aylık 120 tl verildiğini, 1'i ise 250 tl verildiğini dile getirmiştir. Engelli bir çocuğa sahip olduğunu dile getiren bir kadın görüşülen de Kızılay tarafından kendisine aylık 120 tl, engelli çocuğuna aylık 600 tl verildiğini söylemiştir. Görüşülen kişilerden 1'i ise tek başına yaşadığını ve geçimini yalnızca Kızılay'ın verdiği 120 tl ile sağladığını ifade etmiştir.

6.1.5. Türkiye'de Bulunma Süresi

Görüşülenlere Türkiye'ye ne zaman göç ettikleri sorulduğunda görüşülenlerin büyük çoğunluğu 2012 ve 2013 yılları arasında Türkiye'ye geldiklerini ifade etmişlerdir. Bu yıllar Suriye'de iç savaşın patlak verdiği 2011 yılını takiben Türkiye'ye yönelik ilk yoğun göç hareketlerinin gerçekleştiği yıllardır. Suriye'den Türkiye'ye yönelen ilk göç hareketinin 29 Nisan 2011 yılında Hatay Yayladağı Cilvegöz sınır kapısından 252 kişilik grup ile başladığı bilinmektedir (Erdoğan, 2015: 317). 2012 yılına gelindiğinde Türkiye içerisindeki Suriyelilerin sayısı 14.237'e, 2013 yılına gelindiğinde 224.655'e ulaşmış ve günümüze kadar artarak devam etmiştir. En yüksek artış 2013- 2014 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu yıllar arasında Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 1.294.631 kişi artarak 1.519.286'ya ulaşmıştır. 2015 yılında bu

---

⁷ Mültecilerin Kızılay'dan aldıklarını dile getirdikleri bu yardım Avrupa Birliği'nin finansmanı olduğu ve Kızılay kart aracılığıyla Türkiye'de bulunan mülteci kamplarının dışında yaşayan uluslararası koruma veya geçici koruma altındaki yabancılara verilen Sosyal Uyum Yardımıdır. Araştırmanın yapıldığı sırada aylık 120 lira olan bu yardım 2021 yılı itibarıyla 155 liraya yükselmiştir (Mülteci Derneği, 2021). Bu yardımdan tek başına olan, kimsesi olmayan 18-59 yaş arası kadınlar, tek başına olan, kimsesi olmayan 60 yaş ve üzeri yaşlılar, 18 yaşın altında en az bir çocuğu olan yalnız anne veya yalnız babalar, engel düzeyi %40 ya da üzerinde bir ya da daha fazla engelli bireyi olan aileler, 4'ten fazla çocuğu olan aileler, çok sayıda bakmakla yükümlü olunan bireyi (çocuk, yaşlı, engelli) olan aileler (ailedeki sağlıklı yetişkin (18-59 yaş arası) birey başına 1.5 ya da daha yüksek oranda bakmakla yükümlü olunan birey düşmesi gerekir) faydalanabilmektedir (Mülteci Derneği, 2021). Yapılan saha araştırması sonunda görüşülen 10 mültecinin 120 lira tutarındaki bu yardımdan faydalanmasına rağmen, 13 görüşülenin muhtaç durumda olsa bile yardım almak için gerekli koşulları taşımadığı gerekçesiyle oldukça cüzi miktardaki bu yardımdan yararlanamadıkları görülmüştür.

sayının 2.503.549, 2016 yılında 2.834.411, 2017 yılında 3.426.786, 2018 yılında ise 3.623.192'a ulaştığı görülmektedir. Günümüzde ise bu sayının 3.670.069'ya ulaştığı bilinmektedir (Göç İdaresi, 2021)

Görüşülen kişilerden 6'sı 2012 yılında, 7'si 2013 yılında, 4'ü 2014 yılında, 4'ü 2015 yılında, 1'i 2016 yılında, 1'i 2018 yılında Türkiye'ye geldiklerini ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin büyük çoğunluğunun ilk yoğun göç hareketlerinin gerçekleştiği 2012 ve 2013 yılında göç etmiş olmalarının Türkiye sınırındaki köylerde yaşamaları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Zira görüşülenlerin büyük çoğunluğu köylerinin Türkiye sınırında olduğunu ifade etmişlerdir. Böylece söz konusu mülteciler savaşın başlamasının ardından Türkiye sınırından uzakta bulunan bölgelere nazaran daha kolay şekilde ve daha kısa sürede Türkiye'ye göç etme imkanına sahip olmuşlardır. Başlangıçta savaşın kısa sürede biteceği ve geri dönebilecekleri düşüncesiyle geldikleri Türkiye'de 2 yıl ile 8 yıl gibi görece uzun süreler boyunca yaşamak durumunda kalmışlardır. Bu süre boyunca geride bıraktıkları yaşamlarını yeniden inşa etmeye çalışarak yabancıları oldukları bir ülkede hayatta kalma adına çetin bir mücadeleye girişmişlerdir.

6.2. TÜRKİYE' YE GELİŞ SÜRECİ (Göç Kararı, Göç Süreci)- “Uçak olmasa biz gene çıkmazdık”

Göçten önce yaşanan travmatik olaylar ya da istenmeyen koşullar mültecilerin göç sonrası yaşamları üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilmektedir. Savaşın ve göçün yaşlı mülteciler üzerindeki etkisini anlayabilmek için yaşlı mültecilerin savaş sırasında ve göç sürecinde neler yaşadıklarına yani göç hikayelerine bakmamız gerekmektedir. Yaşlı mültecilere savaş sürecinde neler yaşadıkları sorulduğunda korku içerisinde olduklarını, can güvenliklerinin kalmadığını, temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olduklarını belirttikleri görülmektedir.

“İşte o yüzden kaçtık. Uçaklar üstümüze geçirdi. Valla ekmeğe dururduk bele Suriye'de. Ekmek alanaça gözümüz çıkardı ağlardık. Geri vururlardı. Fırında dururduk ekmek alanaça gözümüz çıkardı bele. Saat ikide giderdik ekmeğe ki bes ekmek alak. Gece yarısı. Kurşunlar bombalar ya ekmeği alır ya almazdık.”(G13).

“Zordu kızım. zor. Zor hayatımız vardı. Evde bele otururduk. Birde bakardık. Güm attığınlan uçak bu ne kader pencereler varsa sallanırdı. Depremden eveli gün deprem bizim yanımızda hiçti. Yan yana birikirdik hepimiz bir ölek ayrı ayrı ölmeyek. Hepimiz bele birbirimize sarılırdık.”(G7)

“Kötüydü. Mesela elektirik yok su yok. Bizim memlekette bomba falan yoktu ama. Bizim köyde bişey olmadı yani. Çok savaş çıkmadı. Ama sıkıntı çıktı orda. Elektiriği kesti mesela. Su kesti. Polis molis yok orda. Hep korkuyorduk orda. Güvenlik yok.” (G21).

“Savaştan sonra hayatımız kötülüğe gitti. İşte yani kaçtık. Şey vurmiye başladı. Bizde çocuklarımız küçük evimizi malımızı mülkümüzü bıraktık kaçtık(...) Şu uçak olmasa biz gene çıkmazdık. Uçak olmasa çıkmazdık.” (G5)

Savaşın yarattığı bu ağır yaşam koşullarını deneyimlemiş birçok yaşlı mülteci uzunca bir süre memleketlerini terk etmeye direnmişse de en sonunda göç etmeye mecbur kalmıştır. Yaşlı mültecilerin çoğu önce çatışmaların yoğun olduğu kent merkezlerinden köylere göç etmişlerdir. Bu açıdan yaşlı mültecilerin Suriye’den Türkiye’ye zorunlu göçü çoğu mülteci için aşamalı bir biçimde gerçekleşmiştir. Faist (2003: 24) uluslararası göçün genellikle bir göç silsilesinin parçası olduğunu söyler. Yani ona göre uluslararası göç bir içgöçten sonraki ikinci bir adım olarak aşamalı göç biçiminde tezahür etmektedir. Görüşülen yaşlı mültecilerin 10’unun göç sürecine dair anlatımları Faist’in söylediklerini doğrular niteliktedir. Yaşlı mülteciler önce savaşın yoğun olduğu bölgelerden köylere kaçtıklarını ancak köylerdeki güvenlik sorunları ya da zorlu yaşam koşulları nedeniyle son çare olarak Türkiye’ye göç etmeye karar verdiklerini ifade etmişlerdir. Coğrafi yakınlık, tarihsel bağlar, akrabalık ilişkileri de Türkiye’ye göç kararının verilmesinde etkili olmuştur. Birçok yaşlı mülteci onlardan önce Türkiye’ye göç eden akrabalarının ya da göçten önce Türkiye’nin sınır şehirlerinde ikamet etmekte olan Türkiyeli akrabalarının bulunduğunu dile getirmiştir. Bu açıdan yaşlı mültecilerin göç kararında ve göç sürecinde ilişkiler ağı teorisinin ortaya koyduğu göçmen ilişkiler ağlarının etkili olduğu görülmektedir. Abadan- Unat (2002: 18)’in tanımladığı şekliyle geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantıları ifade eden göçmen ilişkiler ağları göçü özendiren öğelerdir. Bu ağlar harekete bağlı maliyet ve riski düşürerek uluslararası hareketliliğin ihtimalini artırmaktadır (Massey vd.,2014:28).

“ 8 yıl oldu ben Türkiye’deyim. Hepsini Mevlene’de geçirdim. Kaçak geldik. Bes ben pasaportlan geçtim. Benim pasaportum var.Öncelik gelir giderdim bura. Pasaportum vardı geçtim ailemde kaçak geçti. Barabar geldik. Onlar o taraftan kaçak geçtiler ben kapıdan pasaportu imzalattımki burda birşeyler gerek olur diyerek. Onda güzeldi sınır bizde ya. Hemen köyümüz var bizim şeyden Helep’ten geldik köyümüze. Köyümüze baktık yaşamak yok. İş yok. Kalktık geri Türkiye’ye geçtik. Yani işte suyu filan var bilmem ne var. Çukurlar var. Geçtik. Onlardan dırmandık geçtik işte. Üstümüz yaş oldu. Eşyamız var meselen. Ayakkabılar bütün çamur oldu. Bele geçtik yani. Şeye geldik. İlbeyi

köyleri el mantar dirler gendine. Kilis tarafında. Kilis e bağlı. Kilis vileyetine. Orda akrabemiz var. Orda oturduk peklendik. Esvaplar temizlediler. Filan ettiler. Ordan Antep'e geldik. Ordan bura çıktık. Burda önce oğlumu salmışım. Bizim kızlar burdadı. E o yüzden geldik. Onlar bizden evveli gittiler.”(G11)

“Helep'te olaylar ilkin köylerde. Dera tarafındadı. Suriye'nin güneyindedi. Gel gel ulaştı yanımıza. Biz kaçmadık ben 19 gün kaldım orda yani. Ama uçaklar üstümüze döniyi, aşağı vuri görüyük. O el bombası düşiy. E sonunda bir gün sahura kalktık. Oruç tutmak için. Tam sahur helli arka komşumuzun evine bişey attılar. Uçaksavar şeyi. E şimdi burda ufak çocuklar var, torun var yani. Çocuklar bütün çoğu şey oldular. Ben dedim artık oturma halimiz kalmadı. Kalkın kaçak evimize gidek. Kalktık ordan kaçtık köye geldik. Köyde 8 ay kaldık. Bizim köyde arazimiz var. Bizim köyümüz Türk sınırına bitişik. Belki Kilis. Zatlen benim şimdi dedelerimin üçü burda benim şimdi altı tane büyük dedelerimiz üçü burda üçü orda. Benim şimdi akrabalarım bütün burda. İstanbul'da, İzmir'de. Sınır çekildiğinde arazisi burda olan burayı istemiş orda olan orayı istemiş.”(G23)

Çoğu durumda yaşlı mültecilerden önce çocukları göç etmiştir. Yaşlı mültecilerden bir kısmı erkek çocuklarını düzen kurmaları için önden gönderdiklerini dile getirmiştir. Yaşlı mültecilerin bu stratejik kararı -ailenin genç ve kuvvetli olan üyelerinin önden gönderilmesi- De Certeau'cu anlamda bir taktik olarak nitelendirilebilir. Aile üyelerinden birinin ya da birkaçının - ki bu çoğunlukla erkek evlattır- göçünü ve düzen kurmasını takiben ailenin geri kalan üyeleri -çoğunlukla yaşlılar ve kadınlar- göç sürecine katılmaktadır. Yaşlı mültecilerin bir kısmı ise çocuklarının kendilerinden önce Türkiye'ye göç ettiklerini kendilerinin memleketlerini terk etmemek için direndiklerini ancak savaşın şiddeti arttıkça ve yanlarında kimseleri kalmayınca mecbur kalıp göç ettiklerini ifade etmiştir.

“Ben 2012 yılının sonunda geldim. Ailemizle. Vallahi biz şimdi nasıl oldu. Benim şimdi ilk iki çocuğum ilkin geldi. Geldi burda birkaç gün çalıştılar. Ev buldular. Ben dedim gidin yani bize bir yer ayarlayın ona göre gidek şimdi aile bütün toparlayıp gelmemin bir anlamı yok. Geldi oğlan çalıştı biz iş buldu gendine Antep'te. Biz ilkin Antep'e geldik. Ben otuz ay Antep'te oturdum. 6 sene oldu burda oturuyum. Bele bele geldik yani. 2013'ün mart ayına kadar kimse kalmamıştı bizde. Hepimiz gelmiştik.” (G23)

“Mecbur getirdiler beni bura. Yani bende ora kassam bombaların altında kalicim ölicim. Kimsem kalmadı. Hepsi bura geldiler. Uşaklarım çocuklarım hiç kimsem kalmadı. Hepsi bura geldiler. Mecbur olduk işte neydim.”(G12)

. Yaşlı mültecilerin göç öncesi dönemde göç kararlarında gösterdikleri psikolojik dirence Atila Demir (2018: 212)'in Sakarya'daki yaşlı Suriyeliler üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında da rastlanılmıştır. Atila Demir(2018:212)'e göre yaşlıların göç kararında gösterdikleri direncin başlıca nedenleri fiziki yeterlilik düzeyine sahip olmama, vatanlarında yaşlılık sürecini geçirme isteği, vatanda ölme

isteği, göç sürecinin zorlu koşullarına uyum sağlayamama korkusu ve göç sonrası yaşama dair korkulardır.

Göç süreci çoğu kez yasal olmayan yollarla gerçekleşmiştir. Görüşülenlerin çoğu yasal olmayan yollarla ülkeye giriş yaptıklarını ve aile üyelerinden ya da akrabalarından bir kaçı ile birlikte geldiklerini dile getirmiştir. Bu süreçte kimi mülteciler kolay ve zahmetsiz bir şekilde sınırı geçtiklerini dile getirirken kimi mülteciler yaşlı olmalarının da getirdiği sorunlar nedeniyle göç sürecinin onlar için çok zor olduğunu ifade etmiştir. Göçün zorluk derecesi göçün şekline, göç süresine, göç mesafesine bağlı olarak değişmektedir. Türkiye'ye hiçbir zorlukla karşılaşmadan kolayca giriş yaptığını dile getiren mülteciler Türkiye'ye yasal yollarla giriş yaptığını dile getirenler ile Türkiye sınırına çok yakın mesafede bulunan köylerde ikamet eden kişilerdir. Bunun yanı sıra sınırı bir araç vasıtasıyla geçtiklerini dile getiren yaşlılar göç sürecinde herhangi bir zorlukla karşılaşmadıklarını ve kolayca Türkiye'ye geldiklerini ifade etmişlerdir.

“Ben 2013 te geldim. Bes çocuklar bizden önce geldi. Biz kaldık orda. Valla bene ambulans getirdi beni. He ya. Beni ambulans getirdi. Neysem felç geçirdim diye hemen direk baypas yaptılar beni. Türk'ün ambulansı. Sınıra götürdüler beni. Sınırdan Antep'e ambulans getirdi. Ben ablamlan geldim. Ablam getirdi beni. Ben zorlanmadım kızım direk geldim.”(G6)

“Cilvegözü kapısından yasal yollarla arabalarla geldim. Pasaport dairesinde pasaportuma mühür vurarak aldılar beni içeri. Hiçbir zorluk yaşamadım.” (G10)

“2015'in sonunda geldim. 2016'ya 1 ay kala. Afrin'den Kilis'e kaçak geldim. Kendim, karım, oğlum, gelinim, torunlarım. Kaçakçılık yapan insanlar var. Onlar geçirdi İdlib tarafından. Dağlardan ormanların arasından geçtik. Köyden Kilis'e araba indirdi. Araba Kilis'ten Adana'ya. Adana'dan İzmir'e geldik. Oğlum önceden gelmişti buraya. 1 km yürüdük. Çok yürümedik. Geldiğimizde hiçbir aksilik olmadı. Kolayca girdik. Sınırdaki Türk askerleri bize yardım ettiler. Geçirdiler. Ordan otobüsle Kilis'e getirdiler.”(G4)

“Türkiye'ye 2014 te geldik. Oğlumla geldik gelinim oğlum çocukları. çocuklarımla gelinlerim kaçak geçti. Benim pasaportum var. ben Umre'ye geldiğimde pasaportum vardı. Benlen kızımın pasaportu vardı. Biz eyle geçtik. Bizim kızımız geldiğinde çok zorluk çekmişler. Yağmurda çamurda rezilliklen geçmişler. Ben pasaportla rahat geçtim. Valla fazla bir zorluk yaşamadım işte.”(G16)

Yaşanılan yeri terk etmek her koşulda zorlayıcı bir durumken, göç süreci bazıları için daha da zor şartları barındırmaktadır (Çatak, 2020: 36). Yaşlı olmanın getirdiği dezavantajlarla bu zorlu yola çıkmak göç sürecini daha da zor hale getirebilmektedir. Görüşülenlerin büyük çoğunluğu yaşlı olmalarının da getirdiği dezavantajlar sebebiyle göç sürecinde pek çok zorlukla karşılaştıklarını, göç süreci

sonrasında uzunca bir süre kendilerine gelemediklerini ve sağlık durumlarının göç sürecinden olumsuz etkilendiğini dile getirmiştir.

“Kaçak geldik valla. Oğlum iki o üç oğlum. Gelinim torunlarım ben. Bes geçince çok zorluk geçirdik. Biz geldiğimizde bizi kalktılar makineyle getirdiler. Buraya geçicik. Köyden geliydik. Ortalıkta yağmur çamurluktu. Makine çöktü. Geri traktör getirdiler bizi getirdiler. Şeye ulaştırdılar. Ordan da sınırda da geçtik telden. Telin etrafından. Çamurluk çok zorluk çektik. Çok. Çok yer yürüdük. Yerimiz var ki 3 saat 4 saat sürdü. Saat 7 de çıktık saat 10 bura geldik Antep’e ulaştık. Çok zorluk çektik. Gelirken bende şeker hastalığı var ya ben çok zorlandım. Sonra geldikten kelli iflah olmadım. Hastalık çektim. Hastalığım gittikçe üstüme arttı. Antep’te 40 gün kaldım. 40 gün yatakta kaldım. Ordan geri bura geldim burda da işte bir hestalık maşallah fırlamalık”(G17)

“7 sene oldu. Kaçtık geldik. Çamurlara düştük.kaçak geldik. Kaç kelli tikene düştüm. Çamura düştüm. Ayak kanyaya kanyaya. Kaçtık geldik bura. Ayakkabları bütün çamurun içinde kalırdı. Kaçtık geldik kaçakçı bizi geçirdi. Para verdik ya az verdik. Kaçtık işte. Bizim akrebeler vardı. Onlarda Antep’te kaldılar. Bilem nası geldik. Benlen gızım. Antep te sefer Mustafanlan avradınlan kaçtık. Kızımlan barabar. Bir de akrabalar vardı. Üç gün dutulduk ettik. Geri döndük köye gittik geri geldik. Sonra ne haldan kaçtık geldik. Geldik Antep’e ulaştık. Yıkıldım Allah yıkıldım. Hestedim. Yıkıldık çamurun içinde. Valla ayak yalin ya. Kaç yerde yıkıldım. Ne biliyim ihtiyarlık işte.”(G14)

“Sürüyü sürüyü getirdiler. Sürüyü sürüyü arabalara bindirdiler geldik ulaştık. Geldik şeye geldik işte sınıra geldik. Sınırda yayan geldik geçtik. Yayan. Üç saat kilise yayan geldik. Yayan yürüdük üç saat. Abu ayaklarım bele oldu. Valla beni sürüye sürüye sırtlarında getirdiler. Ayağım ağa bele bele oldu bele bele. Her biri bir koltuğuma girdi. Vallahi çöktüm oturdum vallahi oğlum siz gidin ben gidemiyim dedim. Belim bellerim kırıldı. Ayaklarım kırıldı. Gidemiyim dedim gendine oğlum. Valla oğlum dedim halım kalmadı. Yereyemiyim. Ana kurbanım ana hayranım ana kol kola sürüye sürüye beni getirdiler. Sonra geldik makineye işte. Şeyden sınırdan geldik. Bir adam bizi geçirdi atasına rahmet. Allah rızı olsun. Geçirdi. Yolu bize öğretti. Akşam ha akşama karşı. Geldik Entep’e geldik paramız yoktu. Bunlar ilkin gelmişler bizden üç ay evvel gelmişti bunlar bu gelinim. Bunlar toplamışlar yani şeylerinlen toplamışlar şurdan burdan toplamışlar atalarına rahmet. Dedi siz gelin dedi biz biletini kestirik dedi Antep’e dedi. Geldiler valla bile dimizi kestirdi. Kestirdiler geldik. İzmir’e geldik.”(G12)

6.3. GÖÇ SONRASI GÜNDELİK HAYAT- “Yerinden oynayan bin belaya uğrar, en küçüğüne ölüm derler”

Zorunlu göç sonucunda yaşanan ülkenin ve alışkın olunan hayatın mecburi terki göç edilen ülkede gündelik yaşamın yeniden inşasını da beraberinde getirmektedir. Lefebvre’ nin tanımladığı şekliyle gündelik yaşam beslenmedir, giyinmedir, eşyadır, evdir, barınmadır, komşuluktur, çevredir (Lefebvre,2016: 32). Zorunlu göç sürecinde evlerini, eşyalarını, komşularını, çevrelerini yani sahip

oldukları her şeyi geride bırakıp göç etmek durumunda kalmış olan bireyler varılan ülkede tüm bunları yeni baştan inşa etmeye çabalamaktadır. Bu aynı zamanda beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçların tesisi noktasında göç edenlerin hayatta kalmalarının da tek koşulu olmaktadır. Herkes için zor olan bu süreç söz konusu göçün aktörleri “yaşlılar” olduğunda iki kat zor olmaktadır. Çünkü yaşlılar bu süreçte hem “yaşlı”, hem de “göçmen” olmalarından dolayı “kesişimsel” olarak dezavantajlı durumdadır. Yaşlılar hem yaşlılıktan kaynaklı sorunlar ile hem de göç sürecinin meydana getirdiği kayıplar ile aynı anda karşılaşmaktadır. Yaşlılık fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik anlamda önemli oranda geriye gidişlerin ve kayıpların yaşandığı bir dönem olduğu için ayrıca göçmen olma durumu yaşlı bireyde temel ihtiyaçlardan yoksunluk, sosyal desteğin kaybı, aile ve yakınların kaybı, öteki olma durumunun yol açtığı dışlanma, ön yargılar, gelinen ülke koşullarına ve kültürüne adapte olmama durumlarıyla ciddi travmalara sebep olmaktadır (Apak, 2019: 110). Bunun yanında yaşlı mülteciler yabancısı oldukları bir toplumda göçmenlik konumlarının yanı sıra yaşlı olmalarından ötürü de sosyal dışlanmaya⁸ maruz kalmaktadır. Bu açıdan sosyal dışlanmaya karşı kırılgan olan gruplar içerisinde kendileriyle aynı konumu paylaşan daha genç mültecilere ve göç edilen ülkedeki yerli yaşlılara nazaran iki kat daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu durum yaşlı mültecilerin gündelik yaşamlarında daha fazla zorluk ile karşılaşmasına sebep olmaktadır. Türkiye’ye göç ettikten sonra gündelik yaşamında ne gibi zorluklarla karşılaştığını sorduğumuz 65 yaşındaki yaşlı mültecinin sözleri bu durumu kanıtlar niteliktedir: “*Yerinden oynayan bin belaya uğrar, en küçüğüne ölüm derler*”. Ancak yaşlılar bu süreçte kesişimsel dezavantajlı konumda olsalar da mücadeleleri de göz önünde bulundurulmalıdır. En nihayetinde Lefebvre’nin de vurguladığı gibi gündelik insan kösteklenmiş, binlerce bağla sınıksız bağlanmış, binlerce ufak tefek zorlamayla karşı karşıya olsa da duruma göre risk alabilen, kazanmayı ve kaybetmeyi bilendir (Lefebvre, 2016: 27). Bu açıdan gündelik insan gündelik yaşamın zorlamalarına koşulsuz şartsız boyun eğen pasif bir öznenen ziyade içerisinde hapsediği çelişkili

---

⁸ Sosyal dışlanma, bazı bireylerin yoksulluk, temel eğitim ve becerilerden yoksunluk veya ayrımcılık sonucunda toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata tam olarak katılımlarının engellendiği süreçtir. Bu durum bu bireylerin iş, gelir ve eğitim ve öğretim fırsatlarının yanı sıra sosyal ağlar ve topluluk ağları ve faaliyetlerinden uzaklaştırır. Güç ve karar alma organlarına çok az erişimleri vardır; bu nedenle günlük yaşamlarını etkileyen kararları kontrol edemedikleri için çoğu kez kendilerini güçsüz ve aciz hissederler (Report on social inclusion, 2005: 10).

yaşamı değiştirme ve dönüştürme gücüne sahip olan yaratıcı bir aktördür. Yaşlılar da gündelik yaşamın yaratıcı aktörleri olarak gündelik yaşamın zorlamalarına karşı mücadelelerini sürdürmektedir. nkn yaşlılık dönemi her ne kadar bireyin fiziksel olarak zayıfladığı bir döneme göndermede bulunsa da aynı zamanda insanın ruhsal ve sosyal yönden en gcl olduğu dönemdir (Bayraktar, 2018: 132). nkn birey bu döneme kadar birçok deneyime doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalıp bunlarla başa çıkmak için çabalamak durumunda kalmıştır. Bu durum yaşlı mültecilerin yaşam tecrübelerine dayanarak karşısına çıkan zorluklara ve sorunlara karşı nasıl davranması gerektiğini bilmesine ve bu zorluklarla mücadele etmek için çeşitli stratejiler geliştirmesine neden olmuştur. Bu açıdan yaşlı mülteciler göç sonrası gündelik yaşamlarında karşılaştıkları zorluklara koşulsuz şartsız boyun eğmenintesinde bir takım stratejiler geliştirerek yabancısı oldukları toplumda hayatta kalma adına mücadele eden gündelik yaşamın yaratıcı aktörleridir. Deniz vd. (2016: 69) söylediği şekliyle yaşlı mülteciler sokakta, işinde, evde, komşuluk ilişkilerinde, hastanede, otobüste ve gündelik hayatın bütün mekanlarında geliştirdikleri stratejilerle yaşama tutunmak için “tutamak” noktaları inşa etmektedir. Bu tutamak noktaları De Certeau’cu anlamda taktiklere karşılık gelmektedir.

De Certeau’ya göre gündelik hayat tahakküm ilişkilerizerine kurulu bir alanı ifade etmektedir (Ergin, 2018:243). De Certeau gündelik hayatı egemen olanın(erk sahibinin) stratejilerinden ve egemen olmayanın (zayıf olanın) taktiklerinden oluşan bitmek bilmez bir mücadele alanı olarak görmektedir. Strateji egemenin sahip olduğu alan içerisinde iktidarını kurmasını ve korumasını sağlamak amacıyla ortaya koymuş olduğu her türlü faaliyeti ifade ederken, “taktik” egemenin alanı korumaya yönelik stratejileri karşısında zayıf olanın egemenin çatlaklarından sızarak gerçekleştirdiği pratikleri ifade etmektedir. De Certeau (2009: 55)’ya göre zayıf olan, kendisine yabancı, kendinden olmayan glerden çıkar sağlamak için hep abalayandır. Bunun içinde yabancı bir gücün yasalarıyla düzenlenmiş haliyle kendisine dayatılan alanda oyununu kurmak zorundadır (De Certeau, 2009: 114). Taktik ise zayıf olana stratejiyi zedeleme, dönüştürme imkanı veren “hesaplı bir eylem ve “zayıfın sanatı”dır (Ağca-Varoğlu, 2020: 5). Bu açıdan yaşlı Suriyeli mültecilerin egemen olmadıkları bir toplumda, birteki olarak kendilerine ait olmayan alanda hayata tutunmak adına gerçekleştirdikleri “hesaplı” eylemleri De Certeau’cu bağlamda taktik olarak

nitelendirilebilir. Yaşlı Suriyeli mülteciler “yabancı bir gücün yasalarıyla” düzenlenmiş haliyle kendisine dayatılan alanda oyunlarını kurmaya çalışarak hayatta kalmak adına taktikler geliştirerek bir direniş sergilemektedir. Üstelik yaşlı mülteciler söz konusu olduğunda birden fazla tahakküm mekanizması söz konusu olmakta ve yaşlı mültecilerin birden fazla direniş alanı geliştirdikleri görülmektedir. Bu açıdan yaşlı mülteciler açısından çoklu bir direnişin mevcudiyetinden bahsetmek mümkün olmaktadır. Yaşlı Suriyeli mülteciler hayatta kalmak adına yalnızca egemen yapıya karşı(Türkiye) değil, kendilerinden daha genç olan ve kendilerinden farklı etnik kökene sahip olan Suriyelilere karşı da direniş mekanizmaları geliştirmektedir.

6.3.1. Çalışma Hayatı ve Ekonomik Sorunlar - *Sen büyüksün dediler çalıştırmadılar*

En geniş manasıyla gereksinimlerini karşılama ve asgari geçimden yoksun olma durumu olarak nitelendirilen ekonomik dışlanmanın (Deniz vd., 2016: 31) yaşlı Suriyeli mültecilerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorunların başında geldiği görülmektedir. Emek piyasasından dışlanmanın sonucu olarak meydana gelen bu durum mal varlığının çoğunu geldikleri ülkede bırakmak zorunda kalmış, herhangi bir sosyal güvencesi bulunmayan yaşlı Suriyeli mültecileri yoksulluğa mahkum etmektedir. İşgücü piyasasına katılamama durumu aynı zamanda kamusal hayata katılımları ve topluma adaptasyonları noktasında da önemli bir engeli oluşturmaktadır. Bu duruma sebebiyet veren faktörlerin başında yaşlanmaya atfedilen olumsuz kalıp yargılar gelmektedir. Yaşlılıkla ortaya çıkan “iş göremez” algısı kişilerin iş bulamamalarının önündeki en büyük engellerdendir (Korkmaz Yaylagül & Aslan, 2020: 415). Bu durum özellikle yaşlı erkek mülteciler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Görüşülen 8 erkek mülteçiden 6’sı çalışmak istedikleri halde yaşlı olmaları sebebiyle iş bulamadıklarını dile getirmişlerdir.

“Önce tarla vardı. Tarlamda çalışırdım. Çiftçilik yapardım. Kendimiz eker biçerdik. Kendi işimdi, çok zevk duyardım. Burda bize göre iş yok(...)Burda çok sıkıntı çektim. İş bize göre yok. Buranın kuralları farklı. Bana çok zor geldi. İş yapamıyordum” (G3)

“Mesleğim ayakkabıcı Suriye’de. Burda valla çalışmıyım ya. Çalıştırmıyler beni. Yaşlısın deye çalıştırmiler. Valla istiyim ben bulamıyım bir iş. Durumda zor yanı”(G11).

“Hiç çalışmadım. Çalıştırmıyorlar. Kuvvetli olsun diyorlar. Gittim 3 4 kere diyorlar ki sen yaşlısın. “Buyuk” yok. “Buyuk” yok. Niye oturiyim oğluma diyim ver para. Olmaz yani.” (G4)

Korkmaz Yaylagül & Aslan(2020: 415)’ın Mersin’de ikamet etmekte olan yaşlı Suriyeli mülteciler üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada da benzer bir durum tespit edilmiştir. Korkmaz Yaylagül&Aslan(2020: 415), İzmir’deki yaşlı mültecilerin durumuna benzer şekilde işverenlerin genç Suriyelilerin sayısının fazla olması nedeniyle sağlıklı ve çalışabilecek durumda olan yaşlı mültecileri çalıştırmayı tercih etmediklerini ve yaşlı mültecilerin emek piyasasından dışlandıklarını dile getirmişlerdir.

Görüşme gerçekleştirilen erkeklerin büyük çoğunluğu Suriye’deyken aktif olarak çalışma yaşamlarına devam ettiklerini ve kendilerini yaşlı olarak görmediklerini dile getirmektedir. Bu durum yaşlılığın kültürden kültüre değişen farklı tanımlamalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin Kuzey Kaliforniya’da Afgan yaşlı mülteciler üzerine gerçekleştirilmiş bir çalışmada yaşlı mültecilerin yeni ülkelerinde genellikle farklı bir emeklilik kavramına alışmak zorunda olduklarının altı çizilmiştir. Afganistan’da emeklilik, bir erkeğin ailesinin sorumluluğunu yavaş yavaş en büyük oğluna devrettiği aşamalı bir süreç iken gelişmiş ülkelerde belirli bir yaşta aniden emekli olma eğilimi söz konusudur (Omidian&Lipson,1992’den akt. Chenoweth & Burdick, 2001: 21). Bu durum çalışmamızda da tespit edilen bir husustur. Göç ile alışkın olduklarından farklı bir yaşlılık algısı ile karşı karşıya kalan yaşlı Suriyeli mülteciler zorunlu olarak emekliliği deneyimlemek durumunda kalmıştır.

Yaşlılığının bir kısmını Suriye’de deneyimlemiş olan 75 yaşındaki erkek mülteci mesleğinin araba tamircisi ve şoför olduğunu dile getirerek göç etmeden önce iki işte birden çalıştığını savaş sırasında dahi çalışmaya devam ettiğini ancak Türkiye’de yaşlı olması sebebiyle çalışma hayatına katılamadığını dile getirmektedir.

“Önceden sabahtan iş yerine gider devletin otobüs şirketlerinde çalışırdım. Tamirci olarak. Saat 8 den 3 kadar iş başındaydım. 3 ten sonra taksi şoförü olarak çalışırdım. Saat 1 2 gibi eve gelirdim. Yemek yerdim. Başımı koyar yatardım. Günler aynı şekilde, rutin geçirdi. İki işte çalışırdım. Evimi muhtaç etmemek için(...) Bir fark olan ordayken buraya gelmeden önce çalışırdım. Araba tamirciliği yapardım. Araba sürerdim. Dilde aynıydı. Burada zorluk ne? Önce dil yok. İkincisi yaşlıyı çalışmaya almıyorlar. O farktan dolayı sıkılma oluyor. Araba tamircisiydim. Buraya geldik hiç kimse çalıştırmadı. Sen büyüksün dediler çalıştırmadılar. Savaşta da çalışırdım. Eve gelirdi tamir için arabalar. Şehrin dışında çalışırdım.” (G4)

Suriye’de mesleğinin öğretmen olduğu dile getiren 67 yaşındaki erkek mülteci ise yaşından ötürü iş bulamadığını bunun yanı sıra öğretmenlik yapmak için Diyanet merkezine başvuruda bulunduğunu ancak Suriye’deki diplomasının denk olmamasından ötürü başvurusunun kabul edilmediğini dile getirmektedir:

“En zor olay ya bir yaşamaktır. İş. Çalışmak. Birez yardımcılıktır. Yaşlı diyi nere gitsem kabul etmiyler(...) Mesela burda şey var diyanet merkezi. İstedim onlardan öte beri öğretmen olsak. Bes Allah’ımız için Kur’an öğrettik bir şey öğrettik iyiliğimiz olur. Onu istiyim ben oda olmayı. İlle ehliyetin olacak. Ehliyetim benim ordaki ehliyetim ayrı. Burdaki ayrı. Bes gendileri gelsinler gendileri öğretsin ben öğredim ben gendilerinden iyi öğredirim. Çünkü neye ben Arapça biliyim ya. Arapça Kur’an okuyup da Kur’an vaaz etmesi gendilerinden iyi bilirim” (G20)

Söz konusu yaşlı Suriyeli kadınlar olduğunda ise yaşlı kadın mültecilerin çalışma hayatına katılma noktasında isteksiz oldukları görülmektedir. Yaşlı kadın mültecilerin büyük çoğunluğu Suriye’de kadınların çalışmadığını bu sebeple Türkiye’de de çalışma hayatına katılmadıklarını dile getirmiştir. Görüşülen 15 kadından yalnızca 1’i mesleğinin terzi olduğunu dile getirmekle birlikte geriye kalan mülteciler meslekleri sorulduğunda ev hanımı yanıtı vermişlerdir. Yapılan görüşmeler sırasında hem kadın hem erkek mülteciler tarafından sıklıkla tekrar edilen “kadın çalışmaz” cümlesi yaşlı mülteciler arasında ataerkil toplumsal cinsiyet normlarının yürürlükte olduğuna işaret etmektedir. Ataerkil toplumsal cinsiyet normlarının yanı sıra zorunlu göçün etkisiyle artan sağlık sorunları da yaşlı mültecilerin çalışma hayatına katılımları noktasında büyük bir engel teşkil etmektedir. Yaşlı kadın mültecilere mesleklerinin ne olduğu ve hali hazırda çalışmakta oldukları bir işlerinin olup olmadığı ya da daha önce çalışıp çalışmadıkları sorulduğunda verdikleri yanıtlar bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“Benim işim yok işleyemem giremem. Heste bir adamım. Hesteyim. Suriye’de çalışırdık kaldı. Tarla işi giderdik. Şimdi de burda bir iş tutamıyorum. Allahım bakkala gidemiyim. Halım yok. Hesteyim. Kocamda öleli 15 sene oldu.”(G14)

“Valla kızım bir işim yok. Şekerim var. Hestelik çok. Şekerim var, tansiyonum var. Kap var. Ne istiyisen. Elhamdülillah hestelik çok elhamdülillah elacımı veriyler. Çok şükür.Yok valla bir iş tutmazdım.”(G18).

“Ev kadını. İşim yoktur. Bura zaten geldim geleli hestelik çekiyim. Çalışmam hestelik. Geldim geleli kaç sene oldu hestelikten. Haftada üç gün diyalize giderim.Unutkan olmuşum hestelik çok.”(G17)

Yaşlı mülteciler için kadının görünür emek piyasasına katılması hoş karşılanmasa da göç etmeden önce evde terziilik yaptığını, kendilerine ait dükkan ve

tarlalarda üretime katıldıklarını dile getiren kadınlar da var olmuştur. Buna karşın Suriye’de emek piyasasına katılsın ya da katılmasın görüşülen kadınların tamamı Suriye’de maddi durumlarının iyi olduğunu ve kendilerine ait mal varlıklarının ve gelirlerinin olduğunu dile getirmiştir.

Buraya kadar anlatılanlar ortaya koymaktadır ki yaşlı mülteciler göç süreciyle birlikte maddi durumlarında büyük bir düşüş ve statü kaybı yaşamaktadır. Yaşlı ya da genç fark etmeksizin bütün mülteciler için söz konusu olan bu durumun etkileri mevzu bahis yaşlı mülteciler olduğunda daha dramatik olmaktadır. Çünkü yaşlı genç olan mülteciler için çalışarak yaşamlarını iyileştirme ve kaybettiklerini yeniden elde etme umudu hala varlığını korumaktayken, zorunlu göçü ileri yaşlarında deneyimlemiş olmaları yaşlı mülteciler için bu durumu imkansız hale getirebilmektedir. Bu durum yaşlı mültecilerin geçimlerini sağlayacak gelirden yoksun olmasına sebebiyet vermektedir. Bu noktada yaşlılar çareyi çocuklarıyla birlikte yaşamakta ya da çocuklarından maddi destek almakta bulmaktadır. Görüşülen 23 kişiden 20’si çocuklarıyla birlikte yaşadıklarını ve geçimlerini çocuklarının sağladığını, 2 si ise çocuklarından ayrı yaşadıklarını ancak kira giderini ve ev masraflarını çocuklarının karşıladığını dile getirmiştir. Bu durumda yaşlı mültecilerin ekonomik olarak çocuklarına bağımlı bir yaşam sürdükleri görülmektedir. Öte yandan yaşlı mültecilerin çoğu kalabalık hanelerde yaşadıklarını dile getirmiştir. Bu hane içerisinde yaşayan kişi sayısının ve giderlerin fazla, çalışan kişi sayısının ve gelirlerin az olduğu bir duruma karşılık gelmektedir. Bu durum kendine ait bir gelire sahip olmayan ve ekonomik olarak çocuklarına bağımlı bir yaşam sürmek durumunda kalan yaşlı mültecilerin gündelik yaşamlarında pek çok temel ihtiyacı karşılayamayacak durumda olmasına ve geçim sıkıntısı yaşamalarına sebebiyet vermektedir.

Görüşme gerçekleştirilen 69 yaşındaki yaşlı kadının anlatımları bu durumu kanıtlar niteliktedir. Kendine ait hiçbir geliri olmadığını dile getiren kadın evin geçimini oğlunun sağladığını ifade etmiştir. 2 odalı evde oğlu, gelini, 8 torunu ile birlikte yaşadığını söyleyen yaşlı kadın “*O gördüğümüz günlerden geri kaldık*” diyerek içerisinde bulunduğu zor durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Geçimden şeyimden bir şeyim yoktur. Allaha tan öte kimsem yok. Bir çocuğum var şurda. 10 tene çocuk başında külfet. Bir de ben 11 teneyik. Ben bunların hansinin içinde getiriyim nefsim bana diyeler şey ye diyeler. Kırmızı et ye diyeler bene diyeler meyva ye diyeler. Ben nerden getirim burda yiyim şunların

içinde sen söyle de ben de yiyim. Yiyemirem yani neylen alim olmazsa. Ben bir yaşlılık maaş istirem. Ben keşke başbakanın yanına çıksam. Ben ağladım oturdum şurda oturdum ağladım geline. Şurdan geçiy bahçıvan bahçıvana diyim gözüm kaliy alamırım bir kilo bir şey de nefsime yiyemirim. Neylen alıcim. Aha sen gözünle görün. Oğlum iyi. Şunların hepsinin içinde bende bunlardan ayırıp bene bir şey getirebilir mi? Sen söyle bene. Emme kendi cebimde olsa çıkartırım şurdan ben bene hepsini alırım. Deel mi? Bir kuruşum olsa alabilirim şurda 2 kilo bir şey bir kilo bir şey. Şurdan profol istir gönlüm şurdan geçir gözüm kayır alamırem. Bene diyir toktur kırmızı et yicin. Heç yememişsin sen. Sihatine bak. Kanında zeyiflik var diyir bene. Boğazına bak diyir. Neylen bakim. Durumum halım eyi deel. Maaşa bağlayın beni. Bir şeye yola bağla. Yaşayamıyorum. Aç kalırsın, soba var oturmuşuk şurda bir şey yok yakacak. Allah dedim bele. Ne diyim.”(G22)

Kızılay’dan aldığı aylık 120 lira dışında başka bir gelire sahip olmayan, çocuklarının yanında yaşadığını ve geçimini onların sağladığını dile getiren 65 yaşındaki yaşlı kadının anlatımı da yaşlı mültecilerin muhtaçlık durumunu gözler önüne sermektedir:

“Hep para sorunu yaşıyım. Kızılay kartı çıkıyı 120 lira. Sadece bu. Kimse bağa para vermiyi. Herkesin durumu herkesten zor. Ben para fazla olsa ayır çıkarım tek başıma. Kızlarım. Ne valla işte 120 kağat işte bu verirler başka yok. Ben yalan söyleyemem namaz kıyıim. Haram. Valla yardımcı olmyılar bana. Herkeş gendi evi tutmuş ancak kirasını veriy suyunu veriy elektriğini veriy. Çocuklarına harçlık kalmıyı ceplerinde yoktur diyiler. Ana yoktur diyiler. Biz anca zorlan idare ediyik diyiler.” (G13)

Görüşülenlerin tamamı çocuklarının kazandıkları paranın evin giderlerini karşılamaya yetmediğini bu sebeple ekonomik zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir:

“Burda hayat sıkıntısı elektirik su parası. Geçim sıkıntısı her şeyi yaşıyoruz. Orda ev kendimizindi. Elektirik bedavaydı. Burası biraz bu konularda sıkıntılı. Geldikten sonra burda yaşadığımız sıkıntılar bunlar. Elektirik su geçim sıkıntısı. (...)Elektirik faturası su faturası geliyor. Oğlumun geliri yetmiyor. Ev kirası bizi çok perişan ediyor. Benim sıkıntılarım bunlar. Çok büyük sıkıntılar yaşadım. Hiç kimseden yardım almadım hiç sadece bütün her şey oğlumun çalıştığı kazandığı getirdiği parayla geçiniyoruz hiç bir şey yapamıyoruz. Elimizden bir şey gelmiyor. Çocuklarım büyük olduğu için onlar bu zorlukların üstesinden gelmeye çalışıyorlar. Ek işler yapmaya çalışıyorlar.”(G10)

“Valla kızım çok zor yaşadık. Bir şey olmadı yani neyden taraf zor yaşadık. Yoksulluktan taraf. Yoksulluktan taraf zor yaşadık. Bulamazık yani bir şey yani para bulamazık. Şey etmedik yani para bulamazık. Birez zor yaşadık. Bele bir şeyleri de öğrenmemişik bu da zor geldi. 3 4 bin kağat borç var. Biz ordan aklıma gelmez birinden bir kağat aldığımız. Bir milyon aldığımız. Aklımıza gelmez. Yani yaşadık. Güzel yaşadık.”(G5)

6.3.1.1. Yoksulluk Sorunu Karşısında Yaşlı Suriyeli Mülteciler ve Geçim Taktikleri

Yukarıdaki anlatılarda görüldüğü şekliyle görüşülen kişilerin çoğu için gündelik yaşamlarında karşılaştıkları en büyük sorun yaşadıkları ekonomik zorluklardır. Egemenin koyduğu kurallar sebebiyle işgücü piyasası dışında bırakılan ya da sağlık sorunları sebebiyle çalışma hayatına katılamayan yaşlı mülteciler ekonomik olarak çocuklarına bağımlı bir yaşam sürdürmek durumunda kalmaktadır. Bu koşullar altında yaşlı mülteciler için yaşamlarını sürdürmek hayli zor olmaktadır. Bu durumda yaşlı mülteciler ekonomik zorlukların üstesinden gelme adına De Certeau'cu anlamda zayıfın taktikleri olarak nitelendirebileceğimiz bir takım geçim taktikleri geliştirerek gündelik yaşam içerisinde mücadelelerini sürdürmektedir. Yaşlı kadınlar için ev içi üretim bu taktiklerden birisidir. Görüşme gerçekleştirilen 2 yaşlı kadın ev içerisinde gerçekleştirdikleri üretim ile hane gelirine katkı sağladıklarını dile getirmişlerdir.

Bir oğlu, gelini, 2 torunu ve engelli eşiyle birlikte yaşayan oğlunun gelirinin geçimlerini sağlamaya yetmediğini dile getiren 69 yaşındaki yaşlı kadın ev içerisinde terzilik yaptığını dile getirmektedir. Böylece geliştirdiği bu geçim taktiği ile yaşlı mülteci bir taraftan hane ekonomisine katkı sağlamakta iken diğer taraftan çocuklarının ve torunlarının kıyafetlerini dikerek hane masraflarından tasarruf sağlamaktadır.

“Dikiş dikerim ya olursa dikerim. He yaparım ya. Paradan yaparım. İşte onlarlan birez teselli olurum. Çocuklara yaparım. “Dışardan olursa paradan yaparım. Evde çocuklarıma yaparım. Torunlara yaparım. Bunları toruna yapmışım. Ben 50 seneden beri dikiş dikerim. Çoktan beri. Komşular ben parça getirdiğimde, parçacıya gidiyik parça getiriyik. Komşuları çağırırık. Bu parçayı getirdik. Hoşuna geldise kızıma dik diyi. Kumaşın parasını da emeğin parasını da veriy.” (G7)

Oğlu, gelini, üç torunu ile birlikte yaşadığını dile getiren 65 yaşındaki kadın ise oğlunun geliri ile geçindiklerini ancak bu gelirin geçinmeye yetmediğini dile getirmektedir. Evin geçimini sağlayabilmek adına oğlunun ek işlerde çalıştığını dile getiren kadın yaşlı olması sebebiyle ev içinde oturduğu yerde yapabildiği işlerle ev ekonomisine katkı sağlamaktadır:

“Oturduğum yerde anca çalışırım. Basit işlerde. Ancak oturduğum yerde boncuk incik bir şeyler yapıp günde 5 lira 10 lira ne kazanabilirsem geçim sağlamaya çalışıyorum. Yaptığım çalışmada bazen haftada 20 30 lira gibi bir

para kazanıyordum. Devamlı yapamıyorum. Bir tek bu işi yapabiliyorum. Başka bir iş gelmiyor elimden. Ancak oturduğum yerde. Sigaralar tane tane satılıyor. Suriyeli dükkanlara veriyoruz. O da her zaman olmuyor.”(G10)

Yaşlı mülteciler kimi zamanda tüketim pratiklerinde bir takım taktikler geliştirerek ekonomik sorunların üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Pazarın bitimine gitmek, ucuzu aramak, veresiye veren Suriye marketlerinden alışveriş yapmak bu taktiklerden bazılarıdır.

“Alverişi işte bazara gider gelirik. Bazarın sonuna gider. Biraz ucuz olsun diyerekten. Bazarın sonuna gider avrat. Geder alır gelir. Netsin şu çocuklara nerden ulaşıcı bereket. Neyse olmuşlardan kalmışlardan torlar toplar getirir. Nerde ucuz var biz giderik(...)Gider fırının bayat somunlarını getirdik ucuz diyerik. Teziyi almazık fırıncıya derik ki bize ekmeğin bayadını ver belki biraz ucuz verirsin.” (G22)

“Bazı Suriye döğenleri var. Gider ondan borç ederler. Markete gitmezler. Bilirler market bize vermez. Yok markete gitmezik. Suriye düğanı olunca şimdi şurda Suriye düğanı var bunun 300 400 kağat borcu var. Ötekinin 1000 kağat borcu var. O Suriye döğenden. Giderik çekerik ne alırik. Yağ alırik. Bulgur alırik. Mercimek alırik. Yani ev eşyası fazla bir şey almazık. Yani diyekine bugün benim çocuğumun göğnü şunu istir şunu istir. Yok. Kudretimizçe. Öteye geçmek yok.”(G5)

Yaşlı mültecilerin göçmen dayanışma ağlarını kullanarak gündelik yaşamlarında karşılaştıkları ekonomik zorlukların üstesinden gelmeye çalıştıkları da çalışmamızda tespit edilen bir diğer noktadır. Görüşülen yaşlıların bazıları ekonomik sorunların üstesinden gelmeye çalışırken kendilerinden daha iyi ekonomik durumda olan Suriyelilerden ve kendilerinden ayrı yaşayan çocuklarından borç aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu noktada yaşlı mültecilerin bir geçim taktiği olarak göçmen dayanışma ağlarını kullandıkları görülmektedir.

“Maddi durumunda yaşadık kızım. Kızım bak şu ev her bişey istiy. A bişey alacam. Para yok. Aceba idare yapak bunlarda sabah Allah kerim. Sabah oliy gene olmiy. Aha kira geliy. Kirayı veremiyik. Kira allah genden rızı olsun gene birez bizi tahmil ediyi. Tanışlardan bazı şey olduğu vakit kirayı mirayı borç aliy oğlan getiriy. İşliy. Hafta günü eyletiyi gendine. Bazar günü eletiy veriy. İşte bu şey için birez darıkak. Kiramız suyumuz ceryanımız. İşte bunlar bizi üziy. Oğlumun arkadaşları. İş arkadaşları. Suriyalılar. Kimi evde 2 3 tene işleyen oliy ya. He onlarda oliy. Biz ki bir tene olduğu için yetiştiremiy. Onlardan borc alabiliyik. Alır sora geri verir genlerine.”(G7)

“Yaşayıp gidik. Ne olaci. Oğlan o küçük oğlan biraz mohtaç olursam şey eder. Kirayı şeyi ödeyemezsek oğlandan alır veririm. Yani bele yaşamımız. Derim ver bene 100 kağat 200 kağat. Oğlan ayrı . Oğlan doğanlarda oturir biz burda oturik.”(G19)

Yaşlı mültecilerin ekonomik sorunlar karşısında geliştirdikleri bir diğer taktik ise “olanla idare etme” taktiğidir. Yaşlı mültecilerin birçoğu için olanla idare etme ekonomik zorluklar karşısında geliştirilen bir direniş taktiğidir. Yaşlı mültecilerin

birçoğu olanla idare ederek, kanaatli ve sabırlı olarak gündelik yaşamda karşılaştıkları ekonomik zorlukların üstesinden gelmeye çalışmaktadır.

“Torun ekmek istiyo. Somun istiyo. Biz o ekmekten yerik. Suriye ekmeginden yerik. Şimdi onun canı çekmiş o ekmekten istiyo. Bu gendine diyo ki yoktur. haftayı bekle. Ulaştıramıyık. Çok şükür genlen gelene. Allah’a şükür ederikkine temiz yaşıyık. Neşen. Yani evimizdeyik. Girdin diyen yok. Çıktın diyen yok. Pek yaşıyık. Yani bir yemek yirsek pek yiyik. Çok şey yemeklerden yemiyik ama yeter. Yeter. Yettiği kader. Allah yettiği kader veriyi bize o kader ki yeter. Gidip obaya elimizi açmıyok. Alla yoluna demiyok. Niye yeter. Kanaat ediyik. Kanaatliyik. Yeter. Allah’ın verdiği rızka çok şükür.”(G5)

“En büyük hesretlik birde işte yoksulluk. Bunların ikisi. Bir şey yapamam. Yoksulluk aynı. Aha elimize para geçerde gider onu alır gelirsek birez az rahatlaşirik. Eyle değil mi? Ehtiyaç bir şey gerek oldu eve. Onu gider alır gelirsek birez rahatlaşirik. Yoksulluğu birez unudursun. Geçmezse almak. Çok ehtiyaç ossun. Paran olsa gider alırsın. Paran olmaz işte almak. Borc da çok olursa o da eyi deşel. borc yazdır yazdır veremezsen o da zor. Onu da edemen çok” (G7).

Chenoweth&Burdick (2001: 21)’ in söylediği gibi yaşlılar genellikle başkalarına yük olmaktan endişe duymakta ve yerleştikleri ülkede aileye katkıda bulunmak için güçlü bir çaba göstermektedirler. Bir oğlu ve eşiyle birlikte yaşayan oğlunun gelirinden ve Kızılay’ın verdiği kişi başına aylık 120 tl dışında geliri olmadığını dile getiren yaşlı erkek maddi zorluklar yaşadıklarını, kirayı ödeyemediklerini dile getirmiştir. Kendilerinden ayrı yaşayan başka çocuklarının da olduğunu dile getiren yaşlı adam çocuklarının da bakmakla yükümlü olduğu ailelerinin olduğunu ve geçimlerini zor sağladıklarını bu sebeple onlara yük olmak istemediğini dile getirmiştir. Bu sebeple kendilerinden ayrı oturan çocuğunun dükkanına ara sıra yardıma giderek evinin birkaç ihtiyacını karşılayabildiğini ifade etmiştir. Bu noktada yaşlı mültecinin evin ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına oğlunun dükkanında yarı zamanlı çalışması bir geçim taktiği olarak nitelendirilebilir:

“Oğlanın yanına gider bir iki saat şeyinde oturur gelirim. Bu yaştan sonra ne çalışıcam. Biraz yardım ederim. 1 saat 2 3 saat. Bir dar olur şeye gidici kalırım yerine gün boyu. Karşılığında bir ihtiyacımı şekerimi çayımı kaldırırum oğlan bişey demez. Yoruliyim amma. 3 4 saat kaldı mı kıçlarım ağriy şeyim ağriy. Yaşlılık işte. Neydinin bi ihtiyacımızı bazı şey olursa karşılıcık ya.”(G19).

Yaşlı Suriyeli mültecilerin geçimlerini sağlama noktasında en büyük destekçilerinin çocukları olduğu görülmektedir. Bu durum her ne kadar yaşlı mültecilerin ekonomik olarak bağımlı bir yaşam sürmelerine sebebiyet verse de yaşlı mültecilerin hayatta tutunmaları adına önemli bir destek mekanizması olarak işlev görmektedir. Geçimini sağlama noktasında destek alabileceği bir çocuğu olmayan yaşlılar içinse hayatta kalmak daha da zor olabilmektedir. Yaşlılık döneminin bir

kısmını Suriye’de deneyimlemiş olan 81 yaşındaki yaşlı kadının anlattıkları bu durumu gözler önüne sermektedir. Suriye’de fırını olduğunu ve aylık 5 bin Suriye parasıyla geliri olduğunu ancak savaştan sonra ailesiyle birlikte tüm mal varlığını da kaybettiğini dile getiren yaşlı kadın şimdi aylık kirası 350 tl olan bir evde tek başına yaşadığını dile getirmiştir. Kızılay’ın verdiği aylık 120 tl dışında geliri olmayan kadın hastalanmadan önce dilenerek temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Fırınımız vardı. Kocam öldükten sonra fırını kiraya verdim abimin oğluna(...) Abimin oğluna ben baktım genç adam oldu ve evlendi. O da bana para veriyordu her cuma 5 bin Suriye parası verirdi. Savaştan önce yaşamım iyiydi sonra savaş oldu çevremde kimse kalmadı çocuklarımı da kaybettim kocam da yok zaten fırınımız da kalmadı.(...) Suriye’deki yaşantım çok güzeldi. Evim vardı hacca giderdim evim her anlamda doluydu her şeyle şimdi ise Kızılay kartım var her ay 120 tl veriyorlar bana yemek getiren insanlar da var sağ olsunlar buna da şükrediyorum(...). Hastalanmadan önce kahvehane var burada oraya gidiyordum insanlar bana beş on lira veriyorlardı herkes tanırdı beni cuma günleri giderdim paralarla meyve yemek falan alıyordum ama hastalandıktan sonra gidemiyorum artık ne kocam var nede de çocuğum.” (G2).

6.3.2. Barınma- “Başbakana gitsem bana ev ayırtsa memnunum”

Suriyeli yaşlıların kentte ev bulup yerleşmeleri genellikle, kendilerinden önce gelmiş olan çocukları veya tanıdıkları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Çoğunlukla kendi sosyal ilişki ağları ile Türkiye’ye gelen Suriyeliler, bu kişiler aracılığıyla geldikleri şehrin belli bölgelerinde yoğunlaşmaktadırlar. Bu bölgeler genellikle şehrin çeperinde bulunan kiralara uygun olduğu mahallelerdir. Mekânsal olarak aynı bölgelerde yoğunlaşmaları yaşam çevresinde de Suriyeli mültecilerle ilişki kurmalarını ve dayanışma ağları geliştirmelerini de kolaylaştırmaktadır.

Yaşlı Suriyelilerin göçü genellikle kendilerinden önce göç eden çocuklarının ardından gerçekleşmiştir. Yani yaşlı Suriyeliler göç etmeden önce çocukları Türkiye’de bir ev kiralayıp bir düzen kurmuşlardır. Çocuklarından sonra göç eden yaşlı Suriyelilerin büyük çoğunluğu çocuklarının yanına yerleşmiştir. Çalışmakta olan birden fazla çocuğu bulunan bazı yaşlı Suriyeliler ise çocuklarının desteği ile ayrı ev kiralayabilmişlerdir. Bunun yanı sıra çocukları ya da akrabalarıyla birlikte göç eden yaşlı mülteciler ise ilk geldiklerinde gelmiş oldukları yerdeki tanıdıkları aracılığıyla kentte ev bulup yerleşmişlerdir. Böylece sahip oldukları akrabalık ve arkadaşlık ağları yaşlı mültecilerin barınma sorununun masrafını önemli ölçüde azaltmasını sağlamıştır.

Bu açıdan göç kuramlarını açıklarken değindiğimiz göçmen ilişki ağlarının göç sonrası süreçte göçün masraflarını azaltan bir taktik olarak işlev gördüğü söylenebilir. Barınma masraflarının en aza indirilmesi noktasında da yaşlı göçmenler tarafından “ilişkiler ağı taktiğinin” devreye sokulduğu görülmektedir.

“Suriye’den buraya geldik yola verdik bütün parayı. Geldik Türkiye’ye bir liramız yoktu. Oğlum Abdullah burda eve aldı bizi. Burdaki bütün eşyaları başka yerden geldi. Öteki eşyaları da onlar aldı. Eşyaları komşular getirdi” (G4).

“Bizden evel akrabalar burdadı. Kendiler bizi yani yatak verdiler şey ettiler. Onlar bize şey etti. Şimdi onlar İstanbul’a getti bilmem ne etti.” (G14).

“İlkin geldikçe Adana şey İstanbul’a geldik. İstanbul da ev yoktu şey yoktu. İşte akrabalar yardım ettiler. Bura gelince gene aynı şekil. Ev buldular. Zorluk çok zorluk çektik. Bura geldik bura harabadi içeri girdik harabadi. Bir hafta buraya temizlik yaptılar bizim kızlar gelin. Oğlan yoldaşları. Zorlukları çok görük. Eşyalarımız işte kimini komşular verdi. Toplama işte.” (G16)

Akrabalık ve arkadaşlık ağlarından mahrum olan yaşlı mülteciler için ise temel bir ihtiyaç olan barınma sorununun çözümü hayli zor olabilmektedir. Bu sorunun çözümünde destek alabileceği kimsesi olmayan yaşlı mülteciler bu süreçte istismara da maruz kalabilmektedir. Türkiye’ye abisinin oğlu ile birlikte 8 yıl önce kaçak bir şekilde geldiğini söyleyen 81 yaşındaki yaşlı kadın mülteci Türkiye’de karşılaştığı en büyük zorluğun ev bulmak olduğunu dile getirerek bu süreçte yaşadıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Abimin oğlu öldükten sonra 3 ay devlet baktı bana huzur evinde kaldım. Sonra bir kadın bana belediyeye gitmem gerektiğini söyledi gittim belediyeden geldiler sonra belediyeden gelen adamın adı Halil’di. Halil bana çocuğum olsaydı yardım yapabileceklerini ama tek başıma yaşadığım için elinden bişey gelemeyeceğini söyledi üç defa gittim ama olmadı. Huzur evinde 3 ay kaldım sonra sürem doldu orda oradan çıktıktan sonra 2 yıl çok zor geçti çok zorlandım. Bana kömür yardımında bulunmuşlardı Suriye’den insanlar 30 torba kömürümü çaldılar. Çok ağladım o zamanlar çok zorlandım. Şimdiki evi buldum sonra 90 yaşında hacı bir kadının evi olduğunu öğrendim bana evini kiralar mısın dedim 250 tl istedi böylece evi kiralamış oldum. Kirayı da ödemem için insanlar yardım ediyor buradaki zengin insanlar çoğu Suriyeli.(...) 5 ev değiştirdim Türkiye’ye geldikten sonra orda zorlandım daha sonra bu evi buldum bu evden memnunum ama Allah’ın yardımıyla burayı buldum eşyam falan yoktu hayırsever insanlar bana yardım etti ev eşyalarında ama yine de şükrediyorum Allah büyük. Kimsemin olmaması çok zor 5 ev değiştirmiş olmak beni çok yordu üç çocuğumu kaybettim burada bir kızım var o da 60 yaşında evi uzak baya yeni ameliyat yaptı o yüzden pek gelemiyor 10 günde bir geliyordu telefonda hal hatır soruyor onun da maddi durumu kötü ne yapalım.”(G2).

Yabancıysa olduğu, dilini bilmediği bir memlekette yalnız başına hayatta kalma mücadelesi veren yaşlı kadın bu süreçte birçok kez istismara maruz kalmıştır. Hem Türkiyeli ev sahibi tarafından hem de genç Suriyeliler tarafından kendisine yapılan

yardımların çalındığını dile getirmiştir. Bu açıdan yaşlı kadının bu süreçte hem Türklere hem de kendilerinden daha güçlü ve genç Suriyelilere karşı çoklu bir direniş gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu noktada De Certeau'cu anlamda zayıf olarak nitelendirebileceğimiz yaşlı mültecilerin yalnızca egemen olan Türkiyelilere karşı değil, kendileri gibi zayıf olan Suriyelilere karşı da hayatta kalma mücadelesi verdikleri görülmektedir. Yaşlı kadın bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Hesapladım tam olarak beş tane evden kovuldum kömürüm çalındı. Kömürüm çalındığında çalan kadınla kavga etmişim sadece polise veya başka bir yere gidemedim nereye gidebileceğimi bilmiyorum ne yapabilirim ki başka.(...) Bana ve ev sahibine yardım getiren bir kadın vardı tüp getirmişti bize ikişer tane beraber kullanırsınız dedi fakat ev sahibi onları sattı ve benim payımı da sattı hiç kullanmamıştım onları. Sonra bişey yapamadım çocuklarım var dedi benim de yapacak hiçbir şeyim yoktu daha sonra tavuk ve yağ da getirmişti kadın sen yağı al ben tavuğu alıyım dedim ama kabul etmedi onun da 6 tane çocuğu var ne yapsın çamaşır makinesi alalım dedik 150 tl ye bir tane çamaşır makinesi bulduk bende de 50 tl vardı kadına ortak alalım dedim bende 50 tl var ama kadın bunu da kabul etmedi makineyi aldı bana kullandırmadı.” (G2)

Kimi yaşlı mülteciler ise ev kiralama sürecinde Suriyeli kimliği nedeniyle yerli halk tarafından ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kaldıklarını ve ev bulma konusunda sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir :

“Heyat burda Suriye kimi değel yani zorluk geliy bize yani. Yani garibiz. Meselen bir ev kiraya girsen. Sen Suriyeli misin yallah yoktur ev.” (G11)

Yaşlı mültecilerin tamamı Suriye'deyken kendilerine ait evlere sahip olduklarını, ilk defa kiracı konumunda olduklarını dile getirmişlerdir. Ev sahibi ve kiracı olmanın bireyin ruh sağlığı üzerinde çeşitli etkileri olduğu bilinmektedir (Kalınkara & Kalaycı, 2019: 77). Ev sahibi olmak sosyal statü ile yakından ilişkilidir. Bu bakış açısından değerlendirildiğinde evin kaybı sosyal statünün de kaybı anlamını taşımaktadır. Bu durum yaşamı boyunca ev sahibi olan mülteciler için katlanılması zor bir durumu ifade etmekle birlikte başarısızlık belirtisi olarak algılanmaktadır.

“Hayatımda vallahi orda yaşamımız çok güzeldi. Buraya geçtikten kelli burda işte acı, zorluk çektik yani. çok güzeldi. Malımız vardı evimiz vardı. Malda getti evde getti. Hepi de getti. Kiracı oldum. Ordan ora ordan ora gittik.” (G17)

“Evlerimiz bizim mülkümüzdü. Kira vermezdik. Bunları anlatırdım. Ben hayatımda kira vermedim. Çünkü hep malım vardı. Buraya geldiğimde kira vermeye başladım.”(G3)

Görüşülenler tarafından sıkça dile getirilen bir diğer husus ise bir ya da iki odalı, fayans ve parke gibi bir zeminden, kimi zaman pencereden yoksun olan çöküntü binalar için ödenen yüksek kiralardır. Sosyo-ekonomik durumları düşük olan yaşlı mülteciler kirayı ödemede zorluk yaşadıklarını dile getirmektedir. Yaşlı mültecilerin

kirayı ödeyemedikleri durumda ise devreye yeniden “ilişkiler ağı” taktiği girmektedir. Yaşlı mülteciler kirayı ödeyemedikleri durumda çocukları, akrabaları ve tanıdıklarından destek aldıklarını dile getirmişlerdir. Bu açıdan kirayı ödemedikleri takdirde evden atılacaklarını dile getiren mülteciler için ev kirasını ödemek hayatta kalmak adına her ay yapılan ince hesaplamaları, her ay girişilen çetin bir mücadeleyi ifade etmektedir. Aksi takdirde yaşlı mülteciler için sokakta yaşama tehlikesi doğmaktadır. Bu durum yaşlı mültecilerin yüksek düzeyde stres altında yaşamalarına sebebiyet vermektedir. Konutta kiracı konumunda olan yaşlılar üzerinde yapılan bir araştırmada yaşlıların kira giderinin ekonomik zorluklara neden olmasından dolayı yüksek düzeyde stres yaşadıkları görülmektedir (Morris, 2017: 85). Görüşme gerçekleştirilen yaşlı mültecilerin söyledikleri de anlatılanları doğrular niteliktedir:

“Var Suriye’den gelenler orda dolu dolu geldiler ceplerinde. Burda sefil olmadılar. Bes biz sefilik. Geline ne dicim oğlana ne dicim. Şu oturduğumuz yere bak şurada 800 kağıda oturuk. Şura değer mi 800 kağıt. Şu muntika değer mi 800 kağıt. Şuna bak hele şuan değer mi?” (G22)

“Orda biz malımız mülkümüz vardı. Her şeyimiz vardı meselen. Burda gün be gün yatıyın kalkıyın kirayı düşüniyisin. Aman kirayı hazırlıyım. Bir söz dinlemiyim diyerekten.”(G11)

“Gariplik oldu. Benim orda param cebimde param vardı. Burda biraz şeylik çekiyik. Zorluk çekiyik ablam. Ev kirası geliyi bazı olmyı. Ordan burda şey ediyik tamamlayık veriyik. Borç alıyım. Ele bize kimse bişey vermez ablam. Biraz zorluk çekiyik ev kirasını. Düşüniyin bunu aldın aldığını geri vericin. Onu düşüniyin. Suriyeli tanış oluyı. Bazı kızlardan alırım. Kızlarım evli kocaları ayrı. Geri veriyim yani şey edemem. Evli çocukları var bi sürü çocukları var. Bene 100 kağıt şey etmiş onu geri vermeliyim yani. Zorlukta yaşıyım. Aldığını vermek zorunda kalıyım. Gendinde işler biraz şey oldu.” (G19).

Ev fiyatlarında meydana gelen artış aynı zamanda Suriyeliler ile yerli halk arasında gerilimlere de sebebiyet vermektedir. Yerli halk ev fiyatlarındaki artışın suçlusu olarak Suriyelileri görmektedir. Kahya Nizam (2019:189)’ın İzmir’deki Suriyeliler üzerine yaptığı çalışmasında da benzer bir durum tespit edilmiştir. Kahya Nizam (2019: 189) Suriyelilerin İzmir’e gelişi ile birlikte Basmane ve çevre mahallelerde konut fiyatlarının 2-3 katı artış gösterdiğini ancak yerli halkın tepkilerinin evlerini kiralayan Türk vatandaşlarına değil de Suriyelilere yönelik olduğunu dile getirmiştir. Araştırma sırasında görüşme gerçekleştirilen 17 numaralı görüşülenin Türkiyelilerin kira artışının nedeni olarak Suriyelileri gördüklerini dile getirmesi de bu durumla paralellik göstermektedir.

“Pis Suriyeliler geldiler ekmeğimizi elimizden aldılar. Kirayı bahalattılar. Şimdi Suriyeliler kirayı ne için bahalattıca. Suriyeliler mi geldi bahalı etti.

Suriyeliler her biri bi sürü. İstiyimi ki yanı kirayı bahalı olduğunu. Kim ister istemez. Siz neye diyisiz kirayı bahalı ediyisiz. Yani yürekleri de acımiy demiylar ki bunlar yanı kolay yoktan para kazanıy. Yemiceler mi içmiceler mi. Anca kira parasımı vericiler. Olmaz. Çok bahalı ettiler kirayı çok. Benim kibiler bir şey değel. Benim kibiler bir ben bir oğlan geçinir giderik. E var külfet sahibi Allah yardım etsin. Ekmek mi ulaştırıcı, bunlara yiyecek mi ulaştırıcı, kira mı, su mu, çok zor geçirirler.” (G17)

Yaşlı mültecilerin genellikle bodrum ve dükkan benzeri konutlarda ikamet ettikleri görülmektedir. Barınma koşulları açısından değerlendirildiğinde yaşlı mültecilerin ikamet ettikleri bu konutlar genellikle birden fazla ailenin bir arada yaşadığı iki ya da nadiren üç odalı, zemini beton olan, sobalı konutlardır. Bu barınma koşulları bir yaşlının yaşaması için elverişsiz koşullardır. Oysa sağlık sorunlarından muzdarip olan yaşlılar için fiziksel ve zihinsel sağlığın korunmasında barınma koşulları oldukça önemlidir (Kalınkara& Kalaycı:2019 65-66). Görüşmelerin gerçekleştiği tarih olan Ocak ayında evlerin hiçbirinde sobaların yanmadığı ve yaşlı mültecilerin soğuk evlerde ikamet ettikleri gözlemlenmiştir. Oysa yaşlılar vücudun ısı kontrol mekanizmasındaki yeterliliğin azalmasını daha az sirkülasyonla telafi etmek amacıyla sağlıklı diğer yetişkinlerden 2–3°C daha yüksek iç ortam sıcaklığına ihtiyaç duymaktadır (Aydiner Boylu, 2013:153). Bunun yanı sıra birden fazla ailenin bir arada yaşadığı kalabalık evlerin de yaşlıların hem fiziksel hem de ruhsal sağlık durumları üzerinde olumsuz etki yaratabileceği bilinmektedir. Yaşlıların kalabalık konutlarda yaşamaları enfeksiyon hastalıklarına yakalanmalarına neden olabileceği gibi (Marsh vd. 2000: 413), gürültülü bir ortamda yaşamaları da ruhsal sağlıkları üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir.

2 odalı bir evde oğlu gelini ve 8 torunluyla birlikte yaşayan 22 numaralı görüşülenin barınma koşullarına dair söyledikleri ve gözlemlerimiz bu durumu kanıtlar niteliktedir. Yürümekte zorluk çeken ve astım, kansızlık, fitik gibi rahatsızlıkları olduğunu söyleyen yaşlı kadın 8 küçük torunuyla birlikte bir çekyat ve televizyonun olduğu salonda yaşamaktadır. Bu durum yaşlı mahremiyetinin ihlaline yol açmakla birlikte yaşlının ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir:

“Keşke şunu şordan açsalar yabandan bene kapatsalar bes tuvalete gidip gelim. Neye kafam dinç olur. Yorgunum . Hansına dur diyim hansına sus diyim. Köçükler ufak ufak hepisi. Dayanmir, Dayanamirim ya dayanamirim(...) Allah kimseyi gelinin çocukların eline komasın. Ben kalmışım rabbım kimseyi komasın. A bele desem şimdi yanılısam şunu. Gidip bene diyicikine sen niye bene söledin. Bene ters cevap verici. Yani deel mi? Bende kafamı dinç edip. Başbakana gitsem

bana ev ayırtsa memnunum. Dost ahbap deyze neydin dese yanıma gelse acık sene yardım edicim dese ohh derim. Kafam yorgun. Seslerinden çenelerinden dövişiyler. Ediyler ona kafam dayanmiy. Dayanmirim artık. Valla dün çığırdım bağırdım. Diyim gidicim ben. Artık hara olursa ora gidicim. Başbakanın yanına çıkıcım. Bene bir yol göstereyin. Allah'ım ya canımı al ya bene bir yol göster ?” (G22).

Bu sorunların yanı sıra kimi yaşlı mültecilerin sabit bir yaşam yerinin olmaması çocuklarının evleri arasında “iki arada” bir yaşam sürdürmek durumunda kalmaları çalışmamızda tespit edilen bir diğer husustur. Bu durum yaşlı mültecilerin yersiz yurtsuz bir yaşam sürmesine sebebiyet vermektedir. Bu durum ileri yaşla birlikte hareket kabiliyetinde azalma meydana gelen yaşlı mülteciler için oldukça zor bir yaşam tarzını ifade ederken yaşlı bireylerin evleriyle aidiyet bağı kurmalarına ve yer bağlılığı geliştirmelerine de engel teşkil etmektedir.

“3 ay diğer oğlumun yanında oturiyim. 3 ay diğer oğlumun yanında. Maaşı orda aliyim. Burda da oğlum geçimi sağlıy. (...) Ev yok uşak yok. Herkes külfetine bakıy. Uşaklar. Bura gelince cocuklar yol parası hepsi verdi. Ben genlerinden ekmek yerim. Yedi ay oldu kalkamıyım gezemiyim. Ayağım kırılmadı mı. Yedi ay oldu. Gezemiyim. Benim ne evum var ne param var. Ne de şeyim. Yok.” (G15)

“(...)En burda da yaşıyom diğer oğluma da gidiyom. İki oğlum var. onun yanına da giderim bura da giderim. Göğnüm ister burda kalırım bir hafta. Göğnüm ister oraya giderim bir hafta. Kim beni gelir alırsa onun yanında gider kalırım. Sıkıntı yok. Burda 6 kişiyik.” (G5).

Bazı mülteciler için iki arada yaşamın sebebi çocukları ve gelinleri tarafından istenmemeleri ve maruz kaldıkları kötü davranışlar olmaktadır. Bu durum yaşlı mültecilerin duygusal olarak örselenmesine sebebiyet vermektedir:

“Durumumuz valla zor yani. iki kızım var iki tene oğlum daha var. bir gün orda bir gün orda gelinin yanına gidiyim. Gelin istemiği. Bir gün kızın yanında bir gün öbür kızın yanında bir gün o gelinin yanında. Aralıkta orda burdayım yani. Ben valla kızlarımın yanında yaşıyım. Mesela bir kızım 7 gişi. Benle beraber 8 kişiyik. Öteki kızım 5 kişi benle 6 kişi olıyar. Gelinler çok sinirliler. Tahammül etmiyler. Bir hafta kalıyım. Söyliyer bağa bes öteki oğlunun yanına git. O ona atıy. O ona atıy. Neydim işte. Kendim evim yoktur. Ben kızımın yanında kalıyım. Sonra öteki kızımın yanına gidiyim. (...) Bes işte yorgunuk birez. Ev yoktur şey yok. Aralıkta geziyim. Ordan ora gendimi atıyım. Onunçün çok çetin geliy bağa. Çok ağır oliy bağa. Bağa bir ev şey ederse yakalarsa dağa iyi olur. Valla keşkem. Bir eve çıksam.” (G13)

6.3.3. Aile İçi İlişkiler- “İnsanın kocası olmazsa kıymatı kalmıy kızım”

Zorunlu göç sadece bireyler için değil aileler için de zorlu bir mücadeleyi ifade etmekte ve aile üyelerinin fiziksel olarak ayrılmasına sebebiyet vermektedir (Bolzman, 2014: 410). Böylece zorunlu göçün sonucu olarak aile üyelerinin bir kısmının başka

şehirlerde ya da ülkelerde bulunduğu parçalanmış aile yapıları ortaya çıkmaktadır. Bu durum yaşlı mültecilerin gündelik yaşamlarını üzüntü ve keder içinde geçirmelerine neden olarak ruh sağlıkları üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği gibi fiziksel sağlık durumlarında da bozulmalar meydana getirebilmektedir.

Savaş sırasında eşinin kaybolduğunu söyleyen 71 yaşındaki yaşlı kadın eşinin kaybindan dolayı yaşadığı üzüntü ve kederin onun yüz felci geçirmesine sebebiyet verdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Benim tansiyon elacım raporum var. Alıyorum tansiyon elacı. Bir daha ne diysiz kalbim yanı. Bunun ikisi. O senede giden sene bele çok şey ettim yani. Kocamı düşündüm şeyi düşündüm bele akşam saat 3 te baktım bu yüregim bele şeşe şeşe şeşe güvençin kimi ata ata ata sonradan durdu birez ben yattım. Kalktım sebehtene gelinim dedi nolmuş sene. Dedim nolmuş dedi hele aynıyi al da bak. Baktım ağzım bir tarafa gitmiş. Gözüm de biri kapanmıyo. Yüz felci olmuş bende. 1 ay 2 ay gittim şeye. Şu ne dirler şurda hestahananın adı Trafik hastanesine. Dediler deyze Allah’ın yanında çok bir iyiliğin varmış yüz felci buda geçer inşallah. İki aydı yani gittim geldim valla geçti bir şey kalmadı.”(G9)

Görüşülen bir başka kadın ise asker olan oğlunun savaş sırasında kaybolduğunu dile getirmiştir. Bu durumun yaşlı kadının hem fiziksel hem de ruhsal sağlığı üzerinde yarattığı etkileri yaşlı kadının şu sözlerinde görmemiz mümkündür:

“ Valla kızım hayatım benim bir oğlum. Gendi 6 oğlum var. Biri Antep’te 4 ü de burdalar. Biri 7 sene oldu kayıp. Askerdi kayboldu. Ona yüregim yan yan şeker oldu tansiyon oldu gözüm harap oldu. O aklımdan çıkmaz. (...) Şimdi oğlana ağlamadan gözlerim harap oldu. Şekerim oldu. İşte 6 sene 7 nin içindeyiz haber yoktur gendinle. Allah var Allah’tan umut kesilmez.”(G18)

Gündelik yaşamlarında en çok zorlandıkları durumlardan birinin “hasretlik” olduğunu dile getiren yaşlı mülteciler geliştirdikleri bir takım taktikler ile yakınlarından ayrı kalmanın acısını hafifletmeye çalışmaktadır. Fiziksel olarak uzakta bulunan yakınlarıyla telefon aracılığıyla görüşmek ve kimi zaman ise kısa süreli ziyaretlerde bulunmak bu taktiklerden bazılarıdır.

“Kızlarım orda. Köyde. Burdaki uşağım var. 3 tene de orda Suriye de kaldılar bele. Bazı ayda mayda bir benim telefonum yoktur. Bilmiyim döğmesi konuşması bile bilmiyim. Oğlanlar döver konuşurum kızlarla. (...) Bazı haftada bazı ayda. İstiyim göğnüüm istiyinçe telefon döverik. Gelirler de merhaba merhaba. Ne var ne yok. Özliyim abo aklımdan çıkmazlar. Birez öfkem iner.”(G15).

Göç, bir yandan aile yapısını ve değerler sistemini dönüştürürken, diğer yandan da yaşlı bireylere atfedilen rol ve statünün de yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır(Atila Demir, 2018: 207). Zorunlu göç ile birlikte yaşlı bireyin yaşadığı ekonomik kayıpların yanı sıra varılan ülkede işgücü piyasası dışında bırakılması

yaşlıların ekonomik anlamda çocuklarına bağımlı bir yaşam sürmesine neden olmaktadır. Öte yandan yaşlı bireyler bozulan sağlık durumları, dil ve kültürel engeller sebebiyle gündelik yaşamlarındaki pek çok ihtiyacın karşılanması noktasında da çocuklarına bağımlı durumdadır. Başkalarına olan bu bağımlılık, yaşlıların otoritesinin ve ailedeki danışman olarak geleneksel rollerinin zayıflamasına sebebiyet vermektedir (Chenoweth&Burdick, 2001: 22). Bu durum aile içi ilişkilerde yaşlının rolünün ve konumunun değişmesine sebebiyet vermekte ve aile içi egemenlik ilişkilerinde önemli değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Görüşülen kişilerin anlatıları bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Savaş sırasında geçirdiği felç sebebiyle yürüme engeli bulunan 65 yaşındaki erkek Suriye'deki durumunu “*Orda ben kraldım yani padişahım*” sözleriyle açıklarken Türkiye'ye geldikten sonra ekonomik olarak çocuklarına bağımlı olduğunu dile getirmiştir. Bu durum ailenin sorumluluğunun yaşlı bireylerden genç aile üyelerine devredildiğini ve yaşlı mültecinin aile içerisindeki eski güç ve saygınlığını kaybettiğini göstermektedir:

“Hayatım iyiydi kızım güzeldi. Ya benim köyde zeytinliğim vardı. Arazim vardı. Halep'te evim vardı. Dükkenlerim vardı kiraya vermişim. Yani çocuklara ben verirdim şimdi çocuk bana veriy ya. (...) Ya değişik oldukine. A şimdi ben .Çocuk bana para veriyse. O yanı Suriye da çocuk benden para isterdi. Bildin mi beni. Devamlı cebimde param vardı elhamdülillah. E burda çocuk veriyse ben harcıydım. Çocuk vermezse ben nerden harcıyacam kardaşım he. Ne yapak şükür gene elhamdülillah.”(G6)

“Orda tarlamız vardı. Orda tarla ekerdik biçerdik. Kocam eker otururdu. E sonra geldik işte bura geldik. Uşaklarlan barabar. Azcık şimdikte ellerine bakıyım işte. (...)gendin işte eskikin oliy gedekin oliy. İşte bir herşeye gerek oliy değel mi. İşte çocuğun eline bakıcız. Ondan da yoktur ses edemezsin. İşte içlerine atıysın. Aha yaşlı kadındık. Her şey istenir her şey olur. Beğenmiysin bir şeyi. (G12)

Görüşülen kimi erkek yaşlılar ise göç sonrası süreçte aile içi egemenlik ilişkilerinde kadının lehine bir değişim meydana geldiğini dile getirmiştir. Görüşmeler boyunca yaşlı mülteciler tarafından Suriye'de kamusal alanda ve aile içi ilişkilerde erkeğin ön planda olduğu ancak Türkiye'de kadının kamusal alanda görünür olduğu sıklıkla dile getirilmiştir. Bu durum göç süreciyle birlikte erkeğin kadına egemen olduğu ataerkil düzenin hem kamusal alanda hem de aile içerisinde kadın lehine değişimini göstermektedir. Geleneksel değerlere gençlerden daha bağlı olan yaşlılar için katlanılması zor olan bu durum özellikle yaşlı erkek mültecilerin uyum sürecinde büyük bir engel teşkil edebilmektedir. Türkiye'nin kurallarının Suriye'nin

kurallarından farklı olduğunu ve bu sebeple gündelik yaşamında çok zorluk çektiğini dile getiren yaşlı adamın söyledikleri bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“Orda sulta erkeklerin elinde. Erkekler her şeyi güçler. Burda kadınların. Bunda zorluk çektim. Orda daha farklı. Her şey erkeklerin elinde. Bes burda karar ne alır verilirse kadının emrinde(...) Burada kadınlar yönetiyor. Suriye’de erkekler. Yani Suriye’de erkek her şeyi getirirdi. Kadın hiçbir şey yapmıyordu. Burada her şeyi yapıyorlar. Suriye’de evin başkanı erkek. Ama burada kadın. Çok zor. Erkek evde otursun kadın gitsin çalışsın mı? Bizde de kadınlar gidiyor getiriyor. Küçük karım bana para vermiyor. O gider getirir her şeyi. Ben hiçbir şey getirmem. İlk geldiklerinde eşimle ben giderdim. Ama şimdi alıştı o kendi gidiyor. Bende onu İstanbul’da bıraktım buraya geldim.(G3)

Göç sonrası süreçte kendilerine ait evi olmayan ve çocuklarının yanında yaşamını sürdüren 4 yaşlı mülteci çocuklarının eşleri tarafından istenmediklerini ve kötü muameleye maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Bu durum aile içi ilişkilerde yaşlılar ve aile üyeleri arasında gerginliklere neden olmaktadır.

“Bir oğlan çalışıy. Oğlanında üç tene çocuğu var. Hanımı var. Zor durumda yaşiyik yani. Aynı evde. Hanım bazı istemiye oğlanın baktığını bize. Eyi kötü idare ediyik işte.(...) Çocuk meselen sıkıntı yapıy. Hanımının corunu dinliy bele bişeyler oliy yani. Bu ille olacak. Her evde oliy. Çocuğun eşi bazı rahatsızlık oliy. Oğlanın meselen konışiy meselen oğlanın kafasını boziy. İşte bele.” (G11).

Gelinleri tarafından istenilmediğini dile getiren yaşlı mültecilerin yalnızca 1’i erkek olmakla birlikte geriye kalan 3 yaşlı mülteci kadındır. Kadın mültecilerin tamamı ise duldur. Bu durum eşi ölmüş yaşlı kadın mültecilerin yaşlı erkek mültecilerden daha fazla statü kaybı yaşadığını göstermektedir. Her ne kadar zorunlu göç sonucunda yaşlı bireylerin tümü için aile içerisindeki eski güç ve saygınlığın kaybı söz konusu olsa da yaşlı erkek mülteciler aile içerisindeki saygınlıklarını kadınlara göre daha fazla koruyabilmektedir. Eşi ve oğluyla birlikte Türkiye’ye geldiğini ve eşinin 4 sene evvel kalp krizi geçirerek Türkiye’de vefat ettiğini dile getiren yaşlı kadın eşi ölmeden önce bu sorunlarla karşılaşmadığını eşi öldükten sonra aile içerisinde kıymetinin kalmadığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kocam vefat etti. Evsizlik. Valla öldükten kelli arada kaldım. Heç kıymatım kalmadı. İnsan kocası ölmeden dağa iyi. Gelin bana emir veriyi. Beni evden kovar. Get get get get. Hepside beyleler. Allah var.(...) İnsanın kocası olmazsa kıymatı kalmıy kızım. Hara gidersen kıymatın var kocanla barabar.” (G13).

Oğlu, gelini ve 8 torunuyla birlikte yaşayan 22 numaralı görüşülen ise geliniyle yaşadığı anlaşmazlıkları şu sözlerle dile getirmiştir:

“Allah kimseye şu durumda yel kızının yanına sakınmasın.(...) Allah kimseyi gelinin çocukların eline komasın. Ben kalmışım Rabbim kimseyi komasın.

A bele desem şimdi yanulsam şunu. Gidip bene diyicikine sen niye bene söledin. Bene ters cevap verici. Yani deel mi.”(G22)

Bu açıdan yaşlı mültecilerin aile içinde egemen konumda olan kendilerinden daha güçlü üyelere karşı da mücadele ettikleri görülmektedir. Aile içinde egemen konumda olan üyeler kendilerine ait bir gelire ve alana(ev) sahip olan yaşlının çocukları ve gelinleridir. Bu durumda çocuklarına maddi manevi bağımlı olan yaşlı mülteciler ise De Certeau’cu anlamda aile içindeki zayıflardır. Yaşlı mültecilerin büyük çoğunluğunun kendilerine ait alanları bulunmamakta çocuklarına ait alanlarda(evlerde) yaşamlarını sürdürmektedir. Bu sebeple yaşlı mültecilerden egemene ait alanda egemen tarafından koyulan kurallar çerçevesinde yaşaması beklenmektedir. Bu durum yaşlının özerklik alanını kısıtladığı gibi yaşlı bireylerin stres altında yaşamalarına sebebiyet vermektedir. Yaşlı mülteciler bir takım taktikler geliştirerek bu stresle başa çıkmaya çalışmaktadır.

13 numaralı görüşülen gelinleri tarafından evden kovulduğunda kimi zaman kızlarının yanına gittiğini kimi zaman ise komşulara gidip oturduğunu daha sonra eve geri döndüğünü dile getirmiştir. Bir anlamda bu gündelik pratikler yaşlı mülteci tarafından yaşanan stresi azaltmanın bir yolu olarak devreye sokulan taktiklerdir.

“Valla yabana çıkıyım. Başımı kaldırıyım. Komşuya çıkıyım oturiyim. Geri eve geliyim. Akılları küçük değil. Biz gendini aldık 17 18 yaşında. Anayı istemiyim bu evde diye anayı istemiyim diye başa. Anan diye öteki oğlun yanında gitsin kalsın. Kızların yanında kalsın diye. Bende diyim inşallah başa bir ev olsun tek başıma çıkıcım eve. Ölüm evin içinde öliyim en azından. El oğlunun yanında mı durayım. Demetlerin yanında da zoruma geder ya.” (G 13)

Çalışmamızda tespit edilen bir diğer husus ise yaşlı mültecilerin gündelik işlerin gerçekleştirilmesi ve gündelik ihtiyaçlarının karşılaması noktasında en önemli destekçilerinin aile üyelerinin olduğudur. Ekonomik kısıtlılıklar, dil becerisine ait yetersizlikler, fiziki yetersizlikler nedeniyle günlük yaşamın en küçük görevlerinde bile yardıma muhtaç(Chenoweth & Burdick,2001) durumda olan yaşlı mültecilerin en büyük destekçileri diğer aile üyeleridir. Sakarya’da yaşayan yaşlı Suriyelilerin göç deneyimlerini ve sorunlarını tespit etmeye yönelik gerçekleştirilen bir çalışmada yaşlı Suriyelilerin resmi prosedürleri ve gündelik pratikleri gerçekleştirmekte sorunlarla karşılaştığı tespit edilmiştir (Atila Demir, 2018: 212). Bu noktada daha genç aile üyelerinin devreye girerek gündelik pratiklerin yaşlı mülteciler üzerindeki etkisini azaltabildiği görülmektedir. Yaşlı mültecilerin büyük çoğunluğu gündelik işlerin

gerçekleştirilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması noktasında çocuklarından destek aldıklarını dile getirmiştir.

“Akdeniz hesteliği var bende her ay kan veriyler bana. Ciğerlerimde de sarılık oldu. Şeker de var. tansiyon da var. ne biliyim işte. Kurban olduğum Allah. (...)Yani fazla evdede çalışamıyım işte. Kızlarım geliy. Onlarda ta uzaklar. Taa mevlananın şarkındalar. Sağlık ocağından ötede. Taa ordan bura geliyler. İşte evleri boyadılar. Buraları temizlerler. Yavaş yavaş geçip su tutuylar künde gelip yavaş yavaş su tutup gidiyler. Kendilerinde külfeti var uşakları var. Yani gelipte şey edemirler. Her geldikçe birez birez yapıylar. Evleri temizlik ediyik inşallah oğlanı everirik.”(G 17)

“Sağlık ocağa gendi beni eyletir. Vallahi kızım. Ben gidemem bir yere gidemem. Bir yeri bilmem. Gitmem bir yere. Gözüm görmiy. Nere gitcim. Ağa gittim kayıp oldum. Yolu da bilmem. Unuduyım. Aha şurdan şura bakarım unudurum giderim. Şunu şura korum. Bir saat sonra gezerim. Sonra başka yerden çıkar. Unudurum. Hara koyduğumu bilmem. Fikir fikir düşün koyup gidiy. Gelin yardım eder bağa. Gelinim kalkar bakar. Yemeğimi getiriler. Çayımı bişirirler. Yemeğimi indirirler. Kahvemi bişirirler. Kahvemi getirir içerim. Yemek indirirler yerim. Abdesimi alır namazımı kılırım. Bir çöpe bir şeye şunu şöle etmem. Bir çöpü kaldırmam bir çöpü indirmem. Genleri indirir genleri kaldırır. Gendileri indirir kaldırır. Yatağımı sererler. Yatağımı serer toplarlar. İşte. Çok şükür hamdülillah. Çok şükür Allahtan gelene. (G 12)

Gündelik işlerini ve ihtiyaçlarını çocuklarının yardımıyla karşılayabildiklerini dile getiren görüşülenlerin tamamının aile üeleriyle aralarındaki ilişkinin iyi olduğu ve aile üelerinden memnun oldukları görülmektedir.

“Yok bizim çocuklardan heç bir şey yok. Güzel elhamdülillah terbiyeli güzel insanıyetli. Daim takdir ederler. Daima kıymet verirler. Onların yaptığı her şeyden memnunum. Ellerinden geleni yapıy. Her ne elinden gelse yapıy. Bes elinden gelenden ziyade yoksa ne yapıcık. İşlediği maaşı öteberi alacak. Ondan sonra ne yapıcık. İşte bu var.” (G20)

“Şükür dağa bir sorun olmadı. Heyirli çocuklarımız var. Allah razı olsun.(...) Çok bağa düşkünler hepi de hepi de. Çok bağa düşkünler. Torunlar da düşkün. Torun duysun bura geldiğini oğlanın o da gelmek istiyi. Uşaklarını Alamanya’daki uşaklarını gene onlar da gene çok düşkünler. Künde beni ariyler. Çok şükür.”(G 17)

“ Çocuğum iyi çocuklarım iyi hepsi birbirinden iyi. Gelinlerim hepsi birbirinden iyi(...). Hepsinden de memnunum şükür. Her şeylerinden de memnunum. Suyumu da getirir. Su bardağım var şişem var doldururlar bağa getirirler. Abdest alacağım elimden tutar kaldırır. Abdestimi alırım geri gelirim. Hamam edicim otururum sırtımı ufelerler. Elimi her yerimi ufelerler. Silerim havluda. Asbapımı giyerim gelir otururum. Şükür çok şükür.”(G 12)

6.3.4. Sosyal Çevre ve Komşuluk İlişkileri - “Garibik. Çekinirik. Korkarık”

Yaşlı mülteciler daha genç göçmenlere nazaran sosyal ağlarını değiştirmede daha fazla güçlük yaşamakta ve bu ağlarda oluşacak değişimlere daha fazla

direnmektedir (Atila Demir, 2018: 214). Bu nedenle göç sonrası dönemde yakın çevrelerinde bildikleri kişiler ile etkileşime girmeyi tercih etmektedir. Bunun yanı sıra yerli halkla etkileşim kurmama durumu her zaman bir tercih olmamakta, dil engeli de yerli halkla etkileşimini zorunlu olarak sınırlayabilmektedir. Bu durum yaşlı mültecilerin bir “tercih” ya da bir “zorunluluk” olarak Türkiyeli komşularıyla sınırlı ilişkiler geliştirmesine sebebiyet vermektedir. Yaşlı mülteciler komşuluk ilişkilerine dair söylemlerinde genellikle Türkiyeli komşularının çok iyi olduklarına dair ifadelerde bulunmakla birlikte Türkiyeli komşularıyla selamlaşma dışında bir alışverişlerinin olmadığını dile getirmişlerdir. Türkçe bilmeyen yaşlı Suriyeliler özellikle dil engelinden dolayı Türkiyeli komşularıyla iletişim kuramadıklarını ifade etmektedir. Dil sosyal ilişkiler kurabilmenin ve topluma uyum sağlamanın en önemli aracıdır. Bu açıdan Türkçe bilmeyen yaşlı mültecilerin sosyal ilişkiler geliştirme noktasında en büyük engelinin dil olduğu görülmektedir. Yaşlı mültecilerin sosyal çevre ile ilişkilerini sınırlayan bir etmen olarak dil engelinin yaşlı mülteciler üzerine gerçekleştirilen başka çalışmalarda da (Korkmaz Yaylagül&Aslan, 2020: 412; Atila Demir, 2018: 213) öne çıkan bir husus olduğu görülmektedir. Görüşme gerçekleştirilen 4 numaralı görüşülenin söyledikleri de bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“Çok güzel. Komşularım çok güzel. Caddemiz baştan başa çok iyi insanlar. Bize hürmet eder. Bizi hiç üzmediler. Hiç kötü bir laf duymadık onlardan.(...)Dışarı çıkarım fazla alışveriş yoktur komşularla. Çünkü dil yoktur. Birbirimizi anlamayız. Uzaktan selamın aleyküm, aleyküm selam, merhabalar ederiz. Çünkü birbirimizin dilini bilmiyoruz.” (G4)

Etnik kökeni Türkmen olan Suriyeli yaşlılar Türkiyelilerle iletişim kurma noktasında başka etnik kökene mensup Suriyelilere nazaran daha az sorun yaşamaktadır. Etnik kökeni Türkmen olan Suriyeli yaşlıların büyük çoğunluğu anadillerinin Türkçe olduğunu bu sebeple gündelik yaşamlarında dil engeliyle karşılaşmadıklarını dile getirmiştir. Ancak Türkmen Suriyeli görüşülenler arasında Türkiye’de konuşulan Türkçe’nin farklı olmasından dolayı Türkiyelilerle iletişim kurmakta zorlandıklarını dile getirenler de var olmuştur.

“Türkçe biliyim. Buranın Türkü anlamıyım. Türkmen Türkçe değil. Anlarım bes dönderemem. Geline derim yörü barabar git gel alak gelek bele.” (G15)

Dil sorunu yaşlı mültecilerin yerli halkla sosyal ilişkiler geliştirmesinin yanı sıra gündelik yaşamdaki pek çok ihtiyacın karşılanması noktasında da büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu açıdan yaşlı mülteciler yerli halk ile sosyal ilişkiler

geliştirebilmek ve dil engelinin üstesinden gelebilmek adına birtakım taktikler geliştirmektedir. İlişkiler ağı taktiğini devreye sokarak Türkçe bilen akraba ve tanıdıklardan yardım almak, telefon aracılığıyla tercüme programı kullanmak, Türkçe öğrenmeye çalışmak yaşlı mültecilerin dil engelinin üstesinden gelmek adına geliştirdiği taktiklerden bazılarıdır.

“İşaret diliyle sağır gibi yaşıyoruz.(...) Bir gün marketten şeker alacakken tuz aldım. Dil bilmediğimiz için sonradan öğrendik. Dil bilmediğimiz için kimseyle konuşmuyoruz. Ancak çok zorlandığımızda bir tercüman veya çocuklarımızın yardımıyla hallediyoruz.”(G1)

“Hastaneye bir yere giderken tercüman alırım. Çocuklarımı ya da başkalarını alırım yanıma. Telefonda tercüman açarım.(...) Zorluk yoktur çünkü telefonla hemen tercüman şeyi çıkarırım. Zorluk yaşamam. Çok zor çok zor. Karşımda biri konuşunca anlamıyorum. Kendimi anlatamıyorum. Satışlarda iyi ama hastanelerde zor oluyor. Küçük eşim Türkmen o yardımcı oluyor. Eşim savcıdan daha kötü. Burada çok gitmiyorum. Gidersem de torunlarım var onlar götürüyor.” (G3)

“Yani alışveriş yapayım. Hadisler yapayım ama öyle olmuyor. Konuşamıyorum. Türkçe Arapça kitabım var Türkçe öğrenirim.(...) Geldim buraya ilk önce nasılsın, merhaba bunları öğrendim. Alacağım şeylerin kelimelerini bilirim. Ekmek ekmek. Çay çay. Kahve kahve. Selamın aleykum. Kalk. Eğer anlaşılamazsam tercüman alırım yanıma. Kızım da burda. Torunlarım Türkçe bilirler burada okurlar. Onlar yardımcı olur.”(G4)

Dil engelinin Türkçe bilmeyen yaşlı Suriyeliler için komşuluk ilişkileri geliştirme noktasında büyük bir engel teşkil ettiği aşıkarsa da Türkmen olan ve Türkçe bilen mültecilerin büyük çoğunluğunun da komşularıyla ilişkilerinin yalnızca selamlaşmadan ibaret olduğunu dile getirmesi komşuluk ilişkilerinin önündeki tek engelin dil sorunu olmadığını ortaya koymaktadır. Türkmen 20 numaralı görüşülen Türkiyeliler ile komşuluk ilişkileri geliştirememeye sebebinin kendilerine yönelik “kötü bakış” dan kaynaklandığını dile getirmektedir.

“Komşular yabandan bildik biri Suriyeli öteberi olsa onlar gelir bes. Türkiyeliler gelmez. Biz de gelmeye nasıl gidecek. Gendileri bakarlar Suriyeliler gendilerinin düşmanı. Eyi bakırlar çok kötü. Ben bir şeyler öteberi duyarım. Bir çocuk bir şey olsa hemen toplanmış Türkler onu dövmüşler. Neye yazık değil mi ya. Bu da islam bu da gardeşiz.” (G20)

Yukarıdaki anlatıda görüleceği üzere yaşlı Suriyelilerin damgalanmış Suriyeli kimliği üzerinden maruz kaldıkları önyargılı tutum ve davranışlar Türkiyeliler ile komşuluk ilişkileri geliştirmesine engel olabilmektedir. Damgalama sosyal dışlanmayı besleyen en önemli dışlama mekanizmalarındandır (Deniz vd., 2016: 48). Atfedildiği bireyi itibarsızlaştırıcı bir etkiye sahip olan “damga” bireyin toplumda tam kabul görmesini engelleyen ve değerini düşüren bir etikettir (Goffman, 2020b: 30).

Goffman'ın ortaya koymuş olduğu damga türlerinden (bedensel engeller, kişilik özellikleri, etnik/etnolojik veya sınıfsal damgalar) üçüncüsüne dahil olan Suriyeliler gündelik yaşamlarında milliyetlerinden ötürü etiketlenmeye ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Görüşülen yaşlı mültecilerin çoğu sosyal çevrelerinde “öteki” olduklarına dair tutum ve davranışlara maruz kaldıklarını dile getirmiştir. Sosyal çevre ifadesiyle kast ettiğimiz mahalle, park, sokak, cami, hastane gibi kamusal alanlardır. Bu alanlar yerli halkla Suriyelilerin karşılaşma mekanıdır. Bu alanlar aynı zamanda yerleşikler tarafından Suriyelilerin aleyhine üretilen söylemlerin mekanıdır(Deniz vd., 2016: 50). Yerli halk tarafından üretilen bu söylemler “biz” ve “onlar” ayrımını pekiştirerek Suriyeli bireylerin sosyal çevrelerinden dışlanmalarına neden olmaktadır. Yaşlı mültecilerin anlatıları bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Görüşülen 70 yaşındaki yaşlı erkek kızının evine giderken maruz kaldığı onur kırıcı tutumu şu şekilde dile getirmiştir:

“Kızımın beraber onun evine gidecektik. Kızımın caddesinde karşıma bir köpek çıktı. Benle köpek arasında 1 metre mesafe kaldı. Elimde bastonum vardı. Kaldırdım köpeği biraz uzağa itmek için. Havlamaya başladı. Ev sahibi çıktı bana kötü laflar söylemeye başladı. Bana dedi ki “Bu benim köpeğim sizin bütün Suriye vatandaşlarına değer”. O günden beri 3 yıl oldu o caddeden hiç geçmem. Başka yerden geçerim.”(G4)

Sosyal dışlanma aynı dil ve din birliğine sahip bireylere karşı da gerçekleşmektedir. Yerleşik nüfus ile dışardan gelen nüfus arasındaki farklılık ne kadar belirsiz olsa bile aynı etnik, dinsel, dilsel kodları paylaşıyor olsa bile “Suriyeli kimliği” üzerinden dışlanma gerçekleşmektedir (Deniz vd. 2016: 39). Dedeoğlu ve Gökmen(2011: 129) İstanbul’da hazır giyim atölyelerinde çalışan Azerbaycanlı kadın göçmenler üzerine yapılan çalışmalarında göçmenlerin aynı dil ve din birliğine sahip olsalar da Azeri olarak algılanması üzerinden kurgulanan sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını ortaya koymuştur. Azeri göçmenlerin dışlanması “yabancı, öteki” gibi algılanarak olmasa bile, “bize ait öteki” kategorisinden gerçekleşmektedir (Dedeoğlu & Gökmen, 2011: 129). Bu noktada etnik kökeni Türkmen olan Suriyeliler de “Suriyeli” olmalarından ötürü “bize ait öteki” kategorisi üzerinden sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. 65 yaşındaki etnik kökeni Türkmen olan yaşlı kadının hastanede maruz kaldığı ayrımcı tutuma yönelik anlatısı bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“İşte bu film çekmeye gittim. Oturuyum kürsü de. Bele oturmuşum. İşte bir tenesi hemşireylen dövuştü çıktı bir heste. Geldi başa çattı. Şuna bak şuna bütün bu Pis Suriyeliler yüzünden bele oldu. Bak bele ediyler bize. Şuna bak daha bide

bakıyı başa. Kedi kimi köpek kimi bakıyı baksana. (...). Bazı kelli otobüse biniyik gidiyik. Cevap atıylar genlerine şeylikler birbirinlen kavga ediyler. Genleri birbirleriyle konuşıylar. Pis Suriyeler geldi işte ekmeğimizi elimizden aldılar kiralari bahalattılar bilmem ne ettiler.” (G17).

Yaşlı kadın anlatısında Suriyelilerin yerli halk tarafından “Türkiyelilerin ekmeğini elinden alanlar”, “kirayı pahalı yapanlar” ve “Pis” olarak etiketlendiği görülmektedir. “Pis” söylemine başka birçok görüşülenin daha anlatılarında rastlanılmıştır. “Pislik” nitelendirmesi üzerinden yöneltilen kirlilik söylemi bir etiket olarak Suriyeli bireylerin ötekileştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu etiketin yerli halk tarafından alanı korumaya yönelik olarak geliştirilen bir strateji olduğu söylenebilir.

Kimi yaşlı mülteciler ise yerli halk tarafından vatani bırakıp kaçanlar yani “vatan haini” olarak damgalanmaya maruz kaldıklarını ve aşağılandıklarını gösteren anlatılarda bulunmuşlardır:

“Yani seni meselen bir yere gidiysen meselen Suriyeli geldi diye sevmiyiler yani. bunları duyük. Vatanizi bıraktız kaçtız bilmem ne. Bu durumdalar. Yav biz ne diyik meselen biz vetanı keyfimizden bırakmadık meselen. Kimlen kavga yaptığımızı bilmiyikkine. Karşıda kim var kim yok bilmiyik. Düşman mı dost mu bilmiyik. Böyle meselen.”(G11).

Yaşlı mültecilerin maruz kaldıkları şiddetli damgalama ve ayrımcı tutum ve davranışların İzmirli olma kimliği ve bu kimlik temelinde geliştirilen kentsel milliyetçilikle ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Kahya Nizam, 2019: 290). Kahya Nizam(2019:290) “Türkiye’nin Uluslararası Göç Deneyiminde Milliyetçilik Söyleminin Yeniden İnşası: İzmir’deki Suriyeliler Örneği” doktora tez çalışmasında İzmir’de yaşamaya ve İzmir’li olmaya yüklenen anlamın yerli halkın içerleme ve dışarlama pratikleri ve kente sonradan gelenlere yönelik bakışı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu dile getirmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ulusal milliyetçi özelliği ile ön plana çıkan İzmir’de yaşamanın yerli haklın mültecileri damgalama ve dışlama pratikleri üzerinde etki ederek, yaşlı mültecilerin gündelik yaşam deneyimlerini negatif yönde etkilediği söylenebilir.

Yaşlı mültecilerin yerli halkla sosyal ilişkiler geliştirmesinin önündeki bir diğer engel ise yerli halka karşı duydukları korkudur. Yaşlı mülteciler için göç süreci yalnızca yaşanılan yerin ve evin terki değildir. Alışkın olunan, tanıdık ve güvenli bir çevrenin de kaybı demektir. Bu duruma ek olarak kiraların daha uygun olması

sebebiyle Suriyelilerin kentin çöküntü mahallelerinde yoğunlaştıkları düşünüldüğünde güvenlik, yaşlı itibariyle tehlikelere karşı gençlerden daha savunmasız konumda olan yaşlı mülteciler için önemli bir sorun olabilmektedir. Göçmen olmayan yaşlılar üzerine yapılan araştırmalar yaşlıların güvensiz mahallelerde suça uğramaktan korktukları ve kendilerini güvende hissetmediklerini ortaya koymaktadır (Kalınkara& Kalaycı,2019: 71). Hali hazırda göçmen olmayan yaşlı bireyler için bir sorun teşkil eden güvenlik, yerli halkın mültecilere yönelik zenofobik tutumu göz önünde bulundurulduğunda yaşlı mülteciler için büyük bir sorun olabilmektedir. Yaşlılığın bir kısmını Suriye’de deneyimlemiş olan 72 yaşındaki yaşlı kadın komşularının çok iyi olduğunu söylemekle birlikte kendisinin tabiriyle “birbirlerine hiç dokunmadıklarını” yalnızca “kendilerinden olana” gittiklerini dile getirmiştir. Yaşlı kadın bu durumun nedenini ise şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kimseye gitmem. Türkiyelilere girmem. Yani bizim olarak Türkiyelilere gitmezik. Gezmeyi sevmeyiz. Vele bir Türkiyelinin evine dahi girmemişik. Girmeyiz. (...) Niye şey garibik. Çekinirik. Korkarık. Korkarık kızım yani herşey var buralarda. Eyilikte var kötülükte var. Şimdi bir eve gir çık gir çık bir yerde İstanbul da. Beyle Suriyeli külfet bele. Yokarda kadın hastamış büyük kadın hastamış. Kocası demişkine. İnmiş kocası. Demişkine. Kadınıma bakın. Sizden kira almam. Siz kadınıma bakın. Avradında bele iki tene çocuğu varmış. Avrat gidermiş bakarmış gendine. Bakarmış inermiş gendi evine bakarmış. Çocuklarına bakarmış. E bir oğlu varmış yani başka memleketdemiş gelmiş. Gelmiş avrat yani. bizim gelinler kimi gençmiş yani. göze görükürmüş. Bu girerken çıkarkan girerken çıkarkan bu avrat gendi işinde gücünde avrat gendi avrata gözünü koyuyo. Bir gün bu avrata diyi beni diyi eyletime ulaştır. Gendine eylet meylet de görüyüm. Kariyi yanına alır bir ormana gider. Ormana gider avratı. Avratta gebemiş. Orda eletir avradı. Avratta ulaşamaz avrada. Avradıda öldürür. İki tene çocuğunu da öldürür. Gelir.o yüzden korkarık. Kimseye girip çıkmazık. Ney kötümüz komşumuz kötü olsun. Ne de biz kötü olak. Biz bizi goruruk. Biz 6 sene bitti. 7 nin içinde biz burdayık. Biz bir Türkiyelilerle evine girmemişik. Hepisi bizden iyiler biz giremiyik.” (G 5).

Yukarıdaki anlatıda yerli halk arasında Suriyelilere yönelik dolaşımda olan şehir efsanelerine karşı Suriyeliler arasında da Türkiyelilere yönelik şehir efsanelerinin dolaşımda olduğu görülmektedir. Bu durum yerlinin alanı koruma stratejisi olarak dedikodu ve karalamaya karşı zayıfın direniş taktiği olarak değerlendirilebilir. Ancak dikkat çeken nokta bu şehir efsanelerinin Goffman’ın kavramsallaştırmasıyla “sahne arkası”nda Scott’un kavramsallaştırmasıyla “gizli senaryo” olarak sergilediğidir. Goffman’a göre aktörlerin sergiledikleri performansın ön bölge ve arka bölge(sahne arkası) olmak üzere iki bölgesi vardır. Ön sahne aktörün kendisini en ideal biçimde sunduğu bölge iken arka sahne bastırılan gerçeklerin açığa çıktığı ve ön bölgede çizilen

izlenimle çelişen görüntünün yer aldığı bölgedir. Sahne arkasında sergilenen bu performans Scott'cu manada gizli senaryo olarak nitelendirilebilir. Scott'a göre her tabi grup görünürde egemen olana karşı kendisinden beklenen dizeleri okuyarak, jestleri yaparak sahne önünde sergilediği kamusal senaryoya karşı sahne arkasında kendi sıkıntılarında, hakim olanın arkasından dile getirilen bir iktidar eleştirisini temsil eden gizli bir senaryo yaratmaktadır. Gündelik yaşamın içerisindeki pek çok söylem, dedikodu, halk masalı, türkü, jest, şaka ve güçsüzler tiyatrosu ise anonimliğin ya da tavırlarının zararsız anlamlarının arkasına saklanarak bu iktidar eleştirisini araya sokmanın araçlarıdır (Scott, 2018: 22). Bu bağlamda değerlendirildiğinde Suriyeli yaşlı mültecilerin görünürde egemen olan Türkiyelilerin çok iyi olduğuna dair söylemleri kamusal senaryo olarak nitelendirilebilirken, sahne arkasında dile getirdikleri sıkıntıları ve sahne arkasında dolaşıma soktukları dedikodu ve şehir efsaneleri hakim olanın arkasından dile getirilen bir iktidar eleştirisini temsil eden gizli bir senaryo olarak okunabilir.

65 yaşındaki yaşlı adam kendisine Türkiye'de yaşadığı en büyük sorunun ne olduğu sorulduğunda Türkiye'de rahat hareket edemediklerini dile getirmiştir. Bu durumun nedenini ise Türklere yönelik duydukları korku ile açıklamıştır.

“Yav işte olay ney burda biliyin mi garibik ya. Yani bele bu sıkıntılara geçiyik yani. yani her yere gidemiyik meselen. Her yerde meselen oturamiyik meselen. Memleketin kimin gidip de meselen. Bornova'ya gidin de. Her yerde oturamiyin. Bir şeyler yapamiyin. Yani evinden işe işten eve geliyik yani. Başka bir yere gezemiyik yani. Bilmiyik de fazla. Bir de meselen her yere gidemiyik korkuyik meselen. Türkler meselen bize bir şey yapar diye korkuyik meselen. Akşam evden çıkmazık herkeş evinde yani. gidipte mesela akşam Bornova da filanda oturma filan. Loğanta da bir yerde oturmazsın yani.korkarık yani. Biliyik ki burda mesela oturiyin ya biliyin meselan kafası tamam değel hansı şey. Meselen bir tenesi elkol filan içiy. Onlarıda biliyik meselen. Onlardan uzak kaçıyik. Biliyik yaklaşımyik artık öğrendik bunları ya. Sağa gelir bir piçak filan vurur. Meselen kavra edersin. Uzak kaçırım.”(G11)

Yukarıdaki anlatılarda ve diğer görüşmelerin birçoğunda yaşlı mültecilerin kendilerini “garip” olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Yaşlı mültecilerin kendilerine yönelik bu algısı görüşmeler boyunca sıklıkla tekrar etmiştir. Sosyal yapılandırmacı bakış açısından bu durum yaşlı mültecilerin aile üyeleri ve yerli halkla sosyal etkileşimleri sonucunda kendilerini inşa ettikleri sürece karşılık gelmektedir. Yaşlı mülteciler bir taraftan egemen olmadıkları bir toplumda Suriyeli olmalarından ötürü öteki konumundadır. Diğer taraftan yaşlılığın doğal bir sonucu olan fiziksel güç kayıpları ve artan sağlık sorunları nedeniyle başkalarına bağımlı durumdadır. Bu iki

durumun sonucu olarak aile üyeleri ve genel olarak toplumun sosyal etkileşimleriyle bağımlı, zayıf veya marjinal olarak etiketlenen yaşlı mülteciler kendilerini zayıf ya da garip olarak nitelendirmektedir. Yaşlı mültecilerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları dışlayıcı tutum ve davranışlar karşısında ne yaptıklarını sorduğumuzda vermiş oldukları yanıtlar kendilerini neden “garip” olarak nitelendirdiklerini kanıtlar durumdadır:

“Neler yapıyın sağa diyilerkine Suriyelisin. En kısıdan en kısa Suriyeli pis meselen. Ne diyecen seslenmiyin. Bizde diyik ki Allah sizi de bizim kimi etsin. Başka ne yapacan. Yav kavga yapaman kavga yaparsan seni başına birikip dövüler. Sağa ev vermiyeler meselen. Güzel adam dessin falan diyerek. Mecbur idare ediyik. Seslenemiyin.” (G11)

“Bir şey demedim. Diyemedim beni döver.”(G9)

Bu bağlamda egemene karşı koyma gücünün olmadığını düşünen ve kendilerini garip olarak nitelendiren yaşlı mülteciler hakaret ve aşağılanmaya maruz kalmak istemedikleri için yerli halkla ilişkilerini asgari düzeyde tutarak egemenin alanında hayatta kalmaya çalışmaktadır. Bu açıdan yaşlı Suriyelilerin yerli halkla komşuluk ilişkileri geliştirmek istememesi taktiksel bir tutum olarak okunabilmektedir. Nitekim yaşlı Suriyelilerin maruz kaldıkları ayrımcı tutum ve davranışlar karşısında “sessiz kalmaları” da bir taktik olarak ele alınabilir. De Certeau’cu bağlamda “taktik” olarak nitelendirebileceğimiz bu eylemler Goffman’ın görüşlerinden hareketle “damga idare” stratejisi olarak da değerlendirilebilir. Goffman’a göre hakarete ve itibarsızlaştırmaya maruz kalan damgalanmış bireyler normallerle karşılaşmaları sırasında “damganın idaresi” adına bir takım stratejiler geliştirmekte ve uyguladığı stratejilerle kendisine ait izlenimleri manipüle edebilmektedir (Goffman,2020b:181). Görünür ya da diğerleri tarafından bilinen bir damgaya sahip olan kişiler(itibarsızlaştırılmış) gerilimleri idare etmeye yönelik stratejiler geliştirirken, görünür olmayan ya da diğerleri tarafından bilinmeyen bir damgaya sahip kişiler (itibarsızlaştırılabilir) ise damgasına ilişkin bilgiyi idare etmeye yönelik stratejiler geliştirmektedir. Bu perspektiften değerlendirildiğinde yaşlı Suriyelilerin yerli halkla ilişkilerini asgari düzeyde tutması ve dışlayıcı tutum ve davranışlar karşısında sessiz kalmaları gerilimleri idare etmeye yönelik stratejilerdir.

Damganın idare edilmesi bağlamında yaşlı mülteciler tarafından geliştirilen bir diğer strateji ise kimlik gizlemedir. Etnik kökeni Türkmen olan yaşlı Suriyeli mültecilerden bazıları damgalanmış Suriyeli kimliği üzerinden önyargılı tutum ve

davranışlara maruz kalmamak adına yerli halktan “Suriyeli” olduğunu gizlediğini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda damgalanmış bir Suriyeli kimliğine sahip olan yaşlı mültecilerin Suriyeli olduğunu bilmeyen diğerlerine karşı “aldatıcı bir görünüm” sergilemesi ve kendisini bir Türkmüş gibi sunması bir damga idare stratejisidir. Öte yandan De Certeau’cu bağlamda “kimlik gizleme taktiği” olarak nitelendirebileceğimiz bu tutum zayıf olanın egemene karşı kurnazlığını da gözler önüne sermektedir. Goffman’ın damga idaresi ve izlenim yönetimi üzerine görüşlerine atıfla damgalanmış bir kimliğe sahip olan yaşlı Suriyeli mülteciler yürürlüğe koydukları “kimlik gizleme taktiği” ile başkalarının kendisiyle ilgili izlenimlerini yöneterek kabul gören bir benlik imajı sunmaya çabalamaktadır. Böylece yaşlı Türkmen Suriyeliler anadillerinin Türkçe olmasının sağladığı avantajı kullanarak yerli halka kendilerini bir Türk gibi sunarak egemenin alanında egemene karşı çevirdiği dolaplar ile kendisini “damga”lı olarak yaftalayan egemen kimlik normlarına karşı direniş sergilemektedir.

6 numaralı görüşülenin anlatısı yukarıda anlatılanları kanıtlar niteliktedir. 65 yaşındaki yaşlı adam Suriyeli kimliğinden ötürü maruz kaldığı dışlayıcı tutumu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Orda bir bakkal var. Nereli gendi? Mardin. Mardinli. Ora giderik. Koronodan evveldi ha. Babası da 75 yaşında. Ya amca gel ya. Gelde şurda çay içek ya. Koltukta yeri var. Otururuk. Bir tene yeni gelmiş. Nereli amca dedi. Dedi Kilis’li. O bir bardak çay içti kalktı gitti. Ya Muhammet dedi demekine ben Suriyeliyim. Anının çatında mı yazılı Suriyeli olduğun dedi. Bu sizi sevmiyi ya dedi. Bana dedi demekine ben Suriyeliyim. Türkmensin dedi. Türkçede konuşuyusun. Antep Kilis Maraş seni ne bilecek gendi dedi.”(G6)

Yaşlı adam Türkmen olmasından ve Türkçe bilmesinden ötürü Suriyeli kimliğine dair görünür bir damgaya sahip değildir. Bu açıdan damgaya dair bilginin idare edilmesi bağlamında diğer Suriyelilere nazaran önemli bir avantaja sahiptir. Damgalanmış Suriye kimliğinden ötürü kendisine zarar gelmesinden korkan yaşlı adam bazı durumlarda Suriyeli kimliğinin gizlemek durumunda kaldığını şu sözler ifade etmiştir:

“Olaki sana birşeyler yapar. Kalbini kırır. Öyle bazen oliy kimlik saklamalar. Bana orda birşeyler yapsa ben utanırım yanı. Ağlarım o zaman ağlarım. Ya sen gençken sen bir çeşit. Şimdik bir çocuk döver beni yav. Ne bilim kardaşım.” (G 6)

Genel olarak bakıldığında Suriyelilerin Türkiyeliler ile komşuluk ilişkilerinin yok denecek kadar az olduğu görülmekle birlikte bu durumun istisnası olan birkaç

anlatı da var olmuştur. Bu istisnaların da etnik köken benzerliğinden doğduğu gözlemlenmiştir. Bu istisnai örneklerde etnik kökeni Kürt olan Suriyelilerin etnik kökeni Kürt olan Türkiyelilerle, etnik kökeni Türkmen olan Suriyelilerin ise etnik Türk olan komşuları ile komşuluk ilişkileri geliştirdiği görülmektedir.

“Burda Kürtler var onlarla anlaşıyorum. Ben Kürt olduğum için. O konuda bir sıkıntı yaşamıyorum. Genellikle burda yaşayanların çoğu Kürt olduğu için onların yardımıyla kendi derdimi anlatıyorum. Oğlumun kızı Türkçe biliyor. Onların yardımını alıyorum(...). komşularla pek ilişkimiz yok. Sadece Kürt komşular gelir. Biz çok az gideriz. Çay kahve yaparız sohbet ederiz. Onlara yemekte yaparım bazen. Ailemle nasıl ilgilenirsem komşulara da aynı ilgiyi samimiyeti gösteririm.”(G8)

“Valla ben hiç şey etmedim ona sıkılmadım yani. genleri de görünçü öle Türkmen yani çok şey oldular. Konuştular. Ordan bunca savaşın içinden korkdan bura geldim yani çok kafam şeydi. (..) . E valla biz yani çok şey genleri künde her bir gün birinin yanında çaylar şeyler yani.bende bilirsin halim yok diyin. Bazı kün giderim içerim çay bazı kün gitmem. Künde değil. Genleri birbirine çok yani.”(G9)

6.3.5. Boş Zaman Değerlendirme Pratikleri- “Ben evden bir yere gitmem yavrum.”

Yaşam kalitesini etkileyen önemli bir etken olarak boş zaman aktiviteleri yaşlı bireylerin günlük yaşam sorunları ile başa çıkma, stres faktörlerini azaltıp sağlığı iyileştirmek, düzeltmek ve olumlu yönlendirmek adına önemli bir sosyal destek olarak nitelendirilmektedir (Sevil&Şimşek,2019: 57). Zorunlu göç ile birlikte yaşlı mültecilerin yaşamlarında meydana gelen değişimlere paralel olarak boş zaman değerlendirme pratiklerinde de önemli değişimler meydana gelmiştir. Dil problemi, gelir yetersizliği, uyum sorunu, gelecek kaygısı ve boş zamanlara yönelik faaliyet yelpazesindeki eksiklikler gibi birçok faktör Suriyeli bireylerin boş zaman davranışını olumsuz yönde etkileyerek temel bir insan hakkı olarak kabul gören boş zamanın göz ardı edilen, etkin ve verimli kullanılmayan bir kaynak halini almasına sebebiyet vermiştir (Karaküçük vd., 2020: 510-512). Oysa birçok göçmenin durumunun istikrarsızlığı ve karşılaştıkları zorluklar göz önünde bulundurulduğunda anlamlı yaşamlar sürdürmek için boş zamanın önemi ortaya çıkmaktadır (Mata-Codesal vd. , 2015: 1). Bu açıdan göç sonrası süreçte yaşlı mülteciler tarafından yeniden inşa edilen boş zaman değerlendirme faaliyetlerinin ele alınması gerekliliği doğmaktadır. Bu amaçla görüşülen kişilere *Bir gününüz nasıl geçiyor?, Suriye 'de savaş öncesi süreçte boş zamanlarınızda neler yapardınız? Burada neler yapıyorsunuz?, Gündelik*

yaşamınızda kimlerle görüşüyorsunuz? Nasıl vakit geçiriyorsunuz?, Camiye, kahvehaneye, parklara gidiyor musunuz? Ne sıklıkla dışarı çıkıyorsunuz? vb. sorular yöneltilerek boş vakit faaliyetlerinin bilgisine erişilmeye çalışılmıştır.

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda yaşlı mültecilerin boş vakitlerinin büyük çoğunluğunu evlerinde geçirdikleri bilgisine ulaşılmıştır. Göç etmeden önce boş vakitlerinin büyük çoğunluğunu eş, dost, akrabalarıyla geçirdiklerini dile getiren yaşlı mültecilerin göç sonrası gündelik yaşamlarında eve kapalı bir yaşam sürdürdükleri tespit edilmiştir. Göç ile birlikte meydana gelen sosyal çevrenin kaybı, dil sorunu, gelir yetersizliği gibi birçok faktör yaşlı mültecilerin sosyal olarak izole bir yaşam sürdürmek durumunda kalmalarına sebebiyet vermiştir. Görüşülenler zamanlarının büyük çoğunluğunu ev içerisinde geçirdiklerini şu sözlerle dile getirmiştir.

“Ne komşuya giderim. Ne barka giderim. Ne sinemaya giderim. Bir yere gitmem. Sevmem. Tespahımı elime alırım. Otururum tespahamı çekerim. Gelinlerimde tilfzyona bakarlar. İşlerini tutarlar. Yemeklerini bişirirler. Bizki bu kaderik. Burda gene aynı.”(G5)

“Valla kızım bir şey yapmam ben evden çıkmamkine bir yere gitmem. Ben evden bir yere gitmem yavrurum. Bu evden o yana, o evden bu yana işte. Namazımı kılarım. Tespihimi çekerim. Otururum. Dua ederim işte çok şükür Rabbıma.”(G12)

Boş zamanlarının büyük çoğunluğunu evlerinde geçirdiklerini dile getiren yaşlı mültecilerin günlük rutinleri içerisinde genellikle ibadete yöneldikleri ve dine yönelik pratiklerde buldukları görülmektedir. Dua etmek, namaz kılmak, Kur'an okumak yaşlı göçmenlerin ortak boş zaman değerlendirme pratikleridir. Dine yönelik bu pratikler aynı zamanda yaşlı mülteciler için yaşanan sorunlarla baş etme mekanizması olarak işlev görmektedir. 1 numaralı görüşülenin ifadeleri bu durumu kanıtlar niteliktedir. Görüşülen kişi gündelik yaşamında ekonomik sorunlar yaşadığını dile getirmiştir. Bu sorunlar karşısında ne yaptığını sorduğumuzda ise dua ettiğini söylemiştir. Görüşülenin şu sözleri bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“Uyanıp çay koyuyorum kahvaltı yapıyorum bol bol dua ediyorum. Namaz kılıyorum dışarı çıkmıyorum hep evdeyim ama yine de şükürler olsun. Geçen gün çayım yoktu dua ettim akşam olmadan komşum bana çay helva yiyecek bir şeyler getirmişti.”(G2).

Benzer şekilde Koreli yaşlı mülteciler üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada da dine yönelik pratiklerin göçün neden olduğu dil engelleri, kültürel ve etnik farklılıklar ve ırk ayrımcılığı gibi zorluklarla baş etmenin yolu olarak işlev gördüğünü

vurgulanmıştır. Bu çalışmada görüşülen kişilerin yaşadığı zorluklarla baş etmenin en iyi yolunun kutsal kitapla ilgilenmek olduğu bilgisine yer verilmiştir (Kim vd.,2016).

Yaşlı mültecilerin gündelik yaşamlarında çoğunlukla aile üyeleriyle görüştükleri ve boş vakitlerini yakın ailesi, akrabaları, tanıdıkları ile geçirdikleri görülmektedir. Gündelik yaşamlarında en çok kimlerle görüştükleri sorulduğunda yaşlı mültecilerin verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Eşim, kızım, oğlum. Evde. Evi süpürürüm karıma yardım ederim. Yemek bazen pişiririm. Önceden gece gündüz çalışırdım. Şimdi oturuyorum bir iş yok. Karıma yardım ediyorum. Tek kızıma, oğluma giderim. Kızıma gider otururum biraz. Sonra eve gelirim. Otururum sohbet ederim.” (G4)

“Bir Suriyeli var. Duriy konuşuy. Meselen ayakkabı yerine giderim. Oğlumun yanına giderim mesela. Birez bir dostum var akrabam var onun yanına giderim. Bele fırlanırım. Ona göre akşam olur evime gelirim. Akşam oldu kızım var kızımın evine giderim. Oğlumun yanına giderim. Otururuk çay içerik bir alma forta yerik. Bele. Alma getirir mandalin getirir ya çay içerik. Açsan yemek korlar. Sohbet ederik.”(G11)

“Çocukları görürüm. Hafta kalırım. Hafta öteki yanında bir hafta onun yanında işte(...)Tanış olur şöle eyi olur giderim. Ama iyi olmazsa gitmem. Türkte var Suriyeli de var. Eyle insanların yanına giderdim.” (G13)

Yukarıda görüldüğü üzere Suriyeli yaşlı mültecilerin boş vakitlerinin çoğunluğunu akrabalarını ziyaret ederek geçirdikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra 13 numaralı görüşülenin anlatısında da görüldüğü üzere boş vakitlerini Türkiyeli komşularıyla değerlendiren göçmenler de var olmuştur. Böylece boş zaman değerlendirme faaliyetlerinin yaşlı mültecilerin sosyal ağlar ve samimi ilişkiler geliştirme noktasında önem arz ettiği görülmektedir. Boş zaman etkinlikleri, geliştirilen sosyal ağlar sayesinde sosyal destek sağlama ve kültürel uyuma yardımcı olma yöntemi olarak hizmet etmektedir(Kim vd.,2016:5). Gelinleri tarafından istenilmediğini ve kötü muameleye maruz kaldığını dile getiren 13 numaralı görüşülen zor durumda kaldığında Türkiyeli komşusunun kendisini misafir edip destek olduğunu dile getirmiştir. Bu durum sosyal ağların sosyal destek sağlama işlevine örnek teşkil etmektedir.

“Türk tanışlarda var. Yanlarına gider gelirim. Çok eyi avrattır. Ben zor durumdaysam iki üç gün yanında götürür. Beni gelir görür. Eyi kadın valla.”(G13)

Yaşlı mültecilerin boş zaman değerlendirme faaliyetleri arasında parka, camiye ve sahile gitmek de yer almaktadır. Yaşlı mülteciler boş vakitlerinin büyük

çoğunluğunu evde geçirseler de gündelik rutinleri içerisinde parka, camiye ve sahile gittiklerini de dile getirmişlerdir.

Suriye’de çiftçilik yaptığını ve boş zamanlarında arkadaşlarıyla görüştüğünü dile getiren yaşlı adam Türkiye’de zamanın büyük çoğunluğu evde Kur’an ve telefonla geçirdiğini dile getirmektedir. İki eşli olduğunu ve bir eşi ve ailesinin İstanbul’da yaşadığını dile getiren mülteci boş zamanlarında ne yaptığı sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

“Ziraatte çalışıyordum. Her şey dikerdim. Domates, biber her şey. Arkadaşlarıma giderdim gezerdim. Burda evde otururum hiçbir şey yok. Camiye giderim. (...) Ya telefon, ya Kur’an. Bazen de dışarı çıkarım yürüyüşe. İstanbul’da giderdim. Burada gitmem. Orda çocuklarım küçük parka götürürüm, oynayacak yerlere götürürdüm, beraber çıkardık. Burda çıkmam. Sadece camiye giderim. Tek Cuma günü çıkarım. Kimse yok burda. Akraba yok.” (G3)

“Sabah uyanyorum Kur’anı Kerim okuyorum. Sonra camiye gidiyorum. Namaz kıyıyorum. Sonra çıkıp deniz havası alıp eve geri dönüyorum.” (G1)

Boş zaman faaliyetlerine katılım aynı zamanda yaşlı mültecilerin sosyal ağlar geliştirme ve sosyalizasyon süreçlerine de katkı sağlamaktadır. Arkadaşlık, akrabalık ve sosyo-kültürel ilişkilerin geliştirilmesi konusunda boş zaman aktivitelerinin önemli araçlar olduğu bilinmektedir (Sasidharan, 2006:169’den akt. Sevil&Şimşek, 2019: 57). Kim vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada boş zamanın başkalarıyla anlamlı kişiler arası etkileşime girme fırsatı sağladığı için yaşlı mültecilerin yaşamlarında önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Bu durum çalışmamızda da tespit edilen önemli bir husustur. Park, cami vb. alanlar da yaşlı mültecilere başkalarıyla sosyalleşebilecekleri eşsiz alanlar sunmaktadır. Görüşülenlerin anlatıları bu durumu kanıtlar niteliktedir:

3 numaralı görüşülen Cuma namazını kılmak için camiye gittiği zaman Suriyeli arkadaşlarıyla görüştüğünü dile getirmektedir:

“Bazen Cuma namazında birbirimizle görüşürüz. Bazen gider bir fincan kahve içer, geri geliriz.” (G3)

Yürüme engelli olan ve ekonomik yetersizlikler sebebiyle akülü sandalyesinin biten aküsünü dolduramadığını dile getiren 6 numaralı görüşülen ise bu sebeple dışarıya çıkamadığını ancak eskiden parka gittiğini ve Suriyeli arkadaşlarıyla vakit geçirdiğini dile getirmiştir:

“Şimdik işte bir yere çıkamıyın kızım. Eskiden gidiydim. Parka gidip oturuydik arkadaşlarla.(...) Burda gider parkta otururum. Arkadaşlar var şorda göçmen parkı var. Öbür park var. Giderik oralarda otururuk. Yav işte nolmuş

nomlmuş kola getirirler. Sen çiğdem getirirsin. Ben dişleyemem. O çiğdem getirir o püsküt getirir oturuk saat 4 5 e çöz paydos yallah.” (G6)

71 yaşındaki yaşlı kadının anlatısı da yukarıda anlatılanları kanıtlar niteliktedir:

“Valla benim bir şey yaptığım yok. Gelin evin içinde şey ediyö. Çalışıyı. Benimde birez dikdurlar diyi çık birez güneşe çık. Birez yürüyüş yap. Bir lokma hemen çıkıyım parka doğru hemen geri geliyim eve halim yok. Bir iş ettiğim yok. Kaç komşular oturiyse birez oturiyim genlerinden barabar.”(G9)

Yukarılarda anlatılarda yer verildiği şekliyle yaşlı mültecilerin park ve camiye gitmek yoluyla başkalarıyla sosyalleşme fırsatları sağladıkları görülmektedir.

Yaşlı mültecilerden bazıları boş vakitlerini gönüllülük esasına dayalı faaliyetlerle geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Başkalarına yardım etme gibi bu gönüllü faaliyetler yaşlı mültecilerin psikolojik ve zihinsel sağlık durumları üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır (Kim vd., 2016: 4). 4 numaralı görüşülen boş vakitlerinde Türk çocuklarına gönüllü olarak Kur’an öğrettiğini ve bu durumun onu mutlu ettiğini şu sözlerle dile getirmektedir:

“Bazen Türk çocukları gelirler Kur’an okumaya, öğrenmeye. Ders veriyorum. Biraz zaman geçiririm. Çok mutluyum. Çok neşeli olurum çocuklara Kur’an’ı okutursam. 6 ayda çocuğa Kur’an’ı öğrettim” (G4).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde boş zaman aktivitelerinin yaşlı bireylerin yaşamı anlamlandırmak, özündeki mutluluğu geri kazanmak, yaşamdan zevk almak, yaşam seviyelerini yükseltmek için terapi niteliği taşıdığı görülmektedir(Sevil& Şimşek, 2019: 60).

6.4. AYRIŞMA PRATİKLERİ

6.4.1. Çizgi Dışı Direniş- “Biz burda aynı orda yaşadığımız kimiymiş kimi yaşıyık evin içinde.”

Michel de Certeau’ya göre gündelik yaşam egemen gruplar ile tabi gruplar arasındaki tahakküm ilişkileri üzerine kurulu bir mücadele alanıdır. Bu tahakküm mekanizması içindeki egemen grup, iktidarı elinde bulunduran ve yürürlüğe koyduğu stratejilerle hakim oldukları toplumda aşılması gereken sınırları oluşturanlardır. Egemen grup aynı zamanda egemen kültürün üreticisi olandır. Çizgi dışında kalanlar ise iktidarı yaratan grupların dışında kalanlar, egemen kültürü üretme gücüne sahip olmayanlardır. Bu anlamda “çizgi dışılık” ile ifade edilen kültür üretmeyenlerin kültürel bir etkinliğidir. Ancak çizgi dışında kalanlar her zaman egemen toplum

içerisindeki küçük gruplar değildir. Çizgi dışılığın günümüzdeki figürü çizgi dışında kalan kitlelerdir (De Certeau, 2009: 51). Bu açıdan söz konusu olan “çoğunluğun çizgi dışılığdır”. Çizgi dışında kalan bu kitleler, içinde yaşadıkları toplumda egemen toplumsal kodları oluşturmeyen ve yaşadıkları alanlarda tahakküm unsuru da olabilen kültürün yaratıcısı olmayan ancak kendi dilleri ve yaşam biçimlerini oluşturan kitlelerdir (Gökalp Yılmaz, 2018: 89). Bu bağlamda değerlendirildiğinde yaşadıkları toplumdaki egemen toplumsal kodların ve kültürün üreticisi olmayan sayıları 3,6 milyondan fazla olan Suriyeli mülteci De Certeau’cu anlamda çizgi dışı çoğunluklar olarak nitelendirilebilir.

Certeau çizgi dışında kalanların kendi ortak bellekleri sayesinde bir metis yani yaratıcı zeka geliştirdiklerini ve kurallara uyar gibi göründükleri sistem içerisinde kendilerine özgü “çoğulluklar” yarattıklarının altını çizer (Gökalp Yılmaz, 2018: 89). Çizginin dışında kalanlar egemen yapının içerisinde egemene karşı geliştirdikleri kurnazlıklarla kendi yaşam modellerini yaratarak çoğul ve yaratıcı olmayı başarırlar. Egemenin alanında ona boyun eğiyor gibi görünerek alternatif bir yaşam tarzı ortaya koyarlar.

“Örneğin Paris'teki ya da Roubaix'deki bir Mağripli, doğduğu Kabiliye'ye özgü "oturma" tarzını (bir evde ya da bir dil içinde oturma) , ona HLM'i [Fransa'da genelde göçmenlerin oturdukları ucuz toplu konutlar, ç.n.] ya da Fransızca'yı dayatan sistemin içine sokar. Ona belli bir mekanı ya da bir dili zorlayan düzende, bu düzeni kullanma tarzına uygun bir oyun uzamı yaratır. Yaşamaması gereken ve ona kanunla dayatılan yerin sınırlarından çıkmadan, bu yer içinde çoğul ve yaratıcı olmayı başarır. İki arada olma sanatını icra ederek, bulunduğu durumdan, daha önceden öngörülemezcek yararlar sağlamayı bilir.”(De Certeau,2009:104)

De Certeau’cu manada çizgi dışı çoğunluklar olarak ele aldığımız Suriyeli yaşlı mülteciler Certeau’ nun yaklaşımında yer alan tartışma ile örtüşen görüngüler ortaya koymaktadır. Yaşlı mülteciler egemen tarafından kendilerine dayatılan sistem içerisinde bu düzeni kullanma tarzına uygun bir oyun uzamı yaratmaktadır. Yaşlı mülteciler yarattıkları bu oyun uzamı içerisinde Suriye ürünlerini tüketerek, Suriye usulü yemek pratiklerini devam ettirerek, Suriye kanallarını izleyerek, sosyal ağlarını ve iletişimlerini Suriyeliler ile sınırlı tutarak, gelenek ve adetlerini sürdürerek Suriye’deki yaşamlarına paralel yaşamlar inşa etmektedir. Böylece yaşamaması gereken ve ona kanunla dayatılan yerin sınırlarından çıkmadan yarattığı oyun uzamları içerisinde egemen kültürden ayrılan pratikler sergileyerek tektipleştirici egemen yapı

karşısında çoğul ve yaratıcı olmayı başarmaktadır. Görünürde egemen kültürle açık bir çatışmaya girmeden kendisine özgü pratikleri koruyarak egemen kültürün tahakkümüne karşı direnmektedir. Böylece sahne önünde egemene boyun eğer gibi görünse de sahne arkasında ortaya koyduğu pratiklerle “kendileri gibi kalmak” adına çizginin dışında gizli bir direniş sergilemektedir.

Bu bağlamda Suriyeli yaşlı mültecilerin egemen kültüre karşı direniş pratiklerine odaklandığımız bu bölümde yaşlı mültecilerin egemen kültürden farklı olarak sergiledikleri ayrışma pratikleri ev içi pratikler ve tüketim pratikleri olmak üzere 2 ana başlık altında ele alınacaktır.

6.4.1.1 Ev İçi Pratikler

Ev yaşlı mültecilerin egemen kültürün tahakkümüne karşı geliştirdikleri pratiklerini özgürce sergilediği önemli bir direniş alanıdır. Çünkü ev bireyin egemen yapının baskı ve sıkıntılarından kurtularak özgürleştiği alandır. Gündelik yaşam içerisinde çevirdiği sayısız dolap ile kendileri gibi kalabilmenin yolunu arayan yaşlı mülteciler ev içi yaşamlarında kendisine ait eylem ve pratikleri özgürce sergileme fırsatı yakalar. Bu anlamda ev yaşlı mültecilerin sistem içinde kalarak kendisine dayatılan yerin sınırlarından çıkmadan çoğul ve yaratıcı olmayı başardıkları bir oyun uzamıdır. Kamusal alanda egemen yapıların öngördüğü biçimiyle hareket eden yaşlı mülteciler ev içerisinde farklı yaşama biçimleri benimserler. Böylece ev içi yaşamı koruyarak egemene karşı sessiz direniş biçimleri geliştirirler.

Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler yaşlı mültecilerin evleri içerisinde kendi varoluş alanlarını yarattıklarını ve “Suriye’deki gibi yaşadıklarını” ortaya koymaktadır. Yaşlı mülteciler ev içerisinde gündelik hayat pratiklerini tamamen kendi yaşam modeline göre inşa etmekte ve sergiledikleri farklı gündelik hayat pratikleri ile egemen yaşam tarzına direnmektedir. Yaşlı mültecilerin tümü ev içerisinde Suriye’deki gibi yaşadıklarını kendi yaşam tarzlarını ev içinde devam ettirdiklerini dile getirmişlerdir.

“Tabi farklı ya. Yav gendileri meselen gendilerin konuşukları başka meselen. Bizim konuşuğumuz dağa tamam değel. Biz yaşlılık ya. Gendileri kimin konuşamıyık. Fark ediy. Gendilerin yemeğınlen bizim yememiz bir olmiy. Suriye de hep işi erkek yapar. Kadın çalışmaz bizde burda farklı.(...) Uyum sağladık yani burda gene bele bazı aynı buranın şeyine gidiyi de. Biz yaşlı olarak dağa

aynı kaldık. Aynı orda yaşadığımız kimi. Biz burda aynı orda yaşadığımız kimiymiş kimi yaşyık evin içinde.”(G11)

Suriye’deki gündelik alışkanlıkların ve ritüellerin devam ettirilmesi yaşlı mültecilerin “Suriyeli olarak kalmalarının” en önemli koşullarındandır. Suriye’deyken akşam yemeklerini toplu olarak yediklerini dile getiren 3 numaralı görüşülen Türkiye’de de bu geleneği devam ettirdiklerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Çocuklar sabah işe giderler akşam hepsi toplanırlar. Sonra herkes evine gider. Yemekleri yedikten sonra herkes evine gider.” (G3).

Yaşlı mültecilerin yaşantılarını Suriye usullerine göre devam ettirdiklerinin bir başka göstergesinin düğün ve bayram ritüelleri olduğu görülmektedir. Suriye’deki düğün ve bayram ritüellerinin egemen kültürden oldukça farklı olduğu yaşlı mülteciler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Egemen kültür ile kendi kültürleri arasındaki bayram ve düğün ritüellerindeki bu farklılaşmaya karşın yaşlı mülteciler aile ve akrabalık ağları içerisinde ev içi yaşamlarında kendi adetlerini devam ettirdiklerini dile getirmişlerdir. Yaşlı mültecilerin anlatıları bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“Herkeş genleri nasıl istiyse ele yapar. Genleri bele alışmış burda bele yapıy. Biz orda ele alışmışık. Düğünlerde bir kadınlar erkekler hepsi bir arada olmaz. Orda erkeklerinki ayrı olur. Burda karışıklık oldu.”(G16)

“Düğünler bayramlar başka bizim. Erkekler ayrı edirler kadınlar ayrı edirler. Bele karşılık etmezler. Kızı evledirdim burda kızım. Düğün etmediler. Evlen ettiler evlen koydular. Düğün müğün yapmadılar. Hallarında yok yapmadılar. Gelin verdiğimiz gene Suriyeli. Suriyeli aldı. Evimizde birez çaldı oynadılar.”(G18)

“Biz kendi adetimizi gelir çocukların yanına giden. Çocuklar gelir büyük eve toplanırlar başına. Bayramlaşırlar. Böyük kalkar yemeğini edici .”(G19)

“Farklı ya. Orda konuşmaları bi şekil burda konuşmaları bir şekil farklı. Orda konuşmalar farklı. Bayramlarımız farklı. Bayramlarda bütün gençler hep birbirine gider. Burda farklı. Burda 75 eviz biz. Keke yapardık. Kavurga yapardık. Birez yiyecek alırdık bes bura oranın bayram yiyeceği indirmesiyle buraki bir değel. Burda bir şeker indiriyler bes. Orda koca bir tepsi indiririk. Fıstığından tatlısına her bişeyine. Orda büyük tepsiler yok mu. 4 5 tene her çeşitten tepsiler dolu dolu iner. Şekerinden fıstığından her bişeyinden. Burda devam ediyik ama bes o kadar değıl. Orda çok fark ediyi yani. Yani gücümüz yettiğı kadar ediyik.”(G17)

Görüşülen kişilerden bazıları bayram ritüeli olarak evin içinin temizlenmesine koşut olarak dışının da su ile yıkandığını dile getirmiştir. Suriye’deki evlerinin taştan yapılmış olması nedeniyle evlerin dışını su ile yıkadıklarını dile getiren yaşlı mülteciler burada evlerinin kendilerine ait olmaması ve evlerin yapı malzemesinin taş olmaması nedeniyle boya badana işlemiyle bu adetlerini devam ettirmeye çalıştıklarını dile getirmişlerdir:

“Bayramdan önce 10 gün kalasıya zaman herkeş ev işi tutar. Temizlik yapım. Temizliği yaparsın. Halı yıkarsın. Şunlar dökersin. Sizin burda bayramız bizim Cuma kimin. Bizim bayramımız şen olur. Bayram günü sebehe kader herkeş ayakta. Heç yatmazlar. Sevinçten dolayı. Herkeş evin eksliğini getirir. Ondan kelli camiye giderler. Camiden gelirler. Sebehtan kalkarık temizlik yaparık. Evin temizlik olarak içini temizliyosunda dışını da temizliyi diyi. Su dökülür.” (G7)

“İzmir’in valisi bura gelirse. Büyük biri gelirse evleri yıkarız. Bayram gelince evleri yıkarız. Hortumla evin dışını yıkarız. Ev taş diye yıkarız. Burda boyarız. Suriye’de yıkarız. Burda boyarız. Bizim evler taş burası taş değil.”(G4)

Yaşlı mülteciler için geleneksel norm ve değerlerin korunması aile modelinin devamı için önemlidir. Yaşlı mülteciler tarafından Suriye’de kamusal alanda ve aile içi ilişkilerde erkeğin egemen olduğu sıklıkla dile getirilen bir husus olmuştur. Yaşlı mültecilerin anlatıları Suriye’de hakim olan ataerkil toplumsal cinsiyet normlarının aile içerisinde yürürlükte olduğunu ve korunduğunu ortaya koymaktadır. 11 numaralı görüşülenin çalışma yaşamına katılımına dair söyledikleri bu durumu kanıtlar niteliktedir. Türkiye’de Suriye’den farklı olarak kadının çalışma yaşamına katıldığını ve ekonomik kazancı kendisinin muhafaza ettiğini dile getiren yaşlı adam egemen toplum içerisinde hakim olan bu durumun kendi kültürel değerleriyle uyuşmadığına ve kendi aile yapıları içerisinde erkek egemenliğinin korunduğuna dair ifadelerde bulunmuştur:

“Suriye de hep işi erkek yapar. Kadın çalışmaz bizde burda farklı.(...) Farklı meselen o gidiy çalışiy gendi gendine maiş ediy. Gendi gendine yiyiy. Meselen bizde ele bişey yok meselen. Çalıştı kadın çalıştı sada getirir eşine verir. Sonra meselen gendi gendine iş yapmaz. Eşsiz eşi genden izin vermezse yapmaz. Bu farklı. Sizde meselen çalışiy eşine vermiy. Gendi cebine koyi. Bizde yok. Bizde ekseriyetle çalıştırmazık yani. Bayan çalıştırmazık. Çalışırsa da eve getirir.”(G 11)

Egemen kültür içerisinde “Suriyeli kalabilmek” adına inanış ve değerlerin ev içerisinde kuşaklararası aktarımı önemlidir. Torunlarını kendi kültürel değer yargılarına göre yetiştirdiğini dile getiren 4 numaralı görüşülenin “Ağaca bakarsan dümdüz çıkar.” ifadesi kuşaklararası aktarımın önemini ortaya koyar niteliktedir. Hakim kültürel değer ve normların gelecek kuşaklara aktarımı aynı zamanda sahip olunan yaşam modelinin yeniden üretilmesi anlamını taşımaktadır. Bu durum kültürel yozlaşmaya karşı yaşlı mülteciler tarafından geliştirilen taktiksel bir tutum olarak da okunabilir.

Suriye’deki yaşam modellerinin korunmasına yönelik geliştirilen bir diğer taktiksel tutumun yaşlı mülteciler tarafından torunlarına anlatılan memleket hikayeleri olduğu söylenebilir. Memleket hikayelerinin kuşaklar arası aktarım yoluyla canlı

tutulması Suriye'deki yaşam modellerinin korunmasının yanı sıra Suriyeli kimliğinin yeniden üretimine de katkı sağlamaktadır. Yaşlı mültecilerin büyük çoğunluğu gündelik yaşamlarında torunlarına memleketteki yaşantılarına dair hikayeler anlattıklarını dile getirmiştir. Yaşlı mültecilerin anlatıları bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“Ben tüm geçen günlerimi geçen zamanlarımı bir kitaba yazdım. Deftere yazdım. Eski geçen günleri, iyi günleri kötü günleri buraya gelene kadar bütün bir deftere yazdım. Çocuklarıma torunlarıma kalması için. Anlatırım kendilerine. Bu savaştan önce güven vardı. Çok rahat yaşırdık. Güvenlik vardı. Önceden en değerli şey güvenlik vardı. Torunlarıma söylerim önceden ne kadar yerlerimiz verimliydi. Meyveleri çok, sebzeleri çok her şeyi çoktu.” (G4)

“Bazen Suriye'deki günlerimizi anlatırım. Bazen ama. Bizim evimizde televizyon yok ki orda ki yaşantımızı anlatayım onlara. Mesela gaz lambası altında yaşadığımız günlerin daha mutlu olduğunu anlatıyorum. Mesela orda içtiğimiz suyun çok lezzetli olduğunu anlatıyorum çocuklara. Burda o lezzeti tatmıyorum.”(G10)

6.4.1.2. Tüketim Pratikleri

Gündelik yaşam içerisinde basit bir eylem olarak görünen tüketim pratikleri egemen kültürle açık bir çatışmaya girmeden egemen kültürün tahakkümüne direnmenin bir yolu olabilmektedir. Çünkü yaşadığı toplumda egemen olmayan “öteki” konumdaki bireyler için basit bir tüketim nesnesi kültürel devamlılığın aracı durumundadır. Giard'ın söylediği gibi bir toplumsal gruptan bir başkasına, aynı ürünler tüketilmez, yemekler aynı biçimde hazırlanmaz ve bu yemekler aynı sofraya uyularak yenilmez. Bölgenin tarımsal üretimine uygun hale gelecek şekilde gelenek tarafından biçimlendirilen maddi zorunluluklar söz konusu olsa da, saptanan farklılıklar genelde anlaşılması güç özellikleri olan bölgesel bir kültürel tarihe atfedilir (Giard,2015:213). Bu anlamda farklı toplumsal gruplar arasında kültürel nedenlerden kaynaklı olarak tüketim farklılıklarının söz konusu olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yaşlı Suriyelilerin Türk toplumunun alışveriş ve yeme içme pratiklerinden farklı olarak tükettikleri ürünler ile egemenin alanında egemen kültüre karşı gizli bir direniş sergilediği söylenebilir.

Yaşlı mülteciler tarafından dile getirilen tüketim farklılıklarının başında yeme içme farklılıkları gelmektedir. Türk kültüründe hakim olan yemek pratikleri ile Suriye kültüründe hakim olan yemek pratikleri arasındaki belirgin fark neredeyse tüm yaşlı mülteciler tarafından dile getirilen önemli bir husus olmuştur. Yemek pratiklerindeki

bu farklılığa karşın yaşlı mülteciler ev içinde Suriye'ye özgü yemek pratiklerini devam ettirdiklerini dile getirmişlerdir. Böylece yaşlı mülteciler ev içinde Suriye'ye özgü yemek pratiklerinin devamını sağlayarak Türk yaşam modelinin dışında bir beslenme pratiği ortaya koymaktadır. Yaşlı mültecilerin anlatıları bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“Farklı kızım. Farklı. Bazı buranın yemeği güzel yani. Birez de alışmamışık yani. yiyemiiler. Farklı yani. Burda gene aynı yemekleri yapıyız. Suriye’de yaptığımızın aynısını burda gene yapıyız.”(G17)

“Bizim yemeklerle buranın yemeği bir değel. Bizim oranın ekmeğine çek başka şekil. Sebehten ekmek etseler kokusu dünya alır. Buranın hani diyeler. Ekmeğin kokusu geliy. Ney olduğunu biliyik mikine içinde. Ekmeği farklı yemeği farklı. Herşeyi farklı. Yanı. Bizim oranın yemeği başka buranın yemeği başka kızım. Biz sarma ederdik dolma ederdik orda. Ondan kelli herşey dolmalık küfte içli küfte ederdik. E burada onlar o kadar yoklar. Etmiler çok. Evde biz aynı yemeklerimizi ederik. Genlerinin yemeği sizin yemegizlen bizim yememiz çok farklı. Memleketten memlekete evden eve şu evden şu eve gidiysin. Mesela bir gelin alıysin onun evinin horantası başka yani şeyi eylesi başka. Burası başka. Başka millet başka yer. Öyle değel mi farklı oliy.”(G12)

“Yimek bize uygun olanları ederik. Biz gendilerine yemeklerine karşı bir şey yapmazık yani genleri biz kimi yemez. Biz de genleri kimi yemeyik. Biz evde yemeğimizi yaparık. Biz yabandan yiyemiyik. Biz yani şimdik gidiyeler çocuklar işe gidiyeler değel mi. Bizim şe le şeylerimiz var. Evde bişiririz. Sefer tasları. Biz onlara koruk. Onlar sebahtan götürürler. Orda yirler öğlen vakti. Akşam oldu evlere gelir yirler.”(G5)

Yukarıdaki anlatıda görüldüğü üzere yaşlı mültecilerden bazıları evlerinde “Suriye usulüne uygun” olarak yapılan yemeklerin ailenin işgücüne katılan üyeleri tarafından iş yerlerine götürüldüğünü dile getirmiştir. Böylece ev içi yaşamda “Suriye usülü” yapılan yemekler yoluyla egemen kültüre karşı gerçekleştirilen direnişin çalışma hayatında da sürdürüldüğü görülmektedir.

Yaşlı mülteciler tarafından göç edilen yerde sürdürülen yemek pratikleri aynı zamanda gurbette olmaya karşı geliştirilen taktiksel bir tutum da olabilmektedir. Bildik kokuların, yiyeceklerin alışkanlıkların eksikliği köklerinden uzaklaşmanın acısını harekete geçirir (Espin,1992: 13 akt. Seedsman, 2014:242-243). Bu anlamda köken ülkedeki yemek pratiklerinin sürdürülmesi yoluyla yaşlı mülteciler kökleriyle bağlarını sürdürmekte ve memleketinden ayrı kalmanın acısını hafifletebilmektedir. Çünkü yemek yalnızca bedenın biyolojik işleyişini sürdürmeyi sağlayan bir besin değildir; aynı zamanda eski toprağa aidiyeti, sığınılan yerde gösterme biçimidir (Giard ,2015: 221).

Görüşmeler sırasında kültürel bir tüketim nesnesi olarak “Molehiya”⁹ otunun ön plana çıktığı görülmüştür. Molehiya’nın İzmir’de bulunmadığını dile getiren yaşlı mülteciler bu otu Suriye bakkallarından satın aldıklarını ifade etmiştir.

“Mulhiye. Sen biliyisen mulhiye. Nane gibi bes. Etle bişiririk. Pirinç pilavı ederik. O ayrı olur. Çok güzel olur. Burda var. Getiriyeler. Suriyeliler bunu ekiyeler. Suriyeliler için satın alsınlar diyi. Tohumunu getirmişler ekmişler. Türkiye de de oldu. Orda ne pişiriysek burda da pişiriyek.” (G13).

“Bes mulhiye bir çeşit ot var. Ondandır yoktur. Onu da genleri sever ben yimem yanı. Kemalpaşa’dan alıyler. Bura getiriy satıyler. Bizim burda Türk komşular var seviyi. Yediler tattılar çok hoşlarına gidiyi. Biz bunu yeşil halinde koparırik. Kurturuk güneşte. Bişirince yıkıyık. Tavuklan barabar bişiriyler. Nane kimi. Suriye vatandaşı gelir buralarda satar yanı. Burda Suriye bakkalları var. Onlarda hazır olarak satıy.” (G6)

Suriyeli bakkallardan satın alınan ürünlerin başında “Molehiya” gelse de Suriye’ye özgü ekmek, çay, kahve, zahter gibi çeşitli ürünler de yine bu bakkallardan satın alınmaktadır. Yaşlı mülteciler alışveriş pratiklerinde ucuza satan yerleri tercih ettiklerini dile getirmişlerse de Türk marketlerinde ve pazarlarında bulunmayan Suriye’ye özgü ürünleri Suriyeli bakkallardan temin ettiklerini dile getirmişlerdir. “Alışverişlerinizi nereden yapıyorsunuz?” sorusuna yaşlı mültecilerin verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Hardan olursa kızım. Hara rast gelirse işte. Hardan olursa alıyler. Suriye bakkalında bazı suriye şeyleri var işte onları alıyler. Marketten de yiyecekleri marketten alıyler. Yani farklı zahter var. Ekmek var. Falafel var. Mulkhıya var. Mulkhıya güzel. Markette satılmaz onlar Suriye bakkalından alıriz.” (G17)

“Marketlerde yaparık bazarlarda yaparık. Suriyeli bakkaldan da alıriz. Türklerde bulunmayan Suriyelilerde bulunan. Bunlar Türklerde çok yok. Biz orda Suriye ekmeği yerik. Türk ekmeğini fazla yiyemeyiz alışmamışık yani. Zahter var. Kaçak çay var kaçak kahve var. Çeşit çok yani onları alıriz.” (G19).

“Marketten de yaparık. Bazarda bazara giderik işte. Suriye bakkalındanda yaparık. Orayı neden seviyik. Bize göre malı var meselen. Ekmeği var. Sonra çayı var. Kahvesi var. Farklı ya ekmek. Açma. Deftere yazdırıyik geri de veriyik. Suriyeli bakkalından alıriz. Marketten alamazık. Vermezler.” (G11).

“Bazara gidiyik. Burda da market var. Gelinle gelinin eşi gider. Suriye bakkalından alıriz olmayanı. Falafel var. Ekmek suriye ekmeği farklı o var. Mulhiye var. Zahter var. Burda alan falafeli çok seviyeler. Bazı para olmiy işte yazdırıyız.” (G16).

“Bazar. Yanı başımızdaki market ve Suriyeli bakkallardan genellikle. Özellikle ekmek olayını Suriyeli bakkallardan alıriz. Çay ve Suriye kahvesini alıriz. Haftadan haftaya alıp haftadan haftaya ödeme yapıyoruz. Bazen sorunlar oluyor. Ama üstesinden de geliyoruz.” (G10)

⁹ . “Molehiya”, Orta Doğu ile Doğu ve Kuzey Afrika mutfaklarında, özel olarak yetiştirilen molehiya bitkisinin yaprakları ile yapılan bir yemek çeşididir(Wikipedia, 2021). Yazın kurutulup bir müddet saklandıktan sonra kırmızı et veya tavuk etiyle pişirilen molehiya pirinç pilavı ile yenilmektedir.

Yukarıdaki örneklerde de görüleceği üzere yaşlı mültecilerin alışveriş pratiklerinde Suriye bakkallarını tercih etmelerinin bir sebebi de Suriye bakkallarının veresiye usulü satış yapmalarıdır. Bu durum yaşadıkları toplumda kültürel farklılıkların yanı sıra ekonomik sorunların da üstesinden gelmeye çalışan yaşlı mültecilerin alışveriş tercihlerini etkileyen önemli bir etkidir.

6.5. GELECEĞE DAİR BEKLENTİ

6.5.1. Memlekete Dönüş Arzusu: “Memleket şirin kızım”

Yaşlı Suriyelilerin büyük çoğunluğu savaş biter bitmez vatanlarına dönmek istediklerini dile getirmişlerdir. Yaşlı mültecilerin çoğu gelecekte memleketlerine dönme arzusu içindedir. Yaşlı mültecilerin memleketine dönme isteği “yerinde yaşlanma” ilkesine dayanmaktadır. Yerinde yaşlanma yaşlıların “bildik bir ortamda yaşama arzusu olarak” yaygın olarak kullanılan yaklaşımdır (Kalınkara& Arpacı, 2016: 408). Paylaşılan hatıraların ve kaynakların yeri olarak “ev” yaşlı bireylerin yerinde yaşlanmayı tercih etmelerinin güçlü nedenlerindedir (Phillips, 2010: 17). Bunun yanı sıra bireylerin yaşadıkları yerle derin duygusal bağları söz konusudur. Yapılan çalışmalarda yaşamın çoğunu yerinden uzakta sürdüren yaşlılardan bazılarının gençlik döneminde yaşadığı ve ait olduğu yere geri döndüğü belirlenmiştir (Kalınkara&Arpacı, 2016: 408-409). Bu bağlamda değerlendirildiğinde yaşlı Suriyelilerin tüm yaşamları boyunca aynı yerde yaşamış olmaları sebebiyle memleketleriyle ve paylaşılan hatıraların ve kaynakların yeri olarak “evleriyle” kurdukları derin duygusal bağların memlekete dönme istekleri üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim yaşlı mülteciler anlatılarında sıklıkla “ev”lerine ve “memleket”lerine dair özlemlerini dile getirmiş ve savaş bittiği takdirde memleketlerine geri döneceklerini ifade etmişlerdir. Yaşlı mültecilerin aşağıda yer verilen anlatıları bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“Elbette memleket sevgisi inancın bir parçasıdır. Toprağa sadakat bir insan için çok değerlidir. Vatan çok değerlidir. Başka Avrupa devletine düşünmem hiç gitmeyi. Savaş durursa Suriye’ye dönerim. Evler orda. Akrabalar orda. Her şey orda.” (G3)

“Suriye’nin toprağını, havasını çok özledim. Evimi, toprağımı çok özledim. Şimdi elime bir avuç memleket toprağı geçse, onu koklasam dünya malına değer(...). Bu belli bir şey. Suriye’nin durumu düzelse hemen acele giderim. Vatan gibi sevgi yoktur. Peygamberimiz kendini Mekke’den çıkartıklarında ağladı. Dedi ki Ya rabbim Mekke’yi canımdan çok severim beni çıkarmamış

olsalar hayatta çıkmam vatanımdan. Lakin kafirler onu çıkardı. Öyle ki vatan gibisi hiç yok. Özlemi sevgisi çok büyük bir şey.”(G4)

“Ya özlemem mi. Yaralarımızı deşme. Kızım biz orda yaşadık. Biz orda yaşadık. Bizim memleketimiz. Toprağımız. Bizim toprağımız. Bizim çıkıp hava koklamamız bir dünyaya değerdi ya. (...) Düşünürüm. Öleneçe düşünürüm. Ölürsem de derinkine keşke memlekete gömseler.”(G5)

“Memleket şirin kızım. Görestik vallaha. Yani bura gene iyi elhamdülillah çok şükür. Ama işte vatan kimin yoktur. (...) yani evimizi vetanımızı, köyümüzü özledim. Bazı kere derim ki kuş olsamda uçsam gitsem ben şu evi görsem gelsem. Derlerkine ev evlattan tatlı derler ya.(...) isterim ya. Memlekete gitmeyi isterim. Şirin geliy işte. Orda gittik orda büyüdük. Yani yaşamımız orda oldu. Şirin geliy işte bize. Yok bura elhamdülillah güzel ama yine ora şirin geliy.”(G17)

Yukarıdaki anlatılarda da görüleceği üzere bir avuç memleket toprağını koklamayı, memleketin havasını içine çekmeyi dünyaya değer bulan yaşlı mülteciler için “*Memleket şirin*” olandır. Yaşlı mülteciler gündelik yaşamlarının her anında zihinlerinde “memleketleriyle” yaşamaktadır. Her anında memleketi düşünmekte; komşularını, evlerini, tarlalarını, bahçelerini özlemektedir.

Türkiye’de bir gelecek arzusunda olmayıp memleketlerine dönmek isteyen mültecilerin yanı sıra gelecekte Avrupa’ya gitmek istediğini dile getiren görüşülenler de var olmuştur. Yaşlı mültecilerin bu arzuları çoğu durumda çocuklarının Türkiye’de kötü koşullarda yaşamasından kaynaklıdır. Çocuklarının Avrupa’ya gitmek istediklerini dile getiren mülteciler çocukları gittikleri takdirde kendilerinin de gidebileceğini dile getirmiştir. Bu durum yaşlı mültecilerin çocukları uğruna gösterdiği fedakarlığı gözler önüne sermektedir.

“Başka bir ülkeye olursa diyiler çocuklar diyiler giderik. Burda maaş zor diyiler. Edemiyik geçinemiyik dirler. Almanya istiyler bunlar uşaklar. Kızımın biri Almanya ya gitti. Kızım orda Almanya da yaşıy. Gitti. O da kocası hestedi. Onu bele yazdırdı gendine kart çıktı gitti. Rehetler çok rehetler. E bunlarda diyiler yanı burda yaşıyamıyik çok ezyet çekti kocası amelyat oldu. Uşaklar çocuklar hepsi şöle şöleler. Onunda beş tene çocuğu vardı. Koçasıda amelyat oldu. Döşünü aştı. İş tutaman işe gidemen. İşte senin yardımın onun yardımından geçiniyi. E dam kirası 750 kat verirdi. Su parasımış elektirik paramış bunlar bütün isteniye. Edemezdi. Yardımcılar yardım etti gendini geçirtti. 2 3 ay sürmedi getti. Valla gederlerse isterim neye istemiyim. Uşağım için gidiyim. Ben zaten çocuklarım için gidiyim neydim.” (G12)

6.5.2. Gelecek Artık Türkiye’de- “Hayat burda olucak bitti”

Memleketine ya da başka bir ülkeye yeniden göç etme ve yeni bir düzen kurma fikri kimi yaşlı mülteciler için hoş karşılanmamaktadır. Bu mülteciler için gelecek artık Türkiye’dedir. “Memleket hasretine” dair ifadeler tüm yaşlı mültecilerin anlatılarında

rastlanılmış olsa da yaşlı mültecilerden bazıları bozulan sağlık durumları nedeniyle geri dönemeyeceklerini dile getirirken, bazıları ise çocuklarının Türkiye’de bir düzen kurmuş olduklarını bu sebeple çocuklarından ayrı kalmak istemediklerini dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra Suriye’de mal varlıklarını kaybetmiş olmaları ve gelir kaynaklarına ulaşamayacak durumda olmaları da yaşlı mültecilerin memlekete geri dönmek istememelerinin nedenlerindedir.

“Hayır düşünmüyorum sağlığım da el vermez buna zaten.”(G2)

“İşte yavrum memleketin işte sen buralıysan şeyden. Bizde ordadık.İşte elhamdülillah gene de burda yaşıyık. Mallarımız bütün gitti evlerimiz bütün gitti bir şeyi özlemiyim. Onları özliyorum(...) Neydicik ablam bura bize yeter. Çocuklarımı hiç olmazsa hafta görüyüm. Ora gidersem kimi görücüm. Ora ulaşamam yolda ölüürüm yavrum ben hesteyim gidemem bir yere.” (G18)

“Valla kızım memleket kimi yok. Memleketi işte eski vatan diyesin. Vatan diyesin. Vatan şirin olan. Şükür elhamdülillah burdan da memnunik çok şükür. Vatan diyesin orda yaşadık ya orıyı gördük ya. Mal kalmadı ev kalmadı bark kalmadı tarla takım dağaldı. Neydiciksin gitsen neydicin. Ev yel kimi olmuş diyiler. Evler bütün yıkılmış. Tarla takım kalmamış. Bütün yeşil hörler almış dirler bütün tarlayı takımı evleri. Neydecen sen gidip orda hiç gözüm kalmadı yüreğim buz kimi oldu. Bir şeyi özlemiyim. Bes neyi özliyorum bes kocamı.eşimin mezerini özliyorum başka bir şey yok.” (G12)

Kimi yaşlı göçmenler Suriye’ye yönelik temelli bir dönüş fikrine sahip olmadıklarını, savaş biterse yılın bir kısmını Suriye’de bir kısmını Türkiye’de geçirerek ulus-ötesi göç teorisini tartışırken değindiğimiz gibi iki yer arasında gidip gelerek *hem orada hem burada* bir yaşam sürdüreceklerini dile getirmişlerdir. 65 yaşındaki kadın kurban bayramında eşiyile birlikte Suriye’ye giderek 3 ay kaldıklarını dile getirmiştir. Yaşlı kadın ilerleyen süreçte Türk kimliği aldıkları takdirde iki ülke arasında gidip gelerek *hem orada hem burada* yaşam tarzını kalıcı olarak benimseyeceklerine dair anlatılarda bulunmuştur.

“Abo kızım isterim.İsterim ya. Kızım orda bu gader gençliğimizin vaktında emeğimiz kalmış. Ömrümüz orda geçmiş. İstersin işte. Ne kadar ki ossa vatenin şirin. Vaten şirin. 240 ağac zeytinliğimiz var. Birez de arazimiz var. Kocaylan bene yeter. Gider bir iki ay kalır geri gelirik. Kimlik alır. Bu bayram fırsat olmadı. Öteki kurban bayramı oldu gittik benlen eşim. Üç ay kaldık. Köylükte. Bizim yanımızda. Benim yanımda üç ayımız saki benim için 3 gün sürdü. Ah demeden üç ay doldu. Türk askeri var orda.”(G7).

“Herbişeyimiz güzeldi de şimdi heçbirşey kalmadı. Çünkü bütün ee İranlı doldu. Bilmem ne doldu. Orda yaşama yok. Herbişeyi özliyik de bes elden gelen bir şey yok. Köylükte bir küçük parça yerimiz var orda da yaşatmaz bizi. Gidiyin ne yapacan ne elektrik var ne su var. Nasıl yaşıyıcın. Yaşatmaz yaşatmaz.(...) Memlekete gitmek isterik de memlekete gidene çek memleket doğrulacak uşaklar hep bütün buralı oldu. Giderlerse de orda bir eski evimiz var. Küçük bir parça

yerimiz vardı. Onu bir gider bir ziyaret eder geri geliriz. Çünkü burda oldu bitti. Hayat burda olacak bitti.” (G20)

Öte yandan görüşülenlerin büyük çoğunluğunun başka bir ülkeye gitmek istemediği görülmektedir. Yaşlı göçmenlerin büyük çoğunluğu Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasından kaynaklı olarak yaşamlarını Türkiye'de geçirmek istediklerini dile getirmişlerdir.

“Burdan hiç çıkmam. Burayı çok sevdim. Adetleri bize göre. Müslüman bir ülke. İnsanları da bize yakın. Bazı adetlerden baya yakınlar. Komşu bir ülke. Tanıdığımız bir ülke. Başkasına gitmeyi hiç düşünmüyorum. Savaş biterse burdan Suriyeye. Vatan gibi yoktur. Bülbülü altın kafese koydular ah vatan ah vatan demiş.”(G4)

“Avrupa'ya gitmesini hiç düşünmeyiz. Benim oğlumda kayser var. Kayser var oğlumda. İki kelle ta eve geldiler. Gendini Avrupa'ya yazdırdılar. Dedim oğlum ben Avrupa'ya gitmem. Ben burda ezen sesi duydum. Ben burda insanlık gördüm ben Avrupa'ya gitmem.” (G5)

“Yok ben gitmem. Avrupa da ne geziyoruz. İslam memleketi durduğu yerde ne gezik. Kimisi dir orda şu keder para veriyorlar şeye yapıyorlar derler. Ben derim olsun. Ölürsen İslamların içinde ölim.” (G16)

SONUÇ

Yaşlı Suriyeli mültecilerin gündelik yaşamlarına dair deneyimlerini ele almak amacıyla yapılan bu çalışma boyunca yaşlı mültecilerin göç sonrası gündelik yaşamlarını nasıl yeniden inşa ettikleri, gündelik yaşamlarında ne gibi zorluklarla karşılaştıkları ve bu zorlukların üstesinden gelmek adına hangi baş etme stratejilerini geliştirdikleri gibi sorulara yanıt aranmıştır. Bu kapsamda geçici koruma statüsüne sahip 15'i kadın, 8'i erkek toplamda 23 yaşlı Suriyeli ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece yaşlı Suriyeli mültecilerin kendi bakış açılarını doğrudan sunma imkanı veren birincil anlatılarla yaşlı mültecilerin göç sürecine ve göç sonrası gündelik yaşamlarına dair deneyimlerini görünür kılmak hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra alan araştırmasından elde edilen veriler göç, gündelik hayat, yaşlanma ilişkisi çerçevesinde yapılan literatür araştırmasından elde edilen veriler ve teorik anlatılarla desteklenmiştir.

Çalışmada ilk olarak zorunlu göç sürecinin yaşlı mültecilerin gündelik yaşamları üzerindeki etkisini daha iyi anlamak ve analiz etmek amacıyla bu mültecilerin savaş sırasındaki ve göç sürecindeki deneyimlerine yer verilmiştir. Ardından yaşlı Suriyeli mültecilerin gündelik yaşamları, gündelik yaşamı oluşturan çalışma hayatı, barınma, aile ilişkileri, sosyal çevre ve komşuluk ilişkileri, boş vakit temalarından hareketle analiz edilmiştir. Bu temaların yanı sıra ayrışma pratikleri teması altında ele alınan ev içi pratikler ve tüketim pratikleri de bu çalışma kapsamında yer verilen konular arasındadır. Bu doğrultuda alan araştırması kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden ve yapılan literatür taramasından hareketle araştırma neticesinde elde edilen sonuçlarını şöyle değerlendirmek mümkündür:

Suriye'de meydana gelen iç savaş yaşlı mültecilerin gündelik yaşamlarının sekteye uğramasına sebebiyet vermiş, can güvenlikleri kalmayan ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan yaşlı mülteciler ülkelerini terk ederek yeni bir ülkeye göç etmeye mecbur kalmıştır. Yaşlı Suriyelilerin Türkiye'ye yönelik zorunlu göç

hareketinin büyük oranda bir içgöçten sonraki ikinci bir adım olarak Thomas Faist(2003: 24)'in kavramsallaştırmasıyla “aşamalı göç” biçiminde tezahür ettiği tespit edilmiştir. Yaşlı mültecilerin büyük çoğunluğu önce çatışmaların yoğun olduğu kent merkezlerinden köylere doğru göç ettiklerini, savaşın şiddetinin artmasıyla birlikte çatışmaların köylere ulaşması neticesinde ülkelerini terk etmeye mecbur kaldıklarını dile getirmişlerdir. Hedef ülke olarak Türkiye'nin seçilmesinde ise coğrafi yakınlık faktörü ile birlikte göçmen ilişkiler ağlarının etkili olduğu saptanmıştır.

Yaşlı mültecilerin göç hareketi çoğu durumda çocuklarının Türkiye'ye göç etmesinin ardından gerçekleşmiştir. Yaşlı bireyler arasında “yerinde yaşlanma” konusunda var olan eğilim göz önünde bulundurulduğunda bu durum kimi zaman yaşlı mültecilerin ülkelerini terk etmemek için sergiledikleri bir direnişi, kimi zamansa yaşlı bireyin bilinmeyen sulara yelken açmadan önce bir düzen kurması için çocuklarını kendisinden önce gönderdiği “taktiksel” bir tutumu ortaya koymaktadır.

Yaşlı mültecilerin Türkiye'ye göçünün büyük oranda yasal olmayan yollarla gerçekleştiği görülmüştür. Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğu kaçak yollarla Türkiye'ye giriş yaptıklarını dile getirmiştir Yaşlı olmanın getirdiği sağlık problemleri, hareket kısıtlılığı gibi bir takım fiziki dezavantajlarla bu zorlu yolculuğa çıkmak yaşlı mülteciler için hayli zor olmuştur. Göç yollarının elverişsizliği, tehlikeleri ve hava şartları yaşlı mültecilerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir. Yaşlı mültecilerin büyük çoğunluğu yaşlı olmaları nedeniyle göç yolculuğunun kendileri için oldukça zorlu geçtiğini ve uzun saatler boyunca yürümek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum yaşlı mültecilerin göç öncesinde hali hazırda var olan sağlık problemlerini arttırarak göç sonrası süreçteki sağlık durumları üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

Yaşlı mültecilerin kesişimsel dezavantajlı konumlarının gündelik yaşamın yeniden inşası sürecini genç mültecilere nazaran daha zor hale getirdiği tespit edilmiştir. Yaşlı mülteciler bu süreçte hem yaşlı olmanın beraberinde getirdiği sorunlarla hem de göçmen olmanın getirdiği sorunlarla aynı anda karşılaşmaktadır. Bu durumun yaşlı mültecilerin savaş sırasında bozulan gündelik yaşamlarını göç sonrası süreçte yeniden inşa ederken daha fazla güçlükle karşılaşmasına neden olduğu saptanmıştır.

Yaşlı erkek mültecilerin çalışma yaşamlarının yeniden inşası noktasında sorunlar yaşadıkları ve çalışma yaşamlarında göç öncesi sürece göre kesinti meydana geldiği tespit edilmiştir. Yaşlı erkek mültecilerin büyük çoğunluğu göç öncesi dönemde aktif olarak çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Ancak göç, yaşlı mültecilerin varılan ülkede yeni bir emeklilik ve yaşlılık tanımlamasıyla karşılaşmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum yaşlı mültecilerin çalışmak için gereken kuvveti kendilerinde bulmalarına ve çalışma yaşamına katılma noktasında istekli bir tavır sergilemelerine rağmen çalışma yaşamı dışında bırakılmalarına ve zorunlu olarak emekliliği deneyimlemek durumunda kalmaları sonucunu doğurmuştur. Yaşlı mültecilerin çalışma yaşamına katılma noktasında engel teşkil eden bir diğer faktörün sağlık sorunları olduğu görülmüştür. Böylece yaşlı mültecilerin kendilerine ait bir gelirden yoksun kalarak ekonomik olarak ailenin daha genç üyelerine bağımlı bir durumda yaşamak zorunda kaldığı saptanmıştır.

Zorunlu göç nedeniyle ekonomik kaynaklarını kaybeden, vardıkları ülkede çalışma yaşamından dışlanan ve kendilerine ait bir gelirden yoksun olan yaşlı mültecilerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları en büyük sorunun ekonomik zorluklar ve yoksulluk olduğu görülmüştür. Yoksulluktan muzdarip olan yaşlı mültecilerin De Certeau’cu anlamda zayıfın taktikleri olarak nitelendirebileceğimiz bir takım geçim taktikleri geliştirerek gündelik yaşam içerisinde mücadelelerini sürdürdükleri tespit edilmiştir (De Certeau, 2009: 54-55). Yaşlı kadınlar tarafından gerçekleştirilen ev içi üretim pratikleri bu geçim taktiklerinden birisidir. Bunun yanı sıra yaşlı mültecilerin kimi zaman pazarın bitimine gitmek, ucuzu aramak, veresiye veren Suriye marketlerinden alışveriş yapmak gibi bir takım tüketim pratikleri geliştirerek, kimi zamansa kanaatli ve sabırlı davranarak yani “olanla idare ederek” ekonomik zorlukların üstesinden gelmeye çalıştıkları saptanmıştır. Yaşlı mültecilerin kurdukları dayanışma ağlarının yardımıyla ekonomik zorlukları çözüme kavuşturmaya çalıştıkları da öne çıkan bir diğer bulgudur.

Yaşlı mültecilerin barınma yerinin tesisi noktasında da bir takım zorluklarla karşılaştıkları görülmüştür. Yaşlı mültecilerin büyük çoğunluğu kiralık ev ararken ev sahipleri tarafından dışlandıklarını, yüksek kiraları ödemek zorunda bırakıldıklarını, ev kiralarında meydana gelen artış sebebiyle yerliler tarafından sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Yaşlı mültecilerin büyük çoğunluğunun çocukları

ile birlikte ikamet ettikleri ve kendilerine ait bir yaşam alanından mahrum oldukları saptanmıştır. Bu durumun kimi yaşlı bireylerin sabit bir yaşam yerinin olmamasına ve çocuklarının evleri arasında “iki arada” bir yaşam sürdürmek durumunda kalmalarına sebebiyet verdiği görülmüştür. Öte yandan yaşlı bireylerin barınma yerlerinin genellikle yaşlı mahremiyetinin ihlal edildiği kalabalık, rutubetli yani bir yaşlının yaşaması için elverişsiz alanlar olduğu tespit edilmiştir. Çocuklarının maddi desteği ile çocuklarından ayrı yaşayan ve kendilerine ait bir yaşam alanına sahip olabilen birkaç yaşlı mülteci ise kentte ev bulup yerleşme sürecinde genellikle çocuklarının ve tanıdıklarının rol oynadığını dile getirmiştir. Bu noktada akrabalık ve arkadaşlık ağlarının barınma sorununun çözümünde ve barınma masraflarının en aza indirilmesinde bir taktik olarak işlev gördüğü söylenebilirken, akrabalık ve arkadaşlık ağlarından mahrum olan yaşlılar için barınma gündelik yaşamdaki en büyük sorunlardan birisini oluşturmaktadır.

Zorunlu göç aile yapısının ve aile içi ilişkilerin de yeniden inşasını beraberinde getirmiştir. Zorunlu göç ile birlikte aile yapılarında ve aile içi egemenlik rollerinde değişimlerin meydana geldiği saptanmıştır. Göç öncesi dönemde genellikle çocukları ve akrabalarıyla aynı mahalle içerisinde eşleri ve varsa bekar çocuklarıyla birlikte yaşadıklarını dile getiren yaşlı mültecilerin “çekirdek aile” olarak nitelendirebileceğimiz aile yapısının göç sonrası süreçte birden fazla ailenin bir arada yaşadığı geniş aile yapısına dönüştüğü saptanmıştır. Diğer taraftan zorunlu göçün ailenin bir ya da birden fazla üyesinin başka şehirlerde ya da ülkelerde yaşadığı parçalanmış aile yapılarına neden olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırma sonuçlarında öne çıkan bir diğer nokta ise aile içi egemenlik rollerinde meydana gelen değişimdir. Yaşlı bireylerin ekonomik ve eğitimsel kaynaklardan yoksun olmaları nedeniyle mali ve sosyal olarak daha genç nesillere bağımlılıkları yaşlının otoritesinde ve geleneksel rollerinde zayıflama meydana getirmiştir. Bu durumun sonucu olarak ailenin sorumluluğunun yaşlı bireylerden genç aile üyelerine devredildiği ve yaşlı mültecinin aile içerisindeki eski güç ve saygınlığını kaybettiği saptanmıştır. Bu durumun büyük oranda yaşlının mekana hakimiyetinin kaybı ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. De Certeau’ya göre “egemen” olan kendisine ait bir mekana sahip olandır. Zayıf ise mekansızdır, kendisine ait alandan yoksundur (De Certeau, 2009: 114). Göç öncesi süreçte ailenin tüm mal varlığının(ev, dükkan, araba,

tarla) sahipliğini elinde bulunduran yaşlı mekana hakim konumdaki egemendir. Stratejileriyle uyulması gereken kuralları koyandır. Ancak zorunlu göç ile birlikte yaşadığı maddi kayıplar yaşlının aile içerisindeki eski gücünü kaybetmesine neden olmuştur. Göç öncesi dönemde aile içerisinde egemen olan yaşlı, mekandaki hakimiyetinin kaybı ile birlikte De Certeau’cu manada aile içerisindeki “zayıf” lara dönüşmüştür. Buna karşın yaşlı bireyin aile içindeki güç ve saygınlığına ilişkin kaybın kadın ve erkeklerde farklı düzeylerde gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Yaşlı erkeklerin göç sonrası süreçte aile içerisindeki otoritelerini yaşlı kadınlara nazaran bir nebze daha fazla korumaya devam ederken yaşlı kadınların yaşlı erkeklerden daha fazla güç kaybı yaşadıkları ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Yaşlı mültecilerin egemen olmadıkları bir toplumda bir öteki olarak verdikleri yaşama tutunma mücadelesinin kimi zaman aile içerisinde var olduğu gözlemlenmiştir. Kimi mültecilerin anlatılarında aile içerisinde tahakküm ilişkilerinin hüküm sürdüğüne dair işaretlere rastlanmıştır. Bu mültecilerin anlatılarında aile içerisinde egemen konumda olan üyelerin, kendilerine ait bir gelire ve alana(ev) sahip olan yaşlının çocukları ve gelinleri olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumda çocuklarına maddi manevi bağımlı olan yaşlı mülteciler ise De Certeau (2009: 55)’cu anlamda aile içindeki zayıflardır. Bu açıdan kendilerine ait bir alandan(ev) yoksun olan kimi yaşlı mültecilerin, aile içerisinde egemen konumda olan üyelere(yaşlının çocukları ve gelinleri) karşı mücadele ettikleri görülmüştür. Bu bağlamda yaşlı mültecilerden egemene ait alanda (çocuklarına ait evlerde), egemen (çocukları veya gelinleri) tarafından koyulan kurallar çerçevesinde yaşamaları beklenmiştir. Bu durumun yaşlının özerklik alanını kısıtladığı gibi yaşlı ile ailenin diğer üyeleri arasında anlaşmazlıkların yaşanmasına sebebiyet verdiği görülmüştür.

Araştırma sonuçlarında dikkat çeken bir diğer nokta ise ekonomik ve fiziki kısıtlılıklar, dil becerisine ait yetersizlikler gibi nedenlerle gündelik yaşamın en küçük görevlerinde dahi yardıma muhtaç durumda olan(Chenoweth & Burdick,2001) yaşlı mültecilerin en büyük destekçilerinin diğer aile üyelerinin olduğudur. Yaşlı mültecilerin gündelik işlerini gerçekleştirirken ve gündelik ihtiyaçlarını karşılarken yaşadıkları sorunlar karşısında ailenin daha genç üyelerinin yanı sıra arkadaşlarından ve akrabalarından destek aldıkları görülmüştür. Bu nokta da “ilişkiler ağının” hem göç

sürecinde hem de göç sonrası gündelik yaşamda karşılaşılan zorlukların çözümü noktasında işlevsel bir mekanizma olarak devreye girdiği tespit edilmiştir.

Yaşlı mültecilerin sosyal çevre ve komşuluk ilişkilerine bakıldığında ise onların gündelik yaşam içerisindeki etkileşimlerinin genellikle Suriyeli hısımları ve akrabalarıyla sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu durumun bir nedeninin dil engeli olduğu saptanmıştır. Bu sorunun üstesinden gelmeye çalışan yaşlı mültecilerin Türkçe bilen akraba ve tanıdıklardan yardım almak, telefon aracılığıyla tercüme programı kullanmak, Türkçe öğrenmeye çalışmak gibi bir takım taktikler geliştirmiş oldukları görülmüştür. Yaşlı Suriyelilerin Türkiyelilerle komşuluk ilişkileri geliştirme noktasında engel teşkil eden bir diğer etken ise damgalanmış Suriyeli kimliği üzerinden yaşlı Suriyelilerin maruz kaldıkları önyargılı tutum ve davranışlardır. Yaşlı mültecilerin anlatıları gündelik yaşamın her alanında (parkta, otobüste, hastanede, sokakta vb.) zenofobik eylemlere maruz kaldıklarını göstermiştir. Bu bağlamda ön yargılı tutum ve davranışlara maruz kalmak istemeyen yaşlı mültecilerin taktiksel bir tutum olarak yerli halkla ilişkilerini asgari düzeyde tutmayı tercih ettikleri görülmüştür.

Damgalanmış bir Suriyeli kimliği üzerinden ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalan yaşlı mültecilerin De Certeau(2009: 54-55)'cu bağlamda "taktik", Goffman(2020b:181)'in görüşlerinden hareketle "damga idare stratejileri" olarak nitelendirilebileceğimiz bir takım eylemler geliştirdikleri görülmüştür. Bu açıdan yaşlı Suriyelilerin yerli halkla ilişkilerini asgari düzeyde tutarak ve dışlayıcı tutum ve davranışlar karşısında sessiz kalarak gerilimleri idare etmeye yönelik stratejiler geliştirdikleri saptanmıştır. Kimlik gizleme stratejisi yaşlı mülteciler tarafından damganın idare edilmesi adına ortaya koyulan bir diğer stratejidir. Suriyeli olduğunun öğrenilmesinden sonra kendilerine yönelik davranışın kötü yönde değiştiğini deneyimleyen yaşlı mülteciler yerli halktan "Suriyeli" olduğunu gizlemiş ve kendilerini yerli halk gibi sunmuşlardır. Böylece yaşlı mülteciler kabul gören bir benlik imajı sunarak egemene karşı çevirdiği dolaplar ile kendisini "damga"lı olarak yaftalayan egemene karşı anlık zaferler elde etmektedir.

Yaşlı mültecilerin Türkiyelilere ve komşularına yönelik söylemlerinde onların genellikle çok iyi olduklarına işaret eden ifadelere yer verdikleri gözlenmiştir. Görüşülen kişiler görüşmeler boyunca da yerli halk ve komşularıyla yaşadıkları sorunları dile getirmekten çekinerek sessiz kalma yönünde bir tutum sergilemiştir. Bu

durum Cumhuriyet ideolojisi ve ulusal milliyetçiliğin sembolleri ile ilişkilendirilen İzmir’de (Kahya, Nizam, 2019: 15) yaşlı mültecilerin ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalmama adına geliştirilen bir taktik olarak da okunabilmektedir. Buna karşın yaşlı Suriyelilerin Goffman (2020a: 112)’ın kavramsallaştırmasıyla sahne arkasında sıkıntılarını dile getirdikleri görülmüştür. Öte yandan Suriyeliler arasında Goffman (2020a: 112)’ın kavramsallaştırmasıyla “sahne arkası”nda, Scott (2018: 30)’un kavramsallaştırmasıyla “gizli senaryo” olarak dolaşımda olan pek çok söylem, dedikodu, şehir efsanesi türünden anlatıların dolaşımda olduğu konusu da tespit edilen bir diğer önemli husustur. Görüşmeler sırasında anlatılan “*İstanbul’da hamile Suriyeli kadını ev sahibi öldürmüş*” bu anlatılardan birisidir. Yaşlı Suriyeli mülteciler arasında dolaşımda olan bu şehir efsaneleri, yerlinin alanı koruma stratejisi olarak Suriyelilere yönelik dolaşıma soktukları dedikodu ve karalamaya karşı zayıfın “kısasa kısas” taktiği olarak değerlendirilebilir. Böylece yaşlı mülteciler görünürde egemen olanın kendisinden beklediği dizeleri okuyarak sergilediği itaatkar kamusal senaryoya, karşı sahne arkasında dile getirdikleri sıkıntılar ve dolaşıma soktukları pek çok söylem, dedikodu, şehir efsanesi türünden anlatılar yoluyla bir iktidar eleştirisini ortaya koymaktadır.

Zorunlu göç süreciyle birlikte yaşlı mültecilerin boş zaman değerlendirme pratiklerinde de önemli değişimlerin meydana geldiği tespit edilmiştir. Yaşlı mültecilerin sosyal çevrenin kaybı, dil sorunu, gelir yetersizliği gibi birçok faktörün etkisiyle boş vakitlerinin büyük çoğunluğunu evlerinde geçirdikleri saptanmıştır. Bunun yanı sıra akraba ziyaretleri, park, cami ve sahile gitmek vb. faaliyetler de yaşlı mültecilerin boş vakit değerlendirme faaliyetleri arasındadır. Yaşlı mültecilerin ortak boş zaman değerlendirme pratikleri arasında dua etmek, namaz kılmak, Kur’an okumak gibi dine yönelik pratiklerin olduğu görülmüştür. Dine yönelik bu pratiklerin yaşlı mültecilerin yaşadıkları sorunlarla baş etme mekanizması olarak da işlev gördüğü söylenebilir.

Araştırma sonucunda öne çıkan bir diğer nokta yaşlı Suriyelilerin ev içi pratikler ve tüketim pratikleri yoluyla yerli halktan ayrılan pratikler ortaya koymalarıdır. Kamusal alanda egemen yapıların öngördüğü biçimiyle hareket eden yaşlı mültecilerin, evlerinde kendi varoluş alanlarını yarattıkları ve Suriye’ye özgü yaşam modellerini devam ettirdikleri görülmüştür. Yaşlı mültecilerin tümü ev içerisinde

Suriye’deki gibi yaşadıklarını, yaşantılarını Suriye usullerine göre devam ettirdikleri dile getirmişlerdir. Çalışmada öne çıkan bir diğer nokta ise yaşlı Suriyelilerin Türk toplumunun alışveriş ve yeme içme pratiklerinden farklı tüketim pratikleri sergilemeleridir. Böylece sahne önünde egemene boyun eğer gibi görünen yaşlı mültecilerin sahne arkasında(evlerinde) ortaya koyduğu pratikler ve tüketim pratikleri yoluyla “kendileri gibi kalmak” adına çizginin dışında gizli bir direniş sergiledikleri saptanmıştır.

Sonuç olarak yaşlı mültecilerin yaşlı ve göçmen olmalarından kaynaklı olarak sahip oldukları kesişimsel dezavantajlı konumun hem göç sürecine hem de göç sonrası gündelik yaşam deneyimlerine negatif yönde etki ettiği ve yaşlı mültecilerin göç sürecini diğer göçmen gruplara nazaran daha zor deneyimlemelerine neden olduğu tespit edilmiştir. Yaşlı mültecilerin kesişimsel dezavantajlı konumları nedeniyle göç sürecinde ve göç sonrası gündelik yaşamlarında zor durumda olmalarına karşın, gündelik yaşam içerisinde geliştirdikleri pek çok stratejiyle sorunların üstesinden gelmek adına direniş gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada yaşlı bireyler göç sürecinin pasif özneleri olmaktan ziyade gündelik yaşamın yaratıcı aktörleri olarak ele alınmış ve yaşlı mültecilerin gündelik yaşam içerisindeki failliklerine odaklanılmıştır. Öte yandan Türkiye’de yaşayan ancak egemen kültürü üretmeyen gruplar olarak De Certeau (2008: 51)’cu anlamda çizgi dışı çoğunluklar olarak nitelendirebileceğimiz yaşlı Suriyelilerin, egemenin alanında yarattıkları gizli direniş alanları içerisinde kendi kültürel pratiklerini devam ettirme yoluyla egemen kültürün tahakkümüne karşı direndikleri görülmüştür.

KAYNAKÇA

(2021, 04 22). wikipedia: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Molehiya> adresinden alındı

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). 02 26, 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden alındı

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ağca Varoğlu, F. G. (2020). Almanya'da Yüksek Nitelikli Göçmenlerin Gündelik Hayat Deneyimleri ve Baş Etme Stratejileri. *Journal Of Economy Culture and Society*, 62 , 23-46 .

Aközer, M., Nuhurat, C., & Say, Ş. (2011). Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 12(7), 103-128.

Alptekin, D., & Kartal, B. (2015). Ulus Aşırı Göç Süreci Ve Yaşlılık :Almanya'da Birinci Kuşak Türk Göçmenler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 595-612.

Apak, H. (2019). Göç ve Kesişimsel Dezavantajlılık: Suriyeli Yaşlı ve Engelli Mülteciler. H. Sakız, & H. Apak içinde, *Türkiye'de Göçmen Kapsayıcılığı Sorundan Fırsata Dönüşüm Önerileri* (s. 99-120). Ankara: Pegem Akademi.

Arpacı, F. (2016). Geçmişten Günümüze Yaşlılık. H. Ceylan içinde, *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 1-19). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Arun, Ö. (2018a). Arayışlar:Türkiye'nin Yaşlanma Serüveni. A. Özgür içinde, *Yaşlanmayı Aşmak* (s. 7-19). Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Arun, Ö. (2018b). Türkiye'de Yaşlanmak Bir Armağan ya da Lanet? Ö. Arun içinde, *Yaşlanmayı Aşmak* (s. 23-52). Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Arun, Ö. (2018c). Yaşlılık:21. Yüzyılın Türkiye'ye Sunduğu Armağan. Ö. Arun içinde, *Yaşlanmayı Aşmak* (s. 169-179). Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Arun, Ö., & Karademir Arun, B. (2011). Türkiye'de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 1515 - 1527.
- Atila Demir, S. (2018). Sakarya'daki Yaşlı Suriyelilerin Göç Deneyimleri ve Sorunları. *Göç Dergisi*, 5(2),205-218.
- Aydiner Boylu, A. (2013). Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi ve Konut İlişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 145-156.
- Bash, L., Glick Schiller, N., & Blanc, C. (2005). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. London: Routledge.
- Bayraktar, S. (2018). Gelişimsel ve Travmatik Krizler Bağlamında Yaşlılık "Hasat Zamanı". Ö. Arun içinde, *Yaşlanmayı Aşmak* (s. 169-179). Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Bengston, V., Burgess, E., & Parrot, T. (1997). Theory, Explanation, and a Third Generation of Theoretical Development in Social Gerontology. *The Journal of Gerontology Series B Psychological and Social Sciences*, 52(2), 72-88.
- Bolzman, C. (2014). Older Refugees. E. Fiddian-Qasmiyeh, G. Loescher, K. Long, & N. Sigona içinde, *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies*(s. 410-420). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Bostan, H. (2018). Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskân Sorunu. *Göç Araştırmaları Dergisi*,4(2), 39-88 .

- Canatan, A. (2016). Yaşlılıkta Sosyal İlişkiler ve Kuşaklar arası Etkileşim. H. Ceylan içinde, *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 139-155). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Castles, S., & Miller, M. (2008). *Göçler Çağı- Modern Dünyada Göç Hareketleri*. (B. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, H. (2016). Toplumsal Yaşlanma ve Yaşlılık Sosyolojisi. h. Ceylan içinde, *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 169-178). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Chenoweth, J., & Burdick, L. (2001). The Path to Integration: Meeting the Special Needs of Refugee Elders in Resettlement. *Refugee Reception and Integration*, 20(1), 20-29.
- Crisp, J. (1999). *Policy challenges of the new diasporas: migrant networks and their impact on asylum flows and regimes*. Geneva: UNHCR Policy Research Unit Press.
- Crow, G., & Pope, C. (2008). Editorial Foreword: Sociology and Everyday Life. *Sociology*, 42(4), 597-600.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(17), 67-91.
- Çatak, B. D. (2020). *Yanı Başındaki Yabancı: "Suriyeliler ile Yerli Halkın Karşılaşmaları"*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çetin, E. (2013). *Gündelik Hayat Sosyolojisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- De Certeau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*. (S. Rendall, Çev.) London: University of California Press.
- De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi-I Elem, Uygulama, Üretim Sanatları*. (L. Arslan Özcan, Çev.) Ankara: Dost Yayınevi.

De Certeau, M., & Giard, L. (2015). İki Arada. M. De Certeau, L. Giard, & P. Mayol içinde, *Gündelik Hayatın Keşfi II- Konut, Mufak İşleri* (Ç. Eroğlu,Çev., s. 163-179). Ankara: Dost Yayınevi.

De Jong Gierveld, J., Van der Pas, S., & Keating, N. (2015). Loneliness of Older Immigrant Groups in Canada: Effects of Ethnic-Cultural Background. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 30(3),251-268.

Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma*. Ankara: Efil Yayınevi.

Deniz, A., & Kentel, F. (2016). De Certeau: Operasyonlar, Strateji, Taktik ve Kent. *Tarih Okulu Dergisi*, 9(5), 747-761.

Deniz, A., Ekinci, Y., & Hülür, A. (2016). *Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Duben, A. (2018). Türkiye ve Avrupa'da Nüfus Yaşlanması,Aile,Piyasa ve Devlet. A. Duben içinde, *Yaşlanma ve Yaşlılık- Disiplinlerarası Bakış Açısı* (s. 67-78). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ela Özcan, D. (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat Dergisi*, 2(4), 183 - 215.

TC. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). *Engelli Ve Yaşlı İstatistik Bülteni*. Ankara: Engelli Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Erdoğan, M. (2015). Türkiye'ye Kitleli Göçlerde Son ve Dev Dalga:Suriyeliler. M. M. Erdoğan, & A. Kaya içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 315-347). İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2020). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler :Politikalar, Gerçekler ve Toplumsal Kabul. S. Sallan Gül, S. Dedeoğlu, & Ö. Kahya Nizam içinde, *Türkiye'de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum:Geri Dönüş mü, Birlikte Yaşam mı?* (s. 72-86). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Erdoğan, M., & Kaya, A. (2015). Giriş. M. M. Erdoğan, & A. Kaya içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi : 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 3-14). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ergin, N. B. (2018). Sıradan İnsanların Gündelik Sanatları: De Certeau ve Gündelik Hayat. A. Esgin, & G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunlar ve Güzergahlar* (s. 343-370). Ankara: Phoenix Yayınları.

Esgin, A. (2018). Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler. A. Esgin, & G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi-Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar* (s. 13-34). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Esgin, A., & Çeğin, G. (2018). Takdim:Gündelik Hayat Sosyolojisi- Amaç, Kapsam ve Sorunlar. A. Esgin, & G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi-Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar* (s. 9-12). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar* (A. Z. Gündoğan& C. Nacar, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Featherstone, M. (2000). *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism and Identity*,. London: SAGE Publications.

Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. (D. Özçetin, B. Taşdemir, & B. Özçetin, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.

Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014). 03 03, 2021 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf> adresinden alındı

Giard, L. (2009). Bir Araştırmanın Hikayesi. M. De Certeau içinde, *Gündelik Hayatın Keşfi I:Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları* (L. A. Özcan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Giard, L. (2015). Mutfak İşleri. M. De Certeau, L. Giard, & P. Mayol içinde, *Gündelik Hayatın Keşfi –II Konut, Mutfak İşleri* (E. Ataçay, Çev., s. 183-292). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Goffman, E. (2020a). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (B. Cezar, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Goffman, E. (2020b). *Damga- Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (L. Ünsaldı, & S. Ağırnaslı, Çev.) Ankara: Heretik Yayıncılık.

Göç İdaresi. (2021, 04 27). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı

Göç İdaresi. (2017). *2016 Türkiye Göç Raporu*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.

Gökalp Yılmaz, G. (2018). *Michel de Certeau'nun Gündelik Hayat Sosyolojisiyle Bir Analiz: Almanya'daki Türklerin Gündelik Hayat Pratikleri ve Taktikler*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Görgün Baran, A. (2016). Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yaşlılık. H. Ceylan içinde, *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 77-97). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Gündüz, G. (2013). Yaşam Uzunluğunun Cinsiyetler Arası Farklılığının Biyolojik Nedenleri. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6(2), 136-139.

Hablemitoğlu, Ş. (2016). Yaşlanmanın "Kadınlaşması". H. Ceylan içinde, *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 119-138). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Havighurst, R. (1961). Successful Aging. *The Gerontologist*. 1(2), 8-13

Holdsworth, J. (2018). Daha İyi Bir Yarın? Yaşlı Bakımında Ailelerin Karşılaştıkları Zorluklar ve İhtiyaçları. Ö. Arun içinde, *Yaşlanmayı Aşmak* (s. 73-87). Ankara: Phoneix Yayınevi.

Hooyman, N., Browne, C., Ray, R., & Richardson, V. (2002). Feminist Gerontology and the Life Course. *Gerontology&Geriatrics Education*, 22(4), 3-26.

Hooyman, N., Kiyak, H., & Kawamoto, K. (2015). *Aging Matters: An Introduction to Social Gerontology*. Upper Saddle River(New Jersey): Pearson Education.

İçduygu, A. (2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde "Transit Göç". M. Erdoğan, & A. Kaya içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Göçler* (s. 277-294). İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İçli, G. (2008). Yaşlılar ve Yetişkin Çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*(1), 29-38.

İçli, G. (2016). Sosyal Statü ve Rol Bağlamında Yaşlılık. H. Ceylan içinde, *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 41-60). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden alındı

IOM. (2019). Glossary on Migration. Geneva: International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf adresinden alındı

IOM. (2020). *2020 Dünya Göç Raporu*. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf adresinden alındı

IOM. (2019). *World Migration Report 2020*. Geneva: International Organization for Migration. https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/wmr_2020.pdf adresinden alındı

Johansson, A., & Vinthagen, S. (2014). Dimensions of Everyday Resistance: An Analytical Framework. *Critical Sociology*, 42(3), 1-19.

Kahya Nizam, Ö.(2019). Türkiye'nin Uluslararası Göç Deneyiminde Milliyetçilik Söyleminin Yeniden İnşası: İzmir'deki Suriyeliler Örneği. *Doktora Tezi*. İzmir: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalaycıoğlu, S. (2016). Yaşlılıkla Baş Etme ve Dirençlilik Stratejileri. H. Ceylan içinde, *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 157-167). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kalınkara , V., & Kalaycı, I. (2019). Yaşlı Sağlığı ve Konut. V. Kalınkara içinde, *Yaşlılık Yeni Yüzyılın Gerçeği* (s. 65-91). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kalınkara, V. (2016a). Nüfusun Yaşlanması ve Toplumsal Boyutları. H. Ceylan içinde, *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 21-40). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kalınkara, V. (2016b). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kalınkara, V., & Arpacı, F. (2013). Yerinde Yaşlanma. *VII.Ulusal Yaşlılık Kongresi*, (s. 54-60).Karabük.

Kalınkara, V., & Arpacı, F. (2016). Yerinde Yaşlanma. V. Kalınkara içinde, *Yaşlılık: Disiplinerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler-2* (s. 399-422). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Karaküçük, S., Ayyıldız Durhan, T., & Çakır, M. (2020). Türkiye'de Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Boş Zaman Davranışlarına Etki Eden Faktörler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(41), 510-528.

Kaya, A. (2003). Önsöz. T. Faist içinde, *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar* (A. Z. Gündoğan& C. Nacar, Çev., s. 13-16). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kim, J., Moon, S., & Song, J. (2016). Is leisure beneficial for older Korean immigrants? An interpretative phenomenological analysis. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 1-9.

Kirişçi, K., & Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989,1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleli Mülteci Akınları . M. M. Erdoğan, & A. Kaya içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 297-314). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Koç, M. (2002). Yaşlılık Psikolojisi ile İlgili Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü Üzerine Bir Araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 289-308.

Korkmaz Yaylagül, N., & Aslan, M. (2020). Yaşlılık, Mültecilik ve Sosyal Dışlanma: Suriyeli Yaşlı Mültecilerin Deneyimleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 406-422.

Köse, H. (2018). Yaban Bilinç ya da Lefebvre'e Göre Gündelik Hayat. A. Esgin, & G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi-Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar* (s. 305-341). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Kümbetoğlu, B. (2016). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Lee, E. (1966). A Theory Of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.

Lefebvre, H. (2016). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (I. Gürbüz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Lefebvre, H. (2020). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Marsh, A., Gordon, D., Heslop, P., & Pantazis, C. (2000). Housing Deprivation and Health: A Longitudinal Analysis. *Housing Studies*, 15(3), 411-428,.

Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi. (S. Dedeoğlu, B. Oskay, Ç. Özbek, İ. Sirkeci, M. M. Yüceşahin, Çev.). *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46.

Mata-Codesal, D., Tiesler, N., & Peperkamp, E. (2015). Migration, migrants and leisure: meaningful leisure? *Leisure Studies*, 34(1), 1-4.

Mayol, P. (2015). Konut. M. De Certeau, L. Giard, & P. Mayol içinde, *Gündelik Hayatın Keşfi II- Konut, Mufak İşleri* (s. 29-159). Ankara: Dost Yayınevi.

McMullin, J. A. (2000). Diversity and State of Sociological Aging Theory. *The Gerontologist*, 40(5), 517-530.

Merriam, B. (2013). *Nitel Araştırma*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Morgan, L., & Kunkel, S. (2016). *Aging, Society and Life Course*. New York: Springer Publishing Company.

Morris, A. (2017). Housing tenure and the health of older Australians dependent on the age pension for their income. *Housing Studies*, 33-1, 77-95.

Mülteciler Derneği. (2021, 05 02). <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> adresinden alındı

Mülteci Derneği. (2021, 04 01). 07 2021, 2021 tarihinde <https://multeciler.org.tr/yabancilara-yonelik-sosyal-uyum-yardimi-programi-suy/> adresinden alındı

Mülteci Hakları Merkezi. (2017). *Türkiye’de Uluslararası Koruma Prosedürü*. <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-13.pdf> adresinden alındı

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme. (1951). 02 26, 2021 tarihinde <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> adresinden alındı

Önder Erol, P. (2011). Sosyolojik Perspektiften Demografik Yaşlanma: Toplumsal, Ekonomik ve Politik Alanlarda Yaşlı Failliği. *Doktora Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkul, D. (2012). Ulus-ötesi Göç: Kuramsal Bir Değerlendirme. A. Şirin, & G. Ihlamur Öner içinde, *Uluslararası Göçü Yeniden Düşünmek: Yeni Yaklaşım ve Yönelimler* (s. 483-501). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özmkas, U. (2019). Gündelik Direniş ve Direnişin Koordinatları. *Alternatif Politika*, 11(3), 651-674.

Phillips, J., Ajrouch, K., & Hillcoat-Nallétamby, S. (2010). *Key Concepts in Social Gerontology*. New Delhi : Sage Publications.

Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (H. Erbaş, Çev.) Ankara: Gündoğan Yayınları.

- Portes, A., Guarnizo, L., & Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 217-237.
- Powell, J. (2000). Theorising Social Gerontology: The Case Of Social Philosophies Of Age. *Journal of Internal Medicine*, 2(2).
- Powell, J. (2013). *Social Gerontology*. New York, NY: Nova Science Publishers.
- Powell, J. (2014). "You'll Never Walk Alone": Phenomenology and Ageing in Contemporary Culture. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*(27), 19-30.
- Powell, J. (2014). Küresel Yaşlanma: Eğilimler, Sorunlar ve Karşılaştırmalar. N. Korkmaz, & S. Yazıcı içinde, *Küreselleşme ve Yaşlılık-Eleştirel Gerontolojiye Giriş* (s. 135-166). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Quadagno, J. (2018). *Aging and the Life Course: An Introduction to Social Gerontology*,. New York, NY: McGraw-Hill Education.
- European Commission.(2005). *Report on social inclusion*. Publications of the European Communities.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. (I. E. Howison, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Scott, J. (2018). *Tahakküm ve Direniş Sanatları-Gizli Senaryolar*. (A. Türker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Seedsman, T. (2014). Yaşlı Göçmenler: Değişim, Dönüşüm, Kayıp ve Keder Üzerine Yaklaşımlar. N. Korkmaz, & S. Yazıcı içinde, *Küreselleşme ve Yaşlılık-Eleştirel Gerontolojiye Giriş* (s. 237-264). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Sevil, T., & Şimşek, K. Y. (2019). Yaşlıların Boş Zaman Aktivitelerine Katılımlarında Algıladıkları Boş Zaman Tatmininin Demografik Özelliklere Göre Analizi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sport Sciences*, 1(2), 54-70.

Slattery, M. (2012). *Sosyolojide Temel Fikirler.* (Ü. Tatlıcan& G. Demiriz, Çev.)
Bursa: Sentez Yayıncılık.

Sallan Gül, S., Dedeoğlu, S., & Kahya Nizam, Ö. (2020). Önsöz. S. Sallan Gül,
S. Dedeoğlu, & Ö. Kahya Nizam içinde, *Türkiye’de Mültecilik, Zorunlu Göç ve
Toplumsal Uyum:Geri Dönüş mü, Birlikte Yaşam mı?* (s. 7-17). İstanbul:
Bağlam Yayıncılık.

Şentürk,M.(2018). *Yaşlılık Sosyolojisi:Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri.*
Bursa:Dora Yayıncılık

Tufan, i. (2014). *Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi.* İstanbul: Koç
Üniversitesi Yayınları.

Tufan, İ. (2016a). Yaşlanan Toplumun Riskleri, Problemleri, İhtiyaçları. H.
Ceylan içinde, *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 99-117). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Tufan, İ.(2016b). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma.* Ankara: Nobel
Yayıncılık

TÜİK. (2020, 03 18). İstatistiklerle Yaşlılar, 2019. 06 04, 2020 tarihinde
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2019-33712>
adresinden alındı

TÜİK. (2021, 03 18). *İstatistiklerle Yaşlılar 2020.* 05 02, 2021 tarihinde
[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-
37227#:~:text=Ya%C5%9F1%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabul
%20edilen,9%2C5'e%20y%C3%BCkseldi.](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-37227#:~:text=Ya%C5%9F1%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabul%20edilen,9%2C5'e%20y%C3%BCkseldi.) adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu, Demografik göstergeler, 2000-2025, (www. tuik.
gov.tr)

Türkiye İstatistik Kurumu, Yıllara, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, 1935-
2020, (www.tuik.gov.tr)

UNHCR. (2017, 07 28). 05 22, 2020 tarihinde UNHCR Web Sitesi:
<https://www.unhcr.org/tr/yasli-bireyler> adresinden alındı

UNHCR. (2021, 05 02). *UNHCR.* [https://www.unhcr.org/older-people.
html?query=older](https://www.unhcr.org/older-people.html?query=older) adresinden alındı

UNHCR. (2021, 05 02). <https://www.unhcr.org/tr/24189-dunyadaki-insanlarin-li-yerinden-edilmis-durumda-unhcr-kuresel-egilimler-raporu.html> adresinden alındı

UNHCR. (2021, 05 02). <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar> adresinden alındı

UNHCR. (2021, 05 02). <https://www.unhcr.org/tr/27709-a-decade-of-death-destruction-and-displacement-must-not-sap-our-solidarity-with-syrians.html>) adresinden alındı

United Nations. (2020). *World Population Ageing Highlights* . Department of Economic and Affairs. New York: United Nations Publication.

United Nations. (2019). *World Population Prospects 2019: Highlights* . Department of Economic and Social Affairs Population Division. New York: United Nations Publication.

Ünsaldı, L. (2020). Takdim ve Heretik'in Onuncu Kitabı Vesilesiyle. E. Goffman içinde, *Damga- Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar* (s. 7-19). Ankara: Heretik Yayınları.

Victor, C. (2005). *The Social Context of Ageing A Textbook of Gerontology*. New York: Routledge Publishing.

Wallence , R., & Wolf, A. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (L. Elburuz , & M. Ayas, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Warnes, T. (2010). Migration and Age. D. Dannefer, & C. Phillipson içinde, *The SAGE Handbook of Social Gerontology* (s. 389- 404). Los Angeles, London, New Delhi, Signapore, Washington DC: Sage Publications.

World Health Organization. (2018). *Ageing and Health*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> adresinden alındı

Yakar, M. (2020). XX1. Yüzyılın Başında Türkiye'nin Yabancı Nüfusunda Yeni Eğilimler:Değişen Profiller ve Mekansal Örüntüler. S. Sallan Gül, S. Dedeoğlu, & Ö. Kahya Nizam içinde, *Türkiye'de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum: Geri Dönüş mü, Birlikte Yaşam mı?* (s. 38-71). İstanbul: Bağlam Yayıncılık

Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı 2019- 2023*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı.

Yazıcı, S. (2014). Gerontoloji ve Yaşlılık. N. Korkmaz, & S. Yazıcı içinde, *Küreselleşme ve Yaşlılık-Eleştirel Gerontolojiye Giriş* (s. 21-38). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Yıldırım, A., & Şimsek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin yayıncılık.

Yılmaz, T. (2018). Uluslararası Emekli Göçü: Almanya'da Yaşayan Türk Emekli Göçmenler Örneğinde. Ö. Arun içinde, *Yaşlanmayı Aşmak* (s. 91-120). Ankara: Phoneix Yayınevi.

Yılmaz, V. (2018). Sosyal Politika ve Yaşlanma. A. Duben içinde, *Yaşlanma ve Yaşlılık- Disiplinlerarası Bakış Açılıarı* (s. 173-189). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

EKLER

**EK 1: İzmir’de Yaşayan Yaşlı Suriyelilerin Barınma Koşullarına Dair
Fotoğraflar**

Ek 2: Görüşme Soru Formu

SOSYODEMOGRAFİK SORULAR

Cinsiyet:

Yaş:

Medeni durum:

Meslek:

Eğitim Seviyesi:

Gelir durumu:

GÖÇ ÖNCESİ DÖNEME İLİŞKİN SORULAR

- 1) Suriye'deki savaştan önceki yaşantınızdan biraz bahsedebilir misiniz?
- 2) Suriye'deki savaş sürecindeki yaşantınız hakkında bilgi verebilir misiniz?

GÖÇ SÜRECİNE İLİŞKİN SORULAR

- 3) Türkiye'ye ne zaman geldiniz? Nasıl geldiniz, kimlerle geldiniz? Türkiye'ye geliş sürecinizi anlatır mısınız?
- 4) Bu süreçte ne gibi zorluklarla karşılaştınız?

GÖÇ SONRASI GÜNDELİK YAŞAMA İLİŞKİN SORULAR

- 5) Hane içerisinde kaç kişi var? Kimlerle birlikte yaşıyorsunuz?
- 6) Suriye'deki savaş sırasındaki yaşantınızı düşündüğünüzde Türkiye'ye geldikten sonra yaşamınızda neler değişti?
- 7) Suriye'deki savaştan önceki yaşantınızla Türkiye'deki yaşantınızı karşılaştırdığınızda yaşamınızda ne gibi değişiklikler oldu?

8) Yaşamınızda meydana gelen bu değişimlere nasıl ayak uydurdunuz? Neler yaptınız?

9) Bir gününüz nasıl geçiyor? Anlatır mısınız?

10) Türkiye'ye göç ettikten sonra gündelik yaşamınızda ne gibi zorluklarla karşılaştınız/karşılaşıyorsunuz? Bu sorunlar karşısında neler yaptınız/ yapıyorsunuz?

11)Gündelik yaşamınızda ekonomik anlamda sorunlar yaşadınız mı?/ yaşıyor musunuz? Bu sorunlar karşısında neler yaptınız/ yapıyorsunuz?

12) Gündelik yaşamınızda sosyal çevrenizle sorunlar yaşadınız mı?/ yaşıyor musunuz? Bu sorunlar karşısında neler yaptınız/ yapıyorsunuz?

13) Gündelik yaşamınızda ihtiyaçlarınızı karşılarken (fatura yatırma, alışveriş yapma, hastaneye gitme, bir yerden bir yere gitme vb.) ne gibi sorunlar yaşadınız/yaşıyorsunuz? Bu sorunlar karşısında neler yaptınız/ yapıyorsunuz?

14) Dil bilmemeniz gündelik yaşamınızda ne gibi zorluklarla karşılaşmanıza neden oldu? Bu zorlukların üstesinden nasıl geldiniz?

15) Ülkenizdeki yeme içme alışkanlıkları ile buradaki yeme içme alışkanlıkları arasında farklılıklar var mı? Bu farklılıklar karşısında neler yaptınız/ yapıyorsunuz?

16)Alışverişlerinizi nereden yapıyorsunuz?

17) Kendi kültürünüz ile Türk kültürü arasında gözlemlediğiniz farklılıklar neler? Bu kültürel farklılıklar karşısında neler yapıyorsunuz? Nasıl uyum sağlıyorsunuz?

18) Gündelik yaşamınızda karşılaştığınız sorunlarınızı çözerken, ihtiyaçlarınızı karşılarken size destek veren kurum, kuruluşlar ya da kişiler oluyor mu? Varsa kimlerdi? Ne tür destekler aldınız?

19) Yaşadığınız en büyük sorun ne oldu? Sizi en çok üzen neydi? Bu sorun ya da olay karşısında ne yaptınız? Bunun üstesinden nasıl geldiniz?

BOŞ ZAMANI DEĞERLENDİRMEYE İLİŞKİN SORULAR

20) Suriye'de savaş öncesi süreçte boş zamanlarınızda neler yapardınız? Burada neler yapıyorsunuz?

21) Gündelik yaşamınızda kimlerle görüşüyorsunuz? Nasıl vakit geçiriyorsunuz?

22) Camiye, kahvehaneye, parklara gidiyor musunuz? Ne sıklıkla dışarı çıkıyorsunuz?
Çevrenizin sizlere karşı tutumu nasıl oluyor ?

YERELLE İLİŞKİYE DAİR SORULAR

23) Gündelik yaşamınızda olumsuz tavır ve davranışlarla karşılaşılıyor musunuz? Eğer karşılaşıyorsanız bu tavır ve davranışlar karşısında tutumunuz nasıl oluyor, ne yapıyorsunuz?

24) Mahalleliyle ilişkiniz nasıl? Komşularınız sizi ziyaret eder mi? Siz komşularınıza gider misiniz?

25) Birlikte neler yaparsınız?

26) Yardıma ihtiyaç duyduğunuzda komşularınız yardım eder mi? Komşularınızın size karşı herhangi bir yardım ve desteği oldu mu? Eğer olduysa ne gibi destek ya da yardımlarda bulundular açıklar mısınız?

ÇALIŞMA YAŞAMINA İLİŞKİN SORULAR

27) Hali hazırda çalışmakta olduğunuz bir işiniz var mı? Ya da daha önce çalıştınız mı? Nerede çalıştınız? Çalışma koşullarınız nasıldı?

28) Çalışma yaşamında zorluklarla karşılaştınız mı? Eğer karşılaştıysanız ne gibi zorluklardı? Açıklar mısınız? Bu zorlukların üstesinden nasıl geldiniz? Neler yaptınız?

ÖZEL ALANA İLİŞKİN SORULAR

29) Türkiye'ye geldikten sonra çocuklarınız ve torunlarınızla anlaşmazlıklar yaşıyor musunuz ya da yaşadığınız oldu mu?

30) Çocuklarınız ve torunlarınızla ilişkinizde memnun olduğunuz durumlar neler?

31) Torunlarınıza/çocuklarınıza memleketinize dair hikâyeler anlatıyor musunuz? Neler anlatıyorsunuz?

32) Memleketinize dair neleri özlüyorsunuz?

GELECEĞE İLİŞKİN SORULAR

33) Türkiye'den başka bir ülkeye ya da memleketinize gitmeyi düŐünüyor musunuz?

34) ocuklarınız gitmeyi düŐünüyor mu?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı : Cansu TAŞCI

Eğitim Durumu :

Lise Öğrenimi : 2009-2013 / İzmir Cem Bakioğlu Anadolu Lisesi

Lisans Öğrenimi : 2013-2018/ Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü (Anadal)

Ege Üniversitesi Psikoloji Bölümü(Yandal)

Yabancı Dil: :İngilizce

Mesleki Bilgiler : Araştırma Görevlisi- Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü (2020-halen)